

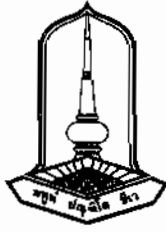
**การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์
เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม**

**วิทยานิพนธ์
ของ
จุฑารัตน์ จิตต์ถนอม**

**เสนอต่อมหาวิทยาลัยมหาสารคาม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์
ตุลาคม 2552**

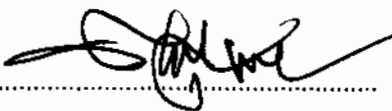
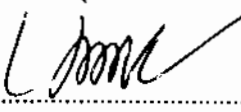
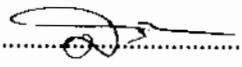

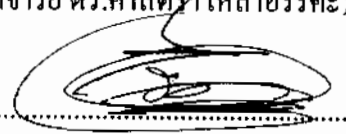
ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

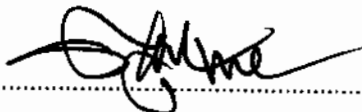

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้พิจารณาวิทยานิพนธ์ของนางสาวจุฑารัตน์
จิ๊ดถนอม แล้วเห็นสมควรรับเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

 (ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทอง)	ประธานกรรมการ (กรรมการบัณฑิตศึกษาประจำคณะ)
 (อาจารย์ ดร.บุญสม ยอดมาลี)	กรรมการ (ประธานกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)
 (อาจารย์ ดร.สุนทร โพธิสาร)	กรรมการ (กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์)
 (อาจารย์ ดร.สาสตรา เหล่าอรรระ)	กรรมการ (กรรมการสอบ)
 (รศ.ดร.นิยม วงศ์พงษ์คำ)	กรรมการ (ผู้ทรงคุณวุฒิ)

มหาวิทยาลัยขอนแก่นให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยมหาสารคาม

 (ผศ.ดร.ทรงคุณ จันทอง)	 (รศ.ดร.ไพฑูรย์ สุขศรีงาม)
---	--

ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ 28 เดือน ๑๑ พ.ศ. 2552

ประกาศคุณูปการ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลงได้ด้วยความเมตตา กรุณา ช่วยเหลือ แนะนำ ให้คำปรึกษา อย่างดียิ่งจาก ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทรงคุณ จันทจร ประธานกรรมการสอบ อาจารย์ ดร.บุญสม ยอดมาลี ประธานกรรมการควบคุม อาจารย์ ดร.สุเนตร โพธิสาร กรรมการควบคุม อาจารย์ ดร. ศาสตรา เหล่าอรรณะ และรองศาสตราจารย์ ดร.นิยม วงศ์พงษ์คำ กรรมการ ที่ได้กรุณาตรวจ แก้ไข ช้อบปรอง ช่วยแนะแนวคิด วิธีการ อีกทั้งคำแนะนำร่วมถึงการฝึกให้รู้จักอดทนต่อการทำงาน จนสามารถดำเนินการวิจัยได้สำเร็จลุล่วงด้วยความเรียบร้อย ผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูจันทสุวรรณคุณ (หลวงปู่คำเป็น ปิตตา) เจ้าอาวาส วัดป่าโนนสวรรค์ที่ได้ถ่ายทอดความรู้และช่วยเหลือ และขอขอบคุณ ชาวบ้านในเขตวัด ป่าโนนสวรรค์และชุมชนใกล้เคียง รวมถึงนักท่องเที่ยวทุกท่านที่ให้ความร่วมมือและความสะดวก ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อเจริญ จิตต์ถนอม และคุณแม่เพ็ญจิตร จิตต์ถนอม ที่ได้ให้ชีวิต ให้ความรักและการสนับสนุนแก่ผู้วิจัยเป็นอย่างดียิ่งตลอดมา รวมไปถึงพี่ ๆ เพื่อน ๆ ที่คอยช่วยเหลือ ในทุก ๆ เรื่อง อีกทั้งยังคอยเป็นกำลังใจให้แก่ผู้วิจัยตลอดมา

คุณค่าและประโยชน์จากวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ขอมอบเป็นเครื่องบูชาพระคุณบิดามารดา ครู อาจารย์ ผู้มีพระคุณทุกท่าน ที่ได้สนับสนุนให้กำลังใจด้วยดีตลอดมา

จุฑารัตน์ จิตต์ถนอม

ชื่อเรื่อง การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ผู้วิจัย นางสาวจุฑารัตน์ จิตต์ถนอม

กรรมการควบคุม อาจารย์ ดร.บุญสม ขอดมาลี และอาจารย์ ดร.สุนทร โพธิสาร

มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม **ปีที่พิมพ์** 2552

บทคัดย่อ

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นอีกทางเลือกหนึ่งของนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนและศึกษาหาความรู้ทางวัฒนธรรมควบคู่กันไป วัดก็เป็นหนึ่งในทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทวัฒนธรรม ในอดีตวัดถือเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดวิชาการ ศิลปกรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีไปสู่ชุมชน อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางในการกระทำกิจกรรมของชาวชุมชน การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม มีความมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษาประวัติความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด 2) ศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด และ 3) ศึกษาแนวทางการผลิตคู่มือและใช้สัญลักษณ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ ประชากรและกลุ่มตัวอย่างประกอบด้วย กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 6 คน กลุ่มผู้ใช้และผู้ปฏิบัติ จำนวน 18 คน และกลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 6 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการตรวจสอบแบบสามเส้า เสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ผลการวิจัยพบว่า

ประวัติและความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์ พบว่า เป็นวัดที่สร้างขึ้นจากนิมิตของเจ้าอาวาสวัด เป็นวัดขนาดใหญ่ที่มีชื่อเสียงด้านศิลปวัฒนธรรมด้านศาสนาและเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน ภายในวัดป่าโนนสวรรค์มีเจดีย์ที่สวยงาม ทั้งหมด 12 ชั้น สร้างด้วยอิฐฐานศิลาแลง ชั้นที่ 1 เป็นห้องสมุดประชาชนรวบรวมหนังสือเรื่องราวชีวิตประวัติบุคคลสำคัญ เกจิอาจารย์ชื่อดังทั่วประเทศ หนังสือความรู้ งานประเพณีเทศกาล ให้ผู้ที่มีความสนใจ พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาหาความรู้ ชั้นที่ 2 เป็นจิตรกรรมฝาผนังรวบรวมงานบุญประเพณีภาคอีสาน ในห้องโถงเก็บพระพุทธรูป พระเครื่องจากทั่วประเทศ 4 ภาค และศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ชั้นที่ 4 เก็บพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าที่นำมาจากประเทศศรีลังกาเพื่อให้ประชาชนได้นมัสการ

สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมหลักของวัดแห่งนี้คือ เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์ เป็นความเชื่อตามหลักศาสนาพุทธโดยมีความเชื่อว่าเป็นองค์ประกอบสนับสนุน เช่น ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องพญานาค ความเชื่อเรื่องตำนานพื้นบ้าน สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้สะท้อนวิถีชีวิตตามครรลองชีวิต 12 ของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี ที่สำคัญและขาดไม่ได้คือทุกส่วนของตัวอาคารหรือสถาปัตยกรรมประดับด้วยหม้อดินซึ่งเป็นหัตถกรรมท้องถิ่น

แนวทางการผลิตคู่มือและใช้สัญลักษณ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ ในคู่มือได้เสนอประวัติและความเป็นมาของวัด และความหมายของสัญลักษณ์ที่ปรากฏในวัดป่าโนนสวรรค์พร้อมภาพประกอบสีสดใส ขนาดตัวอักษร อ่านง่าย รูปเล่มกะทัดรัด เหมาะสำหรับพกพา และทางวัดป่าโนนสวรรค์ได้ใช้ปรัชญาพุทธศาสนาที่เป็นความเชื่อของชุมชนท้องถิ่นหรือพุทธศาสนาสอดแทรกในรูปเล่มมีเนื้อหาที่เป็นปริศนาธรรม หรือการตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับธรรมะ โดยใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย

โดยสรุปการศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พบว่า แนวทางการจัดทำคู่มือเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สร้างขึ้น จะเป็นประโยชน์ต่อวัดและสาธารณชน รวมถึงมัคคุเทศก์ และนักท่องเที่ยวที่ต้องการศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ต่อไป

TITLE A study of cultural Symbols in Wat Pa Non Sawan in Order to Develop Cultural Tourism

AUTHOR Miss Chutarat Chitthanom

ADVISORS Dr.Boonsom Yodmalee and Dr.Suoneth Phothisarn

DEGREE M.A. **MAJOR** Cultural Science

UNIVERSITY Mahasarakham University **DATE** 2009

ABSTRACT

Cultural tourism is an alternative way for travelers who want to relax and study about culture at the same time. Wat (temple) is a kind of cultural tourism resources. In the past, Wat was a transmission centre of knowledge, morality, ethics, culture, custom and tradition where transmitted all of these to community people and also an activity centre of community people and also an activity centre of community people.

A study of cultural symbols in Wat Pa Non Sawan in order to develop cultural tourism aimed at 3 points : 1) to study the background of Wat Pa Non Sawan, Roi-Et Province. 2) to study cultural symbols in Wat Pa Non Sawan, Roi-Et Province 3) to study the way to produce handbooks of cultural symbols for developing cultural tourism in Wat Pa Non Sawan.

A research sample consisted of 6 key-informants, 18 casuals-informants and 6 general-informants. A qualitative research methodology was used for this research and research methodology was used for this research and research methodology was used for this research and research data was collected by an interview, an observation and a focus group discussion. The data was analyzed by triangulation technique and presented by a descriptive analysis.

In terms of the background of Wat Pa Non Sawan, the research results revealed that it was built according to the dream of the abbot. It was a large temple and wellknown in religious art, religious culture and a mental refuge for the people. In this temple, there was a beautiful 12 storey pagoda which its base built of late rite. The first floor was a public library where collected biographical books that written about the

biography of the very important persons and the masters of the occult of Thailand. Moreover, it also collected traditional books for the people who interested in tradition such as monks, samaneras, etc. The second floor was an art gallery, there were a lot of wall paintings that showed about festivals and traditions of northeast Thailand. Buddha images and small Buddha images from 4 parts of Thailand were collected in the alcoves of the hall. Local art and cultural objects were also shown in this hall. The fourth floor was a special floor for the altar of a relic of the Buddha from Sri Lanka, the people could pay respects to the Buddha there.

The outstanding and principal cultural symbol of Wat Pa Non Sawan was a five Buddha-pagoda. This pagoda represented the Buddhist helief concerning five of the Lords Buddha. The beliefs of Bramanism, animism, Naga and folk legend were integrated into Buddhist belief. These cultural symbols reflected the ways of life of northeast people concerning the 12 month traditions (Heed Sib Song), especially all parts of buildings which decorated with local pottery.

The way to produce handbooks of cultural symbols for developing cultural tourism in Wat Pa Non Sawan revealed that these handbooks should present the background of the temple, the meaning of cultural symbols in Wat Pa Non Sawan and illustrated with nice colour pictures. The size which was easy to carry. The style of letters should be easy to read and print by using appropriate size. The abbot applied the Buddhist philosophy which people believed to the contents of handbook through dharmic paradox and answering question on the dharma by using a simple description.

In conclusion, a study of cultural symbols in Wat Pa Non Sawan in order to develop cultural tourism revealed that the way to produce handbooks of cultural symbols for developing cultural tourism in Wat Pa Non Sawan was useful for handbook production, temple introduction and involved persons such as the public, guides and travelers who wanted to study cultural synbols in Wat Pa Non Sawan.

สารบัญ

บทที่	หน้า
1 บทนำ	1
ภูมิหลัง	1
ความมุ่งหมายของการวิจัย	4
คำถามการวิจัย	5
ความสำคัญของการวิจัย	5
นิยามศัพท์เฉพาะ	5
กรอบแนวคิดในการวิจัย	6
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	8
องค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม	8
องค์ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและนโยบายการท่องเที่ยว	
การผลิตคู่มือ สัญลักษณ์ วัด และบทบาทของพระสงฆ์	24
นโยบายเกี่ยวกับการท่องเที่ยว	60
พื้นที่ที่ทำการวิจัย	64
แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง	77
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	87
งานวิจัยในประเทศ	87
งานวิจัยต่างประเทศ	99
3 วิธีดำเนินการวิจัย	104
ขอบเขตของการวิจัย	104
เนื้อหา	104
วิธีวิจัย	104
ระยะเวลาในการวิจัย	105
พื้นที่ที่ทำการวิจัย	105
ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	105

วิธีดำเนินการวิจัย	105
เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	105
การเก็บรวบรวมข้อมูล	107
การจัดกระทำและการวิเคราะห์ข้อมูล	108
การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล	108
4 ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	109
ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด	109
ตอนที่ 2 สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด	117
ตอนที่ 3 แนวทางการผลิตคู่มือและใช้สัญลักษณ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยว ทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์	196
5 สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	200
ความมุ่งหมายของการวิจัย	200
สรุปผล	200
อภิปรายผล	202
ข้อเสนอแนะ	207
บรรณานุกรม	209
ภาคผนวก	224
ภาคผนวก ก เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล	225
ภาคผนวก ข รายงานผู้ให้สัมภาษณ์	247
ภาคผนวก ค คู่มือสัญลักษณ์ในวัดป่าโนนสวรรค์	250
ประวัติย่อของผู้วิจัย	276

บัญชีตาราง

ตาราง	หน้า
1 ความเหมือนและความแตกต่างระหว่างศาสนาและโหราศาสตร์	84
2 สรุปลภาพรวมของสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์	191

บัญชีภาพประกอบ

ภาพประกอบ	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัย	7
2 แสดงการสื่อความหมายกับวัฒนธรรม	49
3 แผนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	65
4 แผนที่ห้องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด	66
5 ป้ายและถนนทางเข้าของบ้านเทอดไทย ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด	111
6 แผนที่ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด	111
7 บริเวณทางเดินพระพุทธเจ้าในวัดป่าโนนสวรรค์	113
8 สภาพทั่วไปของวัดป่าโนนสวรรค์	114
9 พระครูจันทสุวรรณคุณเจ้าอาวาสวัดป่าโนนสวรรค์	116
10 พระเจดีย์ 5 พระองค์	117
11 กุฏิที่ล้อมรอบบริเวณวัดป่าโนนสวรรค์	120
12 ทางเดินพระพุทธเจ้า	120
13 พระพรหมในวัดป่าโนนสวรรค์	121
14 พระพิฆเนศวร์ในวัดป่าโนนสวรรค์	123
15 พระอิสวรรในวัดป่าโนนสวรรค์	127
16 พระสังกัจจายน์ในวัดป่าโนนสวรรค์	129
17 ซิวโกมารภังก์ในวัดป่าโนนสวรรค์	130
18 นกคชสีห์ในวัดป่าโนนสวรรค์	132
19 เหมราชในวัดป่าโนนสวรรค์	133
20 นกหัสดีลิงค์ในวัดป่าโนนสวรรค์	134
21 หม้อดินเผาในวัดป่าโนนสวรรค์	136
22 นาคในวัดป่าโนนสวรรค์	137
23 กีเลนในวัดป่าโนนสวรรค์	139
24 มังกรในวัดป่าโนนสวรรค์	140
25 นกยูงในวัดป่าโนนสวรรค์	142

26	ช่างเระาวัฒนในวัดป่าโนนสวรรค์	146
27	เจ้าแม่กวนอิมในวัดป่าโนนสวรรค์	147
28	ยักษ์ในวัดป่าโนนสวรรค์	149
29	เล่าในวัดป่าโนนสวรรค์	151
30	เปรตในวัดป่าโนนสวรรค์	152
31	ซุ้มประตูทางเข้าเป็นรูปพระพักตร์เทวดาในวัดป่าโนนสวรรค์	155
32	มกร (มังกร) คาขนาดในวัดป่าโนนสวรรค์	157
33	เทวดา เทพประจำปีเกิดปีต่าง ๆ ในวัดป่าโนนสวรรค์	158
34	หัวสิงห์ในวัดป่าโนนสวรรค์	160
35	กนิษฐ-กนิฐิในวัดป่าโนนสวรรค์	161
36	พระพุทธรูปปรารภต่าง ๆ ในวัดป่าโนนสวรรค์	162
37	หนุมาณในวัดป่าโนนสวรรค์	164
38	ไกรสรจำแลงในวัดป่าโนนสวรรค์	166
39	บันไดพญานาคในวัดป่าโนนสวรรค์	167
40	ถุณีในวัดป่าโนนสวรรค์	168
41	พระอินทร์ในวัดป่าโนนสวรรค์	169
42	พญาครุฑในวัดป่าโนนสวรรค์	173
43	ลูกนิมิตในวัดป่าโนนสวรรค์	177
44	เทวดาในวัดป่าโนนสวรรค์	179
45	หน้ากาลในวัดป่าโนนสวรรค์	180
46	หงส์ในวัดป่าโนนสวรรค์	182
47	ภาพวาดนางสุชาดากับทาสีมากวยข้างมรุปายาส โดยสำคัญว่าเทวดา	184
48	ภาพวาดพระเจ้าพิมพิสารเลื่อมใส ทรงหลังน้ำถวายวัดเวฬุวันเป็นปฐมสังฆาราม	185
49	ภาพวาดพระพุทธเจ้าทรงโปรดพระเจ้าพิมพิสาร	187
50	พระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษา ณ ป่าปาลเลไล โดยมีช้างกับลิงเป็นพุทธปฏิมากร	188
51	ภาพวาดพระพุทธเจ้ากับปู่กุสะบุตรแห่งมัลลกษัตริย์แวะเข้าเฝ้าถวาย ผ้าเนื้อเกลี้ยงสีทอง	189

บทที่ 1

บทนำ

ภูมิหลัง

ในปัจจุบันการท่องเที่ยวมีความสำคัญอย่างมากต่อระบบเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมความเข้าใจดีระหว่างนานาชาติ (ชวลิต ชูชาติ, 2544 : 1) แต่ละประเทศจึงให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะประเทศไทย “การท่องเที่ยว” ได้กลายเป็นอุตสาหกรรมที่ทำเงินตราให้แก่ประเทศและสามารถทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติได้มากมาย ทั้งการกระจายรายได้ การสร้างงาน การสร้างอาชีพ เป็นต้น อย่างไรก็ตามแม้ว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะเจริญเติบโตอย่างต่อเนื่อง แต่ก็ต้องเผชิญกับภาวะการแข่งขันทางการท่องเที่ยวในตลาดโลกและความผันผวนทางเศรษฐกิจและทางการเมืองในภูมิภาคต่าง ๆ ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงต่อสภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวทั้งภาครัฐและเอกชนจึงควรร่วมมือร่วมใจกันวางรากฐานการดำเนินงานการแก้ไขปัญหาดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการรักษาสิ่งแวดล้อมทางกายภาพของแหล่งท่องเที่ยว และการรณรงค์ปลูกความสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อใช้ประโยชน์ด้านการท่องเที่ยวในระยะยาว และเพื่อรักษาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของประเทศไทยในรูปแบบที่ยั่งยืน (กุลวรา สุวรรณพิมล, 2544 : 1)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้ให้คำนิยามของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาสู่ประเทศไทยไว้ว่า หมายถึง “บุคคลผู้มาเยือนประเทศไทยเพื่อเหตุผลใดก็ตาม นอกเหนือจากการประกอบอาชีพที่ได้รับค่าตอบแทน (To Exercise Remunerated Activity) ภายในประเทศ บุคคลผู้นั้นจะต้องอยู่ในประเทศอย่างน้อย 1 คืน แต่ต้องไม่เกิน 90 วัน ความมุ่งหมายในการเดินทางของบุคคลเหล่านี้อาจรวมถึงการพักผ่อน (Leisure) ซึ่งอาจรวมถึงการนันทนาการ (Recreation) การพักผ่อนวันหยุด (Holiday) กิจกรรมด้านสุขภาพ (Health) การศึกษา (Study) ศาสนกิจ (Religion) และการกีฬา (Sport) และยังรวมถึงกิจกรรมทางธุรกิจ (Business) กิจกรรมครอบครัว (Family) กิจกรรมตามพันธกิจ (Mission) และการประชุม (Meeting) (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2545 : 5) นอกจากคำนิยามของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยแล้ว องค์กรใหญ่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น องค์กรท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization) หรือสำนักมโนประชากรของสหรัฐอเมริกา (U.S. Bureau of Census) หรือศูนย์ข้อมูลการท่องเที่ยวของสหรัฐอเมริกา

(U.S. Travel Data Center) ก็เสนอคำนิยามที่คล้ายคลึงกัน การศึกษานี้จะยึดถือความหมายของการท่องเที่ยวตามความหมายทางวิชาการดังกล่าวข้างต้น

การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นการศึกษาสัญลักษณ์ที่แสดงออกถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยจะทำการศึกษาลักษณะของวัฒนธรรมและประเภทของวัฒนธรรม ซึ่งลักษณะของวัฒนธรรมแบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ (Material Culture) หรือวัฒนธรรมในรูปของกายภาพที่ปรากฏออกมาภายนอก เป็นวัฒนธรรมที่สามารถสัมผัสได้มีรูปร่าง หรือ เป็นสิ่งของต่าง ๆ ที่มนุษย์ประดิษฐ์ขึ้นมาใช้ในการดำรงชีวิต เช่น บ้านเรือนอาคารที่อยู่อาศัย อาหาร เครื่องนุ่งห่ม เครื่องมือ เครื่องใช้ และยารักษาโรค เป็นต้น เป็นเครื่องแสดงถึงสัญลักษณ์ที่เป็นแบบฉบับอันดีงามประจำชาติเป็นวัฒนธรรมซึ่งปรากฏในรูปของสิ่งของต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นมาสอนองความประสงค์นั่นเอง 2) วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-Material Culture) หรือ วัฒนธรรมด้านนามธรรม อยู่ในรูปของปรากฏการณ์ที่มีอยู่ภายในจิตใจของมนุษย์ที่ไม่สามารถสัมผัสได้ เป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่ภายในจิตใจของแต่ละคน ได้แก่ ภาษากายคำที่ใช้พูด ความคิด คำนิยม ประเพณี คติความเชื่อ ศิลธรรมจรรยา การนับถือศาสนา และประเภทของวัฒนธรรม แบ่งออกเป็น 5 ด้านด้วยกัน คือ 1) ศิลปกรรม ได้แก่ ภาษาและวรรณคดี การละครนาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ การดนตรี สถาปัตยกรรม ประติมากรรม ศิลปกรรม 2) มนุษยศาสตร์ ได้แก่ ศาสนา จริยธรรม ปรัชญา ธรรมเนียมประเพณีมานุษยวิทยา อุดม-การณ์ ทัศนคติของคนในชาติ กฎเกณฑ์ระเบียบวินัย ฯ 3) การช่างฝีมือ ได้แก่ การทอ การแกะสลัก การเขียนปักถักร้อย การทำเครื่องเงิน การทำเครื่องเงิน เครื่องทอง การทำเครื่องปั้นดินเผา การจักสาน ช่างเหล็กช่างไม้ 4) การกีฬาและนันทนาการ ได้แก่ การกีฬาพื้นเมือง การละเล่นต่าง ๆ และ 5) อหกรรมศาสตร์ ได้แก่ อาหาร การกิน เสื้อผ้า การแต่งกาย การตกแต่งบ้านเรือน การเลี้ยงและอบรมลูก มารยาทต้อนรับ การอยู่กันเป็นครอบครัว ฯลฯ (ทพวงมหาวิทยาลัยและคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2545 : 29)

“วัฒนธรรม” เป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มีความสำคัญและมีบทบาทในการดึงดูดนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาจากที่ต่าง ๆ สู่อุตสาหกรรมท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ต่างก็มีวิถีชีวิตที่แตกต่างกันมีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนเป็นของตัวเอง (บริษัทมรดกโลกวัฒนธรรม จำกัด. ม.ป.ป : ไม่มีเลขหน้า) ในชุมชนที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติและวัฒนธรรมนั้น ย่อมมีศักยภาพทางการท่องเที่ยว เพราะองค์ประกอบของศักยภาพทางการท่องเที่ยวคือ การเที่ยวดู การทำ การรู้ เที่ยวรักษึ่เที่ยวกิน เที่ยวสนุก เที่ยวพักผ่อน สิ่งนี้คือความรื่นรมย์ การท่องเที่ยวในชุมชนนั้นย่อมได้เห็นความสวยงามที่หลากหลายทางธรรมชาติ วัฒนธรรม วิถีชีวิตของชุมชน การท่องเที่ยวย่อมได้

ความรู้ว่าการทำการเกษตรทำอะไร เช่น การปลูกข้าวที่กว่าจะได้ข้าวมารับประทานนั้นเขาทำกันอย่างไรสิ่งนี้รวมแล้วเรียกว่าศัพทภาพทางการท่องเที่ยว (กราเดซ พัทธวิเชียร. 2548 : 4)

ประเทศไทยอุดมไปด้วยทรัพยากรการท่องเที่ยวที่โดดเด่น เช่น แหล่งท่องเที่ยวประเภทธรรมชาติ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัฒนธรรม ความหลากหลายโดดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้เป็นแรงดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยว หันมาสนใจท่องเที่ยวในประเทศมากขึ้น อีกทั้งจากรูปแบบการท่องเที่ยวที่ปรับเปลี่ยนตามความต้องการของนักท่องเที่ยว ที่หันมาให้ความสนใจในวิถีชีวิต เอกอภิมณฑลวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งถือเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ซึ่งได้แก่การท่องเที่ยวที่เน้นการศึกษาวิถีชีวิต โบราณสถาน “ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น” (วิวัฒน์ชัย บุญศักดิ์. 2537 : 32-33) วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของคนไทย เป็นทรัพยากรที่สำคัญอย่างหนึ่ง ที่มีคุณค่าต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นหนึ่งในทรัพยากรทางการท่องเที่ยว ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 3 ประเภท คือ ทรัพยากรประเภทธรรมชาติ ได้แก่ ภูเขา น้ำตก ถ้ำ หาดทรายชายทะเล และอุทยานแห่งชาติต่าง ๆ ทรัพยากรประเภทประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถานและศาสนา ได้แก่ แหล่งโบราณคดี อุทยานประวัติศาสตร์และวัดวาอาราม และทรัพยากรประเภทสุดท้าย คือ ประเภทวัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต (สายสุนีย์ สิงห์ทศน์. 2547 : เว็บไซต์) ซึ่งเป็นทรัพยากรที่สามารถดึงดูดกลุ่มคนต่างชาติ ต่างถิ่นให้เดินทางมาเยือน เพื่อศึกษาเรียนรู้ สัมผัสและชื่นชมกับสิ่งที่ไม่เคยมีในท้องถิ่นของผู้มาเยือน จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์และเกี่ยวพันซึ่งกันและกัน การท่องเที่ยวได้ใช้วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว (วาลิกา แสนคำ. 2545 : 17) เช่น ทำให้เกิดการกระจายรายได้มาสู่ชุมชนชนบทท้องถิ่น ที่ห่างไกลอย่างแท้จริง จากบริการและการจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านและของที่ระลึก และทำให้เกิดการมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่สั่งสมของคนให้คงอยู่ตลอดจนเกิดความรัก ความสามัคคีของคนในชุมชน ก่อให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน จึงทำให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขึ้น

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จึงเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของนักท่องเที่ยวที่ต้องการท่องเที่ยวเพื่อพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้ทางวัฒนธรรมควบคู่กันไป วัดคือหนึ่งในทรัพยากรทางการท่องเที่ยวประเภทประวัติศาสตร์ ในอดีตวัดถือเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอดวิชาการ ศิลปกรรม จริยธรรม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีต่างๆ ไปสู่ชุมชน อีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางในการกระทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชาวชุมชน นอกจากนี้ปัจจุบันวัดยังสามารถที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่ต้องการไปศึกษาศิลปะหรือวัฒนธรรม ซึ่งในปัจจุบันวัดในประเทศ

ไทยนั้นก็มีเป็นจำนวนมาก และแต่ละที่ก็มีคามสวยงาม หรือจุดเด่นของแต่ละที่แตกต่างกันไป จังหวัดร้อยเอ็ดก็เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่มีวัดตั้งอยู่เป็นจำนวนมากเหมือนกับจังหวัดอื่น ๆ ในประเทศไทยซึ่งมีจำนวนถึง 1,054 แห่งในจังหวัดร้อยเอ็ด (กรมการศาสนา. ม.ป.ป. : ไม่มีเลขหน้า)

วัดป่าโนนสวรรค์ ตั้งอยู่ที่บ้านเทอดไทย ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นอีกวัดหนึ่งที่น่าสนใจของจังหวัดร้อยเอ็ด เพราะเป็นวัดที่มีความแปลกเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งแตกต่างจากวัดอื่น ๆ คือ เป็นวัดขนาดใหญ่ที่สร้างจากนิมิตของเจ้าอาวาสเมื่อครั้งที่ได้ชุดงักมาถึงป่าช้าบ้านโนนสวรรค์ (วัดป่าโนนสวรรค์ในปัจจุบัน) และได้ปักกลดอยู่ที่ป่าช้าเป็นเวลาหลายปี จนชาวบ้านเทอดไทยศรัทธาเลื่อมใส จึงร่วมใจพากันสร้างที่พักอาศัยถาวรแทนกลดหลังเก่า และได้พัฒนาให้เป็นสำนักสงฆ์ ค่อยมาไต่ยกฐานะขึ้นเป็นวัดชื่อว่า วัดป่าโนนสวรรค์ และเจ้าอาวาสก็ได้พัฒนาสร้างวัดให้เป็นไปตามที่ท่านนิมิต ภายในวัด ตั้งแต่บริเวณทางเข้าวัดประกอบไปด้วยสิ่งก่อสร้างซึ่งแสดงถึงสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมไว้มากมาย รอบ ๆ เจดีย์ รวมไปถึงภายในเจดีย์ด้วย จึงมีความสวยงามแปลกประหลาดยิ่งนัก ลักษณะเด่นของศักยภาพของวัดป่าโนนสวรรค์ นั้นคือใช้หม้อดินที่ชาวบ้านแถบนั้นทำเป็นอาชีพอาหารระดับตกแต่งแทบทุกส่วนเจดีย์ประธานหลายชั้น ทางเข้าเป็นปากนุมาแต่ระดับชั้นจะมีจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพุทธประวัติ ชุมประคุมิเค่ายักษ์สองตัว ความแปลกตาไม่สามารถบ่งบอกถึงที่มาของศิลปะ คูคล้ายศิลปะทางขอมและอินเดีย หม้อดินที่ใช้จำนวนมากมาขมมหาศาล สามารถกลมกลืนเข้ากับส่วนต่าง ๆ ได้อย่างกลมกลืน จึงเป็นอีกรูปแบบที่น่าชม จากศักยภาพทั้งทางด้านสิ่งก่อสร้างและทั้งความศรัทธาในตัวของเจ้าอาวาสวัดป่าโนนสวรรค์ (พระครูจันทสุวรรณคุณ) จึงทำให้นักท่องเที่ยวแวะเวียนไปเยี่ยมชมอยู่เสมอ แต่ละปีไม่ต่ำกว่า 10,600 คน (สมควร ศรีชะ, 2550 : สัมภาษณ์)

จากความสำคัญดังกล่าวมานั้น ทำให้ผู้วิจัยเกิดแรงบันดาลใจและมีความสนใจที่จะผลิตคู่มือสัญลักษณ์ของวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อให้รู้ถึงความหมายของสัญลักษณ์ที่ปลูกสร้างอยู่ในวัด และเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อันจะเป็นประโยชน์ต่อวัดและสาธารณชน รวมถึงมัคคุเทศก์ และนักท่องเที่ยว ที่ต้องการศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด

3. เพื่อศึกษาแนวทางการผลิตคู่มือและใช้สัญลักษณ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์

คำถามการวิจัย

1. วัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด มีประวัติความเป็นมาอย่างไร
2. สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ดมีอะไรบ้าง อย่งไร
3. แนวทางการผลิตคู่มือเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในการใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์มีรายละเอียดและเนื้อหาอย่างไร

ความสำคัญของการวิจัย

1. ทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด
2. ทำให้ทราบถึงความหมายของสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด
3. ทำให้ทราบแนวทางการผลิตคู่มือและใช้สัญลักษณ์เพื่อเป็นสารสนเทศในการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์

นิยามศัพท์เฉพาะ

วัด หมายถึง สถานที่ทางศาสนา คามปกติแล้วจะมีเสนาสนะและอาคารถาวรวัตถุต่าง ๆ เป็นที่พำนักอาศัยศึกษา ปฏิบัติ พระธรรมวินัย และประกอบศาสนกิจของพระภิกษุ สงฆ์ ตลอดจนเป็นที่บำเพ็ญกุศลต่าง ๆ นอกจากนี้วัดยัง เป็นศูนย์กลาง บริการทางการศึกษาและทางสังคม รวมทั้งเป็นแหล่งส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมและประเพณี สำหรับการวิจัยครั้งนี้หมายถึง วัดป่าโนนสวรรค์ บ้านเทอดไทย ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง สถานที่ท่องเที่ยวที่มีการนำเสนอให้นักท่องเที่ยวได้เห็นถึงศิลปวัฒนธรรม ประเพณี รูปแบบวิถีชีวิตหรือความเป็นอยู่ของประชาชนในหมู่บ้านซึ่งเป็นเอกลักษณ์สามารถเห็นได้จากพฤติกรรม ผลงานศิลปหัตถกรรม ที่ประชาชนในหมู่บ้านสร้างสรรค์ขึ้นมา ตลอดจนความเชื่อและความรู้ความสามารถในการทำมาหากินหรือการประกอบ

อาชีพ สำหรับการวิจัยครั้งนี้หมายถึง วัดป่าโนนสวรรค์ บ้านเทอดไทย ตำบลเทอดไทย อำเภอกู่แก้ว จังหวัดร้อยเอ็ด

การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งๆ ที่แสดงความเป็นวัฒนธรรม ความงามและวิถีชีวิตของประชาชนตามเมืองและแหล่งวัฒนธรรมต่าง ๆ

การท่องเที่ยว หมายถึง การที่ผู้คนหรือประชาชนมีการเดินทางไปเยี่ยมเยือนยังสถานที่แห่งหนึ่งแห่งใดเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ อย่างน้อย 24 ชั่วโมง แต่ไม่เกิน 60 วัน

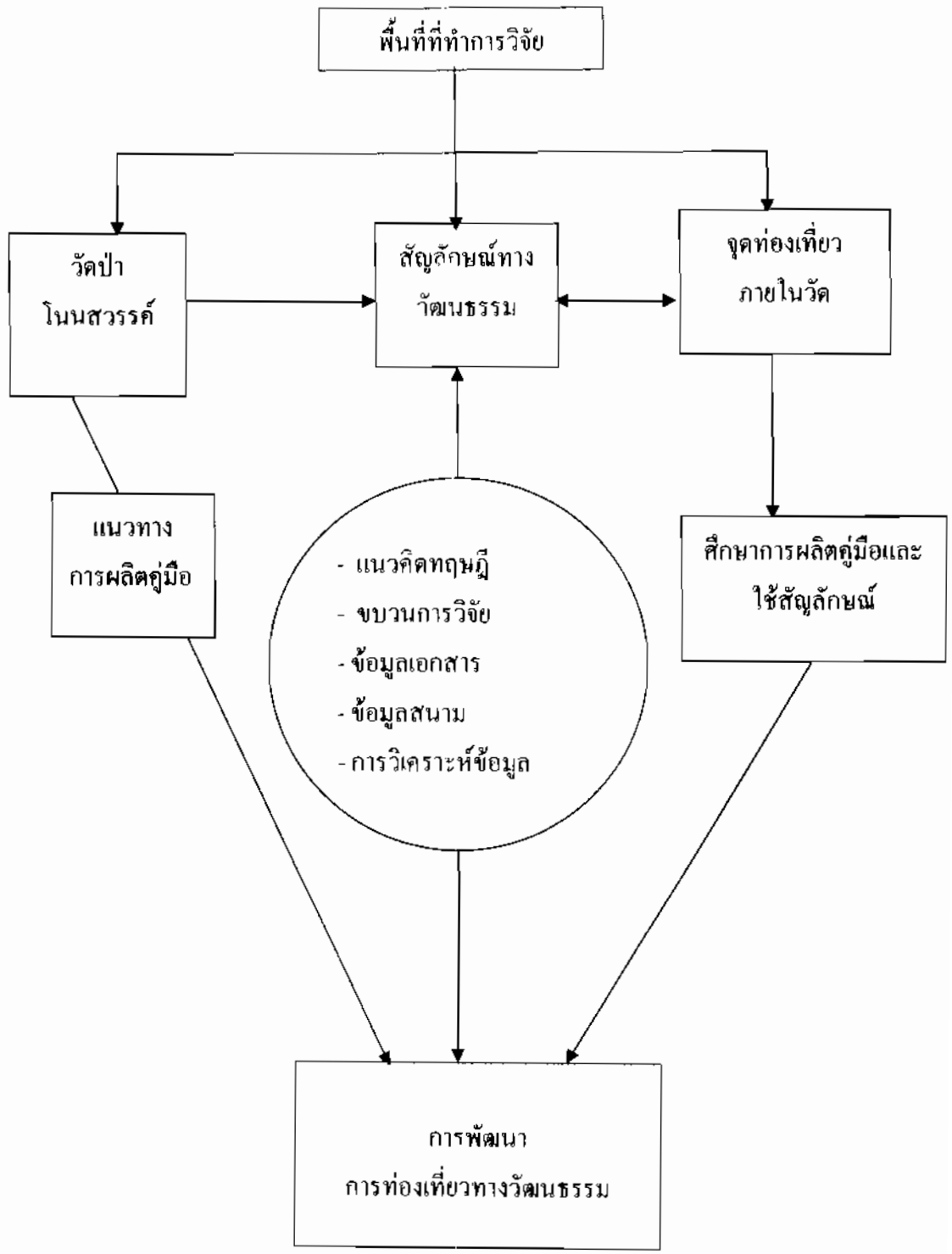
สัญลักษณ์ หมายถึง สื่อความหมายที่แสดงความนัยหรือเงื่อนไขความคิด เพื่อเป็นการบอกให้ทราบถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งจะไม่มีผลในทางปฏิบัติแต่มีผลทางด้านการรับรู้ ความคิด หรือทัศนคติ (ทองเจือ เขียวทอง, 2542 : 42) สัญลักษณ์ในที่นี้คือ สัญลักษณ์ที่ปรากฏในวันป่าโนนสวรรค์ เช่น รูปปั้นพระพรหม เหมราช พระพิฆเนศวร์ นกหัสดีลิงค์ เป็นต้น

วัฒนธรรม หมายถึง สิ่งที่ทำให้จิตใจ กาย วาจา ของคนเจริญงอกงามมีจิตใจสูงขึ้น ดีขึ้น หรือวิถีทางแห่งการดำเนินชีวิตแห่งชุมชน ชุมชนใดชุมชนหนึ่ง กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือประเทศใดประเทศหนึ่ง ให้มีระเบียบแบบแผนที่ดีงามจนกลายเป็นขนบธรรมเนียมประเพณี มุ่งให้เห็นถึงวัฒนธรรมอันดีงาม ตลอดจนทั้งประวัติศาสตร์ วรรณคดี ศิลปะ กิริยามารยาท ศีลธรรมจรรยา ซึ่งเป็นบ่อเกิดของความเจริญงอกงามของคนส่วนรวมและประเทศชาติ (พวงผกา คุโรวาท, 2539 : 37)

กรอบแนวคิดในการวิจัย

วัดป่าโนนสวรรค์มีสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขึ้น เมื่อศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์แล้วศึกษาการผลิตคู่มือและใช้สัญลักษณ์เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม อันจะเป็นประโยชน์ต่อวัดป่าโนนสวรรค์และนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวชมต่อไป

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยแยกเป็น 6 กลุ่ม ดังนี้

1. องค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม
2. องค์ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การผลิตคู่มือ สัญลักษณ์ วัดและบทบาทของพระสงฆ์
3. นโยบายการท่องเที่ยว
4. พื้นที่ทำการวิจัย
5. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง
6. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 6.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 6.2 งานวิจัยต่างประเทศ

องค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรม

สังคมของชาวอีสานเป็นสังคมแบบเกษตรกรรมเพื่อยังชีพ มีการทำนาเป็นหลัก ในยามว่างจากการทำนา ชาวอีสานจะเตรียมอุปกรณ์ เครื่องมือเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพ รวมทั้งการทำงานบุญประเพณีและการพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสต่าง ๆ ได้มีผู้กล่าวถึงสังคมวัฒนธรรมอีสาน ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (2546 : 1058) ให้ความหมายวัฒนธรรม คือ สิ่งที่ทำ ความเจริญงอกงาม ให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา

ขัตติยา ชัยมณี และคณะ (2548 : เว็บไซต์) ให้ความหมาย ในมิติวัฒนธรรมโลก (World Culture) คำว่า “วัฒนธรรม” คือ ปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ที่มีองค์ประกอบสิทธิขั้นพื้นฐาน 6 ประการ ได้แก่

1. สิทธิในการตัดสินใจด้วยตนเอง (Right of Self Determination)
2. สิทธิในการป้องกันไม่ให้มีการเลือกปฏิบัติทางเผ่าพันธุ์และสีผิว (Prevention of Discrimination)

3. สิทธิเยาวชน (Right of Child)
4. สิทธิสตรี (Right of Woman)
5. การเกณฑ์แรงงานหรือแรงงานบังคับ (Forced Labor and Similar Institution and Practice Slavery)
6. สิทธิมนุษยชนในการบริหารความยุติธรรม (Human Right in Administration of Justice)

พระยอนุমানราชชน (2531) : 45-53) ได้ให้ความหมาย เนื้อหา ประเภท ลักษณะ ความเจริญแห่งวัฒนธรรม ความเป็นไปแห่งวัฒนธรรม ระยะแห่งวัฒนธรรม สรุปได้ ดังนี้

1. ความหมายวัฒนธรรม

1.1 วัฒนธรรม คือ "สิ่งที่มนุษย์เปลี่ยนแปลง ปรับปรุง หรือผลิตสร้างขึ้น เพื่อความเจริญอกงาม ในวิถีแห่งชีวิตของส่วนรวม ถ่ายทอดกันได้ เกลออย่างกันได้"

1.2 วัฒนธรรม คือ ผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อนสืบต่อเป็นประเพณีกันมา

1.3 วัฒนธรรม คือ ความรู้สึก ความคิดเห็น ความประพฤติก และกิริยาอาการ หรือการกระทำใดๆ ของมนุษย์ใน ส่วนรวมลงรูปเป็นพิมพ์เดียวกัน และแสดงออกมาให้ปรากฏเป็น ภาษา ศิลปะ ความเชื่อถือ ระเบียบประเพณี เป็นต้น

1.4 วัฒนธรรม คือ มรดกแห่งสังคม ซึ่งสังคมรับและรักษาไว้ให้เจริญอกงาม เป็นผลผลิตของส่วนรวมที่มนุษย์ได้เรียนรู้มาจากคนแต่ก่อน สืบต่อเป็นประเพณีกันมา

2. ประเภทของวัฒนธรรมออกเป็น

2.1 วัฒนธรรมทางวัตถุ เป็นเรื่องเกี่ยวกับสุขกาย เพื่อให้ได้อยู่ดีกินดี มีความสะดวกสบาย ในการครองชีพ ได้แก่สิ่งความจำเป็นเบื้องต้นในชีวิต 4 อย่างและสิ่งอื่น ๆ เช่น เครื่องมือ เครื่องใช้ บ้านพาหนะ ตลอดจนเครื่องอาวุธยุทโธปกรณ์ เครื่องป้องกันตัว

2.2 วัฒนธรรมทางจิตใจ เป็นสิ่งที่ทำให้ปัญญาและจิตใจ มีความเจริญอกงาม ได้แก่ การศึกษา วิชาความรู้อันบำรุงความคิดทางปัญญา ศาสนา จรรยา ศิลปะ และวรรณคดี กฎหมายและระเบียบประเพณี ซึ่งส่งเสริมความรู้สึกทางจิตใจ ให้งอกงามหรือสบายใจ

3. ลักษณะความเจริญแห่งวัฒนธรรม

3.1 ต้องมีการสั่งสมและการสืบทอดทอดกันไปไม่ขาดตอน มีมรดกแห่งสังคม อันเกิดจากผลผลิตของสังคมที่สร้างสมไว้ ต้องมีแปลกมิใหม่มาเพิ่มเติมของเดิมให้เข้ากันได้ ต้องส่งเสริมเพื่อให้แพร่หลาย ไปในหมู่ของคน และตลอดไปถึงชนหมู่อื่นด้วย ต้องปรับปรุง และ

แก้ไขให้เหมาะกับ สภาพแวดล้อม และสภาพของเหตุการณ์ ลักษณะความเป็นไปแห่งวัฒนธรรม 3 ประการ ลักษณะความเป็นไปของวัฒนธรรม เมื่อเกิดการขยายอำนาจ หรือการรุกรานดังนี้คือ

3.2 วัฒนธรรมของฝ่ายแพ้จะต้องสูญไป ถ้าฝ่ายแพ้ไม่มีวัฒนธรรมอันเป็น บุคลิกลักษณะของคนอยู่ในระดับสูงหรือเท่ากับฝ่ายชนะ เช่น ให้เลิกศึกษาภาษาของตน แต่ให้มา ศึกษาของฝ่ายชนะ หรือไม่ ฝ่ายชนะพยายามทำลายวัฒนธรรม ของฝ่ายแพ้ให้หมดไปทันที ถ้าทั้ง สองฝ่าย คือทั้งแพ้และชนะมีวัฒนธรรมอยู่ในระดับทัดเทียมกัน วัฒนธรรมของฝ่ายแพ้ ถึงจะ ด้านทานฝ่ายชนะ ไว้ได้ วัฒนธรรมขงทั้งสองฝ่าย จะเข้าระคนปนกันทีละน้อยๆ เมื่อเป็นเวลานาน จะเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่ มีอำนาจดีกว่าเดิม เพราะได้กำลังทั้งสองฝ่ายมารวมกัน ถ้าฝ่ายแพ้มิ วัฒนธรรมอยู่ในระดับสูงกว่าฝ่ายชนะ ก็จะสามารถดึงดูดเอาวัฒนธรรม ของฝ่ายชนะเข้าประสาน และอยู่ในครอบงำของฝ่ายแพ้ ถ้าฝ่ายชนะมีจำนวนคนน้อยกว่าฝ่ายแพ้ การพ่ายแพ้ในทาง วัฒนธรรม ของฝ่ายชนะจะเร็วขึ้น

4. ระยะแห่งวัฒนธรรม

4.1 สมัยรปศุกรรม (Stone Age Culture) ได้แก่สมัยแรกเริ่มป่าเถื่อน ตั้งแต่ยุค หิน จึงใช้คำว่า นร- ปศุกรรม ครึ่งคนครึ่งสัตว์

4.2 สมัยอนารยธรรม (Barbarian Culture) ค่อยเจริญขึ้นแล้วแต่ยังป่าเถื่อนอยู่

4.3 สมัยอารยธรรม (Civilization) มนุษย์มีความเจริญแล้ว อารยธรรม คือ วัฒนธรรมที่พ้นจากความป่าเถื่อนแล้ว หรือพยายามให้พ้น และใช้คำว่า Culture ปนกันไปก็มี การที่ วัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปได้นั้นมี 4 ระยะ คือ

4.3.1 เปลี่ยนใจเล็กน้อย

4.3.2 เกิดจากค้นพบสิ่งใหม่ ๆ (Discovery) หรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้น (Invention) สภาพภาวะเปลี่ยนแปลงไป วัฒนธรรมจึงเปลี่ยนแปลงไป

4.3.3 มีคู่แข่งขึ้น เช่น เกวียนไปไม่ได้ รถไปได้

4.3.4 การยืมวัฒนธรรมอื่นเข้ามา (Cultural borrowing)

5. เหตุแห่งความเจริญทางวัฒนธรรม

การสะสม ต้องรับมรดกที่บรรพบุรุษมอบไว้ให้ การปรับปรุง ถ้าหมดสมัยแล้ว ก็ต้องเก็บไว้ในพิพิธภัณฑ์ สิ่งที่เป็นมาในอดีต (ทั้งฝ่ายนามธรรมด้วย) ที่ใช้ได้ก็ปรับปรุงให้เข้ากับ สมัยปัจจุบัน การถ่ายทอด ต้องสืบต่อให้คนรุ่นหลัง ต้องเผยแพร่ส่งต่อกัน การจะทำให้วัฒนธรรม เจริญยิ่งขึ้นนั้น เราต้องรักษาวัฒนธรรม มรดกตกทอด และปรับปรุงอดีต ให้เหมาะสมกับปัจจุบัน

สำนักงานคณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติ (2545 : 6) ได้สรุปความหมายของ วัฒนธรรม ไว้ต่างกัน เช่น

1. วัฒนธรรม เป็นวิธีการดำเนินชีวิตของสังคม เป็นแบบแผนการประพจน์และการแสดงออกซึ่งความรู้สึกนึกคิดในสถานการณ์ต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมเดียวกันสามารถเข้าใจและซาบซึ้งร่วมกันยอมรับและใช้ปฏิบัติร่วมกัน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในสังคมนั้นๆ

2. วัฒนธรรม เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติ วัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบ ความคิด วิธีการ โครงสร้างของสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น

ซาโรซ บัวศรี (2521 : 32) กล่าวว่า “วัฒนธรรม” หมายถึง ความดี ความงามและความเจริญในชีวิตมนุษย์ ซึ่งปรากฏในรูปแบบต่างๆ และได้ตกทอดมาถึงเราในปัจจุบัน หรือว่าที่เราได้ปรับปรุงและสร้างสรรค์ขึ้นในสมัยเราเอง (ได้แก่ ศิลปกรรม มนุษยศาสตร์ การช่างฝีมือ การกีฬาและนันทนาการ และคหกรรมศาสตร์)

ประเวศ วะสี (2534 : 40) กล่าวว่า “วัฒนธรรม” คือ พลังของสังคมทางภูมิปัญญา เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจ จิตใจ การเมือง สังคม สิ่งแวดล้อมพร้อมกันไป

นิคม มุสิกคามะ (2545 : 23) ให้ความหมายว่า “วัฒนธรรม” คือวิถีชีวิตของคน เกิดจากระบวนการอันซับซ้อนทางสังคมหรือกลุ่มชน โดยรวมเอามิติทางด้านจิตใจ วัตถุ ภูมิปัญญา และอารมณ์เข้าไว้ด้วยกันจนเป็นรูปแบบเอกลักษณ์ของสังคมนั้น มิใช่เพียงเรื่องของศิลปะและวรรณกรรม หากหมายรวมถึงสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐาน ระบบค่านิยม ตลอดจนขนบธรรมเนียมจารีตประเพณี และความเชื่อต่าง ๆ

สุพัศรา สุภาพ (2528 : 25) ได้สรุปความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรมมีความหมายครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่าง อันเป็นแบบแผนในความคิดและการกระทำที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรือสังคมใดสังคมหนึ่ง มนุษย์ได้คิดสร้างระเบียบกฎเกณฑ์วิธีการในการปฏิบัติ การจัดระเบียบตลอดจนระบบความเชื่อ ความนิยม ความรู้ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ในการควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ และได้แบ่งองค์ประกอบของวัฒนธรรมไว้ 4 ลักษณะ คือ

1. องค์กรวัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects) คือ วัฒนธรรมที่สามารถสัมผัสจับต้องได้และมีรูปร่าง เช่น เครื่องมือเครื่องใช้ ภาพเขียน เครื่องจักร โบสถ์ วิหารและส่วนที่ไม่มีรูปร่าง เช่น ภาษา สัญลักษณ์ในการติดต่อสื่อความหมาย ตัวเลข เป็นต้น

2. องค์กร (Association or Organization) หมายถึง กลุ่มที่มีการจัดระเบียบหรือมีโครงสร้างอย่างเป็นทางการ มีการวางกฎเกณฑ์ระเบียบข้อบังคับและวัตถุประสงค์ไว้อย่างแน่นอน เป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่สุดในสังคมที่ซับซ้อน เช่น ครอบครัว วัด สหประชาชาติ

3. องค์กรพิธีการ (Usage) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีที่ยอมรับกัน โดยทั่วไป เช่น พิธีกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่เรื่องการเกิด แต่งงาน บวชนาค ดาบ ซึ่งศาสนาที่เข้ามามีอิทธิพลอยู่บ้าง รวมถึง พิธีการแต่งกายและรับประทานอาหาร

4. องค์กรมคติ (Concepts) หมายถึง ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็นตลอดจนอุดมการณ์ต่าง ๆ เช่น ความเชื่อกรรมเป็นเรื่องชี้เจตนา การยอมรับว่าสิ่งใดถูกสิ่งหรือผิด สมควรหรือไม่

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2544 : 72) ได้ให้ความหมายวัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตของมนุษย์ในแต่ละสังคม อันเป็นผลของการที่มนุษย์เรียนรู้จากธรรมชาติ จากสังคมมนุษย์ด้วยกัน และสังมประสบการณ์ที่เรียนรู้ไว้ เพื่อปรับตัว ถ่ายทอดและปรับเปลี่ยนตามเหตุการณ์เป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเคลื่อนไหว

ยศ ตันตสมบัติ (2540 : 11-13) ได้สรุปลักษณะพื้นฐานที่สำคัญของวัฒนธรรมไว้ 6 ประการ คือ

1. วัฒนธรรมเป็นความคิดร่วม (Shared Ideas) และค่านิยมทางสังคมเป็นสิ่งที่กำหนดมาตรฐานของพฤติกรรมของคนในสังคมเดียวกัน
2. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่มนุษย์เรียนรู้ (Culture is Learned) เปรียบเสมือนมรดกทางสังคมที่ได้รับการถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง โดยผ่านกระบวนการถ่ายทอดหรือกระบวนการเรียนรู้ทางวัฒนธรรม (Enculturation)
3. วัฒนธรรมมีพื้นฐานมาจากการใช้สัญลักษณ์ (Symbol) ซึ่งสัญลักษณ์สำคัญที่มนุษย์ใช้ก็คือ ภาษา สำหรับเป็นเครื่องมือสื่อความหมายระหว่างกัน นอกจากนั้นภาษาและระบบสัญลักษณ์อื่น ๆ ยังช่วยให้มนุษย์สามารถเก็บรวบรวมความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติอย่างเป็นระบบและสามารถถ่ายทอดความรู้นั้นไปยังคนรุ่นหลังต่อไป
4. วัฒนธรรมเป็นองค์รวมของความรู้และภูมิปัญญา มีหน้าที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ ช่วยให้มนุษย์สามารถปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และยังเป็นรากฐานที่สำคัญของการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยี
5. วัฒนธรรม คือกระบวนการที่มนุษย์กำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิต และสิ่งต่าง ๆ ที่อยู่รอบตัว โดยกระบวนการกำหนดนิยามความหมายให้กับชีวิต อาจจะออกมาในรูปของ

ความเชื่อทางศาสนา พิธีกรรม แล้วกลายมาเป็นการสร้าง แนวความคิด พื้นฐาน ของระบบ การเมืองการปกครองในสังคมนั้น ๆ

6. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง มีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมมีสาเหตุหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงอาจเป็นผลมาจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion) การเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี แต่หากเทคโนโลยีเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จนกระทั่งวัฒนธรรมประเพณีไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ทัน ก็อาจส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ที่เรียกว่า วัฒนธรรมล่า (Culture Lag) ทำให้มนุษย์ในสังคมนั้นเกิดความรู้สึกแปลกแยก (Alienation) หรืออาจมีผลกระทบรุนแรงถึงขั้นทำให้วัฒนธรรมเกิดการแตกแยกและเสื่อมสลายไปในที่สุด

นิยพรธ วรรณศิริ (2540 : 44-45) มานุษยวิทยาสังคมและวัฒนธรรม กล่าวว่า วัฒนธรรมเป็นระบบพฤติกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์เป็นอันดับแรก และสรุปลักษณะของวัฒนธรรม ดังนี้

1. วัฒนธรรมเป็นผลผลิตของระบบคิดของมนุษย์ (Cognitive System)
2. วัฒนธรรมสามารถเปลี่ยนแปลงได้ไม่คงที่
3. วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่บุคคลได้มาด้วยการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพโดยใช้ภาษาเป็นเครื่องมือ
4. วัฒนธรรมเป็นสมบัติส่วนรวม มีระบบการลงจารีต เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตร่วมกัน

อมรา พงศาพิชญ์ (2536 : 34-50) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรม คือ สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น กำหนดขึ้น มีใช้สิ่งที่มีมนุษย์ทำตามสัตยชาติญาณ อาจจะเป็นการประดิษฐ์วัตถุสิ่งของขึ้นใช้ หรืออาจเป็นการกำหนดพฤติกรรมและ/หรือความคิด ตลอดจนวิธีการหรือระบบการทำงาน โดยได้แบ่งประเภทของวัฒนธรรมไว้ 2 ลักษณะ คือ

1. วัฒนธรรมในลักษณะขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ ที่เป็นสัญลักษณ์และจับต้องไม่ได้ เป็นต้นว่า ภาษาพูด ระเบียบความเชื่อ กิริยามารยาท ขนบธรรมเนียมประเพณี
2. วัฒนธรรมในลักษณะสิ่งประดิษฐ์และสถาปัตยกรรม เป็นต้นว่า อาคาร บ้านเรือน วัด ศิลปกรรม ประติมากรรมต่าง ๆ ซึ่งใช้เป็นประจำทุกวัน

ไพฑูริย์ มีกุล (2548 : 7) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม หมายถึง แบบแผนการดำเนินชีวิตทั้งหมดของมนุษย์ที่สร้างหรือประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิต

สุพิศวง ธรรมพันทา (2532 : 12) กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำรงชีวิตของมนุษย์ที่สมาชิกนับแต่ชั้นบรรพบุรุษเป็นต้นมา ร่วมกันสร้างสมอย่างต่อเนื่องจนเห็นเป็น

ลักษณะเด่นเฉพาะในสังคมมนุษย์นั้น ๆ วัฒนธรรมเป็นสิ่งแสดงอัจฉริยะและคุณค่าของมนุษย์ชาติ นอกจากนี้ยังได้กำหนดความสำคัญของวัฒนธรรมว่ามีอยู่ 3 ประการ คือ

1. วัฒนธรรมแสดงถึงอัจฉริยะภาพของมนุษย์ที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต (Culture Reveals Man's Intelligence in Leading Ways of Life) เป็นการปรับใช้สิ่งแวดล้อมอย่างมีคุณค่าเพื่อการดำรงชีวิต แล้วถ่ายทอดสู่กันภายในกลุ่มนั้น ๆ เป็นความหมายเฉพาะกลุ่มที่ทำให้ชีวิตดำเนินต่อไปได้

2. วัฒนธรรมสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสังคมมนุษย์ (Culture is an Organization and Unity of Society) เช่น การกำหนดบรรทัดฐานทางสังคมต่าง ๆ อาทิ วิถีประชา (Folkways) ขนบประเพณี (Mores) กฎหมาย (Laws) ค่านิยม (Values) และความเชื่อ (Beliefs)

3. วัฒนธรรมเป็นเครื่องแสดงถึงความเหมือน และความต่างกันของสังคมมนุษย์ (Culture is a Similarity and Diversity Society) วัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชนชาติต่างก็มีชีวิตเฉพาะที่เป็นของตนเอง โดยมาจากการถ่ายทอดและปรับปรุงอย่างต่อเนื่องมาหลายชั่วคน จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มคนนั้น ๆ

ศรีสักร วัลทิโกดม และสุจิตต์ วงษ์เทศ (2533 : 11-15) ได้สรุปความหมายของคำว่า วัฒนธรรม ไว้สองนัยในแง่ของที่เป็นสิ่งที่คิดงาม และมีคุณค่าซึ่งความนัยแห่งความหมายนี้เป็นสิ่งที่หยุดนิ่ง เช่น การไหว้ ส่วนในแง่ทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้น คิดขึ้น เพื่อดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันภายในสังคม หมายถึง วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ไม่หยุดนิ่ง มีความเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา

นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2533 : 99-101) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า วัฒนธรรมคือระบบความสัมพันธ์ คือความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติ ซึ่งระบบความสัมพันธ์นี้ มนุษย์ไม่ได้สร้างขึ้นมาใหม่แต่จะรับความสัมพันธ์ที่ตกทอดกันมาจากอดีต

Coltman (1989 : 23) ได้กำหนดว่า “ประเภทของวัฒนธรรม ได้แก่ ดนตรีนาฏศิลป์ วิจิตรศิลป์ สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ภาษา วรรณคดี การศึกษา วิทยาศาสตร์ งานฝีมือ การเกษตร การเมืองการปกครอง ประวัติศาสตร์ ศาสนา ประเพณี อาหารและเครื่องดื่ม”

สามพร มณีไมตรีจิต (2533 : 20) อธิบายว่า วัฒนธรรมเป็นแบบอย่างหรือวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนแต่ละกลุ่ม เพื่อเป็นสิ่งที่กำหนดพฤติกรรมการอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขในสังคมนั้นๆ โดยวัฒนธรรมจะเป็นสิ่งที่กำหนดรูปแบบของชีวิต และกำหนดลักษณะบรรทัดฐานที่เหมาะสมในสังคม ซึ่งสามารถพิจารณาวัฒนธรรมอย่างกว้างๆ ได้ 2 ชนิด ได้แก่ วัฒนธรรมทางวัตถุ (Material Culture) คือ สิ่งของวัตถุที่เกิดจากความคิด การประดิษฐ์คิดค้นของมนุษย์ และ

วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุ (Non-material culture) หมายถึง สิ่งที่แสดงออกในด้านความคิด ประเพณี ขนบธรรมเนียม แบบแผนของพฤติกรรมต่างๆ ที่ประพฤติกปฏิบัติสืบต่อกันมาและเป็นที่ยอมรับในกลุ่มชนของคนว่าเป็นสิ่งที่ดีงามเหมาะสม วัฒนธรรมชนิดนี้มักมีลักษณะเป็นนามธรรม แต่สามารถก่อให้เกิดวัฒนธรรมในทางวัตถุและอาจพัฒนาจนเป็นอารยธรรม (Civilization) ก็ได้

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข (2544 : 13) กล่าวว่าวัฒนธรรม หมายถึง วิถีแห่งการดำรงชีพที่มนุษย์สร้างขึ้น คามที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคมและมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นทั้งระบบความรู้ ความคิด หรือความเชื่อจนมีการยอมรับปฏิบัติกันมา เป็นวิธีการหรือแบบแผน และมีการอบรมและถ่ายทอดไปสู่สมาชิกรุ่นต่อมา ตลอดจนมีการเปลี่ยนแปลงให้เข้ากับสภาพสิ่งแวดล้อมของมนุษย์

ทัศนีย์ จันท (2534 : 25) กล่าวว่า ประเภทของวัฒนธรรมตามระดับของสังคม มีดังนี้

1. วัฒนธรรมท้องถิ่น หมายถึง วัฒนธรรมของประชาชน โดยทั่วไป ประชาชนหรือชาวบ้านกำหนดสร้างขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือแก้ปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมท้องถิ่นซึ่งเป็นสังคมย่อยในไทย โดยแบ่งประเภทย่อย เช่น วัฒนธรรมภาคกลาง วัฒนธรรมอีสาน และ วัฒนธรรมปักษ์ใต้ เป็นต้น

2. วัฒนธรรมประจำชาติ หมายถึง วัฒนธรรมที่รัฐกำหนด และ มอบหมายให้คนในชาติประพฤติกปฏิบัติร่วมกัน เช่น การใช้ภาษาไทยกลางเป็นภาษาที่ใช้ในราชการ หรือ การที่ประเทศไทยยึดถือวัฒนธรรมการเคารพผู้อาวุโส เป็นต้น ซึ่งวัฒนธรรมประจำชาติ เป็นวัฒนธรรมร่วมของคนไทยทุกหมู่เหล่า

3. วัฒนธรรมสากล หรือ วัฒนธรรมนานาชาติ หมายถึง วัฒนธรรมที่อาจจะเกิดขึ้นจากสังคมอื่นแต่มีความนิยมทั่วไปในนานาประเทศ เช่น การแต่งกายสากล การเล่นดนตรีสากล ซึ่งปกติแล้วมีป่อเกิดจากวัฒนธรรมตะวันตก เหตุที่คนไทยรับเอาวัฒนธรรมสากลมาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไทยเพราะสังคมไทยเป็นสังคมย่อยสังคมหนึ่งของโลก การที่จะติดต่อกับคนต่างชาติ จำเป็นต้องมีการประพฤติกปฏิบัติต่อกันอย่างผสมกลมกลืนลักษณะของวัฒนธรรม

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2541 : 24) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิธีการดำเนินชีวิตของคนในสังคมที่หล่อหลอมขึ้น ผ่านการปฏิสัมพันธ์หรือได้รับการถ่ายทอดจากบริบทแวดล้อม เช่น ได้รับการถ่ายทอดจากความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณี การศึกษา สื่อมวลชน กลายเป็นแบบแผนในความคิด และการกระทำในสังคมส่วนใหญ่ ที่สำคัญมีลักษณะเป็นกลางสามารถนำมาซึ่งความเจริญงอกงามหรือความเสื่อมแก่สังคมได้ และได้กล่าวถึง เรื่องสังคมไทยมีปัญหาในวิถีคิดและวิถีการดำเนินชีวิต สรุปสาระได้ว่า

1. วัฒนธรรมชอบรวยทางลัด เช่น การเล่นหุ้น การเก็งกำไรด้านอสังหาริมทรัพย์ ได้รับการขานรับจากทุกระดับ ตั้งแต่รัฐบาล สถาบันการเงิน และเอกชนต่าง ๆ อันเป็นต้นเหตุได้เกิดเศรษฐกิจฟองสบู่ในปี 2540

2. วัฒนธรรมการใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่ายของคนไทยโดยการสำรวจของบริษัทมาสเตอร์การ์ด อินเทอร์เน็ต ชั้นเนต พบว่า คนไทยร้อยละ 41 นิยมใช้เงินเพื่อความสนุกสนานมากกว่าจะเก็บออมไว้เพื่ออนาคต

3. คนไทยมีวัฒนธรรมวิ่งตามกระแสทำให้นักลงทุนพากันลงทุนด้านอสังหาริมทรัพย์เกินความจำเป็น และสถาบันการเงินของไทยก็พากันกู้เงินจากนอก (BTBF) เพื่อนำมาปล่อยเงินกู้อย่างไร้ประสิทธิภาพ

4. วัฒนธรรมระบบอุปถัมภ์ของไทย ทำให้เกิดความเสียหายอย่างรุนแรง เช่น กรณีอุ้มสถาบันการเงิน 58 เท่า เป็นเงินถึง 4.3 แสนล้านบาท

บุญขงศ์ เกศเทศ (2536 : 18-27) กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง การปลูกฝังสิ่งต่างๆ ในสังคมมนุษย์ และมีการถ่ายทอดไป สามารถปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ให้เกิดประโยชน์แก่ตนมากที่สุด กระบวนการปรับปรุง ทำให้เกิดความรู้ ความคิด ความเชื่อ โดยการจำไว้และถ่ายทอดกันต่อๆ มาทำให้เกิดวัตถุที่เป็นเครื่องมือ เครื่องใช้ และเกิดสติปัญญา ที่อำนวยความสะดวกแก่มนุษย์อื่นได้แก่ ขนบธรรมเนียม ศาสนา ประเพณี จารีต พิธีกรรม

บุญสม ขอดมาลี (2538 : 111) ให้ความหมายวัฒนธรรม คือ สิ่งที่มีมนุษย์คิดขึ้น เพื่อประโยชน์หรือแก้ไขปัญหาการดำรงชีวิต ซึ่งอาจจะต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือปรับปรุง ให้เหมาะสมกับสถานการณ์หรือสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา มนุษย์เรียนรู้วัฒนธรรมตั้งแต่แรกเกิด โดยการเรียนรู้อะไรดี อะไรชั่ว จากสังคมสิ่งแวดล้อม เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านวัตถุและจิตใจ

งามพิศ สัตย์สงวน (2543 : 40) ได้กล่าวไว้ว่า นักมานุษยวิทยาวัฒนธรรมได้ชี้แนะไว้ว่า วัฒนธรรมคือ พฤติกรรมของมนุษย์ที่เกิดจากการเรียนรู้ รวมทั้งผลผลิตที่เกิดจากการเรียนรู้และนักมานุษยวิทยาใช้เป็นเครื่องมือเพื่อทำความเข้าใจประเพณีและวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของมนุษย์ในสังคมต่าง ๆ ทั่วโลก รวมทั้งเข้าใจตัวเองและสังคม

รัชนีกร เศรษฐโชติ (2536 : 11) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาวัฒนธรรมไทย หมายถึง การเรียนรู้ถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นมรดกตกทอดมาจากอดีต ไม่ว่าจะเป็นด้านกาย การกินอยู่ การศึกษาหาความรู้ การปกครอง การทำมาหากิน ความคิด และความเชื่อซึ่งมีมานานแล้วจนกลายเป็นประเพณีไปตลอดจนแบบอย่างการดำเนินชีวิตในปัจจุบันซึ่งแปรเปลี่ยนไปจากอดีต

เอมมาลย์ ราชภัณฑจารักษ์ (2544 : 88) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า วัฒนธรรมมีความหมายรวมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์คิดประดิษฐ์ขึ้นมาเพื่อช่วยในการดำรงอยู่ในโลก อาจเป็นวัตถุสิ่งของต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นใช้สอย ตลอดจนความรู้และเทคนิควิธีการต่าง ๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี ค่านิยม จริยธรรม ศาสนา ความเชื่อ ศิลปะหัตถกรรม เป็นต้น

Edward (1871 : 151) ได้นิยามคำว่าวัฒนธรรมอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกว่า “วัฒนธรรม คือ สิ่งทั้งหมดที่มีลักษณะซับซ้อน ซึ่งรวมทั้งความรู้ความเชื่อ ศิลปะ จริยธรรม ศิลปกรรม กฎหมาย ประเพณีและความสามารถอื่น ๆ รวมทั้งอุปนิสัยต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้มาโดยการเรียนรู้จากการเป็นสมาชิกของสังคม”

Raph Linton (1973 : 68) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรมไว้ว่า “วัฒนธรรมเป็นผลงานของความรู้ หัตถศิลป์แบบแผน พฤติกรรมหรือลักษณะที่สมาชิกใช้ร่วมกัน และถ่ายทอดไปยังสมาชิกรุ่นต่อมาในสังคมใดสังคมหนึ่ง”

พัทธา สายหู (2514 : 3) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรม คือ แบบอย่างการดำรงชีวิตของกลุ่ม ซึ่งสมาชิกเรียนรู้รับถ่ายทอดไปด้วยการสั่งสอน ทั้งทางตรงและทางอ้อม

ไพฑูรย์ เครือแก้ว ณ ลำพูน (2515 : 58-59) ได้ให้ความหมายของวัฒนธรรม 2 ประการด้วยกัน คือ “ประการที่ 1 วัฒนธรรม หมายถึง มรดกทางสังคม เป็นลักษณะพฤติกรรมของมนุษย์ที่ได้สะสมไว้ในอดีต และได้ตกทอดมาเป็นสมบัติที่มนุษย์ปัจจุบันนำเอามาใช้ในการครองชีวิต ประการที่ 2 วัฒนธรรม หมายถึง แบบแผนแห่งการครองชีวิต”

นิคม มูสิกะคามะ (2545 : 56) กล่าวว่า วัฒนธรรมย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขและกาลเวลา เมื่อมีการประดิษฐ์หรือค้นพบสิ่งใหม่ วิธีใหม่ ที่ใช้แก้ไขปัญหาและตอบสนองความต้องการของสังคมได้ดีกว่า ย่อมทำให้สมาชิกของสังคมเกิดความนิยม และในที่สุดอาจเลิกใช้วัฒนธรรมเดิม การจะรักษาวัฒนธรรมเดิมไว้ได้จึงต้องปรับปรุงเปลี่ยนแปลง หรือ พัฒนาวัฒนธรรมนั้นให้เหมาะสมมีประสิทธิภาพตามยุคสมัย

วีระ บำรุงรักษ์ (2525 : 22) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรม คือ ส่วนประกอบที่สลับซับซ้อนทั้งหมดของลักษณะอันชัดเจนของจิตวิญญาณ วัตถุ สติปัญญาและอารมณ์ ซึ่งประกอบกันขึ้นเป็นสังคมหรือหมู่คณะ วัฒนธรรมมิได้หมายถึงเฉพาะเพียงศิลปะและวรรณกรรมเท่านั้น แต่หมายถึงฐานนิยมต่าง ๆ ของชีวิต สิทธิพื้นฐานต่าง ๆ ของมนุษย์ ระบบค่านิยม ขนบธรรมเนียมประเพณีและความเชื่อ

โกวิท ประวาลพุกภัย (2533 : 45) ได้กล่าวไว้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตการปฏิบัติและสิ่งของที่เป็นผลจากการสะสมถ่ายทอดจากกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งไปสู่รุ่นถัด ๆ ไป เพื่อแสดงความเป็นเอกลักษณ์หรือเครื่องบ่งชี้ความเป็นกลุ่มชนของกลุ่มบุคคลนั้น ๆ

เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2532. : 22) กล่าวว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีการดำเนินชีวิต (Way of life) หรือรูปแบบแห่งพฤติกรรม (Behavior patterns) และบรรยายผลงานทั้งหมดที่มนุษย์สร้างสรรค์ขึ้น ได้แก่ ศาสนา ปรัชญา ภาษา กฎหมาย การปกครอง ศิลปวิทยาการ เครื่องใช้ต่าง ๆ ฯลฯ ซึ่งมีการส่งต่อและสืบทอดติดต่อกันมา

สมาน แสงมะลิ (ม.ป.ป. : 33) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ เครื่องแสดงความจริงใจและเอกลักษณ์ของชาติ ประชาชนในชาติที่เจริญแล้วทั้งหลาย จึงมีความภาคภูมิใจช่วยปกป้องรักษา วัฒนธรรมของชาติคนเพื่อเป็นเอกลักษณ์ของชาติดำรงอยู่

สนิท สมัยการ (ม.ป.ป. : 12) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตโดยส่วนรวมของประชาชนกลุ่มหนึ่ง (A Total Way of a Peopie)

สุทธิวงศ์ พงษ์ไพบูลย์ (2540 : 18) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ แนวทางแห่งการ แสดงออกวิถีชีวิตทั้งปวงซึ่งอาจเริ่มจากเอกชนหรือคณะบุคคลคิดขึ้น หรือกระทำขึ้นเป็นต้นแบบ แล้วค่อยมากระส่วนใหญ่ของกลุ่มชนยอมรับมา สืบทอดจนกระทั่งสิ่งนั้น ๆ ส่งผลให้เกิดเป็นนิสัย ในการคิด การเชื่อถือ และการกระทำของคนส่วนใหญ่แห่งกลุ่มชนนั้น ๆ

เฉลียว บุรีภักดี (2523 : 52) กล่าวว่า วัฒนธรรม คือ วิถีดำเนินชีวิตทุกด้านของคนทั้งมวลในสังคม ซึ่งหมายถึงวิธีการกระทำสิ่งต่าง ๆ ทุกอย่าง ทั้งหมดทั้งสิ้น นับตั้งแต่วิถีกิน วิถีอยู่ วิถีแต่งกาย วิถีทำงาน วิถีพักผ่อน วิถีแสดงอารมณ์ วิถีสื่อความ วิถีจราจรและขนส่ง วิถีอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ ตลอดจนวิถีแสดงความสุขทางใจและหลักเกณฑ์การดำเนินชีวิตทั้ง เครื่องใช้ หรือวัตถุ สิ่งของต่าง ๆ ที่นำมาใช้เพื่อการเหล่านั้น ก็ถือเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมไม่ว่าสิ่งของเหล่านั้นจะเป็นสิ่งของที่นำมาจากธรรมชาติหรือคิดค้นประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่ก็ตาม

ประพิมพร สมณาแสง และคณะ (2528 : 1) กล่าวว่า สถาปัตยกรรมพื้นฐานของชาวอีสานทำเลที่ตั้งหมู่บ้านชุมชนมักจะเป็นบริเวณที่เป็นเนินสูงหรือที่โคก มีที่ราบลุ่มสำหรับใช้ทำนาอยู่รอบ ๆ และต้องอยู่ใกล้กับแหล่งน้ำ ทั้งนี้เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำท่วมในฤดูฝนและมีน้ำใช้สอยในหน้าแล้ง ซึ่งชาวบ้านได้อาศัยสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติเหล่านี้มาใช้เป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต โดยเฉพาะด้านอาหารการกิน มีอาหารหลายชนิดที่ชาวบ้านสามารถหาได้จากธรรมชาติรอบหมู่บ้าน เช่น ที่นา แหล่งน้ำตามธรรมชาติ ป่าและโคก เป็นต้น การตั้งถิ่นฐานของชาวอีสานบรรพบุรุษที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการตั้งหมู่บ้านได้เลือก ทำเลที่เอื้ออำนวยต่อการดำรงชีวิตของชาวบ้านเป็นหลัก กล่าวคือการตั้งหมู่บ้านมักตั้งตามเนินขนาดใหญ่หรือที่ชาวบ้านเรียกว่า “โคก” มีที่ราบล้อมรอบหมู่บ้านเพื่อใช้เป็นที่ทำนา อยู่ใกล้กับแหล่งน้ำและป่า อาจกล่าวได้ว่าความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งอาหารเป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการตัดสินใจตั้งหมู่บ้าน ทั้งนี้เพราะในอดีตสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นแบบง่าย ๆ และยังคงพึ่งพา

ตนเอง มีการเก็บหาสิ่งต่าง ๆ จากธรรมชาติ การเลือกทำเลที่อุดมสมบูรณ์ย่อมก่อให้เกิดผลดีต่อการดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้าน เพราะสามารถแสวงหาปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะอาหารสำหรับบริโภคในชีวิตประจำวันได้อย่างเพียงพอ ในทางตรงกันข้ามถ้าหมู่บ้านใดตั้งอยู่ในทำเลที่ไม่เหมาะสม ขาดความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านขาดปัจจัยสำหรับการดำเนินชีวิตประจำวัน ปัญหาต่าง ๆ จะเกิดขึ้นมากมาย ในที่สุดจำเป็นต้องอพยพเพื่อหาแหล่งที่อยู่ใหม่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากกว่าเดิม

รพีพรรณ สุวรรณรัฐ โชติ (2537 : 30) กล่าวถึง วัฒนธรรมใน "สังคมวิทยา" สรุปสาระไว้ว่า

1. วัฒนธรรมแต่ละวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน ล้วนแต่เป็นสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์
2. วัฒนธรรมไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง วัฒนธรรมจะมีการโยงใยถึงกันทุกวัฒนธรรม

3. วัฒนธรรม มี 2 ประเภท คือ

วัฒนธรรมที่เป็นวัตถุหรือรูปธรรม เป็นวัฒนธรรมที่มนุษย์คิดสร้างขึ้น เช่น เครื่องใช้ในครัวเรือน เสื้อผ้า และเครื่องมือประกอบอาชีพ

วัฒนธรรมที่ไม่ใช่วัตถุหรือนามธรรม เช่น แบบแผนในการดำเนินชีวิต คำสอน ความคิด ความเชื่อ ภาษา ศิลปกรรม และวิธีการกระทำ

ไพโรจน์ สโมสร, อภิชาติ ทองอยู่ และณิรมย์ ทองอยู่ (2531 : 235-236)

ได้ศึกษาวิจัยการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านในภาคอีสานและรูปแบบการพัฒนาที่เหมาะสม ผลการศึกษาพบว่า เมื่อชุมชนได้รับผลกระทบจากโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองแบบใหม่ ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนแบบแผนของการผลิต ซึ่งพบว่ามีลักษณะผสมผสานระหว่างการผลิตแบบดั้งเดิมกับระบบการผลิตแบบใหม่อันเนื่องมาจากข้อจำกัดทางด้านเศรษฐกิจ ระบบการจัดการข้อจำกัดของธรรมชาติ แต่พบว่าการพึ่งพาเทคโนโลยีและระบบการตลาดภายนอกมากขึ้น เป็นผลให้ระบบเงินทุนของรัฐและธุรกิจเอกชนภายนอกมีบทบาทต่อการผลิตและก่อให้เกิดสภาพหนี้สิน การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ลักษณะความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อ มีลักษณะถ่วงถ่วง เช่น พิธีกรรมถูกตัดทอน บางส่วนยกเลิกไปชั่วคราวด้วยความจำเป็นทางเศรษฐกิจ เป็นผลให้บทบาทของผู้นำทางความเชื่อ พิธีกรรมถูกทดแทนโดยผู้นำที่แต่งตั้งมาจากทางราชการ ระบบการซื้อขายและการลงทุนเข้ามาแทนที่ระบบการแลกเปลี่ยนและแบ่งปัน แต่อย่างไรก็ตามชุมชนในภาคอีสานยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ของความเป็นหมู่บ้านเอาไว้ได้

สุภณ สมจิตรศรีปัญญา (2530 : 42-43) กล่าวว่า มนุษย์ในพื้นที่อีสานของประเทศไทยมีพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อหลายอย่าง และเชื่อในเรื่องผีบางเทวดา เคารพเชื่อฟังผู้เฒ่าผู้แก่ เชื่อในศาสนาพราหมณ์ และเชื่อในศาสนาพุทธ ดังนั้น ภูมิภาคในศาสนาพุทธจึงได้จัดระเบียบความเชื่อในศาสนาพุทธมากที่สุด สำหรับผลการประกอบพิธีที่หมุนเวียนกันไปภายใน 12 เดือนของแต่ละรอบปีของชาวอีสานเรียกว่า “ฮิตสิบสอง” ซึ่งมีลักษณะเป็นจารีตประเพณีประจำในแต่ละเดือน และได้กำหนดแนวทางหรือครรลองปฏิบัติต่อกัน ระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้าน และระหว่างชาวบ้านกับวัด มีสาระสำคัญ 14 ข้อเรียกว่า “คองสิบสี่” และทั้งสองอย่างได้นำมารวมไว้ในหนังสือผูกฉบับเดียวกันชื่อว่า “ฮิตสิบสองคองสิบสี่” แต่ในเนื้อหาจะมีชื่อเรียกขานออกไปว่า ฮิตวัดคองวา คองสิกขาบหม้างและสิกขาบหม้าง ส่วนชาวบ้านบางครั้งก็เรียกตามภาษาปากว่า ฮิตขี้คองเจียง บางทีก็เรียกสั้น ๆ ว่าฮิตคอง ซึ่งเป็นคำที่มีความหมายกว้างออกไปอีก อย่างไรก็ตามหลักในฮิตสิบสองคองสิบสี่ส่วนมากชาวบ้านก็ยังถือปฏิบัติอยู่ในชีวิตประจำวันตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

อภิศักดิ์ โสมอินทร์ (2537 : 75) กล่าวว่า สังคมอีสานยึดเกาะกันโดยมีฮิตคองที่ทำหน้าที่เป็นกฎระเบียบและเป็นบรรทัดฐาน (Social Norm) ให้สังคมประพฤติปฏิบัติตาม ซึ่งจะนำไปสู่ความสงบสุขร่วมกัน สังคมอีสานอบรมสั่งสอนและเน้นเรื่องฮิตคอง โดยสอนกันทุกเพศ ทุกวัย ทุกชั้นวรรณะ ไม่ว่าจะเป็นชั้นผู้ปกครอง หรือผู้อยู่ภายใต้การปกครอง แม้กระทั่งพระภิกษุสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่บริสุทธิ์ เพราะพร้อมด้วยศีลวินัยก็ไม่ละเว้น ฮิตคองจึงเหมือนกฎหมายของสังคมที่ทุกคนจะต้องปฏิบัติตามฮิตคองก็จะอยู่เย็นเป็นสุข ถ้าปฏิบัติไม่สม่ำเสมอหรือบกพร่องจะทำให้เกิดทุกข์ สำหรับบทลงโทษของการผิดฮิต-คอง ก็แล้วแต่สังคมนั้น ๆ จะกำหนดและตกลงกันเอง เช่นถ้าผิดนัยก็จะถูกตราหน้าว่าเป็นคน “ขวง” หรือเป็น “แม่เลี้ยง” ถ้าทำผิดมากก็จะถูกลงโทษหนักถึงขั้น “อเปหิ” หรือ “นรเทศ” ออกจากสังคม ฮิตสิบสองคองสิบสี่เป็นหลักปฏิบัติสำหรับสังคมในสมัยที่กฎหมายยังไม่เจริญหรือยังไม่ตราขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษรแน่นอน เพื่อใช้เป็นหลักปฏิบัติให้คนในสังคมอยู่ด้วยกันอย่างสงบและเป็นระเบียบ โดยยึดข้อปฏิบัติทางศาสนาเป็นหลัก ในปัจจุบันแม้ว่ากฎหมายและการศึกษาเจริญแล้วก็ตาม “ฮิตสิบสองคองสิบสี่” ของชาวอีสานยังมีความสำคัญสำหรับประชาชนในท้องถิ่นมิได้ลดน้อยถอยลงแต่อย่างใด เนื่องจากเป็นขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรมอันล้ำค่าที่บรรพบุรุษได้มอบหมายช้านาน โดยเฉพาะฮิตสิบสองคองสิบสี่ที่ประชาชนทั่วไป ตลอดจนผู้มีหน้าที่ปกครองบ้านเมืองพึงปฏิบัติเป็นจารีตประเพณี 12 เดือนของทุกปี เป็นทำนองกลองธรรมอันดีงามของท้องถิ่นและของบ้านเมือง 14 ข้อ ดังนี้

ฮิตหรือจารีตประเพณีที่ประชาชนปฏิบัติใน 12 เดือนของทุกปี ได้แก่ เดือนอ้าย-บุญเข้ากรรม เดือนยี่-บุญคุณสถาน เดือนสาม-บุญข้าวจี เดือนสี่-บุญเหวสหรือบุญเทศ มหาชาติ เดือนห้า-บุญสงกรานต์ เดือนหก-บุญบั้งไฟ เดือนเจ็ด-บุญช่าสะ เดือนแปด-บุญเข้าพรรษา เดือนเก้า-บุญข้าวประดับดิน เดือนสิบ-บุญข้าวประดับดิน เดือนสิบเอ็ด-บุญออกพรรษาและเดือน สิบสอง-บุญกฐิน

กองสิบสี่ที่ประชาชนทั่วไปและชั้นผู้ปกครองพึงปฏิบัติมี 14 ข้อ ได้แก่ ฮิตเจ้ากองขุน ฮิตท้าวกองเพี้ย ฮิตไพร่ครองนาย ฮิตบ้านกองเมือง ฮิตหัวกองเมีย ฮิตฟักกองแม่ ฮิตลูกกองหลาน ฮิตสะไว้กองเขย ฮิตปู่กองย่า ฮิตตากองยาย ฮิตแม่กองแม่ ฮิตปีกองเดือน ฮิตไร่กองนา และฮิตวัดครองสงฆ์

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (2537 : 171 – 205) ได้สรุปสาระสำคัญจากแนวความคิดของ นักวิชาการในสังคมไทย 4 คน ได้แก่ นิพนธ์ เทียนนิหาร บำรุง บุญปัญญา อภิชชาติ ทองอยู่ และประเวศ วะสี เกี่ยวกับวัฒนธรรมชุมชนไว้ดังนี้

1. ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว คือ มีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จาก ประวัติศาสตร์ เป็นบทความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้น ๆ เป็นวิถีชีวิตและทิศทางของการ พัฒนาชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แกนกลางของวัฒนธรรมชุมชน คือ การให้ความสำคัญแก่ ความเป็นคนและความผสมกลมกลืนกันในชุมชน การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากฐานการพัฒนา ชุมชน ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง การรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ง่ายและสามารถต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบ จากภายนอกได้อีกด้วย
2. ความสำคัญของวัฒนธรรมชุมชนหรือวิถีแห่งหมู่บ้าน คือ การมีน้ำใจที่งดงาม เปี่ยมด้วยความรักและไมตรีอยู่สันหลัง เป็นความสัมพันธ์อย่างมีคุณค่าทางศีลธรรม มนุษยธรรม และอธิษฐาน ชุมชนหมู่บ้านที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง ทั้งในแง่สังคมและวัฒนธรรมจึงมี ความสัมพันธ์กับในระบบ
3. สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมสองกระแส กระแสหนึ่งเรียกว่า วัฒนธรรมชาวบ้าน อีกกระแสหนึ่งคือวัฒนธรรมทุนนิยม วัฒนธรรมชาวบ้านมีความเป็นอิสระ จากวัฒนธรรมชั้นกลางและชนชั้นสูง ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติ อยู่กับการใช้ แรงงานและชุมชนเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้านมีความเป็นอยู่สืบช่วงกันมาเป็นเวลายาวนาน เรียกว่า เป็นสังคมในตัวเอง แสดงว่าต้องเป็นสังคมที่มีเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นอิสระ ชุมชน หมู่บ้านจึงมีระบบความเชื่อและวิถีการพัฒนาที่เป็นอิสระในตัวเอง

ศรีศักร วัลลิโภคม (2533 : 99 - 100) กล่าวว่า สังคมไทยมีวัฒนธรรมอยู่สองแบบที่เราเผชิญ คือ วัฒนธรรมหลวง สร้างขึ้นโดยรัฐเพื่อสร้างความเหมือนกัน และอันหนึ่งอันเดียวกัน ในชาติกับวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีความหลากหลายในแต่ละแห่ง วัฒนธรรมหลวงเป็นต้นเหตุทำลายวัฒนธรรมท้องถิ่น ในหนังสือสู่คุณภาพ ศรีศักร วัลลิโภคม สรุปสาระไว้ว่า

1. ท้องถิ่นจะไม่รับวัฒนธรรมอื่นทันที เขาจะเลือก แนะนำ ปรับเปลี่ยน และยอมรับแบบค่อยเป็นค่อยไป
2. วัฒนธรรมชุมชน ไม่ใช่วัฒนธรรมที่อยู่หนึ่ง มีการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชนอย่างเป็นพลวัตร
3. ให้ความสำคัญต่อระบบคุณค่าที่มีคนเป็นหัวใจสำคัญภายใต้ระบบความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งสูงสุด คนกับธรรมชาติ และคนกับคน

อังคณา ใจเหิม (2546 : 11 - 14) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรมไทยกับคุณค่าเอกลักษณ์ไทย ในวารสาร “กระแสวัฒนธรรม” ว่าวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่เจริญงอกงามจึงมีคุณค่าต่อสังคม ต่อชาติบ้านเมืองอย่างมาก คุณค่าของวัฒนธรรมไทยจำแนกได้ดังนี้

1. ลักษณะที่แสดงถึงคุณค่าทางวัตถุ เช่น เครื่องปั้นดินเผา ซึ่งเป็นศิลปหัตถกรรมควบคู่กับมนุษยมานาน เครื่องปั้นดินเผายังถูกพัฒนาเป็นเครื่องประดับตกแต่งบ้านและสวน เพื่อให้เกิดความทันสมัย ทันต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งปัจจุบันได้รับความนิยมมากทั้งภายในและต่างประเทศ แสดงให้เห็นถึงความเจริญงอกงามและคุณค่าทางวัตถุ

2. ลักษณะที่แสดงถึงคุณค่าทางจิตใจ คุณค่าทางจิตใจเป็นสิ่งที่เปี่ยมนามธรรมซึ่งไม่สามารถสัมผัสได้ แต่รู้สึกด้วยจิตใจ เช่น ความคิด ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณี คุณค่าทางจิตใจ ส่วนใหญ่เกิดจากศาสนาที่หล่อหลอม ศาสนาจึงกลายเป็นสิ่งที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของมนุษย์ให้กระทำแต่ความดี ละเว้นชั่ว เป็นคนที่มีคุณค่าของครอบครัวและสังคม และผลที่ตามมาคือ ก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตใจ

3. ลักษณะที่แสดงถึงคุณค่าด้านภูมิปัญญา คนเราสามารถดำรงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษได้สร้างสมไว้ นำมาปรับเปลี่ยนให้เกิดความผสมผสานอย่างชาญฉลาดไม่ละทิ้งเอกลักษณ์เดิม โดยนำสิ่งเป็นสมัยใหม่มาปรับใช้ได้อย่างกลมกลืน เช่น เรื่องของอาหารไทย คนไทยสามารถเลือกสรรและคัดแปลงพืชพรรณธัญญาหารนำมารับประทานในชีวิตประจำวันได้สอดคล้องในแต่ละฤดูและสามารถเป็นยารักษาโรคได้ด้วย

4. ลักษณะที่แสดงถึงคุณค่าความเป็นเอกลักษณ์ไทย เอกลักษณ์ที่บรรพบุรุษได้สร้างสมสืบต่อกันมา เช่น นาฏศิลป์ไทย ซึ่งมีลีลาท่าทางการแสดง อ่อนช้อยงดงาม

เครื่องแต่งกายก็ประณีต บรรจง สวยงามยิ่งนัก นับเป็นศิลปวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นชาติ
ที่เจริญรุ่งเรืองมาก่อนเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ปู่ ย่า ตา ยาย ได้ถ่ายทอดไว้แก่ลูกหลานสืบไป

บุญสม ขอตมาลี (2548 : 3) ได้กล่าวถึงวัฒนธรรม ความจริงกับสิ่งที่คนเข้าใจใน
เอกสารประกอบการสอนทฤษฎีพลวัตและกระบวนการทัศน์ทางวัฒนธรรมว่า

1. วัฒนธรรมเป็นศิลปะการแสดงทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น เช่น
การฟ้อนรำ มวย หมอลำ เซิ้งกลองยาว ดิเก จำนวนผู้แสดงมีไม่กี่คน เช่น มวย ไปจนถึง
จำนวนร้อยหรือค่านั้น เช่น หมอลำหมู่หรือถ้ากลอนประยุกต์
2. วัฒนธรรมเป็นวัตถุสิ่งของหรือโบราณสถานที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณ
ผู้คนบางส่วน มีความเชื่อลึก ๆ คว้าว่า อะไรก็แล้วแต่ที่เป็นสิ่งของเก่าแก่ก็ให้ถือว่าเป็นวัฒนธรรม
เก่าแก่ของสังคมด้วย
3. วัฒนธรรมหมายถึง การแสดงหรือการโชว์ศิลปะการแสดง การจัดงาน
เทศกาลประจำปี เช่น การจัดแห่เทียนเข้าพรรษา การแข่งเรือ เทศกาลอาหารหรือผลไม้พื้นเมือง
บุญบั้งไฟ การไหลเรือไฟ บุญข้าวสาก บุญจูง และอื่น ๆ
4. วัฒนธรรม หมายถึง การปฏิบัติ ความเชื่อ ประเพณี พิธีกรรมที่แปลกใหม่
ที่สังคมหยิบยืมจากสังคมภายนอก อาจจะหยิบยืมเพียงบางส่วนหรือทั้งหมดมาใช้ในชีวิตประจำวัน
เพื่อทดแทนสิ่งหรือส่วนที่มีอยู่เดิม ถือว่าเป็นวัฒนธรรมใหม่ ตัวอย่างมีให้เห็นเต็มบ้านเต็มเมือง
มีทั้งชื่อเป็นไทยและต่างประเทศ มีหลากหลายลักษณะและมากมายกว่าปัจจัยสี่พื้นฐาน

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรม สามารถนำเสนอองค์ความรู้เกี่ยวกับ
วัฒนธรรม สรุปได้ว่า วัฒนธรรม หมายถึง วิถีชีวิตของคนในสังคม ที่ยึดถือปฏิบัติร่วมกัน ที่มีการ
สืบทอด มีการเรียนรู้ และมีการพัฒนาการปรับเปลี่ยนปรับปรุงอย่างยืดหยุ่น

สรุปได้ว่า สังคมไทยกำลังเผชิญอยู่ท่ามกลางวัฒนธรรมสองกระแส กระแสหนึ่งเรียกว่า
วัฒนธรรมชาวบ้าน อีกกระแสหนึ่ง คือ วัฒนธรรมทุนนิยม วัฒนธรรมชาวบ้านมีความเป็นอิสระ
จากวัฒนธรรมชั้นกลางและชนชั้นสูง ซึ่งสัมพันธ์กับวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับธรรมชาติอยู่กับการใช้
แรงงานและชุมชนเครือญาติ ชุมชนหมู่บ้านมีความเป็นอยู่สืบช่วงกันมาเป็นเวลายาวนานเรียกว่า
เป็นสังคมในตัวเอง แสดงให้เห็นว่าเป็นสังคมที่มีเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่เป็นอิสระ
ดังนั้น ชุมชนหมู่บ้านจึงมีระบบความเชื่อและวิธีการพัฒนาที่เป็นอิสระในตัวเอง

องค์ความรู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การผลิตคู่มือ สัญลักษณ์ วัด และบทบาทของพระสงฆ์

การท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว

องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organizations หรือ WTO) ให้ความหมายไว้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางใด ๆ ก็ตามเป็นการเดินทางตามเงื่อนไขสากล 3 ประการ ดังนี้

1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราวแต่ไม่ใช่ไปตั้งหลักแหล่งเป็นการถาวร
2. การเดินทางนั้นเป็นไปด้วยความสมัครใจหรือความพึงพอใจของผู้เดินทางเอง ไม่ใช่เป็นการถูกบังคับ ไม่ใช่เพื่อทำสงคราม
3. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่ไปประกอบอาชีพหรือหารายได้ แต่เดินทางมาเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อเยี่ยมชมมิตร เพื่อความเบิกบาน บันเทิงเรีงรมย์ เพื่อเล่นกีฬาต่าง ๆ เพื่อการประชุมสัมมนา เพื่อศึกษาหาความรู้และเพื่อติดต่อบุรุษกิจ

ในพจนานุกรมการท่องเที่ยว (The Dictionary of Tourism) ได้ให้ความหมายการเดินทางว่า “การเดินทางจากสถานที่หนึ่งไปสู่สถานที่หนึ่งโดยใช้วิธีการและวัตถุประสงค์ในการเดินทางต่าง ๆ กัน หรือบางครั้งเมื่อเดินทางแล้วไม่กลับมายังสถานที่เดิม” (Steven. 1990 : 3) หรือการเดินทางออกจากบ้านตามปกติและการเดินทางเพื่อไปอาศัยที่อื่น (Gee, Choy and Makens. 1984 : 4)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2545 : 2-3) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง

1. เป็นการเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว
2. เป็นการเดินทางด้วยความสมัครใจ
3. เป็นการเดินทางด้วยวัตถุประสงค์ใด ๆ ก็ตามที่ไปเพื่อประกอบอาชีพหรือหารายได้

Pond (1993 : 35) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง กิจกรรมที่เกี่ยวเนื่องกับการจัดการและการอำนวยความสะดวกเพื่อให้เกิดความสนุกสนานในการเดินทาง

Mill (1990 : 359) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การจัดกิจกรรมทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการสร้างความประทับใจ การบริการ และการสร้างความพึงพอใจให้กับนักท่องเที่ยว

Coltman (1989 : 3) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง ความสัมพันธ์ซึ่งเกิดขึ้นจากความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันระหว่าง นักท่องเที่ยว ผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยว หน่วยงานของ

รัฐบาลในท้องถิ่น และประชาชนในแหล่งท่องเที่ยว ความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้ง 4 ประการ ดังกล่าวแล้ว ต้องกระทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความประทับใจ

Holloway (1983 : 3) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การที่คนเดินทางออกจากที่พัก หรือที่ทำงาน ไปยังสถานที่อื่น ๆ ในระยะเวลาสั้น ๆ และคนเหล่านี้จะทำกิจกรรมต่าง ๆ ระหว่างพักอาศัยชั่วคราวในสถานที่ท่องเที่ยว วัตถุประสงค์ในการเดินทาง ต้องการ ไปเยี่ยมชม ญาติมิตรหรือท่องเที่ยว

Davidson (1993 : 2) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางออกจากบ้านพัก เป็นการชั่วคราว ระยะเวลาสั้นเพื่อไปเยี่ยมชมญาติมิตร หรือวัตถุประสงค์อื่น ๆ ทางด้านการท่องเที่ยว เช่น การพักผ่อน การประชุมสัมมนา ฯลฯ

Mc Intosh and Goeldner (1986 : 152) กล่าวว่า การท่องเที่ยว หมายถึง ผลรวมของปรากฏการณ์ต่าง ๆ และความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างนักท่องเที่ยวกับธุรกิจและบริการต่าง ๆ รวมทั้งกับรัฐบาลประเทศเจ้าภาพ และประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องอยู่ในกิจกรรมหรือกระบวนการในการดึงดูด ด้วยการให้การต้อนรับที่อบอุ่น เปี่ยมไมตรีจิตแก่นักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือน

ลยาศรี หุณฑนเสรี (2536 : 4) ให้ความหมายการท่องเที่ยวไว้พอสรุปได้ว่า คือ การเดินทางไปในสถานที่ต่าง ๆ ด้วยความสมัครใจ มีใจเพื่อรับจ้างแต่เพื่อเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ เพื่อความสนุกเพลิดเพลิน เพื่อการศึกษา ศาสนา กีฬา เพื่อติดต่อบุคคล ตลอดจนรวมถึงการประชุมสัมมนาและการเยี่ยมชมพิพิธภัณฑ์

วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยว

แรงจูงใจในการท่องเที่ยวของคนเกิดจากสาเหตุ 3 ประการ

1. การท่องเที่ยวในวันหยุดพัก เช่น การเดินทางเพื่อพักผ่อนหย่อนใจ การเดินทางเพื่อไปเยี่ยมชมญาติมิตร
2. การท่องเที่ยวทางด้านธุรกิจ เช่น การเดินทางเพื่อการประชุม สัมมนา ฯลฯ
3. การท่องเที่ยวเพื่อวัตถุประสงค์อื่น ๆ เช่น การศึกษา การรักษาสุขภาพ การเล่นกีฬา การศาสนา ฯลฯ (Holloway. 1983 : 6)

เดวิดสัน (Davidson. 1993 : 2-4) ได้อธิบายวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวไว้ 3 ประการเช่นเดียวกัน

1. การท่องเที่ยวในเวลาว่าง (Leisure Tourism) ได้แบ่งวัตถุประสงค์หลักของการท่องเที่ยวออกเป็นดังนี้

1.1 การท่องเที่ยวในวันหยุด เช่นการเดินทางไปพักผ่อนในแหล่งท่องเที่ยว

ต่าง ๆ

1.2 การเล่นเกมกีฬา เช่น การขี่ม้า การล่องเรือ ฯลฯ

1.3 การท่องเที่ยวเพื่อชมศิลปวัฒนธรรม

1.4 การเยี่ยมชมมิตร

2. การท่องเที่ยวทางธุรกิจ (Business Tourism) การท่องเที่ยวทางธุรกิจแบ่ง

ออกเป็นดังนี้

2.1 การท่องเที่ยวเพื่อการติดต่อทางด้านธุรกิจ เช่น การเดินทางเพื่อไปเยี่ยมชม

สินค้าหรือซื้อสินค้า

2.2 การท่องเที่ยวเพื่อชมการแสดงสินค้า หรือการแสดงนิทรรศการ

2.3 การประชุมทางด้านธุรกิจ

3. การท่องเที่ยววัตถุประสงค์อื่น ๆ ได้แก่ การศึกษาล่าเรียนในระยะเวลาสั้น ๆ

ประมาณไม่เกิน 2 เดือน การท่องเที่ยวเพื่อรักษาสุขภาพ เช่น การอาบน้ำแร่ การท่องเที่ยวเพื่อ
ศาสนกิจ

จากวัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวดังกล่าวแล้ว แสดงให้เห็นว่า การท่องเที่ยวมี
วัตถุประสงค์เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ การติดต่อทางธุรกิจ หรือวัตถุประสงค์อื่น ๆ แต่การท่องเที่ยว
ต้องเป็นการเดินทางชั่วคราว ไม่ใช่ประกอบอาชีพถาวร และไม่เป็นการถูกบังคับต้องเดินทางด้วย
ความสมัครใจ

นักท่องเที่ยว (Tourist)

ในปี ค.ศ. 1937 องค์การสันนิบาตชาติ (The League of Nations) ได้ให้ความหมาย
ของนักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ (International Tourist) ไว้ดังนี้ นักท่องเที่ยวระหว่างประเทศ
หมายถึง บุคคลซึ่งไปเยี่ยมชมเยือนประเทศอื่น และพักอาศัยอยู่ในประเทศนั้น ไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมง
และให้หมายรวมถึงบุคคลที่โดยสารมากับเรือเดินสมุทรแต่พักอยู่ในสถานที่ของประเทศนั้น ๆ ไม่
เกิน 24 ชั่วโมง

ในปี ค.ศ. 1950 องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวโลก (The World Tourism Organization)
ได้ยอมรับความหมายการท่องเที่ยวของสันนิบาตชาติ แต่ก็ได้แก้ไขเพิ่มเติม ให้นักศึกษาซึ่งเดินทางไป
ศึกษาต่อต่างประเทศจัดอยู่ในประเภทของนักท่องเที่ยว

การประชุมขององค์การสหประชาชาติเกี่ยวกับเรื่องการเดินทางและการท่องเที่ยว
ระหว่างประเทศในปี ค.ศ. 1963 บัญญัติคำว่า ผู้มาเยือน (Visitor) และได้แบ่งผู้มาเยือนออกเป็น 2
ประเภท

ประเภทที่ 1 นักท่องเที่ยว (Tourist) หมายถึง ผู้มาเยือนชั่วคราวและพักอยู่ในประเทศที่มาเที่ยวไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมง วัตถุประสงค์ในการเดินทาง เพื่อให้เวลาว่างในการพักผ่อน ท่องเที่ยวในวันหยุด รักษาสุขภาพ การศึกษา การศาสนา การกีฬา การเยี่ยมเยือนญาติมิตร ดิฉันต่อธุรกิจ และการประชุมสัมมนา

ประเภทที่ 2 นักทัศนจร (Excursionist) หมายถึง ผู้มาเยือนชั่วคราวที่พักน้อยกว่า 24 ชั่วโมง ในประเทศซึ่งไปเยี่ยมชม

องค์การท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization) ได้จัดลักษณะของนักท่องเที่ยวไว้ดังนี้

1. นักท่องเที่ยวต้องเดินทางออกจากที่พักด้วยความสมัครใจ
2. การไปเที่ยวต้องเป็นการชั่วคราวและระยะสั้น
3. จุดประสงค์ของการไปเที่ยว เพื่อพักผ่อน หรือกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยวภายในประเทศ (Domestic Tourist) องค์การท่องเที่ยวโลกได้ให้คำจำกัดความของนักท่องเที่ยวภายในประเทศว่า หมายถึง บุคคลที่อาศัยในประเทศและเดินทางจากที่พักของตนเองไปยังสถานที่อื่นภายในประเทศได้พักแรมอยู่ในสถานทีนั้น ไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมง หรือ 1 คืน มีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเพื่อ พักผ่อนหย่อนใจ ดิฉันต่อธุรกิจ พบปะญาติมิตร และการประชุมสัมมนา (Mill. 1990 : 20)

สำหรับนักทัศนจรภายในประเทศ (Domestic Excursionist) หมายถึง บุคคลซึ่งมีลักษณะ เจื่อนใจของการเดินทางเหมือนกับนักท่องเที่ยวภายในประเทศ แต่ไม่ได้พักค้างคืน (Mill. 1990 : 20)

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว สามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยว หมายถึง การเดินทางจากที่อยู่อาศัยปกติไปที่อื่นเป็นการชั่วคราว ด้วยความสมัครใจ และไม่ได้ไปเพื่อหารายได้ แต่เพื่อเป็นการพักผ่อน เพื่อความสนุกสนาน เพลิดเพลิน

แนวคิดองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยว

Mill (1990 : 53) ได้กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวต้องประกอบด้วยองค์ประกอบพื้นฐาน 4 ประการ คือ สิ่งดึงดูดใจ สิ่งอำนวยความสะดวก การขนส่ง และการต้อนรับอย่างมีไมตรีจิต

บุญเลิศ จิตรตั้งวัฒนา (2542 : 62) กล่าวว่า การที่จะให้มีนักท่องเที่ยวเข้าไปเยี่ยมชมทรัพยากรท่องเที่ยวใด ๆ ก็ตามย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญ 3 ประการคือ

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยวจะต้องมีสิ่งดึงดูดใจ เช่น ความสวยงามของธรรมชาติ

ศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น

2. ทรัพยากรท่องเที่ยวต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น มีบริการอำนวยความสะดวก สะดวก น้ำประปา ไฟฟ้า การสื่อสาร การขนส่ง ที่พักแรม อาหาร ร้านจำหน่ายสินค้าที่ระลึก

3. ทรัพยากรท่องเที่ยวจะต้องมีเส้นทางคมนาคมเข้าถึง เป็นปัจจัยสำคัญของทรัพยากรท่องเที่ยวที่ต้องมีเส้นทางหรือโครงข่ายคมนาคมที่สามารถเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้น ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงกันระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับบริเวณใกล้เคียง

สุทธิธิ์ ชูชาติ (2544 : 50) สรุปปัจจัยประกอบของแหล่งท่องเที่ยวมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ดังนี้

1. สิ่งดึงดูดใจด้านการท่องเที่ยว ซึ่งประกอบด้วยแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ชาติพันธุ์และการให้ความบันเทิงในแหล่งท่องเที่ยว

2. สิ่งอำนวยความสะดวก ในเรื่องที่พัก อาหารการบริการด้านสาธารณูปโภค สนามกีฬาหรือสถานที่นันทนาการด้านอื่น ๆ

3. การขนส่ง การขนส่งเป็นปัจจัยสำคัญในการนำนักท่องเที่ยวมายังแหล่งท่องเที่ยวและการนำนักท่องเที่ยวไปเยี่ยมชมจุดต่าง ๆ ในแหล่งท่องเที่ยว

4. การต้อนรับ การต้อนรับจากผู้ประกอบการ พนักงาน และประชาชนในท้องถิ่น แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

Coltman (1989 : 111) ได้สรุปแนวทางในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ 9 ประการ ดังนี้

1. ส่งเสริมให้ประชาชนในท้องถิ่นเห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวที่มีต่อเศรษฐกิจในสังคม

2. การพัฒนาการท่องเที่ยวจะต้องขึ้นอยู่กับจุดประสงค์ และความต้องการของชุมชนว่า จะต้องการให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในชุมชนมากน้อยเพียงใด

3. วิธีและความถี่ในการโฆษณาประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยว ควรได้รับความเห็นความชอบจากประชาชนในท้องถิ่น เพราะจะเป็นเครื่องวัดว่าท้องถิ่นนั้นๆ ต้องการนักท่องเที่ยวประเภทใด และจำนวนเท่าไร

4. ควรมีความร่วมมือกันระหว่างภาครัฐและเอกชน ในการพยายามที่จะทำให้ท้องถิ่นเป็นสถานที่พักผ่อนที่มีความสมบูรณ์และมีคุณภาพ

5. ในการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ไม่ควรให้มีผลกระทบต่อประชาชนในท้องถิ่นผู้ที่เกี่ยวข้องในการวางแผนจึงต้องมีความระมัดระวัง และต้องวางแผนรองรับในเรื่องนี้เอาไว้ด้วยเพื่อที่จะรักษาวัฒนธรรมและค่านิยมของท้องถิ่นให้คงอยู่

6. เงินทุน แรงงาน ร่วมทั้งนักบริหารการท่องเที่ยว ควรมาจากชุมชนเจ้าของท้องถิ่น เพื่อที่ท้องถิ่นจะสามารถควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวให้เป็นไปในทางทิศที่ต้องการได้
7. ควรเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรม และงานเทศกาลที่จัดขึ้นเพื่อ นักท่องเที่ยว
8. เรื่องงานและงานเทศกาลที่จัดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว จะต้องสะท้อนให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และสภาพทางภูมิศาสตร์ทางท้องถิ่น
9. ก่อนที่จะลงมือการพัฒนาการท่องเที่ยว ควรพยายามขจัดปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนให้เรียบร้อย

ดุษฎี ชุมสาย (2536 : 53) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในสถาบันหรือสถานศึกษาที่มีชื่อเสียงหรือในประเทศที่น่าสนใจก็เพื่อศึกษาพิจารณาชีวิตความเป็นอยู่ในแง่มุมมานุษยวิทยาและสังคมวิทยา เพื่อชมโบราณสถานที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เพื่อติดตามความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีปัจจุบัน เพื่อชมศิลปะนานาชาติหรือนิทรรศการเพื่อติดตามความสำคัญ เพื่อร่วมปฏิบัติในงานมหรหรรรม งานฉลอง และเพื่อชมการแสดงศิลปะครั้งสำคัญๆ

วิวัฒน์ชัย บุญยศศักดิ์ (2530 : 4) กล่าวว่า เมื่อสังคมมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยม งานศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างก็ถูกปล่อยปะละเลยให้สูญหาย ด้วยสาเหตุของประโยชน์ใช้สอยน้อย ความไม่จำเป็นหรือไม่สะดวกต่อวิถีชีวิตสมัยใหม่ตลอดจนอิทธิพลของความเจริญหรือความเป็นเมือง (Civilization) แต่เมื่อมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวมาสู่ท้องถิ่นนั้น ก็จะกระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นมาเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว จึงก่อประโยชน์ขึ้น 2 ทางคือ การอนุรักษ์หรือสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน และการพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้านให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว

บุญเลิศ จิตรตั้งวัฒนา (2542 : 18) กล่าวว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเป็นการท่องเที่ยวเพื่อมุ่งการให้ความรู้และความภาคภูมิใจที่มุ่งเน้นเสนอลักษณะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และสถานที่ต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น โดยเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่ของสังคม

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2536 : 45) สรุปได้ว่า “การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวที่มุ่งเสนาทางลักษณะทางวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ โบราณคดี และ สถานที่ต่างๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น และเกี่ยวเนื่องกับความเป็นอยู่สังคม เป็นกาท่องเที่ยวในเชิงการให้ความรู้และความภาคภูมิใจ”

บริษัทมรดกโลก จำกัด (2537 : 1) กล่าวถึง การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Culture Tourism) ว่าเป็นกลไกที่แยก “นักท่องเที่ยว” ออกจาก “นักท่องเที่ยว” ได้อย่างชัดเจน ตั้งแต่อาชีพฐานะ

ทางเศรษฐกิจ โลกทัศน์ รสนิยม และความสนใจที่ค่อนข้างไปทางการศึกษา ทำให้ อยากรู้อยากเห็นความแตกต่าง และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของสถานที่ที่ไปพบเห็น เพื่อเปรียบเทียบกับบ้านเมืองของตน สะท้อนถึงความเป็นนักคิด นักจัดการที่แสวงประสบการณ์เพื่อปรับปรุงคุณภาพมากกว่าจะสนุกอย่างเดียว เหมือนกับนักเที่ยวทั้งหลายที่เอาความพึงพอใจของตนเป็นที่ตั้ง โดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่ออย่างหนึ่งอย่างใดต่อชุมชนหรือประเทศที่ตนไปเที่ยว

โครงการวิถีทรรศน์ (2540 : 3) ได้ให้ข้อสังเกตว่า ลักษณะสำคัญของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมก็คือการท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเอง อย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ โดยได้กล่าวถึงส่วนประกอบที่สำคัญ 3 ประการสำหรับการท่องเที่ยวแบบการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมไว้ดังต่อไปนี้

ประการแรก ต้องเปลี่ยนการท่องเที่ยว (Tourism) เป็นการเดินทาง (Travel) ให้คนกลุ่มเล็กสร้างภูมิปัญญาของกลุ่มไปศึกษา ไปดู ตามความสนใจของตนเอง เป็นการเดินทางไปรู้จัก การเดินทางต้องเป็นโลกส่วนตัว ไปอย่างเกรงใจ ไปอย่างเคารพต่อสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของท้องถิ่นและชุมชน มีความสุขจากการเดินทางเป็นเป้าหมาย ไม่ใช่การไปบุกรุกพิธีกรรมความเชื่อของชาวบ้าน ไปซื้อทุกอย่างที่ขวางหน้า

ประการที่สอง ต้องให้การศึกษามาก โดยเฉพาะกับเด็ก ๆ ให้เรียนรู้และเข้าใจการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เนื่องจากในปัจจุบันไม่มีทางหลักให้นักท่องเที่ยวไปได้ จึงควรให้การศึกษามากแก่เยาวชนว่า จะเผชิญสถานการณ์อย่างไร จะได้ประโยชน์เกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมได้อย่างไร หลักสูตรการเรียนการสอนวิชาการท่องเที่ยว ควรมีหลักสูตรที่สร้างภูมิคุ้มกันไม่ให้มีการเสพยาขายที่ไม่เคารพผู้อื่น และต้องเร่งสร้างบุคลากรด้านการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพ รู้เรื่องวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ ไม่ใช่รู้ภาษาอย่างเดียว มัคคุเทศก์ต้องมีความรู้ เป็นวิทยากร ไม่ใช่คนรับใช้ของนักท่องเที่ยวที่ต้องบริการทุกอย่าง

ประการที่สาม ต้องเรียนรู้ที่จะเคารพวัฒนธรรมของเพื่อนบ้าน ของชุมชนอื่น รวมทั้งเคารพในวัฒนธรรม ศักดิ์ศรี และผู้คนของเราเองด้วย ต้องมีพื้นฐานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ผู้มาเยือนจะละเมิดมิได้ เพราะหากเราไม่เคารพวัฒนธรรมของเรา นักท่องเที่ยวชาติอื่นก็ไม่เคารพเช่นกัน

พงศธร เกษสำลี (2531 : 7) กล่าวว่า วัฒนธรรมที่สัมพันธ์กับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ได้แก่ โบราณวัตถุสถาน แหล่งประวัติศาสตร์ สถานที่สำคัญทางศาสนา งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ งานเทศกาลประเพณี งานศิลปหัตถกรรม และสินค้าของที่ระลึกในรูปแบบต่างๆ ตลอดจนภาพวิถีชีวิตและอริยาศัยไมตรีของประชาชนในท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นสิ่งที่เพิ่มรสชาติในการเดินทางให้แก่นักท่องเที่ยวเป็นอย่างยิ่ง

สามพร มณีโมตรีจิต (2533 : 5) กล่าวถึง บทบาทวัฒนธรรมไทยจากการท่องเที่ยว จากการแบ่งทรัพยากรการท่องเที่ยวออกเป็นประเทศใหญ่ 3 ประเภทใหญ่ คือ ประเภทธรรมชาติ ประเภทสถานที่ ประเภทประวัติศาสตร์ ได้แก่ ศาสนสถาน โบราณสถาน และประเภท ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีและกิจกรรม ซึ่งพบว่านอกจากประเภทแรกแล้ว ทรัพยากรการท่องเที่ยว ล้านจัดอยู่กลุ่ม ของวัฒนธรรมทั้งสิ้น โดยพิจารณาจากความหมาย และลักษณะของวัฒนธรรม ประเภทที่ 2 เป็นผลผลิตของวัฒนธรรมที่มีตัวตน เป็นรูปธรรมที่เห็นได้ชัดเจน ส่วนประเภทที่ 3 เป็นต้นตอมาจากแนวความคิด ความเชื่อ วิถีประชา ซึ่งเป็นนามธรรมแต่ได้มีการพัฒนาจนมี องค์ประกอบมาเสริมขึ้นจนมีลักษณะทางวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบประกอบขึ้นมา ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสกับทรัพยากรการท่องเที่ยวประเภทนี้ได้โดยตรง สำหรับประเทศไทย วัฒนธรรมที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการท่องเที่ยว ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางวัดอุทยาน แหล่ง ประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน งานศิลปกรรม สถาปัตยกรรม นาฏศิลป์ วัฒนธรรม การละเล่น พื้นบ้าน เทศกาลงานประเพณี งานหัตถกรรม และสินค้าในท้องถิ่นต่างๆ ตลอดจนวิถีความเป็นอยู่ และอริยาศาสตร์ของคนไทย ทรัพยากรประเภทศิลปวัฒนธรรมมากมายหลากหลายประเภท แต่เมื่อรวมกันแล้วกลับมีความสอดคล้อง ผสมผสาน และกลมกลืนเป็นวัฒนธรรมไทยได้อย่าง สมบูรณ์

สมชาย หิรัญกิจ (2521 : 17) ได้กล่าวในแง่ของการใช้วัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว ว่าควรใช้ทั้งวัฒนธรรมที่เป็นรูปแบบเดิม และวัฒนธรรมที่ประยุกต์ให้เข้ากับยุคสมัย ถ้าในกรณี ท้องถิ่นมีวัฒนธรรมดั้งเดิมก็ควรปล่อยไว้อย่าไปตัดแปลงอะไร แต่ในบางโอกาสที่เป็นการแสดง ให้นักท่องเที่ยวต่างท้องถิ่นมาชม เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย และเพื่อให้นักท่องเที่ยวมีความ เข้าใจในศิลปวัฒนธรรมพอสมควรก็อาจจะมีการตัดแปลงให้กะทัดรัด เช่น การแต่งตัวให้ดูสวยงาม ขึ้นแต่อย่าไม่ทำกับเสียพื้นฐานเดิมของวัฒนธรรม อย่างเช่น การที่กรมศิลปากรนำเอาสิ่งเก่า ๆ มา ประยุกต์ตัดแปลงนั้นเป็นสิ่งที่เหมาะสมแล้ว แต่ในส่วนของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่เขาเล่นกัน แบบเดิมก็คงไว้ เพื่อความสนุกสนานเพลิดเพลินในแต่ละระดับแต่ละกลุ่มบุคคล

เสรี วงศ์ไพจิตร (2530 : 10) กล่าวว่าการนำวัฒนธรรมพื้นบ้านมาบริการ นักท่องเที่ยว นั้นถ้าหากขาดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง หวังผลกำไรจนเกินควร และขาดสำนึกของ นักอนุรักษ์ ก็จะมีการประยุกต์ตัดแปลงจนผิดเพี้ยนกระทั่งไม่มีเอกลักษณ์ และค่อยๆ ค่อยๆ สูญหายไป สิ่งก็ตามมาในที่สุดก็จะไม่สามารถดึงดูดความ สนใจและความเสื่อมความนิยมไปจากนักท่องเที่ยว

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม สามารถนำเสนอองค์ ความรู้ สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม หมายถึง การท่องเที่ยวที่มุ่งเรียนรู้วิถีชีวิตของ ชุมชน ประเพณี ศิลปวัฒนธรรม โบราณวัตถุสถาน เพื่อก่อให้เกิดมิตรภาพ ความรู้ ความเข้าใจ และ

ความซาบซึ้งใจในวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ๆ โดยคำนึงการอนุรักษ์สิ่งที่ดีงามของชุมชนให้คงอยู่ต่อไป อีกทั้งต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ทำให้นักท่องเที่ยวตระหนักถึงการอนุรักษ์ความหลากหลายทางวัฒนธรรมโดยไม่กระทบกับวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นรวมถึงการคุ้มครองบงาทางวัฒนธรรมจากภายนอก

แนวคิดเกี่ยวกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว

ซูเลิทธิ ชูชาติ (2544 : 185-185) สรุปผลกระทบจากการท่องเที่ยว ดังนี้

1. ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวมีผลกระทบในด้านบวกต่อระบบเศรษฐกิจ หลายประการ คือ ทำให้เกิดการลงทุน ประชาชนและรัฐบาลมีรายได้ เกิดการจ้างงานและเกิดการกระจายรายได้ การท่องเที่ยวอาจก่อให้เกิดผลเสียในด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้นทั้งนี้เพราะปริมาณของสินค้าในท้องถิ่นมีน้อยไม่เพียงพอสนองความต้องการของผู้บริโภค เงินตรารั่วไหลออกต่างประเทศ เพราะการสั่งซื้อสินค้าอุปโภคบริโภคหรือสินค้าประเภททุน เช่น เครื่องจักร หรืออุปกรณ์อื่น ๆ เกิดการผูกขาดรายได้ ที่ดิน สิ่งก่อสร้างราคาสูงกว่าปกติ

2. ผลกระทบด้านสังคมวัฒนธรรม ผลกระทบด้านสังคมวัฒนธรรม เกิดจากการเผยแพร่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง และเกิดการยอมรับหรือเกิดการต่อต้าน หรือเกิดการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมเก่ากับวัฒนธรรมใหม่ ในบางครั้งนักท่องเที่ยวต้องการซื้อของที่ระลึก ซึ่งสร้างจากการเลียนแบบวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อตอบสนองความต้องการดังกล่าว จึงเกิดการผลิตสินค้าเลียนแบบ ส่งผลให้เกิดการซื้อขายวัฒนธรรม การส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมผลิตสินค้าเพื่อการท่องเที่ยวส่งผลให้ประชาชนในท้องถิ่นเกิดการอนุรักษ์วัฒนธรรม

3. ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม 2 ประการ คือ ความกลมกลืน และความขัดแย้ง ความกลมกลืนระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดผลประโยชน์ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมแต่ความกลมกลืนจะเกิดขึ้น ได้ต้องมีการวางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ในด้านความขัดแย้งระหว่างสิ่งแวดล้อมกับการท่องเที่ยว เกิดขึ้นจากนักท่องเที่ยวทำลายสิ่งแวดล้อม อาจมีสาเหตุมาจากปริมาณนักท่องเที่ยวมากเกินไป ขาดการวางแผนในการพัฒนาการท่องเที่ยว ส่งผลให้เกิด ปัญหาขยะ อากาศเสีย น้ำเสีย การก่อสร้างซึ่งทำลายทรัพยากรธรรมชาติ

ศรีพร สมบุญธรรม (2537 : 25) พบว่าการท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทางสังคม และวัฒนธรรม สิ่งที่เป็นผลดีและผลเสียได้ดังนี้

1. ผลกระทบด้านดี

1.1 ทางสังคม จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ซึ่งกันและกันรวมทั้งเป็นการเผยแพร่ชื่อเสียงของท้องถิ่นให้เป็นที่รู้จัก

1.2 ทางศิลปะและวัฒนธรรม เมื่อบุคคลจะก่อให้เกิดการพัฒนาและการฟื้นฟูทางด้านศิลปะและงานหัตถกรรมท้องถิ่น ตลอดจนเทศกาลงานประเพณีที่มีความเป็นเอกลักษณ์ นอกจากนี้ยังเป็นการส่งเสริมให้เกิดความเข้าใจระหว่างนักท่องเที่ยวและเจ้าของชุมชน อีกทั้งเงินการสร้างรายได้ให้แก่ท้องถิ่น

2. ผลกระทบด้านเสีย

2.1 ทางสังคม ทำให้เกิดการสูญเสียเอกลักษณ์ดั้งเดิมทางวัฒนธรรม จากกระบวนการปรับตัวเพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยว และอาจทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติ ความเชื่อ การแต่งกาย พฤติกรรม และรูปแบบการบริโภคของคนในท้องถิ่น เนื่องมาจากการเอาอย่างนักท่องเที่ยว

2.2 ทางด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น อาจเกิดความขัดแย้งระหว่างนักท่องเที่ยวกับคนในท้องถิ่น เพราะความแตกต่างกันในทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และทัศนคติ อีกทั้งการที่นักท่องเที่ยวอาจมีส่วนกระตุ้นให้เกิดธุรกิจที่ผิดกฎหมาย เช่น การพนัน การค้าประเวณี ยาเสพติดฯ ขึ้นในชุมชน

จากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว สามารถนำเสนอองค์ความรู้ สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทั้งด้านดีและด้านเสีย เกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ทั้งต่อชุมชนและประเทศชาติ

องค์ความรู้เกี่ยวกับการผลิตคู่มือ

ความหมายของคู่มือ

มีผู้ให้ความหมายของ “คู่มือ” ไว้หลายทัศนะต่าง ๆ กัน ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2525 : 126) ได้ให้ความหมายของคู่มือไว้ว่า คู่มือหมายถึง สมุดหรือหนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อใช้ประกอบวิชาหรืออำนวยความสะดวกเกี่ยวกับการศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

Longman (นุติ รุ่งสว่าง. 2543 : 19 - 20 ; อ้างอิงมาจาก Longman. 1992 : 595) ให้ความหมายว่า Handbook (n) หมายถึง หนังสือที่บอกถึงรายละเอียดที่สำคัญทั้งหมดเกี่ยวกับเนื้อหา และ Manual (n) บอกถึงหนังสือที่มีข้อมูลเกี่ยวกับวิธีใช้คู่มือ หรืออุปกรณ์ต่าง ๆ

กัญญา ศิริกุล (2532 : 242) ให้ความหมายว่า Handbook เป็นหนังสือคู่มือที่นิยมจัดเป็นรูปเล่มมีรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ ทำให้ผู้ศึกษาสามารถศึกษารายละเอียดได้มากขึ้นและมักมีภาพประกอบ เพื่อดึงดูดความสนใจและเข้าใจเรื่องนั้นได้มากขึ้น

ฉลอง นัฐฉิม (2542 : 27) ให้ความหมายของคู่มือว่า คู่มือเป็นหนังสือเล่มเล็กที่ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยมีรายละเอียดที่ง่ายต่อการรับรู้ เข้าใจง่ายและมีภาพประกอบเสมอ

ปิยพันธ์ แสนทวิสุข (2540 : 4) ให้ความหมายของคู่มือว่า คู่มือ (Manual) หมายถึง เอกสารที่รวบรวมเนื้อหาทั้งทฤษฎี และแบบฝึกปฏิบัติ

อรณิช เกียรติไพบูลย์ (2542 : 8) ให้ความหมายคู่มือไว้ หมายถึง เอกสารที่ให้แนวคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ช่วยให้อำนาจการกระทำ จรรยาบรรณต่าง ๆ เป็นไปตามจุดประสงค์

นันทวรรณ สุขสวัสดิ์ (2543 : 56) กล่าวว่าหนังสือคู่มือเป็นสิ่งพิมพ์เฉพาะกิจใช้เฉพาะงานใดด้านหนึ่ง ซึ่งมักเป็นหนังสือขนาดเล็กมีขนาดประมาณ 5 x 7 นิ้ว อาจจะเล็กหรือใหญ่กว่านี้แล้วแต่การออกแบบเพื่อความประหยัดสวยงามหรือความสะดวกในการจับถือส่วน

โกชัย สาริกบุตร และสมพร สาริกบุตร (2525 : 1) กล่าวว่าหนังสือคู่มือเป็นสิ่งพิมพ์ทางการศึกษาอย่างหนึ่งใช้เป็นคู่มืออ้างอิงเมื่อเกิดความข้องใจเมื่อต้องการคำอธิบาย ต้องการให้เฉลยปัญหาหรือต้องการให้ได้รับความรู้บางอย่างให้ได้คำตอบอย่างรวดเร็วเป็นสิ่งพิมพ์ที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ง่ายต่อความเข้าใจ

นุติ รุ่งสว่าง (2543 : 18-19) ให้ความหมายของคู่มือไว้ว่า คู่มือ (Handbook Manual) หมายถึง เอกสารที่รวบรวมเนื้อหาทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ โดยมีรายละเอียดแนะนำวิธีการปฏิบัติกิจกรรม เป็นการให้คำอธิบายและเฉลยปัญหาหรือข้อสงสัย เพื่อให้ได้รับความรู้ และคำตอบอย่างรวดเร็วด้วยตนเอง

อมรรัตน์ ศูนย์กลาง (2544 : 22) ได้ให้ความหมายของคู่มือไว้ว่า คู่มือ (Manual) หมายถึงหนังสือเอกสารที่จัดทำขึ้นอย่างเป็นระบบเพื่อให้เกิดความเข้าใจอำนวยความสะดวกและเป็นแนวทางในการปฏิบัติเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีภาพประกอบ และมีแผนภูมิลักษณะต่าง ๆ เพื่อดึงดูดความสนใจและเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น

ประเภทและองค์ประกอบของคู่มือ

จากการศึกษาประเภทและองค์ประกอบของคู่มือ จากเอกสาร งานวิจัย รายงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำคู่มือ มีรายละเอียดดังต่อไปนี้ คือ

1. คู่มือการพัฒนาโรงเรียนเข้าสู่มาตรฐานการศึกษา การสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (กรมวิชาการ. 2539 : 32-33) มีองค์ประกอบต่อไปนี้

1.1 คำชี้แจง

1.2 เนื้อหา

1.2.1 หลักในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

1.2.2 ขั้นตอนกระบวนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

1.2.3 รูปแบบการสอน

1.2.4 บทบาทของครูในการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

1.3 วิธีสอนโดยเน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง

2. คู่มือการพัฒนาหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น (กรมวิชาการ, 2540

: 3 – 117) ประกอบด้วย

2.1 คำชี้แจง

2.2 เนื้อหา

2.2.1 ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

ตอนที่ 1 ท้องถิ่นกับการพัฒนาหลักสูตร

ตอนที่ 2 การวางแผนอย่างมียุทธศาสตร์

ตอนที่ 3 การดำเนินงานพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

2.3 ตัวอย่าง

3. คู่มือประเมินผลการเรียนรู้จากการปฏิบัติชั้นประถมศึกษาปีที่ 3

(กรมวิชาการ, 2540 : 23-24) ประกอบด้วย

3.1 บทนำ

3.2 ขอบข่ายการประเมิน

3.3 เนื้อหา

3.4 การประเมิน

3.5 การดำเนินการประเมิน

3.5 แบบทดสอบ

4. คู่มือครูแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาไทยแบบมุ่งประสบการณ์ภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 – 2 (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2540 : 10-11) มีองค์ประกอบด้วย

4.1 คำชี้แจง

4.2 บทนำ

4.3 หลักการทฤษฎี

4.4 เทคนิคการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาไทยแบบมุ่งประสบการณ์
ภาษา

4.5 แนวการจัดทำแผนการสอนภาษาไทยแบบมุ่งประสบการณ์ภาษา

4.6 ภาคผนวก

5. คู่มืออบรมปฏิบัติการกระบวนการเรียนการสอนแบบนักเรียนเป็นศูนย์กลาง
(สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. 2540 : 5-6) ประกอบด้วย

5.1 บทนำ

5.2 กิจกรรม

5.2.1 จุดมุ่งหมาย

5.2.2 จุดประสงค์

5.2.3 วิธีการฝึกอบรม

5.2.4 ประเมินกิจกรรม

5.2.5 สื่อและการเตรียมตัว

5.2.6 เอกสารประกอบ

5.3 ภาคผนวก

6. คู่มือการเขียนเรื่องบันทึงคดี และสารคดีสำหรับเด็ก (กรมวิชาการ.
2541 : 5-6) ประกอบด้วย

6.1 ภาคที่ 1 ความรู้เรื่องการเขียนบันทึงคดีและสารคดีสำหรับเด็ก

6.1.1 บทนำ

6.1.2 บทที่ 1 หนังสือบันทึงคดีและสารคดีสำหรับเด็ก

6.1.3 บทที่ 2 คุณค่าของวรรณกรรมสำหรับเด็ก

6.1.4 บทที่ 3 ส่วนประกอบและ โครงสร้างของวรรณกรรมประเภท

บันทึงคดี

6.1.5 บทที่ 4 ส่วนประกอบและ โครงสร้างของวรรณกรรมประเภท

บันทึงคดี

6.1.6 บทที่ 5 การออกแบบและการจัดภาพประกอบและออกแบบ

หนังสือ

6.1.7 บทที่ 6 เทคนิคการเขียนเรื่องบันทึงคดี

6.1.8 บทที่ 7 เทคนิคการเขียนเรื่องสารคดี

6.1.9 บทที่ 8 กระบวนการในการเขียนวรรณกรรมบันเทิงคดีและ
สารคดี

6.2 ภาคที่ 2 แบบฝึกปฏิบัติ

6.3 ภาคผนวก

7. คู่มือการอบรมเลี้ยงดูเด็กระดับก่อนประถมศึกษา (สำนักงาน
คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2541 : 25-26) ประกอบด้วย

7.1 คำนำ

7.2 แนวการจัดการศึกษา

7.3 หลักการจัดการศึกษา

7.4 เนื้อหา

7.5 การจัดหาสื่อ

7.6 การจัดสภาพแวดล้อมและที่เล่นสำหรับเด็ก

8. คู่มือการดำเนินงานโครงการพัฒนาวิชาชีพครู (สำนักงานคณะกรรมการ
ข้าราชการครู. 2543 : 36-37) ประกอบด้วย

8.1 คำนำ

8.2 สารบัญแนกภูมิ

8.3 เนื้อหา

8.3.1 บทที่ 1 โครงการพัฒนาชีวิตครู

8.3.2 บทที่ 2 การเข้าร่วมโครงการพัฒนาชีวิตครู

8.3.3 บทที่ 3 การขอกู้เงินในโครงการเพื่อพัฒนาชีวิตครู

8.3.4 บทที่ 4 การติดตามและประเมิน

8.4 ภาคผนวก

9. คู่มือครูภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย (กรมวิชาการ. 2544 :
20-21) ซึ่งประกอบด้วย

9.1 กำชี้แจง

9.2 จุดประสงค์การเรียนรู้

9.3 ข้อเสนอแนะในการสอน

9.4 แผนการสอน

9.5 คำอธิบายกิจกรรม

9.6 บทเสริมความรู้

9.7 ตัวอย่าง

10. คู่มือหลักสูตรก่อนประถมศึกษา พุทธศักราช 2540 (แรกเกิด – 3 ปี)

(กรมวิชาการ. 2544 : 14-15) ประกอบด้วย

10.1 ความนำ

10.2 เนื้อหา

10.2.1 ตอนที่ 1 สารสำคัญของหลักสูตรก่อนประถมศึกษา

(แรกเกิด – 3 ปี)

10.2.2 ตอนที่ 2 การอบรมเลี้ยงดูเด็กแรกเกิด – 3 ปี

- 1) เตรียมความพร้อมก่อนมีลูก
- 2) วิทยากร(แรกเกิด – 3 ปี)
- 3) เด็กวัยเตาะแตะ(อายุ 1 – 3 ปี)
- 4) ปัญหาที่พบบ่อยและการแก้ไข
- 5) ผู้ดูแลเด็ก

10.3 แบบสอบถามความคิดเห็น

11. คู่มือนิเทศการพัฒนาคุณภาพการสอนของครู โดยกระบวนการนิเทศแบบผสมผสาน (สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี. 2544 : 45-48) ประกอบด้วย

11.1 แนวคิด

11.2 วัตถุประสงค์

11.3 บทนำ

11.4 เนื้อหา

11.5 เครื่องมือประเมินผล

12. คู่มือการสร้างหลักสูตรระดับโรงเรียนสำหรับครูประถมศึกษาของ นุติ รุ่งสว่าง (2543 : 31) ประกอบด้วย

12.1 คำชี้แจงการใช้คู่มือ ประกอบด้วย วัตถุประสงค์ ขอบข่ายเนื้อหา และคำแนะนำการศึกษาคู่มือ

12.2 เนื้อหาที่เกี่ยวกับการสร้างหลักสูตรระดับโรงเรียน

13. คู่มือการจัดการเรียนรู้ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศาสนา และวัฒนธรรม (กรมวิชาการ. 2545 : 20-23) ซึ่งประกอบด้วย

13.1 ความนำ

- 1) ความสำคัญธรรมชาติและลักษณะ

- 2) วิสัยทัศน์
- 3) คุณภาพผู้เรียน
- 4) สาระการเรียนรู้
- 5) มาตรฐานการเรียนรู้และมาตรฐานการเรียนรู้ช่วงชั้น
- 6) แนวทางการจัดทำสาระการเรียนรู้ของหลักสูตรสถานศึกษา
- 7) แนวทางการจัดการเรียนรู้
- 8) การพัฒนาสื่อการเรียนรู้
- 9) การวัดและประเมินผล
- 10) แหล่งเรียนรู้

13.2 ภาคผนวก

14. คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย (กรมวิชาการ.

2545 : 28-29) ประกอบด้วย

ตอนที่ 1 หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตอนที่ 2 แนวทางการพัฒนาหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตอนที่ 3 แนวการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตอนที่ 4 ภาคผนวก

จากการศึกษาเอกสารดังกล่าว สรุปได้ว่า คู่มือโดยทั่วไปมีองค์ประกอบ 3

ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 คำชี้แจงในการใช้คู่มือ ประกอบด้วย คำอธิบายคู่มือ วัตถุประสงค์ ขอบข่ายของเนื้อหาและคำแนะนำการศึกษาคู่มือ

ส่วนที่ 2 เนื้อหาเกี่ยวกับความรู้เรื่องนั้น ๆ และส่วนที่ 3 เป็นส่วนของการประเมินผลการศึกษาคู่มือ เช่น แบบทดสอบก่อนเรียน แบบทดสอบหลังเรียน แบบประเมินตนเอง แบบประเมินคุณภาพเอกสาร แบบประเมินความพึงพอใจต่อคู่มือ

ขั้นตอนในการพัฒนาคู่มือ

ในการจัดทำคู่มือจะต้องคำนึงว่า คู่มือที่สร้างขึ้นมานั้น มีความจำเป็นอย่างไร โดยคู่มือเป็นแหล่งของความรู้ของผู้ที่ศึกษา และที่สำคัญคู่มือจะเป็นตัวอย่างให้มีความเข้าใจมากขึ้น และสามารถที่จะนำไปปฏิบัติได้ถูกต้องมากขึ้น ในการเขียนคู่มือนี้ ไม่จำเป็นที่จะต้องอาศัยเฉพาะผู้เชี่ยวชาญ เท่านั้นที่จะเป็นผู้สร้างขึ้นมา และผู้ใช้เครื่องมือก็ไม่จำเป็นต้องมีความเชี่ยวชาญเช่นกัน เพราะหากเป็นผู้เชี่ยวชาญแล้ว คู่มือก็จะไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป ทั้งนี้ ผู้เชี่ยวชาญจะมีส่วนช่วย

อย่างมากในการให้คำแนะนำต่าง ๆ เช่น แก้ว; การยกตัวอย่าง เป็นต้น (ศิริบุญ จงวุฒิเวศย์ และ มาเรียม นิลพันธุ์, 2542 : 14)

สำหรับขั้นตอนในการพัฒนาคู่มือ มี 3 ขั้นตอนใหญ่ ๆ ดังนี้

1. การวางแผนร่างคู่มือ คำถามต่อไปนี้จะ เป็นข้อมูลในการตัดสินใจการวางแผนร่างคู่มือ

1.1 จุดมุ่งหมายของคู่มือคืออะไร นั่นคือต้องการให้ผู้ใช้เป็นอย่างไร เช่น ใช้คู่มือในการแก้ปัญหา ใช้คู่มือกำกับการปฏิบัติ หรือช้ก่อนการปฏิบัติงาน เป็นต้น

1.2 ใครเป็นผู้ใช้คู่มือเหล่านี้ ถ้ากำหนดผู้ใช้คู่มือ เราจะทราบถึงความต้องการเฉพาะบางประการของผู้ใช้ได้ทันที พยายามสร้างคู่มือที่มีผู้ใช้ประเภทเดียวกันเท่านั้น เป็นการยากที่จะทำคู่มือสำหรับผู้ใช้หลายประเภท เพราะผู้ใช้ อาจมีระดับการศึกษาที่ต่างกัน ดังนั้นความต้องการจึงแตกต่างกัน เป็นการยากที่จะทำคู่มือให้สามารถครอบคลุมความต้องการทั้งหมดได้ การสร้างคู่มือที่มีผู้ใช้ประเภทเดียวจะทำให้คู่มือนั้นมีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.3 การสอบถามผู้ใช้ว่า พวกเขาต้องการคู่มือแบบไหน เช่น ไม่ต้องการเนื้อหา มากหรือต้องการรูปภาพประกอบ การสร้างพยายามสร้างให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้มากที่สุด

1.4 คู่มือนี้จะใช้ที่ไหน

1.5 คู่มือนี้จะใช้อย่างไร เช่น ถ้าผู้ใช้ต้องการใช้เพื่อประกอบขั้นตอนในการปฏิบัติผู้สร้างคู่มือจึงควรมีร่างขั้นตอนการทำงานประกอบ

1.6 การนำข้อมูลมาใช้ในคู่มือก่อนอื่น ผู้สร้างต้องสามารถชี้ชัดถึงสิ่งที่ต้องการให้ผู้ใช้ปฏิบัติ จากนั้นมาพิจารณาความถนัด ทักษะ และความรู้ที่ผู้ใช้ต้องการในการปฏิบัติ

1.7 กำหนดขอบเขตการปฏิบัติงาน จะได้ทราบว่าผู้ใช้ต้องทำอะไร

1.8 การกำหนดข้อมูลในแต่ละขั้นตอนกำหนดอย่างไร

1.9 การลำดับเนื้อหาในการเขียนจัดระบบและลำดับอย่างไร

2. การเตรียมข้อมูลในการพัฒนาคู่มือ

2.1 การเขียนหัวข้อใหญ่ และหัวข้อย่อย

2.2 จัดลำดับหัวข้อเหล่านั้น

2.3 วางแนวการนำข้อมูลใส่ในแต่ละหัวข้อ

2.4 เริ่มต้นเขียนเนื้อหา โดยใช้คำง่าย ๆ และสั้น ๆ อธิบายความหมายศัพท์

เฉพาะมีการยกตัวอย่าง มีความต่อเนื่องของลำดับเนื้อหา เป็นต้น

2.5 วางแผนการสาธิตตัวอย่าง

3. ทดสอบคู่มือ จะทดสอบคู่มือในเรื่องต่อไปนี้

3.1 เนื้อหาคู่มือ

3.2 รูปแบบ

3.3 ผลกระทบ

ในการทดสอบนั้นเราควรกำหนดผู้ ทำการทดสอบและวิธีการทดสอบหลังจากนั้นนำคู่มือไปตรวจสอบ และนำผลที่ได้มาทำการแก้ไข

ยุทธศ วัชชัยฉิม (2540 : 33) ได้เสนอแนวทางการพัฒนาคู่มือ ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นเพื่อวิเคราะห์เนื้อหา และรูปแบบของคู่มือ
2. วิเคราะห์ลักษณะของผู้ใช้คู่มือ
3. กำหนดวัตถุประสงค์ ขอบข่าย เนื้อหา ความคิดรวบยอดในการให้ความรู้
4. สํารวจรายละเอียดและกำหนดจุดในการให้ความรู้
5. เขียนเนื้อหาของคู่มือให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบความเหมาะสม
6. ออกแบบลักษณะรูปเล่ม ภาพประกอบ และจัดพิมพ์ตามกระบวนการผลิต

นำไปทดลองใช้กับกลุ่มเป้าหมาย เพื่อพัฒนาคุณภาพของคู่มือ

สฤณา ขวงทอง (2542 : 29) กำหนดขั้นตอนการพัฒนาคู่มือ ไว้ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลเบื้องต้นที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากเอกสาร ตำราหลักสูตร งานวิจัยต่าง ๆ
2. วิเคราะห์ผู้ใช้คู่มือ
3. กำหนดวัตถุประสงค์และกำหนดขอบข่ายเนื้อหากว้าง ๆ ของคู่มือ
4. สํารวจรายละเอียดของคู่มือและกำหนดจุดศึกษาในคู่มือ
5. เขียนเนื้อหาของคู่มือตามวัตถุประสงค์และขอบข่ายเนื้อหากว้าง ๆ ของคู่มือ

จากข้างต้นสรุปการผลิตคู่มือได้ว่า คู่มือ (Handbook หรือ Manual) หมายถึง หนังสือหรือเอกสารที่จัดทำขึ้นที่รวบรวมเนื้อหาทั้งภาคทฤษฎีและแบบฝึกปฏิบัติ และมีรายละเอียดวิธีการปฏิบัติกิจกรรมเกี่ยวกับเรื่องนั้น ๆ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจและเป็นแนวทางในการปฏิบัติเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ซึ่งมีคำอธิบายและเฉลยปัญหา ซึ่งมีรายละเอียดง่ายต่อการเรียนรู้สามารถศึกษาได้ด้วยตนเอง มีภาพและแผนภูมิประกอบ เพื่อดึงดูดความสนใจและเกิดความเข้าใจได้ง่ายยิ่งขึ้น

องค์ความรู้เกี่ยวกับสัญลักษณ์

บุญเหลือ เทพยสุวรรณ (2522 : 15) อธิบายคำว่า สัญลักษณ์ ดังนี้

สัญลักษณ์ เป็นศัพท์ที่ไทยเราเกิดขึ้นใช้ โดยให้ความหมายตรงกันกับคำ

ภาษาอังกฤษว่า Symbol คำนี้ในภาษาอังกฤษมีความหมายว่า เครื่องหมายเล็ก ๆ ที่เป็นสัญลักษณ์บอก

กล่าวไปถึงสิ่งหรือเรื่องที่กว้างขวาง เป็นต้นว่า รัชชาติ คือสัญลักษณ์แห่งชาติ มงกุฎ คือสัญลักษณ์แห่งราชาธิปไตย กงล้อพระธรรมจักร คือสัญลักษณ์แห่งพระพุทธศาสนา เป็นต้น

สัญลักษณ์ ตามที่มีผู้ให้ความหมายต่าง ๆ กันข้างต้น พอจะหมายรวมได้ว่า สัญลักษณ์ หมายถึงสิ่งแทนที่กวีหรือผู้แต่งใช้กำหนดขึ้นแทนสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งกวีไม่ต้องการจะกล่าวโดยตรง แต่ใช้สัญลักษณ์แทน

การใช้สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทยมีมานานแล้ว แต่เป็นสัญลักษณ์ที่แต่งตามธรรมเนียมนิยม ดังที่ บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ได้กล่าวว่า “วรรณคดีไทยมักแต่งตามธรรมเนียมนิยม (Convention) สัญลักษณ์ที่ใช้จึงไม่ค่อยแปลกใหม่ ส่วนที่แปลกออกไปนั้น บางครั้งก็ไม่ดีไปกว่าเดิม”

ตัวอย่างสัญลักษณ์จากวรรณคดีสุโขทัยในเรื่อง “ไตรภูมิพระร่วง” กล่าวถึง ภาพนรก สวรรค์ สามารถตีความในเชิงสัญลักษณ์ หมายถึง ความสุขหรือความทุกข์ในใจมนุษย์ ดังลักษณะการใช้สัญลักษณ์ดังนี้

... แลคนฝูงใด เอาข้าวลืบกี้ตี แกลบก็ตี ฟางก็ตี มาระคนปนด้วยข้าวเปลือก และเอาไปพรางแก่ท่านว่าข้าวดี คนฝูงนั้นได้ตายไปเกิดในนรกนั้น ๆ มีแม่น้ำอันหนึ่งถึงเห็นมานั้น ไส้งามดี ไหลไปมีขาคสักคาบในพื้นน้ำนรกนั้นคาบไปด้วยเหล็กแดง เป็นเปลวไฟ ลูกใหม่ตามตนคนนั้น เขาร้อนเนื้อตนเขาหนักหนาและเขากระหายอยากน้ำนั้นหนักหนาเพียงใส้จะขาดออก เขาจึงเอามือทั้งสองพาดเหนือหัวเขาแล้วร้องไห้เล่นไปเหนือเหล็กแดงดังไฟ ก็เร่งใหม่ตื่นเขา ๆ เล่นไปสู่มแม่น้ำอันใส้งามนั้น เขาก็โจนลงในน้ำนั้น บัดเดี๋ยวน้ำนั้นก็กลายเป็นไฟ ขึ้นทั้งสองฟากนั้น ใหม่ตนเขากลายเป็นข้าวลืบลแกลบก็เป็นไฟมาใหม่ตัวเขาถูกหนักหนา แลเขานั้นให้อยากน้ำหนักหนา อดมิได้เขาก็ร้องไห้ แล้วเขาก็กำข้าวลืบลแกลบนั้นให้กิน เมื่อครั้งว่ากลืนข้าวลืบลแกลบนั้นเข้าไปถึงท้องแล้วดังนั้น ก็กลายเป็นไฟออกเบื้องทวารภายคำ ...

สิทธา พินิจภูวดล (2524 : 103) ได้อธิบายสัญลักษณ์ข้างบนนี้ว่า สัญลักษณ์ในข้อความข้างต้น เป็นสัญลักษณ์ที่ทำให้ผู้อ่านแลเห็นโทษของพ่อค้าที่มีกล โกง เล่ห์เหลี่ยมขายสินค้าของปลอมปน คนพวกนี้ตายไปแล้วไปเกิดในนรก เมื่อต้องการค้ำน้ำก็จะ ได้กินแกลบและข้าวลืบทแทน เมื่อแกลบและข้าวลืบทคถึงท้องก็จะกลายเป็นไฟลุกไหม้ในท้องและเปลวไฟแลบออกมาทางทวาร นับเป็นภาพที่น่าหวาดกลัว ถ้าคนเกรงกลัวโทษที่จะได้รับจากการ โกงก็จะงดประพฤติเป็นคนโกง

ตัดดา ปานูทัย (2520 : 36) กล่าวถึงเรื่องจุดเริ่มต้นของการใช้สัญลักษณ์ทาง ตะวันตก สรุปได้ว่า ในแรกเริ่มจะใช้สัญลักษณ์ในลักษณะของการเขียนภาพ โดยจิตรกรชาว ฝรั่งเศสและต่อมาการใช้สัญลักษณ์ก็จะเริ่มมีอิทธิพลขึ้นทั้งในบทธละคร บทร้อยกรอง นวนิยาย แม่กระทั่งดนตรี

วิภา กงกะนันท์ (2522 : 57) ได้อธิบายคำว่า “สัญลักษณ์” ว่า สัญลักษณ์คือสรรพ สิ่งใด ๆ ที่มีความหมายถึงสิ่งอื่นที่มีคุณสมบัติร่วมกันหรือเกี่ยวข้องกัน เช่น พระพุทธรูปเป็น สัญลักษณ์ของพุทธศาสนา ไม้งางเขนเป็นสัญลักษณ์คริสตศาสนา เป็นต้น สัญลักษณ์ที่เป็นที่รู้จัก กันทั่วไปมากทั้งของไทยและของสากล เช่น แสงสว่างเป็นสัญลักษณ์ของปัญญา ความมืดเป็น สัญลักษณ์ของกิเลสและอวิชชา แก้วเป็นสัญลักษณ์ของความดีงาม เป็นต้น

ความสำคัญของสัญลักษณ์

ความสำคัญต่อประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม

สัญลักษณ์ที่ออกแบบโดยนักออกแบบต่างชาติ ต่างวัฒนธรรม แม้นุ่งหวังสื่อ ความหมายเป็นสากล แต่ด้วยลักษณะของงานศิลปะสามารถบ่งบอกถึงแบบอย่างของสัญลักษณ์ของแต่ละประเทศได้

การออกแบบสัญลักษณ์แม้จะพยายามหลีกเลี่ยงการออกแบบตามสมัยนิยม แต่ ผลงานในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ของโลกจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน สามารถใช้อ้างอิงเชิง ประวัติศาสตร์ได้ เห็นได้จากสัญลักษณ์ในอคิดที่สังคม การเมือง การปกครอง วัตถุประสงค์การใช้ ระบบพิมพ์แตกต่างจากปัจจุบัน ย่อมส่งผลถึงรูปแบบสัญลักษณ์ให้แตกต่างกับสัญลักษณ์ที่ ออกแบบขึ้นใช้ในปัจจุบัน เช่น เครื่องหมายโทรศัพท์ในอคิดกับเครื่องหมายโทรศัพท์ในปัจจุบัน แตกต่างกัน สัญลักษณ์รูปเรือสมัยทวารวดีย่อมบอกให้เราได้ว่า สมัยนั้นน่าจะมีการเดินเรือ สัญลักษณ์รูปครุฑสมัยอยุธยาบอกให้เราทราบประวัติศาสตร์ว่าคนไทยในสมัยนั้นนับถือกษัตริย์ ในฐานะทวารวดี ลวดลายที่ปรากฏบนเหรียญเงินหรือโลหะต่าง ๆ สัญลักษณ์รูปเรือเดินเผาสมัย ทวารวดีแสดงให้เห็นถึงความเจริญของบ้านเมืองทางการคมนาคม

สัญลักษณ์มีความสำคัญในฐานะที่เป็นภาษาสากล

ในโลกนี้มีภาษาที่ใช้ในการสื่อสารมากมายกว่า 100 ภาษา และที่เป็นภาษาถิ่น อีก 5,000 ภาษา ความยุ่งยากในการสื่อสารย่อมเกิดขึ้น ดังนั้นข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นมักจะสื่อสาร กันด้วยสัญลักษณ์ที่สร้างความเข้าใจต่อคนทั่วโลกได้

ทองเจือ เขียดทอง (2542 : 2) ได้แบ่งสัญลักษณ์ในขอบเขตของภาษาไว้ 2 ประเภท คือ สัญลักษณ์แทนเสียง (Phonograms) กับสัญลักษณ์แทนคำหรือภาษาเขียน (Logogram) สัญลักษณ์แทนเสียงหมายถึง สัญลักษณ์ที่ใช้แทนความเร็วของเสียง เช่น ตัวอักษร ส่วนสัญลักษณ์

แทนคำหรือภาษายังแบ่งได้อีก 3 ลักษณะ คือสัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของภาพ (Image) สัญลักษณ์ที่เป็นตัวแทนของแนวความคิด (Concept) และสัญลักษณ์ที่เป็นนามธรรม (Abstract) การใช้สัญลักษณ์แทนเสียงคือ ภาษาที่เป็นตัวอักษรยังมีข้อจำกัดอยู่มาก มีความผิดพลาด การเรียนรู้ภาษา ในขณะที่โลกเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีการสื่อสาร ต้องอาศัยความสามารถในการแปลความเข้าใจ และหลักไวยากรณ์ จึงเป็นข้อจำกัดในการแลกเปลี่ยนข่าวสารสัญลักษณ์แทนเสียง (ภาษา) มีความจำเป็นมากขึ้นเท่าใด ความต้องการในการใช้ภาษาสัญลักษณ์แทนภาษา (รูปสัญลักษณ์) ซึ่งง่ายกว่ามีความจำเป็นมากขึ้นกว่าหลายเท่า เป็นข้อยืนยันความสำคัญของสัญลักษณ์ฐานะภาษาสากล

ความสำคัญต่อสังคม

การออกแบบสัญลักษณ์เป็นงานศิลปะ การออกแบบให้เกิดคุณค่า เกิดความงาม เกิดความน่าเชื่อถือ เป็นการยกระดับทางสุนทรียะของสังคมได้วิธีหนึ่ง ส่วนประกอบของสัญลักษณ์เป็นความงาม แม้วานักออกแบบจะทำตามความต้องการของลูกค้า แต่จินตนาการเป็นมรดกที่ได้บรรจุไว้ในส่วนหนึ่งของสัญลักษณ์

การออกแบบสัญลักษณ์ใช้ในกิจกรรมต่าง ๆ เรื่องของการบอกกล่าว ข่าวสาร ชี้เตือนให้ระวัง การป้องกันภัย และมีให้กระทำผิดเหล่านี้ เป็นการจัดระเบียบของสังคมให้เรียบร้อย

สังคมหมายถึง การรวมกลุ่มซึ่งมีพลังศรัทธาความเชื่ออุดมการณ์ ทำให้สังคมมีพลังสามัคคี แสดงความเป็นพวกเดียวกัน ได้ด้วยการใช้สัญลักษณ์ เช่น ชาวพุทธนับถือดอกบัวหรือธรรมจักร ชาวคริสต์นับถือรูปไม้กางเขน สัญลักษณ์ของสังคมประเทศคือธงชาติและสัญลักษณ์ประจำชาติแต่ละชาติ สัญลักษณ์ของบริษัท หน่วยงาน มูลนิธิ สถาบันการศึกษาบอกถึงอุดมการณ์ทำให้นักคลมมีกำลังใจในการปฏิบัติงานตามอุดมการณ์เหล่านั้น เหล่านี้ขึ้นอยู่กับศิลปะการปลูกฝังทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เช่น การนำสัญลักษณ์มาใช้เป็นธง เข็มติดเสื้อ หัวเข็มขัด ลวดลายของเครื่องแบบ เป็นต้น

ความสำคัญทางศิลปะ

สัญลักษณ์เป็นผลงานการสร้างสรรค์ของมนุษย์ที่ต้องเพียรพยายามเสาะหาข้อมูล แล้วใช้ความคิด ความสามารถทางศิลปะสร้างสรรค์ออกมาจากนามธรรมให้เป็นรูปธรรม จึงได้ผลงานที่มีคุณค่าทางเนื้อหาความหมาย ทำให้ผู้พบเห็นเกิดจินตนาการ อารมณ์ ความรู้สึก ได้ทั้งความมั่นคง นุ่มนวล การเคลื่อนไหว ฯลฯ ซึ่งเป็นไปตามความต้องการของเจ้าของและลักษณะสัญลักษณ์แต่ละประเภท ประกอบด้วยความสามารถของนักออกแบบที่จะนำองค์ประกอบศิลปะมาใช้ในการออกแบบอย่างเหมาะสมลงตัว นอกจากนั้นการนำเสนอสัญลักษณ์สังคม โดยผ่านสื่อ โทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ ป้ายโฆษณา ป้ายชื่อร้าน ซึ่งใช้วัสดุต่าง ๆ ดังที่กล่าวมา สัญลักษณ์จะสะท้อน

ถึงเอกลักษณ์ของสังคมแต่ละยุคสมัย แต่ละแห่ง ดังนั้นสัญลักษณ์จึงมีคุณค่าทางศิลปะพอที่มนุษย์ทุกคนจะชื่นชมในความงาม

สัญลักษณ์ที่ควรรู้จัก

สัญลักษณ์ (Symbol) มีความหมายครอบคลุมสัญลักษณ์ทั้งหลายทั้งปวง ดังที่หนังสือศัพท์บัญญัติพร้อมคำอธิบายจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2525 ได้อธิบายไว้ว่า “สัญลักษณ์ (Symbol) หมายถึง ลักษณะของสิ่งต่าง ๆ ที่กำหนดนิยมกันขึ้นมาเองให้ใช้หมายความแทนอีกสิ่งหนึ่ง”

วิรุณ ตั้งเจริญ (2526 : 78) อธิบายไว้ว่า สัญลักษณ์ คือ สื่อความหมายที่แสดงนัย หรือเงื่อนไขความคิด เพื่อเป็นการบอกให้ทราบถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งจะไม่มีผลในทางปฏิบัติ แต่มีผลทางด้านการรับรู้ ความคิด หรือทัศนคติ เช่น ธงไตรรงค์ เป็นสัญลักษณ์ประจำชาติไทย ที่เน้นเอกภาพและอธิปไตยของเรา ธงไตรรงค์ไม่ได้บ่งบอกให้กระทำการสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แต่เป็นสิ่งที่กระตุ้นความคิดและทัศนคติที่พึงมีต่อประเทศชาติของเรา หรือสัญลักษณ์ของสมาคมใดสมาคมหนึ่ง ย่อมเป็นสิ่งที่บอกให้เราทราบว่า สัญลักษณ์นั้นคือสมาคมนั้น เมื่อสัญลักษณ์ไปอยู่ที่ใด หมายถึงว่า สิ่งนั้นจะเกี่ยวข้องกับสมาคมซึ่งเป็นเจ้าของสัญลักษณ์นั้น โดยตรง

ถ้าเราจะแบ่งสัญลักษณ์ที่มีอยู่มากมายหลายประเภทเป็นกลุ่มใหญ่โดยอาศัย

1. สัญลักษณ์ที่เกิดจากการลอกเลียนแบบ (Representational Symbol)

หมายถึงสัญลักษณ์ที่เลียนแบบธรรมชาติ วัตถุ การกระทำ ทำให้เรียบง่าย โดยทำเป็นภาพเงาคำ เช่น รูปคนขี่จักรยาน หมายถึง ช่องทางสำหรับจักรยาน

2. สัญลักษณ์ที่เป็นนามธรรม (Abstract Symbols) หมายถึงการนำ

สาระสำคัญมาเป็นรูปกราฟิก ทำให้เข้าใจง่าย โดยการออกแบบหรือใช้กันมานานหลายปี เช่น รูปเส้นโค้ง 2 แฉกในจักรราศี (Zodiac) เป็นสัญลักษณ์แทนพระเจ้าหรือสัตว์ประจำราศี

3. สัญลักษณ์ที่มนุษย์คิดประดิษฐ์ขึ้น (Arbitrary Symbols) มนุษย์คิดขึ้น มี

การเรียนรู้และยอมรับ ตัวอย่างเช่น เครื่องหมายทางคณิตศาสตร์ต้องเรียนรู้ เครื่องหมายทางคณิตศาสตร์ ต้องมีการสอน และเครื่องหมายการค้า ต้องมีการโฆษณาการเผยแพร่ เป็นต้น

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า สัญลักษณ์ มีความหมายเป็น 3 นัย คือสิ่งที่เราออกแบบขึ้นใช้เป็นตัวแทนของสิ่งที่เป็นนามธรรม เช่น รูปปั้นพระพุทธรูปเป็นตัวแทนของพระพุทธรเจ้า รูปกำปั้นแทนพลัง รูปกระด้ายแทนความเร็ว ในความหมายตรงกันข้ามกัน สัญลักษณ์คือ สิ่งที่เป็นนามธรรมมากำหนดขึ้นแทนสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น จุดเรียงกันในรูปแบบสามเหลี่ยม นำมาใช้แทนลูกบิลเลียด วงกลม 5 ห่วง แทนทวีปทั้ง 5 ทวีป ในสัญลักษณ์โอลิมปิก และสุดท้าย สัญลักษณ์คือการกำหนดสิ่งที่เป็นรูปธรรมแทนสิ่งที่เป็นรูปธรรม เช่น รูปหอยเชลล์ แทนบริษัทหรือปืมน้ำมัน

สัญลักษณ์ (Symbols)

สัญลักษณ์มีความหมายเป็น 2 แนวทางด้วยกัน คือ สัญลักษณ์บ่งบอกความเป็นเจ้าของ หมายถึง สัญลักษณ์ทางธุรกิจที่เป็นเครื่องหมายแทน บริษัท ห้างร้านหรือไม่เกี่ยวข้องกับธุรกิจสถาบันซึ่งมีความหมายคล้ายกับเครื่องหมายการค้า (Trademark) และตรา (Logo) ดังที่ Berryman (1979) ได้อธิบายไว้ว่า Symbols หมายถึง เครื่องหมายที่ปราศจากตัวอักษรประกอบใช้แสดงถึงบริษัทหรือสถาบัน และมีการคุ้มครองตามกฎหมายควรมีลักษณะเป็นเอกภาพ เรียบง่าย และสร้างความจดจำได้ง่าย แต่ต้องมีค่าใช้จ่ายในการ โฆษณาเพื่อแสดงไม่ให้เกิดการสับสนกับสัญลักษณ์อื่น ๆ

สัญลักษณ์สื่อความหมาย หมายถึง สัญลักษณ์ที่เป็นรูปภาพซึ่งคนในสังคมเรียนรู้มานาน และเข้าใจความหมายโดยอ้อมนั้น แม้รูปนั้นจะไม่สัมพันธ์กับความหมายโดยตรงก็ตาม เช่น รูปเครื่องหมายบวกสีแดง ไม่ใช่การบวก แต่เป็นตัวแทนของพยาบาล หรือกาชาด รูปนกเค้าแมว บางกลุ่มอาจมองว่าเป็นตัวแทนของความชาญฉลาด บางกลุ่มอาจบอกว่าเป็นที่อัปมงคล กล่าวคือ การแปลความหมายของสัญลักษณ์จะเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมด้วย ดังที่ Kuwayama (1973) และ Follis and Hammer (1979) ได้ให้ความหมายตรงกัน พอสรุปได้ว่า “สัญลักษณ์เป็นรูปที่มีความเป็นนามธรรมเกี่ยวข้องกับความคิดของสาธารณชน” สัญลักษณ์สันติภาพออกแบบโดย ผู้รักความสงบ Lord Bertrand (1958) เมื่อเข้าร่วมเดินขบวนที่ Aldermaston เพื่อจุดประสงค์การปลดนิวเคลียร์มาจากอักษร N คือ นิวเคลียร์ D คือการปลดอาวุธ แล้วล้อมรอบด้วยวงกลม แสดงถึงความเรียบร้อยทั่วโลก

คุณลักษณะของสัญลักษณ์ที่ดี

ในการพิจารณาคุณลักษณะของเครื่องหมายที่ดี ควรจะมีการกำหนดกฎเกณฑ์ให้เป็นมาตรฐานดังที่ Kuwayama (1973) เสนอไว้ 8 ข้อ คือ เนื้อหา (Content) ความเหมาะสมกับสื่อ (Suitability to media) เอกลักษณ์ (Distinctiveness) ความร่วมสมัย (Contemporaneity) สร้างความทรงจำ (Impression) ความน่าเชื่อถือ (Reliability) ความเป็นประโยชน์ (Utility) ความเป็นสากล (Regionality) เอกลักษณ์ของสี (Color Individuality) และทองเจือ เข้มคทอง (2542) อธิบายไว้ดังนี้

1. ความหมาย (Mean) สัญลักษณ์ควรมีความหมายหรือเนื้อหาและผู้บริโภคเข้าใจหรือรู้สึกที่ได้จากภาพปรากฏ สามารถสื่อถึงวัตถุประสงค์หรือกิจการของบริษัท หน่วยงาน หรือสินค้าได้

2. ความเหมาะสมกับสื่อ (Suitability to Media) หมายถึง ความงามความลงตัว ความเป็นไปได้ที่จะใช้กับสื่ออื่น ๆ เพราะสัญลักษณ์บางอย่าง อาจดูดีเมื่ออยู่บนสินค้า แต่ไม่เหมาะสมกับการทำป้ายนิออน ดังนั้น จึงต้องพิจารณาเครื่องหมายว่าใช้สื่อสำคัญที่สุดแบบไหนแล้ว

เลือกให้เหมาะสม และข้อสำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ความเหมาะสมเมื่อใช้ในขนาดย่อขยายต่างกัน และสุดท้ายคือพิจารณาถึงผลการนำไปใช้ และใช้ได้ดีกับสื่อรองหลายสื่อ

3. ความร่วมสมัย (Contemporaneity) หมายความว่า สามารถเข้าถึงคนในสมัยนั้น ๆ ได้ คือ มีความทันสมัยอยู่ตลอดเวลา สัญลักษณ์ที่คิดควรมีอายุการใช้งานยาวนาน เช่น 5-10 ปี ก็ยังคงทันสมัยอยู่ อาจกล่าวได้ว่า เครื่องหมายเป็นผลงานทางศิลปะชิ้นหนึ่งที่สามารถสะท้อนถึงรสนิยมของสังคม

4. ความน่าเชื่อถือ (Reliability) รูปแบบของสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายควรให้คนมองแล้วเกิดความศรัทธา น่าเชื่อถือ เช่น เครื่องหมายการค้าของอาหาร เมื่อดูแล้วไม่ก่อให้เกิดความรู้สึกว่าเมื่อรับประทานแล้วอาจเกิดอันตราย เครื่องหมาย ธนาคาร หมู่บ้าน บริษัทขนส่ง ฯลฯ จะต้องสร้างความน่าเชื่อถือให้กับลูกค้า เช่น ธนาคารควรมีลักษณะของความมั่นคง จึงใช้ฐานสามเหลี่ยม เป็นต้น

5. ความเป็นเอกลักษณ์ (Distinctiveness) นั่นคือ นวัตกรรมจะต้องการสร้างสรรค์ที่แปลกใหม่ ไม่ซ้ำแบบใคร คือมีความแตกต่างไปจากเครื่องหมายของหน่วยงาน/สินค้าอื่นในธุรกิจประเภทเดียวกัน การมีเอกลักษณ์ที่เฉพาะตัว จะทำให้เกิดความสนใจได้ดีกว่า และมีความชัดเจนในการที่จะสื่อสารวัตถุประสงค์ หรือกิจการของบริษัทที่จะบอกกล่าว

6. สี (Color) มีการใช้สีที่เหมาะสมกับธุรกิจ/สินค้า เช่น สินค้าที่ประเภทอาหารมักจะใช้สีที่สดใสน่ารับประทาน การกำหนดสีควรเป็นเอกลักษณ์และต่างไปจากธุรกิจประเภทเดียวกัน เช่น ในธุรกิจฟิล์ม สีเขียวคือ ฟุจิ สีเหลืองคือ โกดัก สีแดงคือ มิตรูมิชิ สีส้มคือ ซากุระ สีฟ้าคือ คอนิก้า เป็นต้น การกำหนดสีเดียวกัน ถ้าซ้ำกันก็จะกำหนดเป็นคู่สี เช่น ขาว-แดง คือ โกดัก แดง-น้ำเงิน คือ เป๊ปซี่ ดังนั้น การกำหนดสีที่ตีที่จะประหยัดเวลาในการโฆษณาไปด้วย การใช้สีที่เป็นเอกลักษณ์นอกจากนั้นยังต้องคำนึงถึงความสวยงามของคู่สีและความเด่นชัดสะดุดตาสนใจ

7. ความเรียบง่าย (Simplification) หมายถึงการออกแบบตัดทอนให้เหลือน้อยเรียบง่ายไม่รุงรัง จะสามารถสร้างความประทับใจ (Impression) และสร้างความทรงจำ (Memorability) ได้ดีในการออกแบบที่จะทำให้เรียบง่ายเป็นระเบียบ ควรใช้หลักจิตวิทยาของเกสตันท์

8. ความเป็นสากล หมายถึง ความสามารถในการออกแบบให้เครื่องหมายสื่อสารได้กับคนทั่วโลก เพราะธุรกิจการค้าในปัจจุบันมักจะเป็นธุรกิจข้ามชาติดังนั้นเครื่องหมายหนึ่งแบบจะสามารถใช้ได้ในทุกประเทศแม้จะแตกต่างทางด้านภาษา วัฒนธรรม ศาสนา ก็ตามหรือ

แม้ในประเทศเดียวกันคนละภาคก็สามารถสื่อสารกันเข้าใจ และที่สำคัญคือเครื่องหมายในที่สาธารณะจะต้องมีความเป็นสากลมากกว่าเครื่องหมายอื่น ๆ

9. การนำไปใช้ประโยชน์ง่าย (Utility) คือสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้หลายทาง เช่น เป็นตราประทับทำห้วงจดหมาย ของจดหมายชนบัตร ดิบบนสินค้า เสื้อ-ผ้าพนักงาน ฯลฯ หรือเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ สะดวกในการจัดวางคือเวลานำไปใช้ต้องสังเกตได้ง่ายว่าด้านใดคือด้านบนด้านล่าง ด้านซ้าย ด้านขวา องศาที่เอียงมีแนวในการตรวจสอบ

10. เอกภาพ(Unity) หมายถึง ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันที่ก่อให้เกิดความงามแก่เครื่องหมาย การจะเกิดเอกภาพได้ต้องอาศัยองค์ประกอบของการออกแบบและหลักการออกแบบ

11. ความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายและบริษัท ต้องออกแบบให้เหมาะสมกับกลุ่มผู้บริโภคเป้าหมายทางธุรกิจ ทั้งแบบอย่าง (Style) ระดับการสื่อความหมายเข้าใจยากง่ายกับกลุ่มสูงกลุ่มต่ำ และต้องคำนึงถึงสถานภาพของบริษัทด้วย เครื่องหมายที่ดีจะเหมาะสมกับกลุ่มผู้บริโภคก็จะต้องมีระดับความเป็นนามธรรม ที่ตรงตามกลุ่มเป้าหมายของสินค้า เช่นผู้ที่มีความคิด ความรู้ ฐานะทางการเงินและสังคมสูงจะสารรับรู้ถึงเครื่องหมายที่เป็นนามธรรมสูงส่วนในทางตรงข้ามก็จะต้องข้ามใช้เครื่องหมายที่มีระดับนามธรรมต่ำ (ทองเจือ เขียวทอง. 2543 : 85-91)

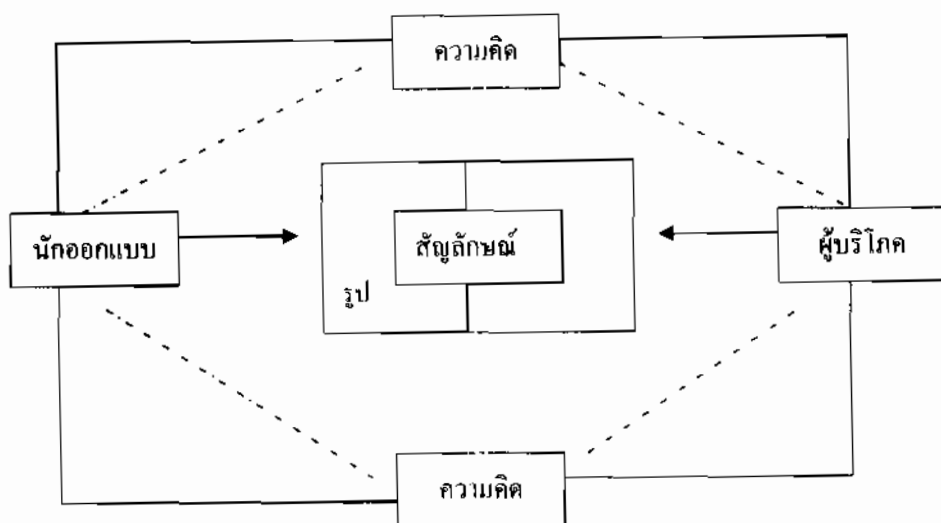
การออกแบบสัญลักษณ์ตามหลักจิตวิทยา

การออกแบบสัญลักษณ์เป็นการออกแบบเพื่อการสื่อสารระหว่างมนุษย์ เพื่อให้การได้รับข่าวสารที่สมบูรณ์และประสิทธิภาพ ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้ควรอาศัยหลักวิทยาการออกแบบ (Psychology of Design) หมายถึงการศึกษาพฤติกรรมของมนุษย์ทั้งพฤติกรรมภายนอกและพฤติกรรมภายในของผู้บริโภคและเจ้าของกิจการหรือหน่วยงาน ตลอดจนการวิเคราะห์พฤติกรรมการทำงานของนักออกแบบเองเพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ปัญหาการออกแบบ แก้ปัญหาการออกแบบ อันจะส่งผลให้สัญลักษณ์นั้นหรือส่งข่าวสารถึงผู้บริโภค ตรงตามจุดประสงค์ที่กำหนด

การสื่อความหมาย

การสื่อความหมาย เป็นการสื่อสารระหว่างนักออกแบบกับผู้ชมหรือผู้บริโภค นักออกแบบสัญลักษณ์ควรออกแบบ โดยใช้รูปสัญลักษณ์ที่ปรากฏอยู่และจากสภาพแวดล้อมเป็นที่มาในการออกแบบและผ่านกระบวนการคิดสร้างสรรค์เป็นผลงานออกมาซึ่งมีอยู่ 2 ส่วน คือ รูปกับความหมาย ผู้บริโภคสัญลักษณ์แล้วแปลความหมายได้ต่อเมื่อมีการเชื่อมโยงความคิดกับความจริงโดยอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง ดังแผนภูมิต่อไปนี้

ภาพประกอบ 2 แสดงการสื่อความหมายกับวัฒนธรรม

การสื่อความหมายกับวัฒนธรรม

แม้มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม แต่ก็มีสัญลักษณ์บางรูปที่คนไทยในหลายประเทศดูแล้วมีความเข้าใจตรงกัน อาจเพราะการเรียนรู้ที่สืบทอดมาช้านาน เช่น รูปห้วกะโหลกไขว้ถ้าติดที่สินค้าชนิดใด ทุกคนจะรู้ว่ามันมีพิษ โดยไม่ต้องเขียนเป็นคำหลาย ๆ ภาษา

สี ถือเป็นสัญลักษณ์ในตัวเองและมีความช่วยให้สัญลักษณ์มีความชัดเจนยิ่งขึ้น สีแดงคือ หยุค อันตราย หลายประเทศใช้เหมือนกันดังการใช้ไฟเขียว เหลือง แดง เป็นไฟจราจร สีของท่อเอสลอน ในที่ใช้ท่อน้ำประปาจะเป็นสีฟ้า ท่อสีเหลืองใช้กับท่อร้อยสายไฟฟ้า แต่มีการกำหนดความหมายของสีเดียวกันแตกต่างกันไปต่างวัฒนธรรม ตัวอย่างเช่น

สีแดง ในประเทศจีน หมายถึง พระจักรพรรดิ/พระอาทิตย์ ประเทศญี่ปุ่น หมายถึง ความโกรธ ประเทศสหรัฐอเมริกา หมายถึง ความรัก

สีเหลือง ในประเทศจีน หมายถึงกษัตริย์ที่มีความสามารถ/โลก เกียรติ ในคำคำเดียวกัน เราสามารถนำไปแปลงเป็นสัญลักษณ์ต่างวัฒนธรรม คือ อักษรในแต่ละภาษา เช่น เครื่องคัม โคคา โคล่า ที่เขียนเป็นภาษาต่าง ๆ ที่มีการจำหน่าย แต่การออกแบบก็ต้องคงบุคลิกของตัวอักษรและสีแดง ซึ่งเป็นสีเอกลักษณ์ของโค้กไว้

ภาพกับการสื่อความหมาย

การเขียนรูปอันเกิดจากประสบการณ์ของผู้ชมและนักออกแบบ มีผลต่อการสื่อ

ความหมายมาก ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

ความแตกต่างของการสื่อความหมาย

ภาพวงกลมคู่แฉกมีพลัง แสดงถึงความเห็นอันหนึ่งอันเดียวกันแสดงถึงจักรวาล พระอาทิตย์ พระจันทร์ นักออกแบบสามารถใช่วงกลมสื่อความหมายไว้มากกว่านี้มากมาย เพียงเติมเส้น เดิมจุดเท่านั้น

ระดับการสื่อความหมาย

ระดับความหมายได้มากน้อย ขึ้นอยู่กับความเป็นนามธรรมของสัญลักษณ์ในการออกแบบจะต้องคำนึงถึงลักษณะของผู้บริโภคว่าเป็นคนกลุ่มใด สามารถรับรู้เครื่องหมายที่เราจะสื่อสารได้มากน้อยเพียงใด เช่น ผู้ที่มีความคิด ความรู้ ฐานะทางสังคม ทางเศรษฐกิจต่ำ จะสามารถรับรู้ในเครื่องหมายที่มีความเป็นนามธรรมต่ำ หรือความหมายเหมือนธรรมชาติมากนั่นเอง นักออกแบบจึงต้องเข้าใจถึงระดับของเครื่องหมายว่าแบบใด มีความเป็นนามธรรมอยู่ในระดับใด ส่วนนักธุรกิจก็ต้องเข้าใจในเรื่องนี้เช่นเดียวกันเพื่อที่จะเลือกเครื่องหมายให้เหมาะสมกับขนาดธุรกิจ

รูปภาพ (Photograph) ระดับนี้มีความเป็นนามธรรมต่ำ เป็นภาพเหมือนจริงอาจเกิดจากการถ่ายภาพหรือเขียนภาพเหมือนจริง สามารถเข้าใจง่าย เช่น รูปกินรี

ภาพประกอบ (Illustration) เป็นภาพลดัดดัดทอนแต่ยังมีเค้าความจริงอยู่มาก เช่น สัญลักษณ์การประชุมพาด้า ใช้รูปกินรี เขียนเน้นเฉพาะส่วนงาเม็ด

ภาพง่าย ๆ (Glyph) เป็นภาพที่ลดดัดทอนรายละเอียดทิ้ง เช่น ภาพกินรีเหลือเพียงเส้นรอบนอก

สัญลักษณ์ (Logo) เป็นตัวอักษรที่สามารถอ่านออกมีความหมาย ซึ่งเป็นนามธรรมมากขึ้น เนื่องจากผู้ที่ไม่รู้หนังสือจะอ่านไม่ได้และไม่เข้าใจความหมาย “กินรี”

ตัวอักษรย่อ (Letter Mark) ใช้อักษรหรือพยัญชนะในภาษาใดภาษาหนึ่ง ที่เป็นตัวอักษรของคำเต็ม เช่น “กินรี” อาจใช้เพียง “ก” แล้วออกแบบให้พริ้วไหว ซึ่งใช้เวลาและงบประมาณสูงที่จะทำให้ผู้บริโภคเข้าใจสัญลักษณ์ “ก”

สัญลักษณ์ (Symbol/Abstract) เป็นภาพที่ดัดแปลงทอนจนแทบจะไม่เหลือเค้าโครงเดิม เช่น ภาพกินรีจะเหลือเส้นอารมณ์ของหางกับปีกเท่านั้น ซึ่งผู้บริโภคต้องได้รับรู้และจดจำมาก่อน จึงจะเข้าใจว่าเป็นสัญลักษณ์ของใคร เพราะมีความเป็นนามธรรมสูง

จิตวิทยาการใช้สีสำหรับการออกแบบสัญลักษณ์

สีมีความสำคัญและจำเป็นต่อการออกแบบอย่างยิ่ง สีมีผลต่อประสาททางคาสิบงสีทำให้เกิดความแตกต่างในระยะใกล้ไกล สว่างตาให้ดูเล็กหรือใหญ่ สีที่มีผลต่อความรู้และจิตใจ (โกสุม สายใจ และบำรุง อิศรกุล. 2540 : 12-15)

ในงานศิลปะทุกแขนงสีเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้เรามองเห็นได้อย่างชัดเจนเข้าใจและพึงพอใจ ทั้งนี้ผู้ใช้จะต้องศึกษาทฤษฎีหลายทฤษฎีด้วยกัน คือ

การใช้สีตามทฤษฎีทางศิลปะ ศึกษาถึงเนื้อสีที่ใช้ผสมและระบายงานศิลปะในชั้นของการออกแบบสัญลักษณ์

การใช้สีตามทฤษฎีสีทางวิทยาศาสตร์ศึกษาถึงการผสมสีของแสงในชั้นของนำสัญลักษณ์ไปเป็นป้ายไฟต่าง ๆ

การใช้สีตามทฤษฎีสีของการพิมพ์ ศึกษาถึงสีที่ผสมสีของหมึกพิมพ์ ใช้ในชั้นของการสั่งพิมพ์สัญลักษณ์บนสิ่งพิมพ์ต่าง ๆ

การใช้สีตามทฤษฎีสีทางจิตวิทยา ศึกษาถึงสีที่พบเห็นและก่อให้เกิดความรู้สึกนึกคิด มีประโยชน์ในการสื่อความหมายของสัญลักษณ์การใช้สีให้สัญลักษณ์นั้นสวยงาม สะดุดความสนใจ สร้างความประทับใจ และเตือนความจำได้คตินั้นต้องใช้ให้สัมพันธ์กับรูปแบบของสัญลักษณ์ประเภทของสินค้าและหน่วยงาน ผู้บริโภคและเจ้าของเครื่องหมายการค้า นั้น จะขออธิบายการใช้สีของสัญลักษณ์เป็น 2 แนวทางคือ

การใช้สีตามหลักการออกแบบ

การออกแบบสัญลักษณ์ นอกจากการใช้สีให้เกิดเอกลักษณ์ของสินค้าและบริการนั้น ๆ แล้ว การใช้สียังต้องคำนึงถึงความประหยัดในการจัดพิมพ์สิ่งพิมพ์ของหน่วยงาน จึงควรออกแบบสีของสัญลักษณ์ 1-2 สี แต่ปัจจุบันพบว่า มีการใช้สีของสัญลักษณ์เกิน 3 สีกันมาก เนื่องจากสามารถพิมพ์เอกสารสีได้โดยเครื่องคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะทั่วไป แต่พึงระลึกไว้เสมอว่าการใช้สีมากเกินไปยังก่อให้เกิดความสวยงามได้ยาก และยังทำให้สัญลักษณ์ขาดความเป็นเอกลักษณ์จดจำได้ยาก

การใช้สีกลมกลืน (Harmony) เป็นการใช้สีที่คล้าย ๆ กันมีความสัมพันธ์กันไม่มีโดดเด่นใช้ได้หลายวิธีคือ ใช้สีสีเดียวเพิ่มน้ำหนักอ่อนแก่ เช่น น้ำเงิน ฟ้ำเข้ม และฟ้ำอ่อน ใช้สีเดียวผสมในทุกสีร่วมกันใช้เฉดสีร้อนหรือสีเย็นและใช้สีที่อยู่ลำดับติดกันในวงจรสี เช่น แสด ส้ม เหลือง

สัญลักษณ์ที่ใช้สีลักษณะกลมกลืนกัน ไม่มากนัก ทั้งนี้เนื่องจากสีกลมกลืนจะมีน้ำหนักใกล้เคียงกัน แต่สัญลักษณ์ส่วนใหญ่ต้องการความชัดเจนจึงต้องใช้สีที่มีน้ำหนักแตกต่างกันเพื่อแก้ปัญหาถ้าใช้สีกลมกลืนมักจะพิมพ์อยู่บนพื้นขาวซึ่งเป็นสีกระคาย สัญลักษณ์ที่ใช้สีกลมกลืนมักเป็นสัญลักษณ์ที่ต้องการให้เกิดภาพลักษณ์มีความสุขุม ความนุ่มนวล และความมีรสนิยมสูง เช่น สัญลักษณ์ของสถานีบริการน้ำมันบางจากใช้สีเขียวกับสีน้ำเงิน โรงแรมเพชรฉางใช้

สีม่วง เขียว ฟ้า บริษัทแมกซีแคร์ คอยท์ จำกัด ใช้สีแดง ส้ม เหลือง โรงแรมวิสด้า ใช้สีน้ำตาล เหลืองทอง องค์การสื่อสารมวลชนใช้สีเขียวอ่อน เขียวแก่ น้ำตาล

การใช้สีที่ตัดกัน (Contrast) เป็นการใช้สีที่มีน้ำหนักแตกต่างกันนิยมใช้ในการออกแบบสัญลักษณ์มาก มีการใช้ 2 ลักษณะคือ

การใช้สีตัดกันอย่างแท้จริง คือสีตรงข้ามในวงจรัส คือ สีเขียว-แดง ส้ม-น้ำเงิน ม่วง-เหลือง การใช้สีไม่ควรให้เด่นพอ ๆ กัน ควรใช้ปริมาณสีใกล้เคียงหรือเบรคสีใดสีหนึ่งหรือทั้งสองสี

การใช้สีตัดกันไม่แท้จริง เป็นสีที่มีน้ำหนักแตกต่างกันแต่ไม่ 100% หรืออยู่ในวรรณะต่างกัน เช่น เขียวกับส้ม น้ำเงินกับแดง ดำ-แดง ขาว-ดำ เป็นต้น

ภาพลักษณ์ของสัญลักษณ์ที่ใช้สีในลักษณะตัดกันจะให้ความรู้สึกตื่นตึ่ง น่าสนใจ ถ้าเป็นอาหารก็น่ารับประทาน ถ้าเป็นเสื้อผ้า รวงเท้า ก็ร้อนแรงสะใจวัยรุ่น ตัวอย่างสัญลักษณ์ที่ใช้ลักษณะตัดกัน คือการบินไทย ใช้สีม่วงและชมพูอมม่วงเหลืองแดง รงเท้ารีบอกใช้สีน้ำเงิน ขาว แดง ธนาคารกสิกรไทยใช้สีเขียว แดง เหลือ ดำ เป็นต้น

การกำหนดสีของสัญลักษณ์ตามหลักการออกแบบหรือทฤษฎีสีคงไม่แตกต่างจากการใช้สีงานศิลปะอื่น ๆ หลักสำคัญที่จะเสนอแนะอีกประการคือ หลักการใช้สี 80% ต่อ 20% ไม่ว่าจะใช้สีกลมกลืนหรือสีตัดกันควรกำหนดสีที่มีบทบาทมากกว่าอีกสีหนึ่งในลักษณะประมาณพื้นที่มากกว่าจุดมุ่งหมายของการใช้สีในการออกแบบสัญลักษณ์ก็คือ สะดุดความสนใจมองเห็นชัดเจนจดจำได้นาน มีความสวยงาม และสัมพันธ์กับสัญลักษณ์

การใช้สัญลักษณ์ตามหลักจิตวิทยา

การออกแบบสัญลักษณ์นอกจากจะคำนึงถึงความต้องการของตนตามหลักการออกแบบแล้ว ยังต้องนึกถึงกลุ่มผู้บริโภคเป้าหมาย และลูกค้าด้วย ซึ่งความรู้สึกนึกคิดรสนิยม วัฒนธรรม และความเชื่อเรื่องสีต่างกัน ดังนั้นถ้านำหลักการทางจิตวิทยา (ดังตารางต่อไปนี้) ไปผสมผสานกับการใช้ทฤษฎีแล้วไปในทิศทางเดียวกันได้จะดียิ่ง

จิตวิทยาการใช้สีสำหรับการออกแบบสัญลักษณ์

สี	ความรู้สึก	ความหมาย	ความเชื่อ
ขาว	สีในอุดมคติ/ว่างเปล่า	-สะอาด/ -ความบริสุทธิ์/ความดี/ -พรหมจรรย์ -การยอมแพ้ (ธงขาว)	-ผู้สร้าง/ความสมบูรณ์
แดง	ตื่นเต้น/เร้าร้อน/มีพลัง/ ร้อนแรง	-เลือด/ไฟ -หยุด/ความกล้าหาญ/ ความรัก	-เป็นคนอารมณ์ร้อนและมีความ ต้องการบวก/ลบมากเกินไป
ส้ม	สดใส	-เกียรตินิยม -พลังทางร่างกายและสมอง	-คนชอบสีนี้เป็นคนว่องไว
เหลือง	เบิกบาน/สว่างแจ่มใส	-การเริ่มต้น -เหลืองเข้มเป็นสีของ แสงแดด -ความฉลาด/ความใหม่	-คนชอบสีนี้เป็นคนชอบแสดง ความสามารถ ขี้สงสาร อัจฉา ริยาและเป็นคนกลัวปัญหา
ฟ้า	กระชุ่มกระชวยบรรเทา ความเศร้า	-สีของท้องฟ้า/สวรรค์/ทะเล/ น้ำ -ความลึกกลับ -ความอดทน	-เครื่องนุ่งห่มของนักบวช -คนชอบสีฟ้าคือผู้ต้องการ เยียวยาทางอารมณ์
ม่วง	กดดัน-ลึกกลับ ภาคนิยม	-มีพลัง -ความทุกข์ทรมาน -เหงา/ผิดหวัง	-สีของแม่ม้าย -คนชอบสีม่วงเป็นคนเก็บกด เจ้าอารมณ์ อ่อนไหว ช่างคิด (เป็นนักเทศน์ได้)
น้ำตาล	สุขุม/สลด	-ความมั่งคั่ง/โบราณเก่าแก่ -ความกระวนกระวายใจ	-ผู้ชอบสีนี้เป็นคนต้องการความ มั่นคง/เป็นคนอนุรักษ์นิยม
เทา	เศร้า/เหงา	-ไม่มีสีในรูปธรรมและ นามธรรม (ธรรมดา) -ความเรียบร้อย	-คนแก่/คนมีเหตุผล -คนชอบสีนี้ไม่ไว้วางใจใครง่าย ๆ

สี	ความรู้สึกร	ความหมาย	ความเชื่อ
ดำ	ลึกลับ/แอบแฝง	-ความมืด/ความว่างเปล่า/ ความโศกเศร้าอ้างว้าง	-งานศพ/ความตาย/นรก -คนที่ชอบสีดำ มีความมั่นใจใน ตนเอง/ครอมใจ -สีของสัตว์เลื้อยลูกค้ายนมน

การใช้สีของสัญลักษณ์บางครั้งมีคู่สีที่ใช้ร่วมกัน อาจทำให้ความหมายเปลี่ยนไป
เสนอตัวอย่างคู่สีในศิลปะจีนมีความหมายดังนี้

ดำบนแดง	หมายถึง	ความสุข
ทองบนแดง	หมายถึง	ความสุขยิ่ง ๆ
แดงบนเขียว	หมายถึง	ความสุข
แดงบนเหลือง	หมายถึง	โชคดี
แดงบนเหลือง	หมายถึง	เกี่ยวกับถัษตรีย์
ฟ้าบนเหลือง	หมายถึง	ความเศร้าโศก
ทองบนเหลือง	หมายถึง	ความสุขยิ่ง ๆ
ขาวบนเหลือง	หมายถึง	เกี่ยวกับศาสนา
เหลืองบนดำ	หมายถึง	การตายของผู้ตายของผู้สูงอายุ
เหลืองบนเขียว	หมายถึง	ชั้นสูง ชั้นหนึ่ง

และสีที่นุ่มนวลอ่อนหวานหรือสีที่ผสมสีขาว (Tint) วัสดุใหญ่ชอบสีที่ใช้ความรู้สึกร
สุขุมโทนสีที่หม่นในลักษณะการใช้สีที่ผสมสีดำ (Shade)

การใช้สีที่คำนึงถึงความเชื่อนั้น มีความสำคัญต่อผู้บริโภคบ้างแต่เน้นหนักไปที่เจ้าของ
เครื่องหมายการค้า เพราะบางคนอาจไม่ชอบให้สัญลักษณ์ของบริษัทตนนั้นมีสีดำเพราะไม่เป็น
มงคล บางคนอาจใช้ตราสีวันเกิดของตน อย่างไรก็ตามการใช้สีตามความต้องการของลูกค้า นัก
ออกแบบจะต้องนำมาประยุกต์ให้เหมาะสม เช่น ลูกค้าต้องการสีเหลืองอาจมีผลต่อการมองเห็นไม่
ชัด ต้องเลี่ยงไปใช้สีเหลืองเข้มหรือเหลืองอ่อนบนพื้นสีเข้ม

องค์ความรู้เกี่ยวกับวัด

บทบาทของวัด

ในสังคมพุทธศาสนาของไทย วัดเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันการศึกษาซึ่งนอกจาก
จะเป็นที่พำนักของสงฆ์แล้ว ยังเป็นศูนย์รวมทางจิตใจ ศูนย์กลางชุมชน

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ (2522 : 75-79) กล่าวถึงบทบาทของวัดเช่นเดียวกัน

สรุปได้ดังนี้

1. วัดเป็นศูนย์กลางการศึกษา นอกโรงเรียนประจำท้องถิ่น
2. วัดทำให้เกิดวัฒนธรรมพื้นบ้าน
3. วัดเป็นสถานที่จัดศาสนาพิธี ใช้เป็นพาหะดึงคนมาสอนให้รู้จักเคารพพระบ

ระเบียบและเป็นผู้มีพิธีรีตอง

4. วัดเป็นสถาบันรวมพลังศรัทธา สร้างงานที่มีคุณภาพ และสร้างงานอัน

อำนวยประโยชน์ขึ้น

5. วัดช่วยอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น เป็นพิพิธภัณฑวัฒนธรรม

พื้นบ้าน

6. วัดเป็นสถานสงเคราะห์ชาวบ้าน ให้หีบหุ้มเครื่องมือเครื่องใช้
7. วัดช่วยปกครองแทนผู้ปกครองรัฐ
8. วัดเป็นสถานที่สำหรับการแนะนำประจำท้องถิ่น พระภิกษุให้คำปรึกษา

ชี้แนะอุบาสนอุบาสิกา

9. วัดเป็นโรงพยาบาล พระภิกษุเป็นแพทย์ประจำท้องถิ่น ช่วยป้องกันรักษา

โรคภัยไข้เจ็บทั้งทางกายและทางจิต

กิริติ ศรีวิเชียร (2527 : 301-303) ได้ศึกษาเกี่ยวกับอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

แห่งบทบาททางสังคมของวัด สรุปได้ว่าบทบาทของวัดในอดีตประกอบด้วย

1. การเป็นผู้นำและแบบอย่างแก่ชุมชนในเรื่องของความเป็นระเบียบเรียบร้อย สะอาด และประหยัด
2. การเป็นสถานที่เรียนพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ ชาวบ้าน และลูกหลานของชาวบ้านในละแวกรอบ ๆ วัด
3. การเป็นสถานที่เรียนเพื่ออ่านออกเขียนได้ของชาวบ้านรอบวัด
4. การเป็นแหล่งรวบรวมเพื่อรักษา และศึกษาค้นคว้าวัฒนธรรมแขนงต่าง ๆ
5. การเป็นสถานที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาทของชาวบ้าน
6. การให้การสอนและการฝึกฝนอาชีพที่จำเป็นในท้องถิ่นแก่ชาวบ้านรอบวัด
7. การเป็นผู้นำเอาหลักการและแนวคิดใหม่ ๆ มาช่วยเหลือเกษตรกร

พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต (2517 : 16) อธิบายความสำคัญของวัดในการแสดง

บทบาทต่อชุมชนสรุปได้ดังนี้

1. วัดเป็นโรงเรียนสำหรับราษฎรและเป็นที่ยอมรับของเยาวชน
2. วัดเป็นสถานสงเคราะห์เพื่อการพักอาศัยชั่วคราว
3. วัดเป็นสถานพยาบาล
4. วัดเป็นที่พักพิงของผู้เดินทาง
5. วัดเป็นที่นัดพบปะสังสรรค์พักผ่อนหย่อนใจและหาความรู้เพิ่มเติม
6. วัดเป็นสาธารณะบันเทิง จัดงานเทศกาลและมหรสพต่าง ๆ
7. วัดเป็นสถานที่ไกล่เกลี่ยข้อพิพาท
8. วัดเป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรม
9. วัดเป็นคลังพัสดุสำหรับของใช้ต่าง ๆ เพื่อใช้ร่วมกัน
10. วัดเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับ การดำเนินชีวิต

กองบรรณาธิการ ครูศาสตร์ปริทัศน์ (2524 : 27) ได้กล่าวถึงบทบาทของสถาบันวัดพร้อมเสนอแนะไว้ 5 ประการคือ

1. ก่อนที่สถาบันวัดจะนำหลักการของพระพุทธองค์ไปเผยแพร่ขึ้นนั้น น่าจะมีการตรวจสอบความคิดความเข้าใจต่อหลักพุทธธรรมให้ถ่องแท้ เพื่อที่จะไม่เป็นอุปสรรคขัดขวางต่อการพัฒนาสังคม
2. การที่สถาบันวัดจะไปพัฒนาชุมชน สังคม ซึ่งประกอบไปด้วยบุคคลที่มีกิเลส แบบอย่างของสถาบันวัดเป็นสิ่งสำคัญมากในทางเป็นแบบอย่างของชุมชน
3. สถาบันวัดที่ต้องการให้วัดเป็นที่พักพิงทางใจเป็นประตูที่เปิดไปสู่ความสว่างแห่งปัญญา วัดในบทบาทปัจจุบันจึงควรอย่างยิ่งที่จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมกับสังคมทั้งโดยทางตรงและทางอ้อม ในขอบเขตที่เหมาะสม
4. วัดควรรู้เรื่องวัดหรือหลักธรรม ขณะเดียวกันก็ส่งเสริมให้พระสงฆ์มีความเข้าใจในเรื่องทางโลกด้วย แต่มิใช่รู้เรื่องทางโลกแล้วทิ้งหลักการของทางธรรม
5. การที่เจตนารมณ์ขององค์จะบรรลุเป้าหมายนั้นฝ่ายอาณาจักรจะต้องให้ความร่วมมืออย่างใกล้ชิด

นำทรัพย์ จันทน์หอม (2527 : 134) กล่าวถึงหน้าที่เบื้องต้นของวัดที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนว่าควรจะมีดังต่อไปนี้

1. มีหน้าที่สอนให้ประชาชนเรียนรู้หลักการปฏิบัติตนในฐานะที่เป็นพลเมืองดี มีศีลธรรมรู้หลักเกณฑ์ของสังคมอันดี
2. มีหน้าที่ปรับปรุงชีวิตของประชาชนให้อยู่ดีกินดี
3. มีหน้าที่ปรับปรุงชีวิตของประชาชนโดยตรง

4. ชุมชนทั้งหลายควรจะต้องใช้วัดเป็นเครื่องมือในการปรับปรุงชีวิตของประชาชน

5. วัดจะต้องยึดหลักการว่าต้องดำเนินกิจกรรมให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชนและกิจกรรมนั้น ๆ จะต้องเปลี่ยนแปลงไปตามที่สังคมต้องการอยู่เสมอ

6. วัดจะต้องเป็นศูนย์กลางของกิจกรรมทุกประเภทของชุมชนเพื่อขจัดปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

7. วัดจะต้องเป็นผู้สอนให้ประชาชนรู้จัก แก้ปัญหาต่าง ๆ ตามที่ประชาชนและสังคมต้องการ

องค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของพระสงฆ์

ชวนะ ภวภานนท์ (2527 : 51) ได้เขียนเกี่ยวกับบทบาทอันพึงประสงค์ของพระสงฆ์กับสังคมไทยปัจจุบัน โดยสรุปว่า บทบาทของพระสงฆ์ที่สำคัญควรจะต้องมีดังนี้คือ

1. พระสงฆ์สั่งสอนธรรม อบรมศีลธรรมแก่ประชาชน สอนให้ประชาชนละเว้นความชั่ว หันมาประพฤติดี

2. พระสงฆ์กระทำตนเป็นแบบอย่างแห่งความดีให้เป็นเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของประชาชน และพระสงฆ์เป็นผู้ทรงศีล มีความประพฤติดี เป็นตัวอย่างให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตาม

3. พระสงฆ์ช่วยชาติประหยัดเศรษฐกิจ เพราะชีวิตของพระสงฆ์มีเครื่องใช้เพียงเท่าที่จำเป็นเท่านั้น ฉันทอาหารเพียง 2 มื้อ

4. สถาบันสงฆ์ช่วยในด้านการศึกษาของชาติเป็นอย่างดีในอดีตคนได้รับการศึกษาจากวัด พระสงฆ์ช่วยอบรมกุลบุตร กุลธิดา ต่อมาเมื่อมีโรงเรียนเพิ่มมากขึ้น วัดก็ยังคงมีบทบาททางการศึกษาอยู่ไม่น้อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตามชนบทที่มีการศึกษายังไม่แพร่หลาย ส่วนในเมืองวัดเป็นที่พึ่งอาศัยของเด็กวัดที่เข้ามาศึกษา แต่เนื่องจากฐานะของครอบครัวไม่ดีจึงต้องอาศัยอยู่ในวัด จึงถือได้ว่าวัดและสถาบันสงฆ์ มีบทบาทในการเรียนรู้ของประชาชน

5. บทบาทของพระสงฆ์ในการสงเคราะห์ทางจิตใจให้แก่ประชาชนเมื่อมีปัญหาความเดือดร้อนทางจิตใจโดยจะหันหน้าเข้าหาพระเพื่อความสงบในจิตใจ

6. ในสังคมชนบทที่ยังล้าหลัง ด้อยพัฒนาทางด้านต่าง ๆ พระสงฆ์จะมีบทบาทในฐานะที่เป็นผู้นำในการพัฒนาสังคมเหล่านั้น เป็นตัวแทนการเปลี่ยนแปลง (Change Agent) เพราะชาวบ้านมีความศรัทธาและเลื่อมใสเป็นพื้นฐานอยู่แล้ว จึงให้ความร่วมมือและเต็มใจในการพัฒนาท้องถิ่นของตน

พระมหาอาทิตย์ นามแก้ว (2542 : 3) ได้สรุปบทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อสังคมในปัจจุบันไว้ดังนี้

1. บทบาทการพัฒนาจิตใจของประชาชน คือ การให้คำแนะนำทางจิตใจ เป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับปัญหาชีวิตต่าง ๆ และการเป็นที่พึ่งให้ความร่วมมือทางจิตใจ
2. บทบาทในการส่งเสริมการศึกษาแก่ประชาชนและเยาวชน
3. บทบาทในการเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน และปฏิบัติตามโครงการพัฒนาให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐ
4. บทบาทในการสงเคราะห์ชุมชน บทบาทด้านนี้เป็นบทบาทของพระสงฆ์ในปัจจุบันที่เห็นได้ชัดคือ พระพิศาลธรรมพาณี (พระพยอม กัลยาโณ) เป็นต้น
5. บทบาทการเป็นผู้ช่วยสั่งสอนเทคนิคขั้นพื้นฐาน ซึ่งสามารถเรียนรู้ได้จากวัดเช่น จิตรกรรม สถาปัตยกรรม และการรักษาโรคด้วยยาสมุนไพร เป็นต้น
6. บทบาทในการเผยแผ่ เช่น การอบรมสั่งสอนด้วยการใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยออกอากาศทางสถานีวิทยุ โทรทัศน์ การเผยแผ่ประชาสัมพันธ์ทางสื่อสิ่งพิมพ์โครงการธรรมทูต โครงการธรรมจาริก เป็นต้น

จรรยา วงศ์สายัณห์ (2517 : 9) ได้ให้ทัศนะเกี่ยวกับการบริการด้านการศึกษาของพระสงฆ์ว่า พระสงฆ์ควรจะจัดการบริการสาธารณะด้านการศึกษา ศิลธรรมซึ่งได้สั่งสอนมาแต่เดิมเพราะพระสงฆ์สามารถที่จะชี้แนะได้ดีกว่า

พระธรรมญาณมุนี (2523 : 65) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่นว่าบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่นนั้นอยู่ที่การเสริมสร้างคุณธรรมให้แก่ประชาชนในท้องถิ่นของตน หากได้อยู่ในที่อื่นไม่ต้องทำอะไรไม่ต้องนวดข้าว และไม่ต้องทำอะไร ๆ ที่เป็นงานของชาวบ้าน ทำแต่งานของเราคือ พัฒนาคุณธรรมให้มีขึ้นในตัวเราแล้วเฉลี่ยให้ชาวบ้าน 2 ทางคือ 1) ทางเสียง สอนเขา 2) ทางร่างกาย ประพฤติปฏิบัติให้เขาดู บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่นจึงขึ้นอยู่กับชีวิตของพระสงฆ์เป็นแบบอย่างชีวิตของประชาชน

สิทธิ บุตรอินทร์ (2533 : 73) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตด้วยอาศัยคุณสมบัติความบริสุทธิ์ ความเสียสละ ความมีสติปัญญาแนะนำสั่งสอนประชาชนให้ประพฤติดี ปฏิบัติชอบในการดำรงชีวิตมาโดยตลอด ส่วนในด้านสังคมก็ได้แนะนำ สั่งสอน และสร้างจิตสำนึก นำทางสู่ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งทางกายและจิตใจ สั่งสอนให้มนุษย์มั่นใจในศักยภาพของมนุษย์ว่าเป็นผู้ฝึกฝนให้พัฒนามีวิสัยแห่งการพัฒนาไปอย่างสูงสุด โดยอาศัยการศึกษาอบรม

พระเทพวิสุทธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ) (2534 : 38) ได้กล่าวถึงการเผยแผ่ธรรมะในฐานะระบบการศึกษาเป็นการให้การศึกษาเพียงพุทธศึกษากับการให้อาชีพเท่านั้น ไม่พอสำหรับการทำความเป็นมนุษย์และไม่พอที่จะสร้างสันติภาพสันติสุขส่วนบุคคลและส่วนสังคม ควรจะต้องจัดธรรมะให้เป็นระบบการศึกษา แล้วมนุษย์จะเป็นมนุษย์ที่มีจิตใจสูงอยู่เหนือปัญหาโดยประการทั้งปวง นั่นคือ การสอนจริยธรรมจะต้องนำหลักคุณธรรมของศาสนามาเป็นหลักยึดให้ได้

ประเวศ วะสี (2526 : 105-106) ได้กล่าวถึงบทบาทของพระสงฆ์ในทางสาธารณสุขว่า ในสมัยโบราณวัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน พระต้องช่วยเหลือชุมชนทั้งในด้านการรักษาโรคและในด้านการสอนหนังสือ วัดเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและการบันเทิงต่าง ๆ เมื่อประเทศของเรารับเอาอารยธรรมตะวันตกเข้ามา วิธีการอย่างฝรั่งได้เข้ามามีบทบาท กิจกรรมต่าง ๆ ถูกแยกออกไปจากวัด พระก็ลดบทบาทลงเหลือแต่ทำพิธีกรรมและการสร้างวัดดูเป็นส่วนใหญ่ ขณะเดียวกันระบบการแพทย์สมัยใหม่ได้มีส่วนทำลายพุทธศาสนาลง ดังนั้นการที่พระสงฆ์จะให้การช่วยเหลือแก่ชาวบ้านในด้านการเจ็บไข้เป็นเรื่องสำคัญเพราะเป็นการนำชาวบ้านกับพระเข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน และเป็นการเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ในเชิงเมตตาสงเคราะห์มิใช่ในเชิงธุรกิจแบบวิชาชีพ

พรพิมล วรดิศ (2524 : 39-49) ได้กล่าวถึงงานพัฒนาชนบทของพระราชวินยาภรณ์วัดป่าคาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ ว่างานมูลนิธิเมตตาศึกษาและงานมูลนิธิศึกษาพัฒนาชนบท ซึ่งท่านเจ้าคุณพระราชวินยาภรณ์เป็นประธานได้ช่วยบุคคลที่ขาดทุนทรัพย์และขาดความรู้ให้มีชีวิตที่ดีขึ้น ทั้งทางกายและทางใจ งานของท่านเป็นงานที่เผยแพร่ศีลธรรมจริยธรรมและวัฒนธรรมที่ถูกคดโกงตามส่วนบุคคลทุกระดับ โดยงานด้านเมตตาศึกษาได้สร้างคนให้เป็นกำลังสำคัญที่ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติได้อย่างมาก งานด้านการศึกษาพัฒนาชนบท เป็นงานที่ได้ช่วยเหลือชาวไร่ชาวนาในด้านเงินทุน แรงงานและความรู้ ซึ่งนับเป็นการช่วยบ้านเมืองด้านการพัฒนาประเทศและช่วยพัฒนาฐานะความเป็นอยู่ของชาวไร่ชาวนาให้ดีขึ้นด้วย

พรพิมล วรดิศ (2525 : 39-40) ได้กล่าวถึงพระครูมงคลศีลวงส์กับงานพัฒนาชนบทสรุปสาระได้ว่า พระครูมงคลศีลวงส์ เจ้าคณะอำเภอดอยสะเก็ด ได้อุทิศเวลาทั้งหมดของท่านทำประโยชน์ให้แก่สังคมเป็นอย่างสูง โดยเฉพาะเรื่องการศึกษา และการพัฒนาชนบทโดยงานด้านการเผยแผ่ธรรมะ ท่านริเริ่มให้มีสำนักเรียนพระปริยัติธรรมและโรงเรียนสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ นอกจากนี้ท่านยังได้จัดให้มีโครงการศาสนาสงเคราะห์อบรมประชาชนให้มีความสามัคคี ขยันหมั่นเพียรซื่อสัตย์และช่วยเหลือเพิ่มพูนความรู้ในการทำมาหากินให้ซึ่งผลงานของท่านได้รับการสรรเสริญยกย่องโดยทั่วไป

สุลักษณ์ ศิวลักษณ์ (2522 : 133-134) ได้กล่าวถึงทัศนะเกี่ยวกับบทบาทของ พระสงฆ์ว่าปัจจุบันพระสงฆ์มีความสัมพันธ์กับสังคมมากขึ้น ดังนั้นพระจึงต้องเป็นผู้นำในทาง ทัศนคติ ความคิด คือนำในทางด้านจริยธรรม ศาสนธรรม วัฒนธรรม ประเพณี โดยเฉพาะใน ด้านวัฒนธรรมประเพณี เพราะคนไทยไม่ค่อยสนใจในเรื่องนี้

มาโนช คັນชวินชัย (2530 : 56) ได้กล่าวถึงการศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ต่อการ พัฒนาชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า พระสงฆ์นักพัฒนาแต่ละรูปล้วนมีความเสียสละ ในการจัดทำโครงการพัฒนาขึ้น โดยรูปแบบการดำเนินงานนั้นดูเหมือนเป็นรูปคณะกรรมการแต่ ในทางปฏิบัติจริงพระสงฆ์จะมีบทบาทเป็นผู้นำและชี้แนะทุกอย่าง ซึ่งจุดนี้เป็นจุดที่ชาวบ้านและผู้ นำ ท้องถิ่นมีทัศนะไม่ตรงตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ แต่ในขณะเดียวกันก็เห็นด้วยกับผลงานที่ ออกมาเพราะเป็นประโยชน์โดยตรงต่อหมู่บ้าน โครงการต่าง ๆ ของพระสงฆ์จะมีจำนวนครบทุก ด้านแต่จะเน้นแตกต่างกันไปตามแต่ละท้องถิ่นและความต้องการของพระสงฆ์

นโยบายการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544 : 5) ได้สรุปนโยบายการท่องเที่ยวของกระทรวง การท่องเที่ยวและกีฬา (พ.ศ. 2546-2549) ว่าได้ให้ความสำคัญในภาพรวมทั้งภูมิภาคจึงมีนโยบาย เร่งรัดฟื้นฟูระดับความสัมพันธ์และร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อให้ไทยเป็นประตูทางผ่าน หลักของการท่องเที่ยวในภูมิภาคด้านการตลาด การขนส่ง การลงทุน การบริหารจัดการขจัด ปัญหาและอุปสรรคในการท่องเที่ยวโดยทำแผนยุทธศาสตร์ในเชิงรุก สร้างกิจกรรมท่องเที่ยวทั้ง ระดับภายในประเทศและระหว่างประเทศ และยกระดับประเทศไทยให้ป็นศูนย์กลางการ ประชุมสัมมนาและการแสดงสินค้าของภูมิภาคเอเชียให้ความสำคัญกับทุนทางสังคมมากขึ้นดังจะ เห็นจากนโยบายเร่งพัฒนา บูรณะ พื้นฟูมรดกและสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมทั้งในเขตเมืองและนอก เมืองเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว ส่งเสริมบทบาทเอกชน ร่วมกับชุมชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนในหลายรูปแบบทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดสหกรณ์การ ท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือมีนโยบายเพิ่มมาตรการอำนวยความสะดวก สร้างความปลอดภัยและป้องกันการเอาเปรียบนักท่องเที่ยวรวมทั้งเร่งรัดการแก้ไข ปัญหาความเดือดร้อนของนักท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (พ.ศ. 2546 – 2549) จากนโยบายระดับชาติของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาซึ่งกำหนดทิศทางด้านการท่องเที่ยวในภาพกว้างจึงกำหนดนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยปี พ.ศ. 2546 – 2549 ที่สอดคล้องกับนโยบายระดับชาติซึ่งจะเห็นได้จากการส่งเสริมให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือสำคัญในการแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจ สร้างงานให้กับประชาชนและเพิ่มรายได้ให้กับประเทศ รวมทั้งส่งเสริมให้การท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนทั่วทุกภูมิภาคตามนโยบายของรัฐบาลโดยส่งเสริมการพัฒนาการค้าในด้านการตลาดเชิงรุก การเพิ่มตลาดใหม่และตลาดเฉพาะกลุ่ม เพื่อเร่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวต่างประเทศที่มีคุณภาพเดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในประเทศและกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวชาวไทยท่องเที่ยวภายในประเทศเพิ่มมากขึ้น รวมทั้งกำหนดจุดขายของประเทศไทย (Positioning Thailand) ให้มีความชัดเจนภาครัฐเห็นว่ากลยุทธ์เชิงรุกจะสำเร็จได้ต้องส่งเสริมให้เกิดความร่วมมือกับทุกฝ่ายทั้งในระดับประเทศและระดับต่างประเทศ ในการส่งเสริมการพัฒนาตลาดการท่องเที่ยว ร่วมกันขจัดอุปสรรคทางการท่องเที่ยวและร่วมมือเพื่อก้าวสู่ศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชีย ที่สำคัญภาครัฐได้มีนโยบายมุ่งพัฒนาองค์กรระบบบริหารจัดการ และเสริมสร้างบุคลากรแห่งการขับเคลื่อน (Driving Force) ซึ่งมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานและมีศักยภาพทางการแข่งขันระดับนานาชาติ ภายใต้หลักธรรมาภิบาล รวมทั้งพัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรในบทบาทเชิงวิชาการและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการค้า และใน โลกยุคโลกาภิวัตน์การสื่อสารที่ทันสมัยเป็นปัจจัยสำคัญในการส่งเสริมการท่องเที่ยวจึงมีนโยบายเร่งพัฒนาระบบเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการท่องเที่ยว (E – TOURISM) เพื่อรองรับการทำธุรกรรมบนระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต และการดำเนินการพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ รวมทั้งการดำเนินงานด้านการตลาดด้วยระบบสารสนเทศ โดยมีกลไกในการควบคุมและป้องกันเพื่อเป็นหลักประกันในการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้น (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2544 : 6)

กรอบการกำหนดนโยบาย

วิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายของการพัฒนาการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544 : 6-7) ได้กล่าวถึงสถานการณ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยรวมในอนาคตว่า เป็นการคาดหวังเป้าหมายสูงสุดหรือผลของการพัฒนาที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถตอบสนองกระแสความต้องการด้านอนุรักษ์ กระแสความต้องการของตลาด และกระแสของการพัฒนาคน โดยให้ประชาชนมีส่วนร่วมการพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การท่องเที่ยวเป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมาย ขั้นตอน และวิธีการจัดการอย่างเป็นระบบ สามารถกำหนดผลสำเร็จ

ของการจัดการและโครงข่ายความเชื่อมโยงที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการปรับสภาพความสมดุลของกระแสความต้องการของแต่ละด้านในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการรักษาวิถีชีวิตและวัฒนธรรม

การจัดการในกระบวนการท่องเที่ยวสามารถควบคุมขนาดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสม โดยเฉพาะองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยว และองค์การบริหารจัดการ ซึ่งจะมีประสิทธิผลให้ทรัพยากรธรรมชาติสามารถอำนวยประโยชน์ ดำรงสถานภาพ บทบาทหน้าที่ และฟื้นตัวได้ตามสภาพธรรมชาติ นักท่องเที่ยว ผู้ที่เกี่ยวข้อง และประชาชนทั่วไปมีจิตสำนึกและมีความตระหนักในการอนุรักษ์ ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วม และมีขีดความสามารถในการจัดการ เกิดความภูมิใจ และยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชน

จุดมุ่งหมายสูงสุด (Super Goal) ของการพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือการพัฒนาการท่องเที่ยวให้คงสภาพสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและทางสังคมที่ดี และประชาชนสามารถพึ่งตนเองได้ จุดมุ่งหมายเฉพาะในระยะแรกของการท่องเที่ยววัฒนธรรมประกอบด้วย (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2536 : 34)

1. ให้มีแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องเนื่องกับระบบนิเวศในพื้นที่ที่ได้รับการดูแลอย่างมีความรับผิดชอบในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และการรักษาระบบนิเวศที่ยั่งยืนโดยคำนึงถึงขีดความสามารถที่รองรับได้ โดยมีการกำหนดพื้นที่ที่เหมาะสมในการใช้ประโยชน์พื้นที่อนุรักษ์และพื้นที่นอกเขตอนุรักษ์เพื่อการท่องเที่ยว
2. ให้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือในการสร้างจิตสำนึกด้านการท่องเที่ยว เพื่อเป็นการสนับสนุนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและสังคมโดยรวม
3. ให้มีการจัดการที่ประสานความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ตามบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน โดยมีเป้าหมายและทิศทางเดียวกันและมีการศึกษาร่วมกันอย่างมีระบบ ทั้งนี้ต้องมีการจัดการอย่างมีส่วนร่วมที่เสมอภาคและเป็นธรรมของประชาชนท้องถิ่น ในกระบวนการท่องเที่ยวด้านการจัดการ กำกับดูแลและการประกอบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในทิศทางที่ก่อให้เกิดผลประโยชน์อย่างเหมาะสม เสริมสร้างชุมชนที่มีความเข้มแข็ง ประชาชนสามารถรักษาวิถีชีวิตที่ดี ชีวิตและสังคมมีการเปลี่ยนแปลงด้วยความสมัครใจ
4. ให้มีสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกลมกลืนกับทรัพยากร โดยคงรักษาสิ่งแวดล้อมที่ดี มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ได้มาตรฐาน รักษาเอกลักษณ์ทางธรรมชาติและสังคมของพื้นที่ และมีบรรยากาศการท่องเที่ยวที่ให้ความมั่นใจและความปลอดภัยในการท่องเที่ยว

5. ให้นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศที่มีคุณภาพ เดินทางเข้าสู่ประเทศไทยมากขึ้น นักท่องเที่ยวชาวไทยมีการเดินทางท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมภายในประเทศอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนและประชาชนทั่วไป และมีการกระจายตัวของนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งต่าง ๆ อย่างเหมาะสม

การสนองคอบน โยบายระดับชาติ

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (2544 : 6-7) ได้กล่าวถึงการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมว่าเป็นส่วนหนึ่งของทางเลือกใหม่ที่สามารถรองรับและตอบสนองแนวทางการพัฒนาของชาติ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้อย่างกว้างขวาง และเหมาะสมตรงตามวัตถุประสงค์ในอันที่จะเสริมการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคงและสมดุลกล่าวคือ

1. คอบสนองวัตถุประสงค์ในการเสริมสร้างศักยภาพของคน โดยเฉพาะด้านการเสริมสร้างและพัฒนาสุนทรียภาพทางจิตใจ รวมทั้งการมีกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการสร้างจิตสำนึกในด้านสิ่งแวดล้อมแก่ประชาชน

2. คอบสนองการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางสังคม ให้ส่งเสริมสนับสนุนการพัฒนาคน การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ของคนในชุมชน พัฒนาเสริมสร้างสมรรถภาพทางชุมชนให้เข้มแข็งสามารถพึ่งตนเองได้ และมีการกระจายรายได้ที่เหมาะสมและเป็นธรรมเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน

3. คอบสนองการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศที่มีเสถียรภาพมั่นคงและสมดุลระหว่างคน เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพิ่มขีดความสามารถในสาขาบริการที่มีคุณภาพ คงเอกลักษณ์ รวมทั้งให้มีนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพให้มากขึ้น

4. มีส่วนในการช่วยปรับบทบาทของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในการพัฒนาและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้หน่วยงานท้องถิ่นสร้างกลไกพัฒนาและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสถานที่ท่องเที่ยวในระดับพื้นที่ เพื่อระดมความร่วมมือจากประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพของแหล่งท่องเที่ยว

5. จะช่วยการวางแผนพัฒนาและจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสมบูรณ์ เกิดความสมดุลทั้งในด้านระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม โดยให้ประชาชนชุมชน และองค์กรท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการมากขึ้น ควบคู่ไปกับการนำเครื่องมือทางกฎหมายและเศรษฐศาสตร์มาใช้ในการควบคุมดูแล ตลอดจนการสร้างวินัยในการจัดการ ซึ่งจะสนับสนุนการพัฒนาทางเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิตได้อย่างยั่งยืน

6. มีบทบาทแสดงออกถึงการพัฒนาประชาธิปไตย ซึ่งเป็นการพัฒนาให้รัฐและประชาชนมีความเข้าใจที่ดี มีความรับผิดชอบ และมีความเอื้ออาทรต่อกัน โดยมีการใช้หลักนิติธรรมในการบริหารและการจัดการ ให้ประชาชนมีหลักประกันในการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของรัฐมากขึ้น

ดังนั้นการกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวจึงอยู่ในกรอบของการพัฒนาประเทศตามนโยบายด้านต่าง ๆ และภายในกระบวนการที่ศรั้งใหม่อย่างเหมาะสม นโยบายการท่องเที่ยวจึงเป็นนโยบายเชิงกลยุทธ์เพื่อใช้เป็นกรอบและแนวทางสำหรับระดับปฏิบัติการ เป็นการขยายนโยบายการท่องเที่ยวของประเทศ ภายใต้กรอบการพัฒนาแห่งชาติ

พื้นที่ที่ทำการวิจัย

จังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ด ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 120-160 เมตร มีภูเขาทางตอนเหนือซึ่งติดต่อกับเทือกเขาภูพาน บริเวณตอนกลางของจังหวัด มีลักษณะเป็นที่ราบลูกคลื่น บริเวณตอนล่างมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูลและสาขา ได้แก่ ได้แก่ลำน้ำชี ลำน้ำพลึงค์ ลำน้ำเตา เป็นต้น บริเวณที่ราบต่ำอันกว้างขวาง เรียกว่าทุ่งกุลาร้องไห้ มีพื้นที่ประมาณ 80,000 ไร่ มีลักษณะเป็นที่ราบแอ่งกระทะ (จังหวัดร้อยเอ็ด. 2552 : เว็บไซต์)

ภาพประกอบ 3 แผนที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จังหวัดร้อยเอ็ดมีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอและจังหวัดใกล้เคียง ดังนี้

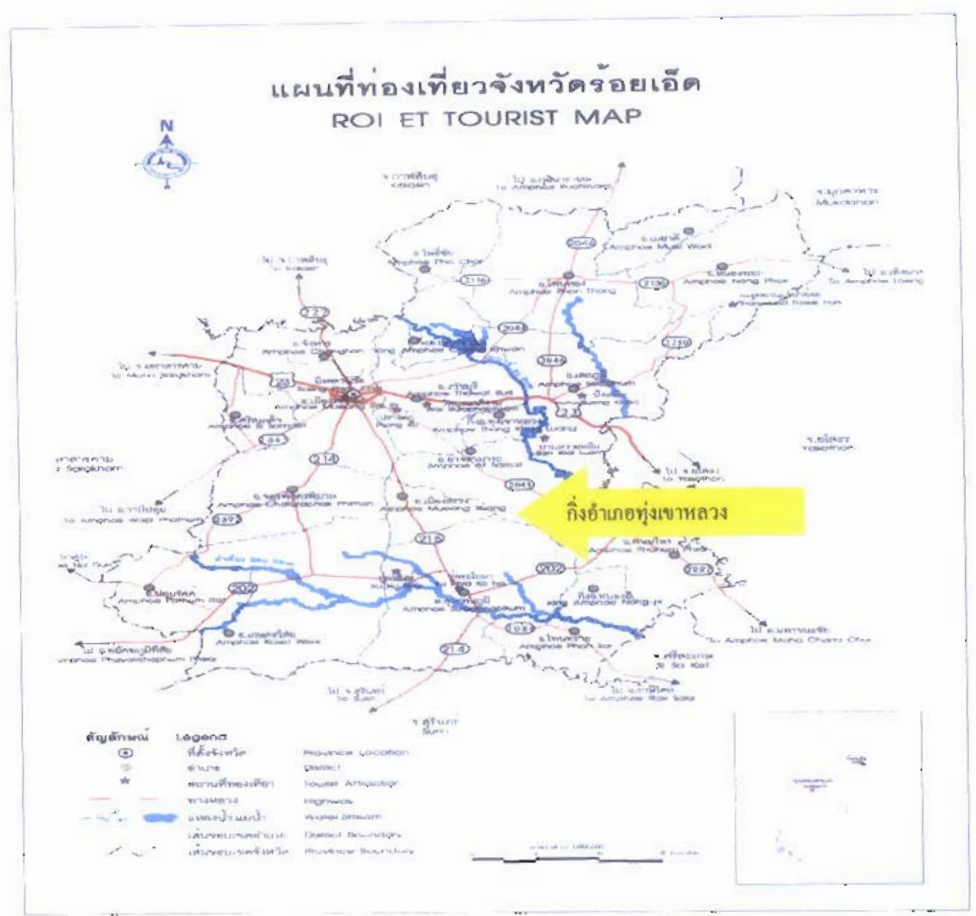
ทิศเหนือ ติดต่อกับ อำเภอกมลาไสย อำเภอกุฉินารายณ์ อำเภอร่องคำ จังหวัดกาฬสินธุ์ และอำเภอลำทะเมนชัย จังหวัดนครราชสีมา

ทิศใต้ ติดต่อกับ อำเภอนามนบุรี อำเภอนาหว้า จังหวัดสุรินทร์ และอำเภอนาโพธิ์ จังหวัดศรีสะเกษ

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ อำเภอเสิงสาง อำเภอเมืองยโสธร และอำเภอกุดชุม จังหวัดยโสธร

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ อำเภอเมืองมหาสารคาม อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย และอำเภอวาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม

ภาพประกอบ 4 แผนที่ท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

ลักษณะภูมิประเทศ

จังหวัดร้อยเอ็ดมีลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นที่ราบสูง มีความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 120-160 เมตร มีภูเขาทางตอนเหนือซึ่งติดต่อกับเทือกเขาภูพาน อยู่ในพื้นที่อำเภอโพธิ์ชัย อำเภอเมยวดี อำเภอหนองพอก และตอนเหนือของอำเภอเสลภูมิ ส่วนบริเวณตอนกลางของจังหวัดมีลักษณะเป็นที่ราบลูกคลื่นมีพื้นที่ค่อนข้างกว้างอยู่ในเขตอำเภอเสลภูมิ อำเภออาจสามารถ อำเภอเมืองสรวง อำเภอจตุรพักตรพิมาน อำเภอรวัชบุรี อำเภอเมืองร้อยเอ็ด อำเภอศรีสมเด็จ อำเภอจังหาร กิ่งอำเภอเชียงขวัญ และกิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง บริเวณตอนล่างของจังหวัด มีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำมูลและสาขา ได้แก่ ลำน้ำชี ลำน้ำพลับพลา ลำน้ำเตว ฯลฯ ครอบคลุมพื้นที่อำเภอปทุมรัตน์ อำเภอเกษตรวิสัย อำเภอสุวรรณภูมิ อำเภอโพนทราย และกิ่งอำเภอหนองฮี พื้นที่บริเวณนี้มีลักษณะเป็นที่ราบต่ำบริเวณกว้าง เห็นได้ชัดเจน เรียกว่า “ทุ่งกุลาร้องไห้” มีเนื้อที่ประมาณ 80,000 ไร่

ประวัติความเป็นมาจังหวัดร้อยเอ็ด

ดินแดนในภาคอีสานที่เรียกว่า “ร้อยเอ็ด” นั้น แต่เดิมเป็นเมืองใหญ่เจริญรุ่งเรืองมาก มีประตูเข้าเมือง 11 ประตู มีเมืองขึ้น 11 เมือง เรียกว่า “เมืองสาเกตุนคร หรืออาณาจักรกุนชนะนคร” เมืองร้อยเอ็ดเคยเป็นแหล่งอารยธรรมยุคประวัติศาสตร์ ตามหลักฐานทางโบราณคดี ดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีได้เล่าว่า มีนครใหญ่แห่งหนึ่ง ชื่อ อาณาจักรกุนชนะนคร มีเมืองหลวงชื่อ สาเกตุนครหรือเมืองร้อยเอ็ด เป็นปึกแผ่น เจ้าผู้ครองนครชื่อพระเจ้ากุนชนะ เมืองนี้มีกษัตริย์หลายพระองค์ที่แตกต่างจากเมืองอื่น ๆ คือขุดคูน้ำคันดินเป็นกำแพงสูงรอบเมืองตลอดแนวคันดินเจาะช่องทางเข้าเมืองเท่า ๆ กับจำนวนเมืองขึ้นทั้ง 11 เมือง เป็นประตู 11 ประตู (เดิมเขียน 10 หรือสิบหนึ่ง) กำหนดรหัสเข้าเมืองอย่างรัดกุม เมื่อเหตุร้ายให้ใช้ปืนยาว (ปี 20วา) และม้าเร็วชื่อแม่แสงแจ้งเหตุนั้น ๆ การปกครองเต็มไปด้วยความร่วมมือกันจนกระทั่งถึงสมัยพระเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ประชาชนได้รับความเดือดร้อนจากขอมคุกคาม จึงพาไพร่พลอพยพไปอยู่ในแหล่งใหม่ หัวเมืองกระดังกระเดื่องจึงถึงกาลวิบัติลงในปี พ.ศ. 2256 พระเจ้าสร้อยศรีสมุทรพุทธางกูร เจ้าผู้ครองนครจำปาศักดิ์ ได้ให้จารย์แก้วกุมไพร่พลกลุ่มหนึ่งประมาณ 3,000 คน มาสร้างเมืองทุ่ง (บ้านทุ่ง อำเภอสุวรรณภูมิ) ขึ้นตรงต่อนครจำปาศักดิ์ จารย์แก้วสิ้นชีพ ท้าวมือบุตรชายคนโต ได้ขึ้นครองราชย์ และท้าวทนต์เป็นน้องชายเป็นอุปราช เมื่อท้าวมอดสิ้นชีพ ท้าวทนต์ขึ้นครองราชย์แทน ยังเกิดความไม่พอใจแก่ท้าวเชียงและท้าวสุนัยบุตรชายท้าวมือเป็นอันมาก จึงแต่งเครื่องราชบรรณาการ ไปขอพึ่งพระบรมโพธิสมภาร พระเจ้าเอกทัศแห่งกรุงศรีอยุธยา ทรงโปรดให้พระยาพรหมกับพระยากรมท่ามาเจรจาขึ้นอำนาจจนสำเร็จ ท้าวทนต์เมื่อสละตำแหน่งให้แก่หลานทั้งสองแล้ว ก็เห็นว่าบ้านกุมร้างหรือเมืองสาเกตุนครมีชัยภูมิสมบูรณ์ดี จึงได้รวมไพร่พลอีกกลุ่มหนึ่งเข้าไปพื้นเมืองสาเกตุนคร ให้เป็นเมืองที่พร้อมสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง จึงมีใบบอกไปยังพระเจ้ากรุงธนบุรีเพื่อขอพระราชทานอนุญาตตั้งบ้านกุมร้างขึ้นเป็นเมืองร้อยเอ็ด เพราะเป็นเมืองที่มีประตูเข้าเมือง 11 ประตู คำกลอนบทหนึ่งกล่าวว่า “เมืองสิบเอ็ดศอก สิบแปดปองเอี่ยม ชาวแก้วแม่จันใด” ทั้งนี้เพราะมีวิหาร 6 ชั้น กลางเมือง คือ บึงพลาญชัยมีบันได 29 ขั้น มีหน้าต่าง 18 ช่อง มีประตู 11 ช่อง (โบราณเขียน 10) อ่านว่า สิบเอ็ด ซึ่งพระเจ้ากรุงธนบุรีก็พระราชทานอนุญาตให้ตั้งได้

เมืองร้อยเอ็ดได้ปกครองตัวเองด้วยความร่วมมือกัน จนกระทั่งในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดให้พระอมตยาธิบดี เดินทางมาเกณฑ์ไพร่พลในหัวเมืองภาคอีสานไปรบจีนฮ่อ เจ้าเมืองร้อยเอ็ดเข้าร่วมปฏิบัติการครั้งนั้นด้วย เจ้าเมืองร้อยเอ็ดหวาดกลัวความตาย จึงหนีกลับบ้านปล่อยให้บุตรชายต่อสู้ข้าศึกจนได้รับบาดเจ็บ พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 ได้พระราชทานความดีความชอบโปรดเกล้าแต่งตั้งให้เป็น พระยาขัติยะวงษา อันเป็นต้นตระกูลเจ้าเมืองร้อยเอ็ดในสมัยต่อมา ราวปี พ.ศ. 2435 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 โปรดให้มีการ

จัดการปกครองส่วนท้องถิ่นภาคอีสานขึ้น โดยแบ่งอีสานออกเป็นสองมณฑล คือมณฑลลาวพวน กับ มณฑลลาวท้าว โปรดให้ร้อยเอ็ดเป็นศูนย์กลาง บริหารอีสานตอนล่างและตอนกลาง และในปี 2445 ในสมัยรัชกาลที่ 5 ได้แยกมณฑลลาวท้าวออกเป็นสองมณฑล คือมณฑลอุบล และมณฑลร้อยเอ็ด การจัดระบอบการปกครองหัวเมืองอีสานได้เปลี่ยนแปลงเพื่อความเหมาะสมเรื่อยมา จนกระทั่งช่วงหลังการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 มณฑลร้อยเอ็ดจึงถูกเปลี่ยนแปลงเป็นจังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน

วิวัฒนาการการท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ด

จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่กึ่งกลางของภาคอีสานมานานกว่า 200 ปี อดีตเคยเป็นเมืองใหญ่ที่รุ่งเรืองมากชื่อว่าสาเกตุนคร ปัจจุบันได้มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ จนแทบหาร่องรอยในอดีตไม่พบ ในด้านท่องเที่ยวร้อยเอ็ดถือเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวไม่มากนักเมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ อันเป็นผลมาจากการที่จังหวัดไม่ได้เป็นเส้นทางผ่านที่สำคัญในเส้นทางท่องเที่ยวของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบกับขีดจำกัดของการลงทุนด้านการท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ดที่มีอยู่หลายปัจจัย (กลุ่มงานข้อมูลสารสนเทศและการสื่อสาร: สำนักงานจังหวัดร้อยเอ็ด) แต่อย่างไรก็ตามจังหวัดได้เล็งเห็นช่องทางในการสร้างรายได้จากภาคการท่องเที่ยวและบริการ โดยนำแหล่งท่องเที่ยวที่หลากหลายทั้งในเชิงประวัติศาสตร์ โบราณสถาน โบราณวัตถุ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติและแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมมาประกอบในการส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นจุดเด่นและน่าสนใจแก่นักท่องเที่ยว ในปี พ.ศ. 2546 สถานการณ์การท่องเที่ยวของจังหวัดร้อยเอ็ดในภาพรวมดีขึ้น โดยมีผู้เยี่ยมชมเยือน(นักท่องเที่ยวและนักทัศนาจร) จำนวน 513,786 คน เพิ่มขึ้นร้อยละ 5.84 จากปี พ.ศ. 2545 เนื่องจากมีการจัดประชุม สัมมนาของหน่วยงานต่าง ๆ เพิ่มขึ้นสามารถนำรายได้เข้าสู่จังหวัดร้อยเอ็ดรวมเป็นเงิน 477 ล้านบาท ทั้งนี้จังหวัดมีวัตถุประสงค์หลักของยุทธศาสตร์ด้านการท่องเที่ยว คือ (1) เพื่อให้นักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวและนำรายได้เข้าสู่จังหวัดร้อยเอ็ดมากขึ้น (2) เพื่อให้ประชาชนมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการบริการสินค้าและอาชีพต่อเนื่องจากการท่องเที่ยว (3) เพื่อยกระดับแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นที่รู้จักในระดับประเทศและระดับสากล โดยใช้กลยุทธ์การดำเนินงานคือ (1) การสร้าง พัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวของจังหวัดเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาท่องเที่ยวที่จังหวัดร้อยเอ็ดมากขึ้น (2) การยกระดับมาตรฐานสินค้าและการให้บริการด้านการท่องเที่ยว ได้แก่ สินค้า OTOP สินค้าของที่ระลึก/ของฝาก รวมทั้งการบริการในโรงแรมหรือสถานประกอบการที่ต่อเนื่องจากการท่องเที่ยว เป็นต้น (3) การเพิ่มมาตรฐานการอำนวยความสะดวกและการรักษาความปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว ได้แก่ เอกสารแผ่นพับประชาสัมพันธ์ ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวและการรักษาความปลอดภัยในชีวิต

และทรัพย์สินของนักท่องเที่ยว เป็นต้น จากนโยบายดังกล่าว ทำให้ร้อยเอ็ดเป็นจังหวัดที่มีพัฒนาการด้านการท่องเที่ยวสูง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมถือเป็นจุดขายหลัก

สถานการณ์การท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ด

นโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวถือเป็นวาระแห่งชาติที่สามารถสร้างรายได้เข้าสู่ประเทศเป็นจำนวนมากและจัดได้ว่าเป็นรายได้ที่กระจายลงสู่กลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ ได้อย่างหลากหลายและทั่วถึง ดังนั้น รัฐบาลจึงได้ตั้งเป้าหมายไว้ว่าจะมีนักท่องเที่ยวมาเที่ยวในประเทศไทยจำนวน 22 ล้านคน ภายในปี พ.ศ. 2551

สถานการณ์การท่องเที่ยวจังหวัดร้อยเอ็ดในปัจจุบัน จังหวัดร้อยเอ็ดได้ปรับเปลี่ยนการบริหารงานจากรูปแบบเดิม เป็นการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ ตั้งแต่วันที่ 1 ตุลาคม 2546 ประกอบกับได้มีการปฏิรูประบบราชการ เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม พ.ศ. 2546 ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวงทบวง กรม พ.ศ. 2545 ทำให้มีความจำเป็นต้องมีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาทรัพยากรบุคคลของจังหวัด เพื่อการพัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพทรัพยากรบุคคลในองค์กรให้สามารถปฏิบัติการยุคใหม่ และให้มีความพร้อมในการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ ให้การดำเนินงานตามยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด ได้แก่ การเป็นศูนย์กลางการผลิตและจำหน่ายข้าวหอมมะลิชั้นดีสู่ตลาดโลก การเพิ่มศักยภาพในการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว การเพิ่มศักยภาพการสร้างรายได้จากภาคบริการแรงงาน การดำเนินงานให้สอดคล้องกับนโยบายขั้นพื้นฐานของรัฐและนโยบายของรัฐบาล ให้บรรลุเป้าหมายคือ เป็นศูนย์กลางการผลิตและจำหน่ายข้าวหอมมะลิชั้นดีสู่ตลาดโลก ประชาชนมีรายได้จากการผลิตและจำหน่ายข้าวหอมมะลิเพิ่มรายได้ภาคการท่องเที่ยวและภาคบริการด้านแรงงาน และให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น และเสริมสร้างความรู้ด้านวิชาการที่ทันสมัย จึงจำเป็นต้องวางแผนพัฒนาบุคลากรของจังหวัด

ยุทธศาสตร์ของจังหวัดร้อยเอ็ด

ยุทธศาสตร์หลัก การเป็นศูนย์กลางการผลิตและจำหน่ายข้าวหอมมะลิชั้นดีสู่ตลาดโลก

ยุทธศาสตร์รอง 1) การเพิ่มศักยภาพในการสร้างรายได้จากการท่องเที่ยว
2) การเพิ่มศักยภาพในการสร้างรายได้จากภาคบริการแรงงาน

ยุทธศาสตร์สนับสนุน การดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายขั้นพื้นฐานของรัฐและนโยบายสำคัญเร่งด่วนของรัฐบาล

เป้าหมายการพัฒนาจังหวัด

1. เพื่อให้จังหวัดร้อยเอ็ด เป็นศูนย์กลางการผลิต และจำหน่ายข้าวหอมมะลิชั้นดีสู่ตลาดโลก

2. เพื่อให้ประชาชนมีรายได้จากการผลิต และจำหน่ายข้าวหอมมะลิ
3. เพื่อเพิ่มศักยภาพในการสร้างรายได้ภาคการท่องเที่ยว และภาคบริการด้าน

แรงงาน

4. เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ความรู้พื้นฐานแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด

พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติร้อยเอ็ด ตั้งอยู่ที่ถนนเพลินจิต ใกล้ศาลากลางจังหวัด เดิมทีจัดตั้งตามคำริของท่านศาสตราจารย์ ดร.ก้อง สวัสดิ์พาณิชย์ เพื่อจัดแสดงผ้าไหมพื้นเมืองและงานศิลปหัตถกรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด ต่อมากรมศิลปากรมีนโยบายในการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติประจำเมือง เพื่อแสดงเรื่องราวด้านต่าง ๆ ของจังหวัด พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติร้อยเอ็ดจึงได้รับการปรับปรุงให้มีลักษณะเป็นพิพิธภัณฑฯ ประจำเมืองแห่งแรกที่จัดตั้งขึ้นใหม่ภายใต้แนวนโยบายนี้และมีเนื้อหาการจัดแสดงครอบคลุมเกี่ยวข้องกับเรื่องราวต่าง ๆ ของจังหวัดร้อยเอ็ด ทั้งสภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ โบราณคดี ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ และงานหัตถกรรมการทอผ้าไหมที่มีชื่อเสียงของจังหวัด เปิดให้เข้าชมทุกวัน เว้นวันจันทร์-อังคาร และวันหยุดนักขัตฤกษ์ เวลา 09.00-16.00 น. ค่าเข้าชมคนไทย 10 บาท คนต่างชาติ 30 บาท สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม โทร.043514456

วัดกลางมิ่งเมือง ตั้งอยู่เลขที่ 429 ตำบลในเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ ๙ ไร่ 1 งาน 48 ตารางวา อาณาเขต ทิศเหนือ จดถนนสุขบูรพา ทิศใต้ จดถนนผดุงพานิช ทิศตะวันออก จดถนนเจริญพานิช ทิศตะวันตก จดถนนดำรงราษฎร์วิถี อาคารเสนาสนะประกอบด้วยอุโบสถ กว้าง 12.50 เมตร ยาว 20 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2090 ศาลาการเปรียญ กว้าง 15 เมตร ยาว 27 เมตร เป็นอาคารคอนกรีตเสริมเหล็ก สร้างเมื่อ พ.ศ. 2511 กุฏิสงฆ์จำนวน 9 หลัง เป็นอาคารครึ่งตึกครึ่งไม้ 2 หลัง และตึก 7 หลัง และวิหารกว้าง 6 เมตร ยาว 35 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2526 เป็นอาคารคอนกรีต ปูชนียวัตถุมีพระประธานในอุโบสถมีนามว่า พระพุทธมิ่งเมือง วัดกลางมิ่งเมือง ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2084 เดิมชื่อว่าวัดกลาง เนื่องจากตั้งอยู่ใจกลางเมืองร้อยเอ็ดสันนิษฐานว่าวัดสร้างมาตั้งแต่เมืองร้อยเอ็ดอยู่ในการปกครองของขอม ในสมัยของนายวิญญู อังคณาภิรักษ์ เป็นผู้ว่าราชการจังหวัดร้อยเอ็ดได้ขอพระราชทานยกวัดราษฎร์ขึ้นเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดสามัญ ตั้งแต่วันที่ 26 พฤษภาคม พ.ศ. 2508 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อ พ.ศ. 2090 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 20 เมตร ยาว 40 เมตร การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ รูปที่ 1 พระครูหลักคำ (วา) รูปที่ 2 พระครูหลักคำสุททวงศา รูปที่ 3 พระครูเพ็ญ รูปที่ 4 พระครูดล พ.ศ. 2446-2455 รูปที่ 5 พระครูเพ็ญธรรมคุณ พ.ศ. 2456-2490 รูปที่ 6 พระสุนทรธรรมประพุทธ ตั้งแต่ พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา อุโบสถในอดีตเคยใช้เป็น

สถานที่ประกอบพิธีถือน้ำพิพัฒน์สัตยา การศึกษามีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและบาลี เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. 2413 และโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. 2514 ปัจจุบัน เป็นสถานที่ศึกษาปริยัติธรรม และสถานที่สอบธรรมสถาน ชื่อโรงเรียนสุนทรธรรมปริยัติ ส่วน บริเวณผนังรอบอุโบสถมีภาพวาดจิตรกรรมเกี่ยวกับพุทธประวัติ สวยงามและมีค่าทางศิลปะ สอบถามข้อมูลเพิ่มเติม โทร. 0 4351 2400

วัดสระทอง ตั้งอยู่ในตัวเมือง เลขที่ 51 ถนนหายโศก ตำบลในเมือง อำเภอเมือง ร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 6 ไร่ 62 ตารางวา โฉนดที่ดิน เลขที่ 41534 อาณาเขตทิศเหนือ จดคูเมืองโบราณ ทิศใต้ จดที่สาธารณะ ทิศตะวันออก จดโรงเรียน เทศบาลวัดสระทอง ทิศตะวันตก จดที่สาธารณะ อาคารเสนาสนะประกอบด้วยอุโบสถ กว้าง 7 เมตร ยาว 15 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ.2497 ศาลาการเปรียญ กว้าง 16 เมตร ยาว 32 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2414 กุฏิสงฆ์ 5 หลัง วิหาร กว้าง 12 เมตร ยาว 18 เมตร และศาลาบำเพ็ญกุศล 1 หลัง ปูชนียวัตถุมี พระสังกัจจายน์สร้างด้วยอิฐหินปูนโบราณ หน้าตักกว้าง 90 นิ้ว สูง 101 นิ้ว สร้างในสมัยใดไม่มี หลักฐานปรากฏ เมื่อปี พ.ศ. 2325 พระยาซัดคิยะวงษา (ท้าวชน) ซึ่งเป็นเจ้าเมืองคนแรก ได้พบ พระองค์นี้เห็นว่ามีค่าแก่และศักดิ์มาก จึงได้นำมาประดิษฐานที่วัดสระทองและยกให้เป็นพระ คู่บ้านคู่เมือง โนอดิดข้าราชการทุกคนต้องมาสาบานตนต่อหน้าหลวงพ่อว่าจะซื่อสัตย์ต่อบ้านเมือง เป็นประจำทุกปี

วัดสระทอง ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2337 เดิมชื่อว่าวัดศรีมงคล แต่เนื่องด้วยรอบวัดนั้นเป็นสระ น้ำชาวบ้านเรียกว่า สระทอง ก็เลยเปลี่ยนชื่อวัดมาเป็นวัดสระทอง จะเปลี่ยนใน พ.ศ. ไฉนนั้น ไม่มี หลักฐานปรากฏ และวัดนี้เคยเป็นสำนักเรียนของกุลบุตร-กุลธิดา ในสมัยต้นกรุงรัตน โกสินทร์ ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ. 2508 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 40 เมตร ยาว 80 เมตร การบริหารและการปกครอง มีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ รูปที่ 1 พระเอภุคครสตาธิคุณ (โมง) พ.ศ. 2440-2463 รูปที่ 2 พระเอภุคครสตาธิคุณ (ทอก) พ.ศ. 2464-2480 รูปที่ 3 พระปลัดสนธ์ พ.ศ. 2481-2484 รูปที่ 4 พระใบฎีกาวิบูลย์ ยโสธโร พ.ศ. 2485-2488 รูปที่ 5 พระมงคลญาณเถร พ.ศ. 2489-2516 รูปที่ 6 พระครูภาวนาวิหารคุณ ตั้งแต่ พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา การศึกษามีโรงเรียนพระ ปริยัติธรรมแผนกธรรม เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. 2488 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. 2489 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ เปิดสอนเมื่อ พ.ศ.2534 นอกจากนี้มีศูนย์ศึกษา พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และโรงเรียนผู้ใหญ่วัด

วัดบูรพาภิราม อยู่ในเขตเทศบาลเมืองร้อยเอ็ด ตั้งอยู่เลขที่ 559 ถนนผดุงพานิช ตำบล ในเมือง อำเภอเมืองร้อยเอ็ด จังหวัดร้อยเอ็ด สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 29 ไร่ 3 งาน 97 ตารางวา โฉนดที่ดินเลขที่ 1779 อาณาเขต ทิศเหนือจดกำแพงเมือง-ถนนสาธารณะ ทิศใต้จด

ถนนผดุงพานิช ทิศตะวันออก จดกำแพงเมือง ทิศตะวันตกจดถนนสาธารณะประโชชน์ อาคารเสนาสนะประกอบด้วยอุโบสถ กว้าง 11 เมตร ยาว 27 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ.2528 ศาลาการเปรียญ กว้าง 19 เมตร ยาว 35 เมตร เป็นอาคารคอนกรีต สร้างเมื่อ พ.ศ. 2513 กุฏิสงฆ์จำนวน 31 หลัง เป็นอาคารไม้ 21 หลัง ครึ่งตึกครึ่งไม้ 2 หลัง และตึก 8 หลัง ศาลาอเนกประสงค์ กว้าง 9 เมตร ยาว 12 เมตร สร้างเมื่อ พ.ศ. 2511 และศาลาบำเพ็ญกุศลจำนวน 3 หลัง สร้างด้วยคอนกรีต ปูนีลยัตถุมิพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ปางประทานพรที่สูงที่สุดในประเทศไทย นามว่า พระพุทธรัดนวมงคลมหาภูมิ หรือหลวงพ่อใหญ่ ความสูงขององค์พระวัดจากพระบาทถึงยอดเศศสูงถึง 59 เมตร 20 เซนติเมตร และมีความสูงทั้งหมด 67 เมตร 85 เซนติเมตร สร้างเมื่อ พ.ศ.2516 พระไสยาสน์ และพระพุทธรังษิราชจำลอง ภายในพระอุโบสถ นอกจากนี้หลวงพ่อใหญ่ยังเป็นสัญลักษณ์ประจำจังหวัด และปรากฏอยู่ในคำขวัญของเมืองร้อยเอ็ดด้วย ด้านทิศตะวันออกของบริเวณวัดอยู่ติดกับคูรอบเมืองสมัยเก่า ซึ่งเป็นที่สร้างศาลาศาลเจ้ามหาเสวกดิ์ ที่ชาวเมืองร้อยเอ็ดเคารพนับถือ

วัดบูรพาภิราม ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2456 วัดบูรพาภิราม เป็นอารามหลวง ชั้นตรีชนิดสามัญ สร้างขึ้นเป็นวัดประมาณ พ.ศ. 2340 ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อ พ.ศ.2481 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 40 เมตร ยาว 80 เมตร ได้รับสถาปนาเป็นพระอารามหลวง วันที่ 29 มกราคม 2531 วัดบูรพาภิราม เดิมชื่อว่าวัดหัวรอ สาเหตุที่ชื่อวัดหัวรอ เพราะเป็นสถานที่สำหรับรวมแขกคนในสมัยนั้น เพราะประชาชนในสมัยนั้นนิยมค้าขาย และพาหนะไม่มีจึงเดินเป็นส่วนมาก เมื่อค้าหาหนอนนั้น วัดหัวรอจึงเป็นจุดแรกที่ต้องพักแรม กิน ๆ แรกของการเดินทาง จึงมักนัดพบกันที่วัดแห่งนี้ ในปีพุทธศักราช 2456 พระอธิการหล้า อินทวโโส จึงได้ขยายที่วัดต่อจากที่แห่งเดิม เพื่อให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และได้เปลี่ยนชื่อวัดใหม่ให้สมกับที่ตั้งว่า “วัดบูรพา” ด้วยเหตุที่ว่าตั้งอยู่ในทางทิศตะวันออกของเมือง ในระยะต่อมาได้เพิ่มสร้อยของวัดเพื่อความเหมาะสมยิ่งขึ้นว่า “วัดบูรพาภิราม” มาจนทุกวันนี้ การบริหารและการปกครองมีเจ้าอาวาส เท่าที่ทราบนามคือ รูปที่ 1 พระอธิการหล้า อินทวโโส พ.ศ. 2456-2460 รูปที่ 2 พระอธิการเพ็ง กตปุญโญ พ.ศ. 2460-2470 รูปที่ 3 พระวินัยธร ทองใบ เขมิโย พ.ศ. 2470-2480 รูปที่ 4 พระมหาคุลี ปริบุญโญ พ.ศ. 2480-2491 รูปที่ 5 พระราชปริชาญาณมุนี ตั้งแต่ พ.ศ. 2491 เป็นต้นมา การศึกษามีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เปิดสอนเมื่อ พ.ศ. 2485 โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี เปิดสอนเมื่อ พ.ศ.2491 และศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เปิดสอนเมื่อ พ.ศ.2518 สอดตามรายละเอียดเพิ่มเติม โทร.0 4351 1375

ปราสาทหรือปราสาทหนองกุ่ม ตั้งอยู่ที่บ้านยางกุ่ม ตำบลมะเอี ปราสาทกุ่ม คือ กลุ่มอาคารที่มีลักษณะแบบเดียวกับอาคารที่เชื่อกันว่า คืออโรคยาศาลตามทีปรากฏในจารึกปราสาทตาพรหม อันประกอบด้วย ปราสาทประธาน บรรณาลัย กำแพงพร้อมซุ้มประตูและสระน้ำนอกกำแพง โดยทั่วไปนับว่าคงสภาพเดิมพอควร โดยเฉพาะปราสาทประธานชั้นหลังคาทรงเหลือ 3 ชั้น และมีฐาน

บัวยอดปรางค์อยู่ตอนบน อาคารอื่น ๆ แม้หักพังแต่ทางวัดก็ได้จัดบริเวณให้ดูร่มรื่นสะอาดตา นอกจากนี้ ภายในกำแพงด้านหน้าทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ยังพบโบราณวัตถุอีกหลายชิ้นวางเก็บรักษาไว้ใต้อาคารไม้ ได้แก่ทับหลังหินทราย สลักเป็นภาพบุคคลนั่งบนหลังช้างหรือวัวภายในซุ้มเรือนแก้วหน้ากาล จากการสอบถามเจ้าอาวาสวัดศรีรัตนาราม กล่าวว่า เป็นทับหลังหน้าประตูมุขของปรางค์ประธาน เสากรอบประตู 2 ชั้น ชั้นหนึ่งมีภาพสลักรูปฤๅษีที่โคนเสาถึงคันทวยขนาดใหญ่ พร้อมฐานที่ได้จากทุ่งนาด้านนอกออกไป และชั้นส่วนบัวยอดปรางค์ซึ่งถูกตัดแปลงเป็นฐานของพระกัจฉายนุ่นปั้น กำหนดอายุว่าสร้างราวพุทธศตวรรษที่ 18 การเดินทางจากตัวเมืองใช้ทางหลวงหมายเลข 23 (ร้อยเอ็ด-ยโสธร) ประมาณ 10 กิโลเมตร ถึงที่ว่าการอำเภอขุขันธ์ ฝั่งตรงข้ามมีทางแยกซ้ายไปปรางค์ภู ระยะทาง 6 กิโลเมตร หรือใช้ทางหลวงหมายเลข 2044 (ร้อยเอ็ด-โพนทอง) ไปประมาณ 8 กิโลเมตร มีทางแยกขวาไปปรางค์ภูอีก 1 กิโลเมตร

บ้านห้วยหลิม ตั้งอยู่ที่ตำบลมะบ้า กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง บนเส้นทางสายร้อยเอ็ด-ยโสธร ทางหลวงหมายเลข 23 บริเวณกิโลเมตรที่ 145-146 ห่างจากตัวเมืองร้อยเอ็ด 25 กิโลเมตร เป็นหมู่บ้านใน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งเป็นหมู่บ้านทอผ้าไหมที่มีชื่อเสียงของจังหวัดร้อยเอ็ด อีกทั้งเป็นศูนย์รวมและจำหน่ายหัตถกรรมพื้นบ้าน อาทิ กระเป๋า ผ้าฝ้าย เสื้อผ้าสำเร็จรูป

กุฎกาสิงห์ ตั้งอยู่ในวัดบูรพาภิรามกุฎกาสิงห์ ตำบลกุฎกาสิงห์ เป็นสถาปัตยกรรมแบบเขมรอีกแห่งหนึ่ง มีขนาดค่อนข้างใหญ่และยังอยู่ในสภาพดีพอควร ประกอบด้วย ปรางค์ 3 องค์ ตั้งอยู่บนฐานศิลาแลงเดียวกัน มีวิหารหรืออาคารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าที่เรียกว่าบรรณาลัย อยู่ทางด้านหน้าทั้งสองข้างทั้งหมดล้อมรอบด้วยกำแพงซึ่งมีซุ้มประตูทั้ง 4 ทิศ ถัดออกไปเป็นคูน้ำรูปเกือกม้าล้อมรอบอีกชั้นหนึ่งปรางค์ประธานหรืออาคารหลักที่มี 3 องค์นั้น ตั้งเรียงอยู่บนฐานเดียวกันในแนวอนเหนือ-ใต้ แผนผังเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส หันหน้าไปทางทิศตะวันออก ปรางค์องค์กลางมีขนาดใหญ่กว่าอีก 2 องค์ที่ขนาบข้าง และมีมุขยื่นทางด้านหน้าเป็นห้องยาว มีประตูทางเข้า 3 ทาง คือ ด้านหน้าและด้านข้างของห้องยาวทั้งสอง ส่วนฐานขององค์ปรางค์ก่อด้วยศิลาทรายยังคงปรากฏลวดลายสลักเป็นชั้นเป็นแนว เช่นลายกليبบัวและลายกนก ผนัก่ออิฐ ที่ห้องในสุดหรือส่วนครรภคฤหะได้ค้นพบศิวิลลิ่ง ซึ่งเป็นตัวแทนเทพสูงสุด(พระอิศวร) และความอุดมสมบูรณ์ตามลัทธิความเชื่อในศาสนาพราหมณ์ลัทธิไศวนิกาย นอกจากนี้ยังพบทับหลังอีกหลายชิ้น ชั้นหนึ่งสลักเป็นภาพพระอิศวรทรงช้างเอราวัณในซุ้มเรือนแก้ว โดยยืนอยู่เหนือหน้ากาล ซึ่งมีมือยึดจับท่อนพวงมาลัยอีกทีหนึ่ง และยังได้พบซุ้มหน้าบันสลักเป็นภาพพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณท่ามกลางลายก้านขดอีกด้วย ส่วนปรางค์อีก 2 องค์ที่ขนาบนั้น มีขนาดและลักษณะเดียวกัน ฐานก่อด้วยศิลาทราย ผนัก่ออิฐมีประตูเพียงด้านหน้า ภายในมีแท่นรูปเคารพวางอยู่จากลวดลายของศิลปกรรม แบบแผนผังและโบราณวัตถุที่พบแสดงให้เห็นว่า กุฎกาสิงห์สร้างขึ้นในแบบศิลปะเขมรที่เรียกว่า “แบบบาปวน”

อายุราว พ.ศ.1560-1630 เพื่อเป็นเทวสถานอุทิศถวายแด่พระอิศวร เทพเจ้าสูงสุดองค์หนึ่งในศาสนาพราหมณ์ การเดินทางสามารถเดินทางได้ 2 เส้นทาง คือ ใช้เส้นทางร้อยเอ็ด-เกษครวิสัย ทางหลวงหมายเลข 214 ระยะทาง 47 กิโลเมตร เดินทางต่อไปตามทางหลวงสายเกษครวิสัย-สุวรรณภูมิ ประมาณ 10 กิโลเมตร มีทางแยกขวากู่กาสิงห์เป็นระยะทางอีก 10 กิโลเมตร หรืออาจใช้เส้นทางสาย ร้อยเอ็ด-สุวรรณภูมิ-สุรินทร์ (ทางหลวงหมายเลข 215 ค่อยด้วย 214) ระยะทาง 60 กิโลเมตร ถึงวัดกู่พระโกนา ด้านตรงข้ามวัดมีทางแยกไปกู่กาสิงห์ ระยะทางอีก 18 กิโลเมตร

กู่พระโกนา ตั้งอยู่ที่บ้านกู่ หมู่ 2 ตำบลสระคู กู่พระโกนาประกอบด้วย ปรากฏอิฐ 3 องค์บนฐานศิลาทราย เรียงจากเหนือ-ใต้ ทั้งหมดหันหน้าไปทางทิศตะวันออก มีกำแพงล้อมและซุ้มประตูเข้า-ออกทั้ง 4 ด้าน ก่อด้วยหินทรายเช่นกัน ปรากฏองค์กลางถูกดัดแปลงเมื่อ พ.ศ. 2417 โดยการฉาบปูนทับและก่อขึ้นเป็นชั้น ๆ แต่ละชั้นวิชัยพระทั้ง 4 ทิศ หน้าปรากฏองค์กลางชั้นล่างสร้างเป็นวิหารพระพุทธรูปประดับเศียรนาค 6 เศียรของเดิมไว้ด้านหน้า ส่วนปรากฏอีก 2 องค์ ก็ได้รับการบูรณะจากทางวัดเช่นกัน แต่ไม่ถึงกับเปลี่ยนรูปทรงอย่างปรากฏองค์กลาง ปรากฏองค์ทิศเหนือทางวัดสร้างศาลาครอบ ภายในมีหน้าบันสลักเรื่องรามายณะ และทับหลังสลักภาพพระนารายณ์บรรทมสินธุ์ติดอยู่ที่เดิม คือเหนือประตูทางด้านหน้า ส่วนทับหลังประตูด้านทิศตะวันตกหันอยู่บนพื้นเป็นรูปนารายณ์ทรงครุฑปรากฏองค์ทิศใต้ยังคงมีทับหลังของเดิมเหนือประตูหลอกด้านทิศเหนือเป็นภาพเทวดานั่งชันเข้าในซุ้มเรือนแก้วเหนือหน้ากาล นอกจากนี้ทางด้านหน้ายังมีทับหลังหันอยู่ที่พื้น เป็นภาพพระอิศวรประทับนั่งบนหลังโค และมีเสานางเรียงวางอยู่ด้วย สันนิษฐานว่า กู่พระโกนาเดิมจะมีสะพานนาครและทางเดินประดับเสานางเรียงทอดต่อไปจากซุ้มประตูหน้าไปยังสระน้ำ หรือบารายซึ่งอยู่ห่างออกไปประมาณ 300 เมตร จากรูปแบบลักษณะทางศิลปกรรมทั้งหมดของภาพสลัก และเสากรอบประตู ซึ่งเป็นศิลปะขอมที่มีอายุในราว พ.ศ.1560-1630 (แบบปาปวน) สันนิษฐานว่ากู่พระโกนาคงจะสร้างขึ้นในราวพุทธศตวรรษที่ 16

การเดินทางอยู่ห่างจากอำเภอเมือง 60 กิโลเมตร ไปตามทางหลวงหมายเลข 215 ผ่านอำเภอเมืองสรวง อำเภอสุวรรณภูมิ จากนั้นเข้าทางหลวงหมายเลข 214 ไปประมาณ 12 กิโลเมตร ถึงกู่พระโกนา อยู่ทางซ้ายมือ ด้านหน้าทางเข้าจะเป็นสวนยาง บริเวณวัดมีลิงแสมอาศัยอยู่

วัดโคกรภูมิ (โคกรภูมิคณาจารย์) ตั้งอยู่เลขที่ 141 บ้านแดกแด หมู่ที่ 2 ตำบลหัวโตน อำเภอสุวรรณภูมิ จังหวัดร้อยเอ็ด สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ที่ดินตั้งวัดมีเนื้อที่ 11 ไร่ 3 งาน 20 ตารางวา อาณาเขตทิศเหนือประมาณ 3 เส้น 11 วา 1 สอก จดทางสาธารณะ ทิศใต้ประมาณ 3 เส้น 15 วา 2 สอก จดที่มีการครอบครอง ทิศตะวันออกประมาณ 3 เส้น 8 วา 3 สอก จดทางสาธารณะ ทิศตะวันตก ประมาณ 4 เส้น 13 วา จดที่มีการครอบครอง มีที่ธรณีสงฆ์จำนวน 1 แปลง เนื้อที่ 9 ไร่ อาคารเสนาสนะประกอบด้วยอุโบสถ เป็นอาคารคอนกรีต สร้างเมื่อ พ.ศ. 2548 ศาลาการเปรียญ

กว้าง 20 เมตร ยาว 40 เมตร เป็นอาคารคอนกรีตทรงไทย สร้างเมื่อ พ.ศ. 2531 ภูมิสงฆ์ จำนวน 3 หลัง เป็นอาคารไม้ 1 หลัง และครึ่งตึกครึ่งไม้ 2 หลัง และศาลาบำเพ็ญกุศล จำนวน 1 หลัง สร้างด้วยคอนกรีต ปูชนียวัตถุมีพระประธานนามว่า พระเจ้าใหญ่ ปางสมาธิ สร้างด้วยอิฐถือปูน ขนาดหน้าตักกว้าง 50 นิ้ว สูง 75 นิ้ว สร้างในสมัยอยุธยา พ.ศ. 2246 พระนาคปรก สร้างด้วยหินทรายเป็นศิลปะสมัยทวารวดี และพระแก้วมรกต สร้างด้วยหยก ปางสมาธิ ขนาดหน้าตักกว้าง 5 นิ้ว สูง 9 นิ้ว

วัดโครภุมิ ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2341 โดยมีหลวงปู่หลักคำ เป็นประธานฝ่ายสงฆ์ พร้อมด้วยชาวบ้านได้ร่วมกันสร้างวัดขึ้น สันนิษฐานว่า วัดโครภุมิ ได้ย้ายมาจากวัดไค้ ซึ่งได้เกิดโรคระบาด ปัจจุบันนี้วัดไค้เป็นวัดร้างอยู่ทางทิศตะวันออกของหมู่บ้าน วัดโครภุมิ มีพระเจ้าใหญ่ เป็นพระที่ชาวบ้านนับถือ ชาวบ้านเรียกวัดนี้ว่า วัดบ้านคากแควด ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา เมื่อวันที่ 2 เมษายน พ.ศ.2530 เขตวิสุงคามสีมา กว้าง 20 เมตร ยาว 40 เมตร การบริหารและการปกครองมีเจ้าอาวาสเท่าที่ทราบนาม คือ รูปที่ 1 พระบุญสี ปรณฺญวณฺโณ รูปที่ 2 พระคำมี ขนฺติโก พ.ศ. 2493-2498 รูปที่ 3 พระชุมพร ปรณฺญาทีโป รูปที่ 4 พระคุณ กนฺตสิโล รูปที่ 5 พระใส พรหมสโร รูปที่ 6 พระสี ปรณฺญวณฺโณ รูปที่ 7 พระทองฮวด สิริขโม รูปที่ 8 พระเกน ขนฺติโก รูปที่ 9 พระมหาสารชาติ อภิ ปรณฺโญ รูปที่ 10 พระมหาสุวิช อมโร พ.ศ. 2527-2529 รูปที่ 11 พระสมุห์วิบูล สปรณฺโญ ตั้งแต่ พ.ศ. 2529 เป็นต้นมา

สิมวัดโครภุมิคณาจารย์ ลักษณะทางศิลปกรรมเป็นสิมแบบพื้นเมืองอีสาน ประเภทสิมทึบ มีกำแพงแก้วเตี้ย ๆ ล้อมรอบหน้าบันและรั้วฝั่งของสิมมีลายแกะสลักสวยงามภายในมีจิตรกรรมหรือรูปปั้น แสดงเรื่องในพุทธศาสนา สันนิษฐานว่ามีอายุในราวสมัยอยุธยา-รัตนโกสินทร์ตอนต้น ด้านนอกสิมมีพระพุทธรูปแบบอีสานขนาดใหญ่ ซึ่งย้ายมาจากวัดไค้วิถีธรรม ในเขตอำเภอเดียวกัน (สิมวัดโครภุมิคณาจารย์ ได้รับการบูรณะโดยกรมศิลปากรเมื่อ พ.ศ. 2541 และได้รับรางวัลสถาปัตยกรรมดีเด่นจากสมาคมสถาปนิกสยามประจำปี 2541) การเดินทางจากอำเภอเมือง ไปตามทางหลวงหมายเลข 214 เข้าทางหลวงหมายเลข 215 ถึงอำเภอสุวรรณภูมิ เลี้ยวซ้ายซอยข้างอำเภอ ตรงไปประมาณ 5 กิโลเมตร

แหล่งทางประวัติศาสตร์บ้านเมืองบัว แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว ตั้งอยู่ที่บ้านเมืองบัว อำเภอเกษตรวิสัย จังหวัดร้อยเอ็ด ประวัติความเป็นมาแหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว เดิมมีสภาพเป็นเนินสูงจากพื้นที่โดยรอบประมาณ 5 เมตร ขนาดเนินดินประมาณ 1,000x1,500 เมตร ที่ตั้งของชุมชนเป็นแบบคูน้ำคันดินล้อมรอบ ปัจจุบันยังมีให้เห็นอย่างชัดเจน เมื่อปี พ.ศ. 2538 ชาวบ้านได้ปรับพื้นที่วัดปทุมคงคาเพื่อก่อสร้าง ได้พบหลักฐานโบราณมากมาย เช่น ภาชนะดินเผาบรรจุกระดูกมนุษย์ เครื่องมือเครื่องใช้โลหะ สำริด เหล็ก กำไรดินเผา และเศษดินเผากระจัดกระจายเป็นจำนวนมาก อยู่ลึกจากผิวดินประมาณ 1-2 เมตร ปี พ.ศ. 2541 หน่วยศิลปากรอุบลราชธานีได้ทำการ

ชุดแต่งจำนวน 5 หลุม เพื่อทำการศึกษา หลุมที่ 1 ได้พบโครงกระดูกมนุษย์จำนวน 3 โครง กะโหลกศีรษะวางเรียงกันกระดูกส่วนอื่น ๆ วางทับซ้อนกัน ลักษณะกระดูกผ่านการเผามาแล้ว จากการวิเคราะห์พบว่าเป็นกระดูกผู้ใหญ่ จำนวน 2 คนและกระดูกเด็กอายุต่ำกว่า 10 ปี 1 คน และมีภาชนะดินเผา 3 ใบ วางซ้อนอยู่ใต้กะโหลกและมีภาชนะใบใหญ่วางทับอยู่ข้างบน 1 ใบ รูปแบบภาชนะดินเผา มีลักษณะพิเศษไม่เหมือนกับแหล่งอื่น ๆ ที่พบ คือมีลักษณะเป็นทรงถาดตกแต่งด้วยการเคลือบน้ำโคลนสีแดง 1 ใบ ภาชนะก้นลึกอีก 2 ใบ วางครอบอยู่ด้านบน มีภาชนะทรงกลมพร้อมฝาปิดและชามดินเผาขนาดเล็ก 1 ใบ เชื่อว่าน่าจะใช้สำหรับใส่อาหารอุทิศให้กับผู้ตาย จากหลักฐานทางโบราณคดีสรุปโดยรวมน่า แหล่งโบราณคดีแห่งนี้มีความสำคัญต่อคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของการตั้งชุมชนในท้องถิ่นของมนุษย์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ และเชื่อว่าพื้นที่ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด มีมนุษย์อาศัยอยู่มาเนิ่นนาน โดยเฉพาะแห่งนี้มีอายุประมาณ 2,500-3,000 ปีมาแล้ว ซึ่งแหล่งที่บ้านเมืองบัวเป็นแหล่งที่มีความอุดมสมบูรณ์มากพอที่จะพัฒนาเป็นแหล่งพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติให้ประชาชนได้ศึกษาประวัติศาสตร์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ การเดินทางเข้าสู่แหล่งโบราณคดีบ้านเมืองบัว อยู่ห่างจากจังหวัดร้อยเอ็ดประมาณ 54 กิโลเมตร โดยเดินทางผ่านอำเภอจตุรพักตรพิมาน-อำเภอเกษตรวิสัย ไปตามเส้นทางออกไปทางอำเภอสว่างภูมิประมาณ 3 กิโลเมตรเลี้ยวขวาไปตามถนน รพช. เข้าสู่บ้านเมืองบัวประมาณ 8 กิโลเมตร ด้วยถนนลาดยางตลอดเส้นทางและสามารถเดินทางได้ตลอดทั้งปี

ผาน้ำย้อย (พุทธมณฑลอิสาน) ตั้งอยู่ที่บ้านโคกกลาง ตำบลผาน้ำย้อย เป็นผานหินขนาดใหญ่ ซึ่งมีน้ำไหลและซึมตลอดปีอยู่บนภูเขาเขียว แบ่งพรมแดนระหว่างอำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร และอำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ มีเนื้อที่ประมาณ 20,000 ไร่ เป็นป่าไม้เนื้อแข็งนานาชนิด มีสัตว์ป่าอาศัยอยู่หลายชนิด เช่น หมูป่า เก้ง กวาง ไก่ป่า ผาน้ำย้อยอยู่สูงจากระดับพื้นดิน 200 เมตร และสูงกว่าระดับน้ำทะเล 380-500 เมตร บนภูเขาสูงนี้มีวัดผาน้ำทิพย์เทพประสิทธิ์วนาราม มีเนื้อที่ 2,500 ไร่ โดยมีพระอาจารย์ศรีมหาวิโร ซึ่งเป็นศิษย์ของพระอาจารย์มั่น ภูริทัต เป็นผู้ดำเนินการก่อสร้าง ภายในบริเวณมี พระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นพระเจดีย์ที่ใหญ่องค์หนึ่งของประเทศไทย

พระมหาเจดีย์ชัยมงคล เป็นมหาเจดีย์ขนาดใหญ่ ตั้งอยู่บนผาน้ำย้อย อำเภอหนองพอก จังหวัดร้อยเอ็ด อยู่ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ 70 กิโลเมตร ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด คือ จังหวัดร้อยเอ็ด จังหวัดกาฬสินธุ์ จังหวัดมุกดาหาร กำแพงนี้จะทำให้เกิดสวนสัตว์เปิด พระมหาเจดีย์นี้ ออกแบบโดยกรมศิลปากร เป็นสีขาวตกแต่งลวดลาย กระจุกการาคด้วยสีทองเหลืองอร่าม รายล้อมด้วยเจดีย์องค์เล็กทั้ง 8 ทิศสร้างในเนื้อที่ 101 ไร่ กว้าง 101 เมตร ยาว 101 เมตร ความสูง 101 เมตร รวมยอดทองคำเป็น 109 เมตร ใช้ทองคำหนัก 4,750 บาท หรือประมาณ 60 กิโลกรัม ดำริสร้างโดย

หลวงปู่ศรีมหาวิโร เป็นเจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ การจัดสร้างใช้ศิลปะผสมผสานระหว่างศิลปกรรมไทย จีน และยุโรป ใช้เทคโนโลยีการก่อสร้างสมัยใหม่ ตกแต่งด้วยการหล่อเรซินปิดทอง งดงามอลังการ ใช้งบประมาณก่อสร้างกว่า 3,000 ล้านบาท งบประมาณที่ได้ทั้งหมดมาจากเงินบริจาคด้วยศรัทธาของพุทธศาสนิกชน พระมหาเจดีย์ชัยมงคลเริ่มมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวมากขึ้น หลังจากที่มีการก่อสร้างเริ่มแล้วเสร็จประมาณร้อยละ 60 เนื่องจากปรากฏความสวยงามที่หาชมได้ยากในสิ่งปลูกสร้างในยุคปัจจุบัน ในแต่ละวันจะมีนักท่องเที่ยวแวะเวียนดูชมมิได้ขาด ยิ่งเป็นช่วงเทศกาลจะมีนักท่องเที่ยวจำนวนมากจนต้องรอคิวที่จะขึ้นกราบพระบรมสารีริกธาตุซึ่งประดิษฐานอยู่บนชั้นที่ 9 ขององค์พระมหาเจดีย์ ความมีชื่อเสียงขององค์พระมหาเจดีย์ ไม่ว่าจะเป็นที่ประดิษฐานของพระบรมสารีริกธาตุ ความสวยงามของศิลปะการก่อสร้าง การตกแต่ง ล้วนดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เดินทางมาเยี่ยมชมสถานที่แห่งนี้อย่างต่อเนื่อง ภายในพระมหาเจดีย์มีทั้งหมด 6 ชั้น คือ ชั้นที่ 1 เป็นห้องโถงกว้างใหญ่โอ่อ่าใช้เป็นห้องเอนกประสงค์ และประชุมบำเพ็ญบุญ ชั้นที่ 2 เป็นศาลาประชุมสงฆ์ ผนังติดตั้งรูปพุทธประวัติ ชั้นที่ 3 เป็นชั้นอุโบสถและประดิษฐานรูปพระคณาจารย์ ปราชญ์อีสานในอดีต เป็นรูปเหมือนสลักหินอ่อนและหุ่นรูปเหมือนพระสุปฏิปันโน 101 องค์ ชั้นที่ 4 เป็นชั้นชมวิว ชมทัศนียภาพรอบภูเขาเขี้ยว ชั้นที่ 5 เป็นชั้นพิพิธภัณฑฯ และชั้นที่ 6 เป็นชั้นสูงสุดบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ การเดินทางไปตามเส้นทางสายร้อยเอ็ด-อำเภอนาทอง-อำเภอหนองพอก ระยะทาง 62 กิโลเมตร จากตัวเมืองร้อยเอ็ดตามทางหลวงหมายเลข 2044 และ 2136

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้เลือกแนวคิดและทฤษฎีที่เป็นแนวทางในการวิจัย คือ

1. แนวคิดเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อ

สำหรับความเชื่อของศาสนา ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ เป็นความเชื่ออีกประเภทหนึ่งที่แตกต่างไปจากความเชื่อทางศาสนาและวิทยาศาสตร์ คำว่า Magic เป็นคำที่ใช้ในภาษาอังกฤษ แต่เมื่อนำมาใช้ในภาษาไทย มีความหมายหลายอย่างด้วยกัน เช่น ในพจนานุกรมลำดับสระของ ละออ มีเศรษฐี (2520 : 138-139) มีคำแปลอยู่ 2 ความหมายคือ 1) แปลว่าไสยศาสตร์ คือเป็นคำร่ายและความรู้เกี่ยวกับสิ่งลึกลับที่มนุษย์ได้มา โดยผ่านการคาถาคะเนหรือการเคาะตุ้ม 2) แปลว่า มายาศาสตร์ ซึ่งเป็นเรื่องที่แสวงหา เล่ห์เหลี่ยมอันเป็นความไม่จริง ก็ให้เกิดความเข้าใจผิดแก่อีกประเภทหนึ่งได้

อุทัย หิรัญโต (2519 : 11) ได้แปลคำว่า Magic ว่า “เวทมนต์คาถา” ซึ่งเป็นระบบความเชื่อและการปฏิบัติ อันมีจุดรวมอยู่ในความคิดที่เกิดจากการปฏิบัติแห่งพิธีการและเชื่อว่าสามารถควบคุม ซึ่งจะทำให้ความมุ่งหมายของบุคคลบรรลุผลได้

บุญสนอง บุญโยทยาน (2518 : 11) ยังอธิบายเกี่ยวกับไสยศาสตร์ ว่ามีลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งคือ เป็นความเชื่อใน โขคลาง

จากคำแปลของคำว่า Magic เป็นภาษาไทยนั้นมีหลายความหมาย แต่ว่าหากพิจารณาแล้วจะเรียกว่าไสยศาสตร์ก็ดี เวทมนต์คาถา หรือมายาศาสตร์ก็ดี ต่างก็มีความหมายเหมือนกันและต่างก็เกี่ยวเนื่องกันและกัน

สำหรับความเชื่อของคนล เวทเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์ ความเชื่อในเรื่องเวทมนต์คาถา ความเชื่อเรื่องมายาศาสตร์ และความเชื่อเรื่อง โขคลางต่าง ๆ ก็เรียกเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ทั้งหมด

ความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์และความเชื่อเกี่ยวกับศาสนาเป็นส่วนประกอบสำคัญ ในการเสริมสร้างพลังเหนือธรรมชาติ ดังนั้นจึงเป็นการยากที่จะแบ่งเขตแดนระหว่าง ความเชื่อศาสนา และความเชื่อของไสยศาสตร์ออกจากกันได้ นักวิชาการหลาย ๆ คนที่ได้ร่วมความเชื่อของศาสนาและความเชื่อทางด้านไสยศาสตร์ไว้ด้วยกัน เช่น

Tylor (สนธิ สมัครการ, 2539 ; อ้างอิงมาจาก Tylor, 1874) นักมานุษยวิทยาแรก ได้รวมศาสนาและไสยศาสตร์ไว้ด้วยกัน คือ Tylor มองพฤติกรรมทางศาสนาของมนุษย์ในความหมายที่กว้างที่สุด ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของ วิญญาณ ภูตผีปีศาจ พระเจ้า เทพ เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย รวมทั้งพฤติกรรมที่มีลักษณะ ลึกลับเหนือธรรมชาติทั้งหลาย รวมทั้ง ไสยศาสตร์ มายาศาสตร์ ล้วนแต่เป็นพฤติกรรมทางศาสนาของมนุษย์ทั้งนั้น

Malinowski (สนธิ สมัครการ, 2539 ; อ้างอิงมาจาก Malinowski, 1924) แยกศาสนาออกจากไสยศาสตร์ก็ตาม แต่เขาก็ยอมรับว่าทั้งศาสนาและมายาศาสตร์มีจุดกำเนิดมาแบบเดียวกัน คือ เพื่อมุ่งสนองความต้องการทางอารมณ์และจิตใจของมนุษย์ในขณะที่ตกอยู่ภายใต้ภาวะแห่งความเครียดทั้งหลาย (Stress) รวมทั้งวิกฤตกาลในชีวิตมนุษย์อย่างเช่น การตาย การผ่านขั้นตอนที่สำคัญ ๆ ในชีวิต ความผิดหวังในเรื่องต่าง อาทิ ความไม่สมหวังในรักที่คนพึงปรารถนา ความเจ็บแค้นอาฆาต คนเราไม่สามารถแก้ปัญหาทางจิตใจได้จึงพึ่งมายาศาสตร์และศาสนา

เนื่องจากว่าความเชื่อเกี่ยวกับศาสนา และความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์มีความใกล้เคียงกัน และเหมือนกันมากที่สุด แต่ศาสนาและไสยศาสตร์ก็มีบางจุดที่แตกต่างกัน ดังนั้น

นักวิชาการจำนวนหนึ่งได้แยกความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ออกจากกันและจำแนกจุดแตกต่างกันและเหมือนกันไว้ดังนี้.

Malinowski (สนธิ สมักรการ, 2539 ; อ้างอิงมาจาก Malinowski, 1924) ได้แบ่งแยกพฤติกรรมทางศาสนาและมายาศาสตร์หรือไสยศาสตร์ออกจากกันอย่างชัดเจน Malinowski เสนอว่ามายาศาสตร์หรือ ไสยศาสตร์ (Magic) นั้นเป็นศีลปะในทางปฏิบัติเป็นการกระทำเพื่อหวังผลอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ศีลปะปฏิบัติของมายาศาสตร์นั้น มีวิธีการอยู่ไม่กี่อย่างได้แก่ การว่าคาถา (Spell) การทำพิธีกรรม (Rites) และการปฏิบัติคน เป็นพิเศษในบางกรณีของผู้ปฏิบัติกร มายาศาสตร์ การกระทำไสยศาสตร์จึงเป็นสิ่งที่เห็นได้ง่าย เพราะเป็นการกระทำพิธีกรรมใช้คาถาอาคมเพื่อผลในทางปฏิบัติอย่างใดอย่างหนึ่งของมนุษย์ เท่านั้น และผลนั้นก็จะต้องเกิดขึ้นในเวลาที่ไม่นานจนเกินไปนัก ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมหรือ ปฏิบัติการมายาศาสตร์ จึงเป็นการกระทำเฉพาะกรณีทั้งสิ้น

ส่วนศาสนานั้น Malinowski (สนธิ สมักรการ, 2539 ; อ้างอิงมาจาก Malinowski, 1924) ถือว่าเป็นองค์กรที่สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ได้ด้วยตนเอง แต่วัตถุประสงค์ของปฏิบัติการทางศาสนามักจะสลับซับซ้อนมองเห็นไม่ได้ชัดเจนอย่างมายาศาสตร์ ฉะนั้น เทคนิคปฏิบัติทางศาสนาจึงไม่อาจบ่งชี้ได้ง่าย ๆ เหมือนของไสยศาสตร์ ศาสนาของสังคมดั้งเดิม มักจะเกี่ยวพันกับนิยายปรัมปรา (Mythology) ว่าด้วยต้นกำเนิดของชาดิวศ์และมักมีการอธิบายถึงความเป็นมาของโลกและจักรวาลหรือ สัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าทั้งหลายในศาสนา ด้วย ปฏิบัติการทางศาสนาจึงมิได้เป็นไปเพื่อหวังผลกันใดอันหนึ่งในปัจจุบัน แต่มุ่งที่จะสนองความต้องการทางด้านจิตใจในเรื่องความเชื่อในคุณงามความดีร่วมกันของผู้นับถือศาสนาเดียวกันมากกว่า

Durkheim (อมรา พงศาพิชญ์, 2533 ; อ้างอิงมาจาก Durkheim, 1964) เป็นนักปราชญ์อีกคนหนึ่งที่ยพยายามแยกศาสนาออกจากมายาศาสตร์ (Magic) Durkheim ถือว่า มายาศาสตร์นั้นเป็นความเชื่อและพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของทางโลกโดยทั่ว ๆ ไป เป็นความเชื่อของบุคคลแต่ละคนและไม่มีผลผูกพันต่อชีวิตของกลุ่มหรือสังคมแต่อย่างใด คนที่มาปรึกษาหรือขอความช่วยเหลือจากนักมายาศาสตร์ หรือนักไสยศาสตร์ก็เปรียบเหมือนกับลูกค้าที่มาซื้อของแต่อย่างใด ไม่เหมือนกับคนที่นับถือศาสนาเดียวกัน ซึ่งยอมรับนับถือบทบัญญัติหรือหลักศีลธรรมอันเดียวกันตลอดไป ความสัมพันธ์ระหว่าง ผู้ขอใช้มายาศาสตร์ กับผู้ให้มายาศาสตร์ จะเปรียบอีกอย่างหนึ่งก็เปรียบได้เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนไข้และหมอรักษาโรคเท่านั้น

Durkheim (สนิท สมักรการ. 2539 ; อ้างอิงมาจาก Durkheim . 1964) แยกความเชื่อเวทมนต์ ออกจากศาสนา โดยชี้แจงว่า “เวทมนต์คาถาเป็นสิ่งตรงข้ามกับศาสนา เพราะมีลักษณะบุคคลต่อสังคม” และ Durkheim ได้กล่าวต่อไปว่า “เวทมนต์คาถามีลักษณะเฉพาะของส่วนบุคคล (Individualistic) และไม่สามารถเชื่อ หรือผู้ปฏิบัติกับชุมชนทางจิตใจ (Moral Community)” ชุมชนทางจิตใจ ตามความคิดของ Durkheim หมายถึง กลุ่มชนที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน โดยใช้ความเชื่อ เดียวกัน และปฏิบัติเหมือนกัน เช่น กลุ่มคนที่นับถือศาสนาคริสต์ ซึ่งมีค่านิยมบรรทัดฐานและ ศีลธรรมอันเดียวกันเป็นแนวทางปฏิบัติ และพระเจ้าองค์หนึ่งอยู่เป็นศูนย์กลางเพื่อควบคุมมนุษย์ โดยเฉพาะ ศาสนาต้องมีโบสถ์ที่ผู้นับถือเห็นได้และร่วมกันได้ Durkheim ส่วนเวทมนต์คาถาไม่มีโบสถ์ มีแต่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปฏิบัติเวทมนต์คาถาและลูกค้ำเท่านั้น ฉะนั้นจึงไม่เป็นศาสนา

อมรา พงศาพิชญ์ (2533 . 40-42) นักวิชาการไทย ก็กล่าวถึงศาสนากับไสยศาสตร์แล้วเปรียบเทียบเพื่อแสดงความเหมือนและความแตกต่างระหว่างศาสนากับไสยศาสตร์ไว้ดังนี้

ตาราง 1 ความเหมือนและความแตกต่างระหว่างศาสนาและไสยศาสตร์

ศาสนา	ไสยศาสตร์
1.เชื่อในสิ่งศักดิ์เหนือธรรมชาติ	1.เชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติ
2.ความเชื่ออยู่เหนือประสบการณ์โดย ตรง	2.ความเชื่ออยู่เหนือประสบการณ์โดยตรง
3.มีระบบสัญลักษณ์	3.มีระบบสัญลักษณ์
4.มีพิธีกรรมและผู้ประกอบพิธีกรรม	4.มีพิธีกรรมและผู้ประกอบพิธีกรรม
5.ผู้ประกอบพิธีกรรมคือตัวแทนของผู้สืบทอดศาสนาหรือพระ แต่จะเป็นพระรูปใดองค์ใดก็ได้	5.ผู้ประกอบพิธีกรรมคือตัวแทนของสิ่งศักดิ์สิทธิ์สิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นตัวแทนที่ถูกกำหนดไว้ และโดยทั่วไปไม่อาจประกอบพิธีแทนกันได้
6.พิธีกรรมมีวัตถุประสงค์กว้าง ๆ เช่น เพื่อขอให้มีความสุขความเจริญ หรือเพื่อขอให้ได้ตั้งปรารภ	6.พิธีกรรมมีวัตถุประสงค์เฉพาะ เช่น เพื่อให้บุคคลหายจากโรคเพื่อทำร้ายศัตรู เพื่อขอฝน เป็นต้น
7.ขั้นตอนของพิธีกรรมมักเป็นการสวดขอและไม่มีจัดการให้เกิดกิจกรรมเชิงรูปธรรม	7.ขั้นตอนของพิธีกรรมมักมีการดำเนินเชิงรูปธรรม เช่น การลงยันต์ การปลุกเสก การนำรากไม้มาใส่ขันของหมอน้อย

จากการทบทวนแนวความคิดเกี่ยวกับความเชื่อศาสนาและไสยศาสตร์ที่กล่าวมานั้น เห็นว่าทั้งความเชื่อทางศาสนาและความเชื่อเกี่ยวกับไสยศาสตร์ล้วนแต่มีความสัมพันธ์ และเกี่ยวข้องกับ พิธีกรรม เพราะพิธีกรรมเป็นแบบอย่างของพฤติกรรมที่กำหนดไว้ด้วยกฎเกณฑ์ หรือ ธรรมเนียมประเพณี ให้กระทำโดยเฉพาะความเชื่อในศาสนาและความเชื่อในไสยศาสตร์ ใน สังคมแบบดั้งเดิม จึงถือว่า พิธีกรรมมีความสำคัญมากถ้าทำอย่างถูกต้อง เกรงครัด ก็จะเป็นที่ พอใจของพญาแถน (เทพเจ้า) ถ้าทำผิดพลาด หรือไม่ทำ ผีหรือแถน (เทพเจ้า) จะลงโทษ ใน สังคมปัจจุบันพิธีกรรมก็ยังถือเป็นเรื่องสำคัญ รวมทั้งพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา เช่น การจัด กิจกรรมตามเทศกาลต่าง ๆ หรือพิธีกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ เช่น งานวันเกิด งานสังคม เป็นต้น

2. ทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

2.1 ทฤษฎีหลัก

2.1.1 ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functionalism)

ทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ (Structural Functionalism) เป็นแนวคิดของ A.R.Radcliffe-Brown นักมานุษยวิทยาสังคมชาวอังกฤษ A.R.Radcliffe-Brown ได้เสนอแนวคิดไว้ในข้อเขียนชื่อ On Social Structure (1940) และในหนังสือ Structure and Function in Primitive Society (1964 : 181) Radcliffe-Brown กล่าวว่า สังคมเปรียบเหมือนอินทรีย์ ซึ่งมีชีวิต การเกิด เจริญเติบโต อาหารเจ็บป่วยได้ เยียวรักษาได้ เมื่อหายแล้วก็จะก้าวเดินต่อไปได้ ร่างกายมนุษย์ มีส่วนประกอบเพื่อการคงอยู่ สังคมก็มีโครงสร้างเพื่อการดำรงตนทั้งอวัยวะของคนและโครงสร้าง ของสังคมต่างก็ทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กันเพื่อผดุงร่างกายและสังคม หากสังคมเกิดความขัดแย้ง กันในโครงสร้างอันเนื่องมาจากกรขัดกันในการทำหน้าที่ที่ไม่สอดคล้องกันทำให้สังคมชะงักงัน หรือพัฒนาไปได้ช้า สังคมก็จะหาทางแก้ไข หรือปรับเปลี่ยนโครงสร้างของตนเองเพื่อดำรงอยู่ เพื่อพัฒนาก้าวหน้าต่อไป ร่างกายมนุษย์นั้นเมื่อเจ็บป่วยลงสามารถเยียวยาได้เช่นกัน อวัยวะใน ร่างกายบางส่วนก็สามารถปรับเปลี่ยนและแทนที่ได้แต่ก็ไม่ได้ทั้งหมดทุกส่วน โครงสร้างหลัก ๆ ไม่สามารถจะเปลี่ยนได้ เช่น ดับ ถ้าไส้ สมอง เป็นต้น คนจึงตายได้แต่สังคมไม่มีวันตายหลังจาก ที่ได้รับตัวให้พัฒนาขึ้นแล้วสังคมจะก้าวเดินต่อไปได้

เมื่อพูดถึง โครงสร้างก็ต้องพูดถึงหน้าที่ของ โครงสร้างควบคู่กัน ไป เพราะ โครงสร้างต้องทำหน้าที่เสมอ โครงสร้างก็คือสถาบันของสังคม ดังที่ Malinowski (1922) นักหน้าที่นิยมกล่าวว่า เกิดมาจากความจำเป็นพื้นฐานของมวลมนุษย์เอง ดังนั้นสถาบันหรือ โครงสร้างทางสังคมจึงต้องทำหน้าที่ตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของมนุษย์ เช่น สถาบัน ครอบครัว ทำหน้าที่ตอบสนองความจำเป็นการรับถ่ายทอดทางเพศ และสถาบันเศรษฐกิจทำหน้าที่ ตอบสนองความต้องการอาหารเพื่อการเจริญเติบโตของร่างกายมนุษย์ เป็นต้น

Parsons (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2544 : 68-69 : อ้างอิงมาจาก Parson. 1949) นักสังคมวิทยาชาวอเมริกัน มีบทบาทสำคัญมากเกี่ยวกับทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ ได้เสนอแนวความคิดว่า การกระทำ (Action) มีความสำคัญอย่างมากในการอธิบายและศึกษาระบบสังคม การกระทำ คือ การกระทำระหว่างกัน (Interaction) ระหว่างผู้กระทำ (Actor) สถานการณ์ (Situation) จุดมุ่งหมายหรือจุดประสงค์ (Goals) วิธีการ (Means) และแนวคิดของผู้กระทำ (Actor's Orientation) เมื่อขยายความให้กระจ่าง ผู้กระทำหมายถึง บุคคลที่ประสบสถานการณ์ต่าง ๆ และรู้จักควบคุมสถานการณ์ มีวิธีการต่าง ๆ เพื่อไปสู่จุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ สถานการณ์หมายถึง เงื่อนไขที่ผู้กระทำรู้จักและมีอิทธิพลต่อการเลือกจุดมุ่งหมาย และจะดำเนินการไปสู่จุดหมายนั้น และแนวคิดของผู้กระทำ หมายถึง ค่านิยม บรรทัดฐาน และความคิดอื่น ๆ ที่ผู้กระทำได้รับอิทธิพล ซึ่งเป็นแนวทางที่ผู้กระทำดำเนินการต่าง ๆ ไปสู่จุดมุ่งหมายภายใต้สถานการณ์นั้น

2.1.2 ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ (Symbolic Interactionism Theory)

ทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์ (Symbolic Interactionism Theory) เป็นทฤษฎีหนึ่งที่เพิ่งมีนักวิชาการสนใจ เป็นการอธิบายการจัดระเบียบทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และสามารถอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ทั้งในระดับบุคคลและสถาบัน

Mead (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2544 : 137-142 : อ้างอิงมาจาก Mead. 1934) เป็นนักจิตวิทยาสังคม ได้รวบรวมทฤษฎีเกี่ยวกับสัญลักษณ์สัมพันธ์ มีสาระสำคัญที่มีคักกล่าวถึงการจัดระเบียบทางสังคมคือ ความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลในสังคมนั้นอยู่ที่การมีและการให้ความหมายร่วมกัน (Shared Meaning) การกระทำระหว่างกันของบุคคลในสังคม จนเกิดเป็นความสัมพันธ์กันขึ้นนั้น เป็นเพราะใช้สัญลักษณ์ร่วมกัน Mead กล่าวว่า มนุษย์กับสังคมมีความสัมพันธ์ต่อกัน มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในสังคมและสังคมก็จำเป็นต้องมีมนุษย์อาศัยอยู่และมีการกระทำต่อกัน ทั้งมนุษย์และสังคมจึงพึ่งพาอาศัยกัน แก้ไขปัญหาาร่วมกัน เพื่อความอยู่รอดของทั้งสองฝ่าย เพราะฉะนั้นกระบวนการของการกระทำระหว่างกัน (Social Interaction) จึงมีความสำคัญมากในทฤษฎีของสัญลักษณ์สัมพันธ์

กล่าวโดยสรุป Mead ได้เน้นถึงความสัมพันธ์ของสัญลักษณ์ที่มนุษย์ได้ใช้ร่วมกัน การรวมกลุ่มทางสังคมมิได้เกิดขึ้นจากการร่วมกัน แต่มาจากความตั้งใจ การกระทำก็แสดงด้วยความตั้งใจ ด้านสัญลักษณ์จะเป็นเครื่องกระตุ้นให้บุคคลหนึ่งแสดงได้ตอบความหมายนั้น ๆ จนเกิดความสัมพันธ์กันขึ้น จึงมองเป็นการจัดระเบียบอย่างหนึ่ง

Blumer (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2544 : 137-142 : อ้างอิงมาจาก Blumer. 1962) ได้อธิบายการจัดระเบียบทางสังคมว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มต่าง ๆ เกิดจากผลของการที่บุคคลแปลหรือกำหนดความหมายของการกระทำต่อกัน การมีปฏิริยาโต้ตอบมิได้มีโดยตรงคือการกระทำของบุคคล แต่เพราะปฏิริยาต่อความหมายของการกระทำต่อกัน หรือปฏิริยาต่อกันต้องอยู่ในรูปแบบของกระบวนการที่บุคคลทั้งหลายเข้าใจในเหตุการณ์ สามารถประเมินเหตุการณ์ ให้ความหมาย และตัดสินใจที่จะมีการกระทำโต้ตอบ แนวความคิดของ Blumer มีลักษณะที่คล้ายกับความคิดของ Mead แต่ได้เน้นถึงปฏิริยาโต้ตอบระหว่างการกระทำระหว่างกันคือการแปลความหมายของสัญลักษณ์ เราอาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงในแบบแผนการกระทำระหว่างกันของบุคคลในสังคมนั้น มาจากการที่บุคคลหรือกลุ่มมีความคิดริเริ่มความคิดสร้างสรรค์ต่อการแปลความหมายหรือการตีความในแบบแผนการกระทำใหม่ ๆ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากแบบแผนเดิมย่อมจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแบบแผนการกระทำระหว่างกันได้

ทฤษฎีสัญลักษณ์ เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงกระบวนการกระทำระหว่างกัน มีข้อสมมติที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ดังต่อไปนี้

1. เนื่องจากพฤติกรรมเป็นการโต้ตอบหรือปฏิริยาของกระบวนการที่บุคคลต่าง ๆ ได้แปลความหมาย ประเมินผล ให้ความหมายคามเนื้อหาสาระที่บุคคลกระทำต่อกัน การจัดระเบียบทางสังคมจึงมีลักษณะเป็นกระบวนการมากกว่าที่จะเป็นโครงสร้าง
2. โครงสร้างทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นทันที โดยไม่ทำให้การกระทำของปัจเจกบุคคลชะงัก การที่จะเข้าใจแบบแผนของการจัดระเบียบทางสังคม จะต้องยอมรับว่าแบบแผนต่าง ๆ เหล่านั้นเป็นพฤติกรรมปลีกย่อยของปัจเจกบุคคล
3. ขณะที่ทำการมีลักษณะเป็นการกระทำที่ซ้ำ ๆ และมีโครงสร้างในเรื่องการกระทำนั้น ๆ โดยการนิยามสถานการณ์และการคาดหวังที่เห็นได้อย่างเด่นชัด ธรรมชาติของสัญลักษณ์แสดงให้เห็นถึงความสามารถของการใช้สัญลักษณ์ใหม่ ๆ ผลก็คือ ทำให้มีการแปลความหมายใหม่ การประเมินผลใหม่ การนิยามใหม่ และการกำหนดพฤติกรรมใหม่ ๆ เกิดขึ้นได้เสมอ โครงสร้างสังคมที่มีอยู่เดิมจึงมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งนี้ก็เพราะเป็นการกระทำระหว่างกัน
4. แบบแผนของการจัดระเบียบทางสังคม จึงเป็นตัวแทนของปรากฏการณ์หนึ่ง ๆ ที่เกิดขึ้นทันทีทันใด ซึ่งสามารถรักษาไว้เสมือนเป็นเรื่องราวต่าง ๆ ที่นิยามสถานการณ์ต่าง ๆ ซึ่งก่อให้เกิดและสนับสนุนแบบแผนเหล่านี้สามารถดำเนินการเปลี่ยนแปลง ตลอดจนสามารถเปลี่ยนแปลงแบบแผนนั้น ๆ ด้วย

5. การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นลักษณะของธรรมชาติ เนื่องจากการกระทำระหว่างกันก็เป็นการเปลี่ยนแปลงอยู่แล้ว สังคมเองจะหารูปแบบที่เหมาะสมที่สุดว่าจะเปลี่ยนแปลงเป็นรูปแบบใด และการเปลี่ยนแปลงจะไม่มีจุดในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ในสมัยหนึ่งจากแบบแผนการกระทำระหว่างกันนั้น อาจจะถูกต่างกันไปจากระบบแบบแผนการกระทำระหว่างกันในอีกสมัยหนึ่งก็ได้

การอธิบายเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมตามทฤษฎีสัญลักษณ์สัมพันธ์อาจจะกล่าวได้ว่าสามารถที่จะวิเคราะห์ได้ดีในระดับทางการกระทำระหว่างกันของปัจเจกบุคคลและได้ชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดจากการกระทำของปัจเจกบุคคลเนื่องจากปัจเจกบุคคลเป็นส่วนหนึ่งของสังคม ความสัมพันธ์อันเกิดจากการกระทำระหว่างกันทางสังคมจึงเป็นเรื่องราวของชาตินั้นเอง เปรียบเสมือนกับเวลาและกระแสที่ไม่เคยคอยใคร แบบแผนพฤติกรรมต่าง ๆ ที่เกิดจากการกระทำระหว่างกันจึงมีการสะสม มีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปสู่การกระทำระหว่างกันทางสังคมอื่น ๆ ค่อยเนื่องกันไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด

2.3 ทฤษฎีเสริม

2.3.1 ทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (Cultural Ecology)

Steward (นิยพรรณ (ผลวัฒนธรรม) วรรณศิริ. 2540 : 124-126 ; อ้างอิงมาจาก Steward. 1949) นิยามคำว่า นิเวศวิทยาว่า นิเวศวิทยาคือการปรับตัวเข้าหากันระหว่างสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ การปรับตัวของมนุษย์นั้นต่างจากสัตว์ตรงที่มันขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางวัฒนธรรม นิเวศวิทยาวัฒนธรรมคือ การศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษาวิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจากการปรับตัว (Adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิตโครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมวัฒนธรรมและวัฒนธรรมเป็นเรื่องมือช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมที่ต่างกันทำให้วิถีการผลิตและสภาพความเป็นอยู่ตลอดจนวัฒนธรรมต่างกัน ความแตกต่างนี้เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเทคโนโลยี และโครงสร้างสังคมเป็นหลัก วัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมจึงมีความแนบแน่นใกล้ชิดและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก ในยุคสมัยที่พัฒนาการด้านเทคโนโลยียังอยู่ในระดับต่ำมนุษย์จำเป็นต้องปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม และทำให้สภาพแวดล้อมมีอิทธิพลเป็นตัวกำหนดรูปแบบวัฒนธรรม แต่เมื่อเทคโนโลยีเจริญก้าวหน้ามากขึ้น มนุษย์ย่อมมีศักยภาพในการเปลี่ยน

หรือดัดแปลงสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น อิทธิพลของสภาพแวดล้อมก็เริ่มลดถอยลง หากแต่รูปแบบ และขนบธรรมเนียมประเพณีบางอย่างจะคงอยู่ และได้รับการสืบทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่อีกรุ่นหนึ่ง

2.3.2 ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusionism)

ทฤษฎีนี้จะเน้นถึงกระบวนการทางประวัติศาสตร์ที่ใช้อธิบายการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม เรียกว่า “ลักษณะเฉพาะทางประวัติศาสตร์” (Historical Particularism) นักมานุษยวิทยาในแนวความคิดนี้คือ Franz Boas (1940) นักมานุษยวิทยาชาวเยอรมันทำงานในตำแหน่งอาจารย์ในมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย ประเทศสหรัฐอเมริกา เน้นว่า “การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นกระบวนการที่มีลักษณะสำคัญของวัฒนธรรมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง โดยปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวัฒนธรรมใหม่” นอกจากนั้นยังเป็นผู้สนับสนุนให้เกิดแนวคิดที่เชื่อว่า “วัฒนธรรมสามารถวัดได้ โดยนำวัฒนธรรมที่แตกต่างกันมาเปรียบเทียบกันและพิจารณาคุณลักษณะที่สูงกว่าหรือค้อยกว่าของแต่ละวัฒนธรรม แต่ยังคงเชื่อว่าวัฒนธรรมนั้นไม่มีวัฒนธรรมใดที่ดีกว่าหรือเลวกว่ากัน” (ยศ สันตสมบัติ. 2548 : 35-41)

Barnett (1953 : 256) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันผู้ซึ่งสนใจศึกษาในประเด็นที่เกี่ยวกับนวัตกรรม (Innovation) ที่ถือว่าเป็นตัวแทนจากวัฒนธรรมหนึ่งและมีการถ่ายทอดไปยังวัฒนธรรมอื่น ในงานเขียนชื่อ Innovation : The Basis of Cultural Change (1953) กล่าวไว้ว่านวัตกรรมก็คือ ความคิดหรือพฤติกรรมหรือสิ่งใด ๆ ก็ตามที่เป็นของใหม่ เพราะมันแตกต่างทางด้านคุณภาพไปจากรูปแบบที่มีอยู่ Barnett เชื่อว่า “วัฒนธรรมเปลี่ยนไปเพราะนวัตกรรม แต่ขณะเดียวกันวัฒนธรรมบางวัฒนธรรมอาจเป็นตัวถ่วงหรือไม่สนับสนุนให้เกิดมีนวัตกรรมก็ได้ ฉะนั้นเขาจึงเสนอว่าจำเป็นต้องมีวิธีการส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมขึ้นในสังคมหรือวัฒนธรรม”

Rogers (1995: 26) ผู้เขียนงานชื่อ “Diffusion of Innovations” ได้เน้นว่า “การเปลี่ยนแปลงสังคมส่วนใหญ่เกิดจากการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามา มากกว่าเกิดจากการประดิษฐ์คิดค้นภายในสังคม และนวัตกรรม (Innovation) ที่ถ่ายทอดกันนั้น อาจเป็นความคิด (Idea) ซึ่งรับมาในรูปสัญลักษณ์ (Symbolic Adoption) ถ่ายทอดได้ยาก หรืออาจเป็นวัตถุ (Object) ที่รับมาในรูปการกระทำ (Action Adoption) ซึ่งจะเห็นได้ง่ายกว่า” Rogers ยังได้กล่าวอีกว่า “นวัตกรรมที่จะยอมรับกันได้ง่าย ต้องมีลักษณะ 5 ประการ ได้แก่ (1) มีประโยชน์มากกว่าของเดิม (Relative Advantage) (2) สอดคล้องกับวัฒนธรรมของสังคมที่รับ (Compatibility) (3) ไม่ยุ่งยากสลับซับซ้อนมาก (Less Complexity) (4) สามารถแบ่งทดลองรับมาปฏิบัติเป็นครั้งคราวได้ (Divisibility) และ (5) สามารถมองเห็นเข้าใจง่าย

(Visibility) นอกจากนั้น Rogers ยังได้นำเสนอขั้นตอนการตัดสินใจรับเอานวัตกรรมใหม่อีก 5 ขั้นตอนได้แก่ (1) ขั้นตอนในการรับรู้นวัตกรรม (Awareness) (2) เกิดความสนใจในนวัตกรรม นั้น ๆ (Interest) (3) ประเมินค่านวัตกรรม (Evaluation) (4) ทดลองใช้นวัตกรรม (Trial) และ (5) การรับหรือไม่รับเอานวัตกรรม (Adoption) or Refection) โดยผู้รับนวัตกรรมอาจมีทั้งผู้รับเร็วหรือช้าแตกต่างกันไป"

นิยพวรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ (2540 : 93) กล่าวถึง ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม จากที่หนึ่งหรือแหล่งหนึ่งไปยังอีกแหล่งหนึ่ง ซึ่งเนื้อหาของวิธีการแพร่กระจายจะกล่าวถึงสาเหตุของการแพร่กระจาย ปัจจัยที่สนับสนุนการแพร่กระจาย และผลของการแพร่กระจาย ทฤษฎีนี้เกิดขึ้นตอนปลายศตวรรษที่ 19 และแพร่หลายในต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นช่วง ที่ทฤษฎีวิวัฒนาการ (Evolutionism) ของ Tylor (1958) และ Lewis (1964) กำลังโด่งดัง อย่างไรก็ตามทฤษฎีการแพร่กระจายไม่ได้มีผู้หนึ่งผู้ใดคิดขึ้นมาโดยตรง เพราะในขณะนั้นความคิดในเรื่องการแพร่กระจายมีหลายแนวคิด

หลักของการแพร่กระจาย

วัฒนธรรมหนึ่ง ๆ จะแพร่กระจายไปยังแหล่งอื่น ๆ ได้ต้องยึดหลักว่า วัฒนธรรม คือ ความคิด และพฤติกรรม (ผลของความคิด) ที่ติดตัวบุคคล บุคคลไปถึงที่ใด วัฒนธรรมก็จะไปถึงที่นั่น ดังนั้น การแพร่กระจายของวัฒนธรรมจะขึ้นอยู่กับปัจจัยต่อไปนี้

1. หลักภูมิศาสตร์ ต้องไม่มีอุปสรรคทางภูมิศาสตร์ขวางกั้น เช่น ไม่มีภูเขา ทะเลกว้าง ทะเลทราย แหล่งหิมะ ป่าทึบ เป็นต้น เพราะสิ่งเหล่านี้เป็นอุปสรรคต่อการเดินทางของคนที่มีวัฒนธรรมติดตัว
2. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ การที่ผู้คนต้องเดินทางติดต่อไปมาหาสู่กันส่วนมากเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจ บ้างก็ต้องการไปติดต่อค้าขาย หรือแสวงหาโอกาสที่ดีกว่าทางเศรษฐกิจ บ้างก็ต้องการไปเที่ยวเตร่ดูสิ่งแปลกใหม่ แต่ก็ต้องมีเงินทองจึงจะไปเที่ยวยังถิ่นอื่นได้ คนที่มีเศรษฐกิจดีจึงมีโอกาสนำวัฒนธรรมติดตัวไปส่งสรรค์กับวัฒนธรรมอื่นได้
3. ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ การสนใจไปแลกเปลี่ยนวิธีการ พฤติกรรมใหม่ และความรู้ เป็นต้น การไปศึกษายังถิ่นอื่นจึงเป็นการไปแพร่กระจายวัฒนธรรมโดยตรง การรู้จักใคร่และแต่งงานกับคนต่างวัฒนธรรม การไปร่วมปฏิบัติคามพิธีกรรมทางศาสนาและการอพยพโยกย้ายถิ่นเพราะเกิดภัยทางสังคม เช่น เกิดสงคราม และความขัดแย้ง การประสพภัยธรรมชาติ เช่น ไข้หวัดมากแหวง แห้งแล้ง และการยึดครองโดยผู้รุกราน เหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยให้เกิดการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมทั้งสิ้น

4. การคมนาคมขนส่งที่ดี เป็นปัจจัยเอื้อต่อการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม เช่น ถนนดี พาหนะสำหรับการโดยสารและการเดินทางในระยะทางไม่ไกลเกินไป นัก ล้วนแล้วแต่เป็นอัตราเร่งการแพร่กระจายที่ดีด้วย

ยศ สันตสมบัติ (2548 : 35) อธิบายว่าในช่วงปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 มีนักมานุษยวิทยา 2 กลุ่มที่เน้นอิทธิพลของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion) ต่อการเปลี่ยนแปลงนักมานุษยวิทยากลุ่มแรกเป็นชาวอังกฤษนำโดย G.Elliott Smith, William J. Perry. และ W.H.R. Rivers นักมานุษยวิทยากลุ่มนี้เสนอว่า อารยธรรมชั้นสูงมีจุดกำเนิดในประเทศอียิปต์ ได้นำเอาความรู้ด้านการเกษตรกรรม การทำภาชนะ การหลอมเหล็ก การทอผ้าและการก่อสร้างไปใช้ ทำให้ศิลปวิทยาแขนงต่าง ๆ แพร่กระจายไปยังส่วนต่าง ๆ ของโลก ส่วนนักมานุษยวิทยาอีกกลุ่ม ซึ่งสนใจในแนวคิดเรื่องการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมเป็นนักมานุษยวิทยาชาวเยอรมันและออสเตรีย เช่น Fritz Graeb และ Wilhelm Schmidt นักมานุษยวิทยากลุ่มนี้เสนอว่า จุดศูนย์กลางของวัฒนธรรมนั้นมีได้มีเพียงจุดเดียวหากแต่มีหลายจุด แต่ละจุดก็แพร่กระจายวัฒนธรรมของตนออกไปรอบ ๆ เป็นวงกลม เรียกว่า Culture Circle หรือ Kulturkreis ดูเหมือนว่าทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมของนักมานุษยวิทยาทั้งสองกลุ่มดังกล่าวข้างต้นจะวางอยู่บนข้อสมมติฐานว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ในสังคมต่าง ๆ มักไม่ค่อยมีความคิดสร้างสรรค์ ไม่รู้จักคิดค้นสิ่งใหม่ แต่มักลอกเลียนจากผู้อื่นอยู่เสมอ แนวความคิดของนักมานุษยวิทยาทั้งสองกลุ่มนี้ได้รับการโจมตีจากนักมานุษยวิทยาอเมริกัน ในเวลาต่อมาและเสื่อมความนิยมลง

การแพร่กระจาย ทางวัฒนธรรม หมายถึง การที่วัฒนธรรมจากสังคมหนึ่งแพร่กระจายไปสู่อีกสังคมหนึ่ง โดยมีการกระทำผ่านตัวแทนต่าง ๆ เช่น นักปราชญ์ นักกวี หนังสือพิมพ์ วิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ หรือในรูปแบบที่มีการแลกเปลี่ยนทางการค้า เป็นต้น การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมยังเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคม (Social Milieu) ของสังคมผู้แพร่และสังคมที่ยอมรับการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมด้วยและเป็นที่น่าสังเกตว่าการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ โดยทั่วไปมักจะแพร่กระจายเร็วกว่าและได้รับการต่อต้านน้อยกว่าวัฒนธรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับวัตถุ

สรุปทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมช่วยอธิบายวิธีการ ขั้นตอนของการแพร่กระจายทางวัฒนธรรมหนึ่งไปสู่อีกวัฒนธรรมหนึ่ง ซึ่งจะต้องคำนึงถึงความเหมือนและความแตกต่างของวัฒนธรรมทั้งสองเป็นสำคัญ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. งานวิจัยในประเทศ

ลัดดา ปานุทัย (2520 : 106-109) ได้วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย สรุปได้ว่า สัญลักษณ์มีความหมายคือ สิ่งที่ใช้แสดงออกแทนสิ่งอื่นเพื่อสื่อความหมายให้เกิดภาพเข้าใจชัดเจน หรือทำให้เข้าใจดีขึ้น โดยใช้รูปธรรมแทนนามธรรม สัญลักษณ์ใช้ในทางภาษาวรรณคดีและแขนงวิชาอื่น ๆ เช่น ภาษาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ เป็นต้น ในวรรณคดีถือว่าภาษาเป็น สัญลักษณ์ เราสามารถนำคำ ข้อความ พุทธิกรรม เครื่องหมาย มโนภาพธรรมชาติและวัตถุ สิ่งของต่าง ๆ นำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ได้ และพื้นฐานของการใช้สัญลักษณ์มีมาจากวัฒนธรรม เช่น ศาสนา คติชนวิทยา ศิลปะและวรรณคดี ในวรรณคดีไทยมีการใช้สัญลักษณ์มาตั้งแต่สมัยสุโขทัย นอกจากนี้ยังใช้สัญลักษณ์เฉพาะบุคคล เมื่อนำมาใช้ซ้ำ ๆ กันในวรรณกรรมปัจจุบัน นับเป็นการใช้สัญลักษณ์ตามแบบแผน ในวรรณคดีทุกประเภทมีโอกาสใช้สัญลักษณ์มากหรือน้อยต่างกัน วรรณคดีที่มีเรื่องราวเกี่ยวกับนามธรรม นิยมใช้สัญลักษณ์สื่อความหมายได้ดี นอกจาก วรรณคดีไทยนิยมนำสัญลักษณ์ในโวหารภาพพจน์ เปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง เพื่อให้เข้าใจความหมายได้ง่ายขึ้น และเมื่อกล่าวถึงสัญลักษณ์นิยมนำคือลัทธิทางศิลปะอย่างหนึ่ง วรรณกรรมแนวสัญลักษณ์นิยมตะวันตกได้รับอิทธิพลจากเรื่องสั้นของนักเขียนอเมริกันและกวีแนวสัญลักษณ์นิยมของฝรั่งเศส และในปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 อิทธิพลของวรรณกรรมแนวสัญลักษณ์นิยมปรากฏในนวนิยายและวรรณกรรมประเภทต่าง ๆ มากขึ้น สำหรับประเทศไทยเราได้รับอิทธิพลของสัญลักษณ์นิยมตะวันตกในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยมีการแปลและดัดแปลง โดยในระยะแรก วรรณกรรมแนวสังคมนิยม ธรรมชาตินิยมและสัญลักษณ์นิยม เข้ามาปะปนกัน ยังไม่เห็นแนวการเขียนแบบสัญลักษณ์นิยมที่เด่นชัด วรรณกรรมแนวสัญลักษณ์นิยมปรากฏชัดเจนในงานเขียนของนักเขียนบางคนใน “นักเขียนกลุ่มมหาวิทยาลัย” ซึ่งมีผลงานในแนวสัญลักษณ์นิยมชัดเจนระหว่างปี พ.ศ. 2507-2516

กิตติพงษ์ ประชุมแดง (2533 : 135-140) ได้ศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคม จากการพัฒนาการท่องเที่ยวต่อชาวบ้านคูเคื่อ ตำบลแจระแม อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี ผลการศึกษาพบว่า 1) การดำรงชีวิตเหมือนสังคมชนบททั่วไป สภาพเศรษฐกิจ การประกอบอาชีพเดิมอาชีพหลักเกษตรกรรม ปัจจุบันเปลี่ยนมาประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยว ดำเนินธุรกิจเพื่อการค้า 2) การประกอบธุรกิจท่องเที่ยวของชาวบ้านเริ่มประมาณปี พ.ศ. 2520 โดยชาวบ้านจะประกอบธุรกิจร้านอาหารบริเวณหาดคูเคื่อ ในปี พ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นปีที่รัฐบาลให้ปีปีท่องเที่ยว ไทย หาดคูเคื่อได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว จึงทำให้มีผู้มาประกอบธุรกิจ

ท่องเที่ยวเป็น จำนวนมาก จนกลายเป็นธุรกิจที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ยึดของคนที่ไป และ นอกจากจะประกอบธุรกิจ ร้านอาหาร ยังมีธุรกิจบริการอื่น ๆ อีกคือ บริการรับฝากรถ และหาบเร่ 3) การพัฒนาการท่องเที่ยวภาคเหนือส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคมชาวบ้านเหนือ ผลกระทบด้านเศรษฐกิจ 3.2 ผลกระทบด้านสังคม

อรศิริ ปาณินท์ และคณะ (2533 : 82-83) ได้วิจัยการจัดทำคู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัด เล่มที่ 3 วัดในภาคอีสาน วัดอุประสงค์หาแนวทางการอนุรักษ์ พัฒนาและปรับปรุงด้านกายภาพของวัดในพื้นที่ภาคอีสาน ซึ่งมีศักยภาพในการท่องเที่ยวสูง และมีเป้าหมายที่จะเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดและแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ โดยเสนอวัดซึ่งมีศักยภาพการท่องเที่ยวสูง 4 ประเภท ได้แก่ วัดพระธาตุ วัดป่า วัดพื้นบ้าน และวัดร่วมสมัย ซึ่งจะเน้นความสำคัญหรือจุดดึงดูดในวัดแต่ละประเภทพบว่า วัดพระธาตุ เน้นความสำคัญที่องค์พระเจดีย์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมความเคารพศรัทธาของประชาชน ซึ่งเป็นประเภทโบราณสถาน เช่น วัดพระธาตุพนม วัดพระธาตุเชิงชุม วัดพระธาตุเรณูนคร วัดพระธาตุนารายณ์เจงเวง วัดป่า เน้นความสำคัญของพระสงฆ์ ผู้ก่อตั้งสำนักหรือวัด และเน้นลักษณะเฉพาะของธรรมชาติที่ก่อให้เกิดความวิเวกที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม เช่น วัดมหาวนาราม วัดหนองป่าพง วัดป่านานาชาติ วัดภูเขาแก้ว วัดสุปฏิหาราม จังหวัดอุบลราชธานี วัดป่าสุทธาวาส วัดป่าอุดมสมพร จังหวัดสกลนคร วัดร่วมสมัย เป็นวัดซึ่งมีการออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยของภาคอีสาน มีทั้งในเมืองและวัดป่า จะเน้นความสำคัญของสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นจุดดึงดูดความสนใจถ้าเป็นวัดป่าจะไม่เน้นความสำคัญของสถาปัตยกรรมแต่จะเน้นความสำคัญหลักของวัด เช่น วัดศาลาลอย จังหวัดนครราชสีมา วัดพื้นบ้าน ไม่มีการเน้นความสำคัญ แต่สีหรือโบสถ์พื้นบ้านจะมีลักษณะเฉพาะในด้านรูปทรง และความรู้สึกด้านจิตใจคือสภาพแวดล้อม เป็นคุณลักษณะเฉพาะที่ดึงดูดความสนใจ

สุจิต บุญประเสริฐ (2533 : 135-136) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจที่เป็นผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว : การศึกษาเฉพาะกรณี บ้านเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม ผลการศึกษาพบว่า ผลคือนอกจากการท่องเที่ยวผลต่อเมืองด้านหน้า ซึ่งเกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวโดยตรง คือ ร้านจำหน่ายสินค้า พื้นเมือง ร้านอาหาร และที่พัก สำหรับร้านจำหน่ายสินค้าพื้นเมือง สามารถกระจายรายได้สู่กลุ่ม ต่าง ๆ ภายในหมู่บ้าน

นวล สารสอน (2533 : 69-70) ได้ศึกษาผลกระทบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพสังคม-เศรษฐกิจที่ตลาดน้ำดำเนินสะดวก อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ผลการศึกษาพบว่า ผลกระทบจากกิจกรรมท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพชุมชนทั้งด้านเศรษฐกิจ และสังคมนั้น ได้รับผลน้อยเนื่องจากกิจกรรมท่องเที่ยวในที่นี่มีข้อจำกัดอยู่อย่างมาก เช่น ระยะเวลา

ห้องเที่ยวมีเฉพาะที่มีตลาดน้ำในตอนเช้าของวันเท่านั้น และนอกจากนั้นนักท่องเที่ยว ยังถูกจำกัดพื้นที่ชมตลาดน้ำให้อยู่ในเขตพื้นที่ของร้านค้าขายของที่ระลึกเท่านั้น จึงทำให้ระดับ ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับนักท่องเที่ยวมีน้อย ส่วนตัวนำแห่งการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ การพัฒนาถนนซึ่งมีบทบาทเข้ามาแทนที่เส้นทาง คมนาคมทางน้ำ ดังจะเห็นจากการเปลี่ยนแปลงศูนย์กลางตลาดชุมชนจากบริเวณริมคลองไปสู่สอง ฟากถนน เช่น ตลาดเสรีที่นับวันจะขยายมากขึ้นในอนาคต

รวีช เอี่ยมเจริญ (2535 : 75-78) ได้ศึกษาบทบาทที่พักแบบประหยัดสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนเมือง : กรณีศึกษาบริเวณถนนข้าวสาร ผลการศึกษาพบว่า บริเวณพื้นที่ศึกษามีการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดิน จากอาคารพาณิชย์ บ้านพักอาศัย เป็นที่พักแบบประหยัดในการปรับปรุง รวมทั้ง สร้างขึ้นใหม่เป็นจำนวนมาก ที่มีเกสต์เฮาส์กระจายตัวบริเวณพื้นที่ศึกษา ทำให้เกิดผลกระทบต่อด้านกายภาพในระดับอาคาร ย่าน และเมือง, ผลกระทบ ด้านเศรษฐกิจ ทั้งด้านบวกและลบ, ผลกระทบด้านสังคมและชุมชน ผลกระทบ ทางศิลปวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของไทย

พิเชฐ พิมพ์ศรี (2536 : 119-120) ได้ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเดินป่า : ศึกษาเฉพาะกรณีของ อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวเดินป่าในอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ มีแนวโน้มขยายตัวทุกปี เนื่องจากได้รับ ความนิยมจากกลุ่มนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ ที่ชอบความสวยงามของธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่นและการ ผจญภัย ผลประโยชน์ของการท่องเที่ยวเดินป่า คือ ประชาชนในท้องถิ่นได้มีโอกาสในการหารายได้พิเศษจากการท่องเที่ยว แต่ก็มีผลเสียทางด้านกายภาพ ด้านสังคมและวัฒนธรรม การ เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ไพโรจน์ เบาลใจ (2536 : 65-90) ได้ศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพของหนังสือที่เป็นสาเหตุให้เด็กเลือกหนังสือเรียนเมื่อรวมเด็กเก่ง ปานกลาง อ่อนภาษาไทย โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อยของหนังสือที่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ใช้เป็นเกณฑ์ในการเลือกหนังสือเรียน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนระดับ ประถมจากกรุงเทพมหานคร จำนวน 47 โรงเรียน ผลปรากฏว่า โดยลักษณะภาพรวม (รวมเด็กเก่ง ปานกลาง และอ่อนภาษาไทยเข้าด้วยกัน) นักเรียนกลุ่มตัวอย่างดังกล่าว มีเกณฑ์ในการเลือกหนังสือเรียน ดังนี้ คือ เด็กพิจารณาคุณภาพเป็นอันดับแรก ต่อจากนั้นเป็นชื่อหนังสือ สารบัญ ราคายกหน้าย สี และแบบตัวอักษร ขนาดตัวอักษร การเข้าเล่ม และอันดับสุดท้าย คือสำนักพิมพ์และปีที่พิมพ์

รัชพล ปิงพิบูลย์ (2537 : 55) ได้ศึกษากระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ พบว่า ชาวไทยทรงดำ มีกระบวนการถ่ายทอดการทอผ้าสืบต่อกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในกระบวนการสอนการทอผ้าได้มีการพูดคุย แลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้ถ่ายทอดและผู้รับการถ่ายทอด ทำให้ผู้ให้สามารถสอดแทรกความรู้ด้านต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีพได้อีกด้านหนึ่ง ผู้เกี่ยวข้องในกระบวนการถ่ายทอด ได้แก่ พ่อ แม่ และญาติพี่น้องที่มีความรู้เป็นผู้ให้การถ่ายทอดคอบุตรหลานที่ยังไม่ได้รับการเรียนรู้ให้ได้รับการเรียนรู้ตามขั้นตอนจนสามารถปฏิบัติเองได้

ทวีช จตุรพฤกษ์ (2538 : 75) ได้ศึกษาพิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวเขาชาวกน : การศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าลือชอ ในจังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ชุมชนชาวเขาสูญเสียศักยภาพในการจัดการกับปัญหาตนเอง ความเป็นชาติพันธุ์อยู่ในภาวะใกล้จะแตกสลาย พิธีกรรมจึงเป็นปฏิบัติการของชาวบ้านที่ถูกผลิตซ้ำขึ้นมาเพื่อนิยามความเป็นคนลือชอใหม่ และยังเป็นภาษาของการปรับเปลี่ยนทั้งโลกทัศน์

วิรัตน์ พงษ์ทอง (2538 : 23) ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อการค้าอยู่และการเสื่อมสลายของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทย : กรณีศึกษาหมู่บ้านไทยวน ตำบลคอนแร่ จังหวัดราชบุรี พบว่า การพัฒนาจากส่วนกลาง ที่นำความทันสมัยไปสู่ชนบท ทำให้การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตจากสังคมเกษตรไปสู่สังคมอุตสาหกรรม จึงนำสินค้าจากโรงงานอุตสาหกรรมเข้ามาแทนศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน

สรัชชา เวชพฤดิ (2538 : 36) ได้ศึกษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การติดต่อทางวัฒนธรรมและกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมในชุมชนมอญ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ พบว่า ปัจจัยภายในช่วยรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้แก่ ผู้นำทางศาสนาและผู้นำทางการศึกษา ส่วนปัจจัยภายนอกทำให้สูญเสียเอกลักษณ์ ทางวัฒนธรรม ได้แก่ ความทันสมัย การเป็นเมืองการเป็นอุตสาหกรรม แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและสื่อสารมวลชน จากการสังเกตพบว่าเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของมอญนับวันจะลดลงไปเนื่องจากกระแสของโลกาภิวัตน์

อรัญญา สุวรรณดี (2538 : 112-114) ได้ศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจ และสังคมจากการท่องเที่ยวแก่งคุดคู้ บ้านน้อย ตำบล เขียงคาน อำเภอเขียงคาน จังหวัดเลย ผลการศึกษาพบว่า เศรษฐกิจ เดิมชาวบ้านประกอบอาชีพเกษตรกรรม ต่อมาเมื่อแก่งคุดคู้ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ชาวบ้านจึงหันมาประกอบ อาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเพราะสามารถสร้างรายได้ดีกว่าการทำนาทำไร่ซึ่ง เป็นอาชีพดั้งเดิม แก่งคุดคู้เป็นที่ดินสาธารณะที่ใช้ในการประกอบธุรกิจ

เกี่ยวกับการท่องเที่ยว โดยภาพรวมในทางสังคมต่อการท่องเที่ยวแก่บุคคลผู้ ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในทางที่ดีขึ้น และเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาสังคมของหมู่บ้าน

ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ : (2540 : 111-113) ได้ศึกษาความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาของคนไทย : การปลูกฝังอบรมและคุณภาพชีวิต พบว่าสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาทางด้านความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนา คือวัดและชุมชน โดยมีพระสงฆ์เป็นผู้นำในการพัฒนา บทบาทที่วัดและชุมชนปฏิบัติได้แก่

1. มีบทบาทคือนักศึกษามหาวิทยาลัย โดยเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์ และส่งเสริมชมรมพุทธศาสตร์ของมหาวิทยาลัย
2. จัดกิจกรรมส่งเสริมความเชื่อและการปฏิบัติทางพุทธศาสนาแก่เยาวชนที่วัดอย่างสม่ำเสมอ
3. พระสงฆ์ช่วยสอนวิชาที่สอดคล้องกับพระพุทธศาสนาในโรงเรียนในทุกระดับชั้น
4. พัฒนาชุมชนให้มีคุณภาพทางพุทธศาสนา

มานี ไชยธีรานุวัตร และคณะ (2541 : 1-5) ได้ศึกษาบทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีศึกษาในภาคกลาง และภาคตะวันออก พบว่าบทบาทของพระสงฆ์ตามบริบทของพระพุทธศาสนายังคงเป็นเช่นเดิม ไม่ได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย แต่พระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ ต้องศึกษาเล่าเรียนธรรม ปฏิบัติธรรม เจริญกุศล เมื่อแตกฉานถึงแก่นของศาสนาแล้วจึงทำบทบาทเผยแผ่ธรรม สั่งสอนและชี้แนะให้ประชาชนรู้เท่าทันสังคม ทันโลก และมีส่วนร่วมในการสนับสนุนการศึกษา

ขวัญสุภา ขันขวิทย์ (2541 : 32) ได้ศึกษาการเปรียบเทียบการจัดการสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสองแห่งในเมืองเก่าอยุธยา ที่มีผลต่อชุมชนท้องถิ่น กรณีศึกษา การจัดการแบบมูลนิธิกับแบบชุมชนดั้งเดิม ผลการศึกษาความคิดเห็นชุมชนต่อการจัดการ 2 รูปแบบ พบว่าการจัดการของกลุ่มชุมชนดั้งเดิมให้ประโยชน์ต่อชุมชน ท้องถิ่น ที่มีที่อาศัยอยู่โดยรอบพื้นที่ได้มากกว่า เพราะการจัดการเน้นการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของชุมชน ส่วนการจัดการของกลุ่มมูลนิธิแม้มีการจัดสรรเงินรายได้เพื่อ พัฒนาหน่วยงานต่างๆ ในชุมชน อยู่ทั้งเป็นการให้ประโยชน์ต่อกลุ่มคนเพียงบางคนหรือ เพื่อพื้นที่ของคน

อนันต์ สุรพัฒน์ (2541 : 98) ได้ศึกษาเปรียบเทียบเชิงพื้นที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ แหล่งท่องเที่ยวประเภทมรดกทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา ผลการศึกษาพบว่า พบว่า กระบวนการในการเปิดโอกาสให้ ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยว ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ยัง

มี ไม่มากพอ และยังไม่ชัดเจนเท่าที่ควร อีกทั้งประชาชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีเวลาในการเข้ามามีส่วนร่วมมากนัก เนื่องจากต้องประกอบอาชีพในการทำมาหากิน

พระมหาชัยนาท อรรถบุตร (2542 : 99-103) ได้วิจัย แรงจูงใจในการเข้าวัดของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ : กรณีศึกษาวัดกัลยาณมิตรธรรมหาวิหาร ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เข้าวัด 1 ครั้งหรือน้อยกว่าต่อเดือน แรงจูงใจส่วนใหญ่คือการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา แรงจูงใจภายนอกคือ ความศรัทธาต่อเจ้าอาวาสและความต้องการวัดอุดมมงคล ความมุ่งหมายส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นด้านพิธีกรรมมากกว่า เช่น การถวายสังฆทาน การทำบุญตามวันสำคัญทางศาสนา และงานพิธี เช่น งานบวช งานศพ

เกษสุภา งามขวา (2543 : 86-89) ได้วิจัยพระธาตุคูม : แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์ทางการศึกษากุณิหลังของวัดพระธาตุคูมลักษณะและคุณค่าทางศิลปกรรมของพระธาตุคูม คุณค่าแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรม และสภาพปัญหา การจัดสภาพภูมิสถาปัตยกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า วัดพระธาตุคูม เป็นวัดที่มีโบราณสถานที่สำคัญคือ พระธาตุคูม “พระธาตุคูม” เป็นปราสาทขอมที่สร้างด้วยอิฐเป็นปราสาทหลังเดียว ช่วงเวลาสร้างประมาณ พ.ศ. 1560-1630 และได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมพระธาตุคูม การดูแลปรับปรุงสภาพแวดล้อม โดยการจัดสภาพภูมิสถาปัตยกรรมที่เหมาะสม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยเพื่อเสริมสร้างความสง่างามและสร้างความดึงดูดใจแก่ผู้พบเห็น และเพื่อส่งเสริมให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดสกลนครให้เป็นที่รู้จักแก่บุคคลทั่วไป ได้เสนอแนะการอนุรักษ์โบราณสถานและสภาพแวดล้อมของกรมศิลปากรว่า ควรขยายวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ฤทธิ อนุจรพันธ์ (2543 : 101-105) ได้ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อ อำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน ผลการศึกษาพบว่า การส่งเสริมการท่องเที่ยวทำให้เกิดผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมในด้านการเปลี่ยนแปลงทั้ง 3 ด้าน เนื่องจากปริมาณนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน มีมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการเพิ่มขึ้นของพื้นที่ย่านการค้าและบริการแก่ นักท่องเที่ยว ซึ่งในปัจจุบันพื้นที่ส่วนใหญ่ที่ตั้ง อยู่บริเวณริมถนนสายหลักได้เปลี่ยนจากที่อยู่อาศัยเป็นพื้นที่พื้นที่การค้าและบริการซึ่งส่งผลให้เกิด การสร้างงานและสร้างรายได้แก่ประชากรในท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม จากปริมาณนักท่องเที่ยวที่เพิ่มขึ้นรวมทั้ง การเข้ามาประกอบกิจการค้าขายและ บริการของคนต่างถิ่นทำให้จำนวนประชากรในเขตเทศบาลมีจำนวนที่เพิ่ม มากขึ้น ซึ่งส่งผลให้พื้นที่เกิดปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อมที่สำคัญ 2 ด้าน คือ ปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้นในเขตเทศบาลเมืองแม่ฮ่องสอน และปัญหาน้ำเสียจาก การปล่อยน้ำทิ้งของพื้นที่พักอาศัย อาคารพาณิชย์ และโรงแรมต่าง ๆ

ชิป ศรีสกุลไชยรัก (2543 : 101) ได้ศึกษาการอนุรักษ์ย่านบางรักเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการท่องเที่ยวที่เหมาะสมกับพื้นที่ศึกษา คือการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม จึงได้ทำการเสนอแนะนโยบายการอนุรักษ์ พัฒนาอย่างยั่งยืน ทั้งทางด้านกายภาพและวัฒนธรรม โดยมีพื้นฐานความคิด มาจากแนวคิดในการอนุรักษ์ สถาปัตยกรรมและชุมชน, การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ชววิทย์ มิตรชอบ (2544 : 87) ได้ศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยระบบสหกรณ์ : กรณีศึกษาสหกรณ์ไฟฟ้าโครงการ หลวงแม่กำปอง จำกัด จังหวัดเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมโดยระบบสหกรณ์มีความเหมาะสม ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่น ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาคมท้องถิ่นในการวางแผนการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

รัฐทิติยา หิรัญยหาศ (2544 : 100-103) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอกำแพง จังหวัดกาญจนบุรี ได้เสนอเลือกแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของบ้านหนองขาวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยได้เลือกแนวคิดทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เลือกรูปแบบชุมชนบริหารจัดการเองโดยมีองค์กรภายนอกสนับสนุนให้คำปรึกษา และได้มีการวางแผนการพัฒนาในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก นอกจากนี้ยังมีการวางแผนพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และกำหนดแนวทางการบริหารจัดการในลักษณะของการเลือกตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

เนตรชนก นันท์ (2544 : 107-109) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกรณีศึกษาชุมชนวัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอลี้ จังหวัดลำพูน พบว่าองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวของวัดห้วยต้มมีจุดแข็ง 2 ด้านคือ ด้านสิ่งดึงดูดใจและด้านความสะดวกในการเข้าถึง และมีจุดอ่อนในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและขาดการให้บริการข้อมูล มีแนวทางในการจัดการ 4 ด้านคือ การจัดโครงสร้างองค์การการท่องเที่ยว การจัดการด้านบุคลากร การจัดระบบการดำเนินงาน และการจัดรายการนำเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ประหยัด ละคอนรัมย์ (2544 : 80-83) ได้ศึกษาแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน : กรณีศึกษาตลาดริมน้ำคอนหาวย จังหวัดนครปฐม ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยสำคัญที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวคือ รสชาติอาหารและความ เป็นเอกลักษณ์ของตลาดริมน้ำ ในด้านปัญหาที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยว ได้แก่ ปัญหา ด้านการบริการการท่องเที่ยวและเกิดผลกระทบสภาพแวดล้อมทางกายภาพ โดยเฉพาะแหล่งน้ำ ธรรมชาติ ในด้านปัญหาการบริหารและการจัดการ

การท่องเที่ยวขององค์กรชุมชน ได้แก่ การขาดการบริหารจัดการที่ดี การแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบไม่ชัดเจน ปัญหาการจัดเก็บ ผลประโยชน์ ปัญหาด้านงบประมาณ การขาดการประสานงานกับองค์กรอื่น ๆ และปัญหาการมีส่วนร่วมของประชาชนในชุมชน

ฤทัยวัลย์ มโนสา (2544 : 85-88) ได้ศึกษาแนวความคิดในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี ผลการศึกษาพบว่า ลักษณะพื้นที่ของอุทยานประวัติศาสตร์เมืองสิงห์ มีศักยภาพทั้งทางด้านทรัพยากรวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติ ในการพัฒนาให้เป็นแหล่ง ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สำหรับแนวทางในการจัดการ ควรมีการพัฒนานุสาวรีย์ ปรับปรุง ระบบสื่อความหมายและการให้บริการนักท่องเที่ยว ควบคุมคุณภาพการให้บริการด้านการท่องเที่ยว เน้นการสร้างร่วมมือและการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาครัฐ เอกชนและชุมชนท้องถิ่นและมีการติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง

นิมิตพงษ์ เขาวนปรีชา (2544 : 99-100) ได้ศึกษาความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ บริเวณวนอุทยาน น้ำตกเจ็ดสาวน้อย จังหวัดสระบุรี ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการของนักท่องเที่ยวที่จะให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้นในบริเวณวนอุทยานน้ำตกเจ็ดสาวน้อยคือ การรับรู้ข่าวสารของนักท่องเที่ยว และความเต็มใจในการบริจาคเงินเข้ากองทุนฟื้นฟู ธรรมชาติ

ศุภวรรณ โพธิ์นาค (2545 : 95-96) ได้ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตของชุมชนเกาะล้าน เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวที่เป็นมาในอดีตและในรูปแบบที่เป็นอยู่ใน ปัจจุบันของเกาะล้านได้ก่อให้เกิดผลกระทบทั้งทางด้านบวกและด้านลบต่อวิถีชีวิตของ คนไทยในชุมชน ด้านบวกคือ การท่องเที่ยวทำให้มีความหลากหลายของทางเลือกในการประกอบ อาชีพมากขึ้น และก่อให้เกิดรายได้แก่ครัวเรือนและชุมชนมากขึ้น ซึ่งเป็นทางเลือก นอกเหนือจากการทำประมง

บานเย็น ชาญธนะวัฒน์ (2545 : 89-90) ได้ศึกษาการท่องเที่ยวกับผลกระทบต่อชุมชนชาวไทยใหญ่ : กรณีศึกษาหมู่บ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอนผลการศึกษาพบว่า การส่งเสริมการท่องเที่ยวทั้งจกภาครัฐและเอกชน ได้มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสภาพแวดล้อมของชุมชน มีการเร่งพัฒนาทางด้านสาธารณูปโภค ขันพื้นฐาน เพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมา เกิดการจัดระเบียบสภาพแวดล้อม ของชุมชนใหม่ให้ร่มรื่นน่าดู โดยคนในชุมชนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ผลคือชาวบ้าน จำนวนมาก มีรายได้โดยการยึดอาชีพค้าขาย และการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวทำให้ ชาวบ้าน ลดปริมาณการตัดไม้ทำลายป่า หรือล่าสัตว์ลง

บำรุง อิศรกุล (2545 : 95-98) ได้วิจัยอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการออกแบบตราสัญลักษณ์” ผลการวิจัยพบว่าสามารถแบ่งประเภทของอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการออกแบบตราสัญลักษณ์ได้ดังนี้

1. อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา-ความเชื่อ รูปแบบตราสัญลักษณ์จะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศาสนา อาทิเช่น ธรรมจักร โลกุตระ ส่วนความเชื่อเป็นเรื่องของเทพเจ้า สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ อาทิเช่น พระนารายณ์ เป็นต้น ซึ่งการได้รับอิทธิพลดังกล่าวนี้จะปรากฏในตราสัญลักษณ์ของหน่วยงานราชการเป็นส่วนใหญ่

2. อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี รูปแบบของตราสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยส่วนหนึ่งเป็นหน่วยงานในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังมีการนำขนบธรรมเนียมอื่น ๆ มาใช้โดยการคลี่คลายเป็นรูปแบบนามธรรม เช่น การไหว้ พวงมาลัย เป็นต้น

3. อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการกินอยู่ รูปแบบของตราสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการกินอยู่ ส่วนใหญ่จะนำเสนอในรูปแบบที่ลอกเลียนแบบจากธรรมชาติ คือ ส่วนประกอบของที่อยู่อาศัยจะใช้जू ในการนำเสนอนอกจากนี้ยังมีการนำลักษณะของสิ่งของเครื่องใช้มาเสนอ อาทิเช่น ภาชนะใส่อาหาร เป็นต้น

4. อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการแต่งกาย รูปแบบของตราสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการแต่งกาย พบว่า สิ่งที่มีการนำเสนอจะเป็นลักษณะของทรงผมที่แสดงเอกลักษณ์ โดยส่วนใหญ่จะเป็นทรงผมในเด็กผู้ชาย คือ ผมจุก

5. อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สำหรับรูปแบบของตราสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ถูกนำเสนอในการลอกเลียนแบบธรรมชาติ โดยเรื่องราวที่นำเสนอจะเกี่ยวข้องกับอาชีพของคนไทย ซึ่งอาชีพที่ถือว่าเป็นวิถีชีวิตคนไทยก็คือ อาชีพเกษตรกรรม เรื่องราวที่ถูกนำเสนอ อาทิเช่น บุปกรรมในอาชีพเกษตรกรรม การใช้เรือสำเภาในการติดต่อค้าขายกับต่างประเทศ เป็นต้น

6. อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรม รูปแบบของการนำเสนอตราสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรม ส่วนใหญ่จะใช้ลวดลายไทยในการนำเสนอ โดยลวดลายที่ใช้คือ ลายกนกและลายประจำยาม

7. อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปการแสดง การละเล่น นาฏศิลป์และดนตรี รูปแบบของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดง การละเล่น นาฏศิลป์ และดนตรีจะใช้

ลักษณะของท่าทางของการแสดง เช่น การแสดงโขน การรำ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการนำลักษณะเครื่องดนตรีมานำเสนอ โดยรูปแบบไม่ค่อยมีการตัดทอนมากนัก

8. อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกีฬา เป็นที่น่าสังเกตว่าการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับกีฬามีน้อยมาก โดยตราสัญลักษณ์ที่พบจะมีเรื่องราวโดยตรงที่เกี่ยวข้องกับกีฬา อาทิเช่น ตะกร้อ วา วา จูฬา

สำหรับรูปแบบที่นำเสนอมีทั้งรูปแบบที่ค่อนข้างเป็นนามธรรมและลักษณะที่ใช้การลอกเลียนแบบจากธรรมชาติ โดยส่วนใหญ่จะมีรายละเอียดค่อนข้างมาก แต่เป็นที่น่าสนใจว่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในตราสัญลักษณ์เริ่มลดน้อยลง และมีการนำเสนอเรื่องราวเดียวกันมากขึ้น

วิสิฎฐ์ แซ่เตีย (2545 : 101) ได้ศึกษาการออกแบบเลขหนังสือสิ่งแวดล้อมสำหรับอุทยานแห่งชาติในประเทศไทย กรณีศึกษา : อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จังหวัดนครราชสีมา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อ ปรับปรุงตราสัญลักษณ์สำหรับอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ในรูปแบบที่เข้าใจง่าย สื่อความหมายอย่างชัดเจน มีความน่าสนใจ และมีความกลมกลืนในการออกแบบ โดยผู้ออกแบบได้ทำการศึกษาข้อมูลจากแหล่งต่าง ๆ รวมถึงความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวที่เข้าเยี่ยมชมพื้นที่อุทยานแห่งชาติดังกล่าว ผลการออกแบบครอบคลุมถึงตราสัญลักษณ์อุทยานแห่งชาติ 1 แบบ และเครื่องหมายสัญลักษณ์เพื่อให้ข้อมูล 33 สัญลักษณ์ ไปสการ์ด 6 แบบ สมุดคู่มือการเดินทาง 1 แบบ ป้ายสำหรับติดตั้งสื่อสัญลักษณ์ต่าง ๆ 3 แบบ โดยทั้งหมดมีความสวยงามสอดคล้องกลมกลืนและสื่อความหมายให้เป็นที่เข้าใจง่ายแก่ผู้ใช้งาน

ไพโรจน์ ธีระประภา (2546 : 101-102) ได้ศึกษาการออกแบบสัญลักษณ์ตัวแทนประจำจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการค้นหาทฤษฎีการออกแบบสัญลักษณ์ตัวแทนประจำจังหวัดภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย ซึ่งถือเป็นแนวความคิดสำคัญที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้อีกหลากหลายแนวทาง การวิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แนวคิด วิธีการทำงานจากผู้มีประสบการณ์ทางการออกแบบจำนวน 9 ท่าน แต่ละท่านมีประสบการณ์เกินกว่า 10 ปี แล้วตรวจสอบแนวทางที่สอดคล้องกันยึดถือเป็นทฤษฎี จากนั้นทำการทดลองปฏิบัติตามทำการสำรวจความคิดเห็น บันทึกผลการทดลองและปรับปรุงเป็นงานออกแบบ ผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า วิธีการที่สอดคล้องกันของทั้ง 9 ท่าน สามารถยึดเป็นทฤษฎี คือ โจทย์นี้ได้ตรงตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ สามารถใช้เป็นแนวทางที่ถูกต้องในการออกแบบสัญลักษณ์ตัวแทนประจำจังหวัดภาคเหนือของประเทศไทยได้ตามวัตถุประสงค์ทุกประการ

สิบศิริ แซ่ลี (2546 : 89-90) ได้ศึกษาการออกแบบสัญลักษณ์ตัวแทนประจำจังหวัดของภาคอีสานตอนเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและออกแบบสัญลักษณ์ “นาโซด” (SPICY

I-SAN : แคนอัสจรรยอีสานเหนือของกลุ่มพื้นที่ 6 ซึ่งประกอบด้วย 4 จังหวัด ได้แก่ กาฬสินธุ์ ขอนแก่น อุดรธานี หนองคาย) ที่สามารถสื่อถึงศิลปะและวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามทางภาคอีสานตอนเหนือได้อย่างชัดเจน ปัจจุบันนักออกแบบเลขศิลป์มีความต้องการที่จะสร้างรูปแบบสัญลักษณ์ “นาโชค” ของชาวอีสานตอนเหนือให้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและสามารถบ่งบอกถึงความเป็นอีสานได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้ว่ากลุ่มพื้นที่ 6 มีวิธีการวิจัยโดยการศึกษาค้นคว้าและเก็บรวบรวมข้อมูลทางเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องศิลปะและวัฒนธรรมอีสานตอนเหนือ และข้อมูลทางภาคสนามโดยใช้แบบสอบถามเพื่อศึกษาถึงทัศนคติและความคิดเห็นของนักออกแบบจากผู้เชี่ยวชาญทางด้านศิลปวัฒนธรรมอีสานตอนเหนือและผู้ใช้สื่อ เพื่อพัฒนาสัญลักษณ์ให้มีความสามารถนำไปใช้ได้จริงอย่างเหมาะสมกับการงานออกแบบสื่อในปัจจุบัน ผลการวิจัยสามารถสรุปออกมาเป็นผลงานการออกแบบได้ดังนี้ ผลการออกแบบสัญลักษณ์ประจำจังหวัดของภาคอีสานตอนเหนือ กลุ่มพื้นที่ 6 ได้มีการจัดทำคู่มือประกอบการใช้สัญลักษณ์ “นาโชค” เพื่อเอื้อต่อการออกแบบสัญลักษณ์ และส่งเสริมการท่องเที่ยว สินค้า ของที่ระลึกประจำจังหวัดทางภาคอีสานตอนเหนือ กลุ่มพื้นที่ 6 อันสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในงานออกแบบในปัจจุบันได้

สุชาติ รัตนภูมิพงษ์ (2546 : 98-100) ได้วิจัยวัฒนธรรมชุมชนในฐานะที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท คำบลธรปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวัฒนธรรมดั้งเดิมและวัฒนธรรมปัจจุบันของชุมชนบ้านปราสาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่าชาวบ้านปราสาทมีวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งปรากฏตามหลักฐานทางโบราณคดีทำให้บ้านปราสาทเป็นแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องอาศัยพื้นฐานทางวัฒนธรรมเป็นหลัก ดังนั้นชาวบ้านจึงให้ความสำคัญในการอนุรักษ์และสืบสานวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมโดยเน้นให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมกัน

พรสุณี อินยะรัตน์ (2547 : 115-116) ได้ศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวจังหวัดศรีสะเกษ โบราณสถานที่ทำการศึกษา มี 10 แห่ง คือ วัดถ้ำพระพุทธ ถ้ำเขาปิ่นะ วัดเขาพระ วัดพุทธสิหิงค์ วัดภูเขาทอง วัดคลองน้ำเจ็ด ถ้ำเขาสามบาท พิพิธภัณฑ์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี อนุสาวรีย์พระยารัชฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี และศาลหลักเมือง(เมืองเก่าควนธานี) โดยศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา สถานที่ตั้ง ลักษณะสภาพแวดล้อม ความสัมพันธ์กับชุมชน และแนวทางการจัดการเพื่อการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่าสภาพโบราณสถานมีความพร้อมที่จะให้บริการแก่นักท่องเที่ยวเนื่องจากสภาพแวดล้อม จุดเด่นด้านศิลปกรรมและธรรมชาติที่สวยงาม มีความปลอดภัย การคมนาคมสะดวก มีการจัดภูมิ

ทัศนียภาพ ๑ อย่างสวยงาม แนวทางการจัดการเพื่อการท่องเที่ยวที่ผู้วิจัยพบว่าหน่วยงานที่มีความรับผิดชอบไม่มีความรู้ด้านการดำเนินการที่ถูกต้อง เช่น การใช้สื่อประชาสัมพันธ์ที่ไม่เหมาะสมงบประมาณในการจัดการแต่ละด้านมีไม่เพียงพอ ควรมีการจัดการวางแผนงานในการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวในทุกด้าน โดยจัดทำเป็นโครงการเช่น โครงการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โครงการจัดทำเว็บไซต์เที่ยวเมืองตรัง โครงการท่องเที่ยวในรูปแบบ One Day Tour โครงการปรับปรุงเส้นทางคมนาคม โครงการอนุรักษ์โบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยว และควรให้ประชาชนในพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

กรณีศึกษา ๑ (2548 : 78-80) ได้วิจัยพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดสกลนคร มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะประชากรศาสตร์ การรับรู้ข่าวสารและรูปแบบการดำรงชีวิตที่มีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวที่มีเที่ยวในจังหวัดสกลนคร ในการวิจัยนี้ การท่องเที่ยวเชิงพุทธ หมายถึงการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับสถานที่ทางพุทธศาสนา และรวมถึงการมาท่องเที่ยวในงานประเพณี หรือกิจกรรมทางพุทธศาสนา ผลการวิจัยพบว่ากลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง อายุระหว่าง 51-60 ปี สมรสแล้ว มีรายได้ต่อเดือนน้อยกว่า 5,000-10,000 บาท และมีจุดประสงค์การเดินทางคือการมาท่องเที่ยว มีงานอดิเรกคือการท่องเที่ยว กิจกรรมทำบุญตามวัด ใช้บ้านเป็นสถานที่พักผ่อน ชอบอาหารไทย ศึกษาธรรมะด้วยการอ่านหนังสือธรรมะ ความคิดว่าตนเองเป็นผู้รักสงบ เข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อให้จิตใจสงบ ความคิดเห็นเกี่ยวกับการทำบุญ บริจาคทานเพื่อช่วยเหลือสังคม ความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของจังหวัดสกลนคร เหมาะสำหรับการปฏิบัติธรรมะเดินทางโดยรถยนต์ส่วนตัว ระยะเวลาในการท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร 1-2 วัน พักแรมที่บ้านญาติ เลือกวัดพระธาตุเชิงชุมวรวิหารเป็นแหล่งท่องเที่ยวมากที่สุด และการกราบสักการะพระพุทธรูปเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงพุทธมากที่สุด เพศ อายุ สถานภาพการสมรส ระดับการศึกษา จุดประสงค์การเดินทางมาท่องเที่ยวที่แตกต่างกันมีผลต่อพฤติกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนครที่ต่างกัน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารกิจกรรม ความสนใจ และความคิดของนักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวในจังหวัดสกลนครมีความสัมพันธ์กับพฤติกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธในจังหวัดสกลนคร

2. งานวิจัยต่างประเทศ

Kotogeorgopoulos (1996 : 93) ได้ศึกษาความลำบากในภูเก็ตที่โจนส์ไม่เคยไป (เลข) ; การทบทวนความคิดด้านการท่องเที่ยวและการพัฒนาชุมชนในภาคใต้ของประเทศไทย (Roughing it in Phuket, but the Jones' haven't been there (yet) : Reconceptualizing Tourism and Community Development in Southern Thailand) ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษา

การสนับสนุนการท่องเที่ยว “ทางเลือก” ที่ส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนในจังหวัดภูเก็ต พังงา และ กระบี่ ทางภาคใต้ของประเทศไทย ด้วยการหลีกเลี่ยงการหาสิ่งใหม่ การผจญภัย และการ กำหนดการเดินทางด้วยตนเอง ซึ่งการท่องเที่ยวทางเลือกเองได้ประชาสัมพันธ์ให้เห็นว่าเป็นการพัฒนาชุมชนผ่านการใช้ทรัพยากร อย่างยุติธรรม การสร้างคุณภาพชีวิต และการใช้สิ่งแวดล้อม อย่างยั่งยืน ขณะเดียวกันก็ก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบมวลชนทางภาคใต้ของประเทศไทยอีกทางหนึ่ง ด้วยการใช้ธรรมชาติ กิจกรรมการท่องเที่ยวพื้นฐานของทางเลือก เช่น การพายเรือคายัคและการเดินป่า ซึ่งกำลังได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศอย่างมาก การท่องเที่ยวทางเลือกจึงเกิดควบคู่ไปกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว นักท่องเที่ยวและเจ้าของสถานที่ท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวทางเลือกทางภาคใต้ของประเทศไทยมีความสัมพันธ์ทั้งด้าน โครงสร้างและแนวคิดเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแบบมวลชนเป็นอย่างมาก ลักษณะการท่องเที่ยวทางเลือกเป็นส่วนหนึ่งของรายการท่องเที่ยวอุตสาหกรรมท่องเที่ยวแบบมวลชน

Mitchell (2000 : 101) ได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยได้ตรวจสอบสมมติฐานว่าชุมชนเป็นผู้รับผลประโยชน์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับด้านเศรษฐกิจ (โดยเฉพาะการจ้าง รายได้และความตระหนัก) เปรียบเทียบการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญและ ลักษณะทางการเงินของธุรกิจทั้งสองชุมชนที่ได้รับผลประโยชน์ในการมีส่วนร่วมของชุมชน เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยเฉพาะเกาะ Equaquite ที่มีการควบคุมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับสูงในเรื่องการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศมีพื้นฐานสำคัญ 3 ประการ คือ (1) ความรู้ (2) ความมีเอกภาพ (3) พลังอำนาจ

Pratiwi (2000 : 65) ได้ศึกษาการเข้าใจการมีส่วนร่วมของชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงเกษตร การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่ผสมผสานระหว่าง การอนุรักษ์กับการพัฒนาหลายพื้นที่ที่ชุมชนมีส่วนร่วมเหมือนโครงการนี้ งานวิจัยนี้ศึกษาประเด็นเกี่ยวกับชุมชนและระดับการมีส่วนร่วมรับผิดชอบและเกี่ยวข้องกับโครงการ เก็บข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและจากองค์กรระดับชาติ 3 องค์กร ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างเคยถูก นำมาใช้หลายครั้งแล้วในกรณีศึกษาซึ่งต่างจากการมีส่วนร่วมในการศึกษาเอกสารในเรื่องความ ลำเอียง ในการวิเคราะห์ขั้นสุดท้ายกล่าวถึงนโยบาย การวางแผน และอนาคต

ชิลดอน Sheldon (2000 : 94) ได้ศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศทาง ภาคเหนือของประเทศไทย : การสำรวจความตระหนักและศักยภาพ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยสนใจการส่งเสริมภาคเหนือของประเทศไทยเพื่อจุดประสงค์ในการพักผ่อนหย่อนใจ พื้นที่จำนวนมากได้รับการคุ้มครอง เป็นผลมาจากการพัฒนาและมลภาวะที่เพิ่มขึ้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นทางเลือกหนึ่งเพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว งานวิจัยนี้สำรวจความสัมพันธ์ระหว่างผลดีกับ

ผลเสียของกรท่องเที่ยวเชิงนิเวศและแรงกระตุ้น ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะบรรลุเป้าหมาย ถ้าอุตสาหกรรมยึดหลักต่อไปนี้อย่างเคร่งครัด คือ การปรับปรุงการบริการและสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อเพิ่มความพึงพอใจให้ผู้เยี่ยมชม ความหลากหลายของการดำรงชีพของสัตว์ป่าที่นอกเหนือการละเล่นพื้นเมืองและการล่องเรือ อุทยานแห่งชาติคอดยอินทนนท์เป็นกรณีศึกษาหนึ่ง

Maric (2003 : 131) ได้ประเมินติดตามการดำเนินงานโครงการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่เน้นชุมชนเป็นฐานในประเทศเนปาล ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ก่อให้เกิดประโยชน์ระหว่างการท่องเที่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยเน้นที่การดูแลสิ่งแวดล้อมวัฒนธรรมถือเป็นสิ่งกระตุ้นทางเศรษฐกิจของประเทศ ผลการติดตามโครงการพบว่า โครงการสามารถทำให้เกิดการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวไปยังท้องถิ่น แต่ทั้งนี้ทรัพยากรธรรมชาติยังไม่ได้รับการดูแลอย่างเพียงพอสำหรับการพัฒนาที่ยั่งยืน

Johannes (2003 : 120) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกับระบบนิเวศของป่าสงวน Waterberge Biosphere ในแอฟริกาใต้ ผลการศึกษาพบว่า ระบบนิเวศสิ่งแวดล้อม มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างแยกออกจากกันไม่ได้ การท่องเที่ยวในลักษณะนี้จำเป็นต้องเน้นความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่นั้น ๆ เช่น พันธุ์ไม้ต่าง ๆ สิ่งมีชีวิตซึ่งเป็นสิ่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยว ป่าสงวนมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเมื่อนักท่องเที่ยวได้มาเที่ยวในพื้นที่แล้ว จำเป็นต้องให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ ซึ่งเป็นการประชาสัมพันธ์ให้นักท่องเที่ยวได้รู้จักธรรมชาติ

Slinger (2003 : 110) ได้ศึกษาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในเกาะ Caribbean : บทเรียนสำหรับการพัฒนาเกี่ยวกับเศรษฐศาสตร์และการอนุรักษ์ธรรมชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศกลายเป็นกิจกรรมทางเศรษฐกิจสำหรับประชาชนที่อยู่ในประเทศกำลังพัฒนา ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวในโดมินิคมมีการเชื่อมต่อไปยังเขตเศรษฐกิจอื่น ๆ รวมทั้งส่วนของการเกษตรและส่งเสริมการพัฒนาไปยังส่วนอื่น ๆ ของเกาะ ในการสำรวจ รัฐบาล การวิจัยนี้เป็นการให้ความรู้การพัฒนาการท่องเที่ยวเสถียร โดยเฉพาะส่วนอื่นของเกาะและประเทศเล็ก ๆ ที่กำลังพัฒนา การศึกษานี้ให้ความสำคัญกับโดมินิคและรัฐบาล สามารถปรับเปลี่ยนเพื่อป้องกันความเสียหายที่หลีกเลี่ยงไม่ได้

Boi (2004 : 54) ได้ศึกษาทัศนคติ และการรับรู้ต่ออุทยานแห่งชาติและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศใน Ghana : กรณีของชุมชน ใน อุทยานแห่งชาติ Digna โดยทั่วไปการจัดตั้งสวนสาธารณะมักจะขัดแย้งกับการใช้ประโยชน์ของแหล่งธรรมชาติ การวิจัยนี้ใช้กรณีศึกษาตรวจสอบทัศนคติและ การรับรู้ของผู้ที่อาศัยในชุมชน Dome จนถึงอุทยานแห่งชาติ

Digna และการพัฒนาการท่องเที่ยวในกานา ใช้การสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมเป็นแหล่งข้อมูลหลัก ศึกษาความสำคัญของอุทยานต่อผู้อาศัย และวิธีการรับมือกับผลกระทบที่เกิดขึ้นและทางเลือกในการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวประเมินจากลักษณะทางกายภาพและผลผลิตทางวัฒนธรรมของชุมชน Dome การรับรู้ของผู้เฝ้าต่อการท่องเที่ยวก็เช่นเดียวกัน ถึงแม้ผู้อาศัยเข้าใจผลกระทบทางลบของการท่องเที่ยวแต่ก็มีการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวมากมาย แม้ว่าการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวในอุทยานจะเพิ่งเริ่มต้นด้วยการศึกษาเพื่อหลีกเลี่ยงความคาดหวังที่ยังไม่บรรลุเป้าหมายของผู้ที่อาศัยในชุมชน Dome

Talamantes (2004 : 79) ได้ศึกษาการเดินร่ำแบบบาทลิกกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในบาทลิก การเดินร่ำแบบบาทลิกเป็นพิธีการเดินร่ำที่ศักดิ์สิทธิ์ตั้งแต่ศตวรรษที่ 20 ได้รับอิทธิพลมาจากฮินดู การเดินร่ำของชาวบาทลิกมีชื่อเสียงมากในอินโดนีเซีย และส่งผลดีต่ออุตสาหกรรมการท่องเที่ยว การวิจัยนี้มีหมู่บ้านเป้าหมาย 3 หมู่บ้าน โดยการวิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วยในการศึกษา นักเดินร่ำพยายามให้สื่อความหมายทางวัฒนธรรมให้คนต่างชาติและภายในประเทศ

Lu (2006 : 91) ได้ศึกษาการพัฒนาการท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ บ้านพักของชนพื้นเมืองมักจะเป็นพื้นที่ควรอนุรักษ์และเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพราะความสวยงามทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่น่าสรรเสริญ งานวิจัยนี้สร้างอนาคตทางเลือกบนพื้นฐานความแตกต่างของนโยบายการอนุรักษ์ รูปแบบการท่องเที่ยวและการพัฒนาการท่องเที่ยว Lanyu Island เป็นพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัยเนื่องจากประชากรร้อยละ 90 เป็นชนพื้นเมืองที่มีชื่อว่า Yami ชาว Yami ยังคงปฏิบัติตามวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิม แต่พวกเขาต้องเผชิญกับความกดดันจากนโยบายการอนุรักษ์ธรรมชาติการ ไน้มน้ำทางวัฒนธรรมและธุรกิจการท่องเที่ยว ผลกระทบของสิ่งเหล่านี้ประเมินจากลักษณะ 3 ประการ คือ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและภาพวัฒนธรรมของชาว Yami จากมุมมองของชนพื้นเมืองและนักท่องเที่ยว การวิจัยนำเสนอยุทธศาสตร์ในการวางแผนและพัฒนาเกาะ Lanyu เพื่อให้มีการอนุรักษ์วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาว Yami

Owen (2006 : 115) ได้นำเสนอข้อค้นพบของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวของชาวเปรูทั้งใน Cusco และ Iquitos ระบบความเชื่อของชาวเปรูยุคใหม่และระบบความเชื่อวิญญาณของชาวเปรูยุคใหม่และชาวเปรู ค่อย ๆ กลายมาเป็นรูปแบบเวทย์มนต์ของชาว Andean และพิธีเกี่ยวกับหมอผีของชาว Amazonian การเพิ่มขึ้นของจำนวนต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่เชื่อถือ New Age หรือไม่ก็ตามจะมาเพื่อให้เข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับระบบความเชื่อเรื่องวิญญาณโดยการเข้าไปมีส่วนร่วมในพิธีกรรม ผลกระทบของการท่องเที่ยวก็เหมือนกับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอื่น ๆ คือ การแข่งขันที่สูงขึ้นและการแสดงเกี่ยวกับวัฒนธรรม มีข้อค้นพบเกี่ยวกับอุตสาหกรรมท่องเที่ยวด้านสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ไม่ว่าจะเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ถูกต้องทาง

กายภาพและทางเพศ แต่ก็มีผลทางบวกของการแลกเปลี่ยน เช่น จิตใจ และการบำบัดทางอารมณ์ และความต้องการโดยรวมเพื่อปรับปรุงโลกที่เกี่ยวกับระบบนิเวศวิทยาและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

Soper (2006 : 123) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเดินทางสู่โลกของการค้ำพัฒนาလာมาเป็นที่ยอมรับเพราะโลกยุคโลกาภิวัตน์ นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปไกล ๆ เพื่อค้นหาภูมิภาคอื่น ผู้คนสามารถเดินทางรอบโลกซึ่งเป็นสิ่งที่ท้าทายเพื่อค้นหาประสบการณ์ที่สมบูรณ์และยังคงมีการปฏิบัติตามวัฒนธรรมเดิม ปัจจัยที่สำคัญที่กระตุ้นให้ไปเยือนจากต่างประเทศคือความเชื่อมั่นของรัฐบาลในการพัฒนาประเทศ

Terry (2006 : 115) ได้วิเคราะห์ประวัติศาสตร์และการแสดงออกเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของแคนาดาโดยการดูที่ประวัติศาสตร์และการฟื้นฟู ของ Dundum Castle บ้านทางประวัติศาสตร์และพิพิธภัณฑ์ทางประวัติศาสตร์การครองชีพ ซึ่งอยู่ที่ Hamilton Ontario และโดยการตีความ the Dundum Castle Christmas Evening Tour ซึ่งเป็นสถานที่ที่จัดธุรกิจมานานเป็นรายการที่มีชื่อเสียงมากที่สุด Dundum Castle นำเสนอ Christmas Evening Tour ซึ่งเป็นการนำเสนอเรื่องราวทางชาติพันธุ์ที่เป็นวันหยุดทางประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ของชาวแคนาดาที่มีรากฐานมาจากชาวอังกฤษ

Richards (2007 : 113) ได้ศึกษาการประเมินแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หลายประเทศทั่วโลกกำลังวางแผน ออกแบบและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ องค์การระหว่างประเทศ เช่น สหประชาชาติมีนโยบายพัฒนาเสถียรภาพสิ่งแวดล้อมรวมถึงการหาวิธีการเกี่ยวกับการดำเนินการท่องเที่ยวในการป้องกันพื้นที่ของชาติ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศบรรจุลงไปในแผนพัฒนาของหลาย ๆ ประเทศทั่วโลก แผนการจัดการของ Central Balkan National Park ในบัลแกเรีย ต้องการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายในอุทยานและชุมชนรอบ ๆ ผู้วางแผนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวทางธรรมชาติในขณะที่เดียวกันก็ลดผลกระทบที่เกิดขึ้นในอุทยาน การปกป้องความสมบูรณ์ทางชีววิทยาของพื้นที่ภายในอุทยาน และการจัดการที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่เดียวกันในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศต้องการความร่วมมือระหว่างผู้มาเยือนและบุคลากรที่นั่นวางแผนวางไว้

สรุปจากงานวิจัยในประเทศและต่างประเทศเกี่ยวกับการศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม แหล่งท่องเที่ยวที่จะทำให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวต้องมีความพร้อมที่จะให้บริการแก่นักท่องเที่ยว สภาพแวดล้อม มีจุดเด่นด้านศิลปกรรมและธรรมชาติที่สวยงาม มีความปลอดภัย การคมนาคมสะดวก มีการจัดภูมิทัศน์รอบ ๆ อย่างสวยงาม

บทที่ 3

วิธีดำเนินงานวิจัย

การวิจัยการศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

- 1 ขอบเขตของการวิจัย
 - 1.1 เนื้อหา
 - 1.2 วิธีวิจัย
 - 1.3 ระยะเวลาในการวิจัย
 - 1.4 พื้นที่ที่ทำการวิจัย
 - 1.5 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. วิธีดำเนินการวิจัย
 - 2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 2.3 การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล
 - 2.4 การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ขอบเขตของการวิจัย

1. เนื้อหา
 - 1.1. เนื้อหาด้านสัญลักษณ์วัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ บ้านเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด
 - 1.2 เนื้อหาด้านการผลิตคู่มือและการใช้สัญลักษณ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ บ้านเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ที่ต้องการศึกษา คือ วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด
2. วิธีวิจัย
วิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม

3. ระยะเวลาในการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้เวลาในการศึกษาตั้งแต่เดือน กรกฎาคม พ.ศ.2550 - กรกฎาคม พ.ศ. 2552

4. พื้นที่ทำการวิจัย

ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ที่วิจัย คือ วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

5. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

5.1 ประชากร ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่ในจังหวัดร้อยเอ็ด

5.2 กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

5.2.1 กลุ่มผู้รู้ (Key Informant) จำนวน 6 คน ประกอบด้วย

1.1 พระสงฆ์ จำนวน 1 รูป

1.2 กำนัน จำนวน 1 คน

1.3 ผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 1 คน

1.4 นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลบ้านเทอดไทย จำนวน 1 คน

1.5 วัฒนธรรมอำเภอ จำนวน 1 คน

1.6 วัฒนธรรมจังหวัด จำนวน 1 คน

2. กลุ่มผู้ปฏิบัติ (Casual Informant) จำนวน 18 คน/รูป ประกอบด้วย

3.1 นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเที่ยวชมวัดป่าโนนสวรรค์ จำนวน 10 คน

3.2 พระสงฆ์ที่อาศัยอยู่ในวัดป่าโนนสวรรค์ จำนวน 8 รูป

3. กลุ่มประชาชนทั่วไป (General Informant) จำนวน 6 คน ประกอบด้วย

3.1 พ่อค้าแม่ค้า จำนวน 2 คน

3.2 ชาวบ้านใกล้เคียงพื้นที่ จำนวน 2 คน

3.3 ผู้ที่เข้าไปทำบุญที่วัด จำนวน 2 คน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยจะดำเนินการศึกษาค้นคว้าในเรื่อง การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ดังนี้

1. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.1 ประเภทของเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ประกอบด้วย

1.1.1 แบบสัมภาษณ์ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview)

1.1.2 แบบสังเกต ได้แก่ แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation)

1.1.3 แบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion)

1.2 การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

1.2.1 แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview) มีขั้นตอนการสร้าง ดังนี้

1) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือ จากหนังสือการวิจัยเชิงคุณภาพของสุภาวศ์ จันทวานิช (2543 : 45-65) และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

2) กำหนดขอบข่ายและสร้างแบบสัมภาษณ์ฉบับร่างในครอบคลุม ความมุ่งหมายของการศึกษาและนิยามศัพท์เฉพาะ

3) นำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นเสนอคณะกรรมกรควบคุมวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและให้ข้อเสนอแนะ

4) ปรับปรุงแก้ไขแบบสัมภาษณ์ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ ควบคุมวิทยานิพนธ์

5) จัดพิมพ์แบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ต่อไป

1.2.2 แบบสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และแบบสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-participant Observation) มีขั้นตอนการสร้าง ดังนี้

1) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือ จากหนังสือการวิจัยเชิงคุณภาพของสุภาวศ์ จันทวานิช (2543 : 45-65) และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง

2) กำหนดขอบข่ายและสร้างแบบสังเกตฉบับร่างในครอบคลุม ความมุ่งหมายของการศึกษาและนิยามศัพท์เฉพาะ

3) นำแบบสังเกตที่สร้างขึ้นเสนอคณะกรรมกรควบคุมวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและให้ข้อเสนอแนะ

4) ปรับปรุงแก้ไขแบบสังเกตตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ ควบคุมวิทยานิพนธ์

5) จัดพิมพ์แบบสั้งเกิดฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล

ต่อไป

1.2.3 แบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) มีขั้นตอน

การสร้าง ดังนี้

1) ศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างและหาคุณภาพของเครื่องมือ จากหนังสือการวิจัยเชิงคุณภาพของสุภางศ์ จันทวานิช (2543 : 45-65) และเอกสารทางวิชาการ ที่เกี่ยวข้อง

2) กำหนดขอบข่ายและสร้างแบบบันทึกการสนทนากลุ่มฉบับร่าง ให้ครอบคลุมความมุ่งหมายของการศึกษาและนิยามศัพท์เฉพาะ

3) นำแบบบันทึกการสนทนากลุ่มที่สร้างขึ้นเสนอคณะกรรมการควบคุม วิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบความถูกต้องและให้ข้อเสนอแนะ

4) ปรับปรุงแก้ไขแบบบันทึกการสนทนากลุ่มตามข้อเสนอแนะ ของคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

5) จัดพิมพ์แบบบันทึกการสนทนากลุ่มฉบับสมบูรณ์ เพื่อใช้ในการเก็บ รวบรวมข้อมูลต่อไป

2. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Study) การวิจัยครั้งนี้ใช้ข้อมูล ภาคสนามเป็นหลัก ประกอบด้วย

2.1 การสัมภาษณ์ (Interview) โดยผู้ศึกษาใช้เทคนิคการสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) และแบบไม่มีโครงสร้าง (Non-Structured Interview) สัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ จำนวน 6 คน กลุ่มผู้ใช้และผู้ปฏิบัติ จำนวน 18 คน และกลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 6 คน เพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาสัญลักษณ์ทาง วัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

2.2 การสังเกต (Observation) โดยผู้วิจัยใช้การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) กับกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย กลุ่มผู้รู้ จำนวน 6 คน กลุ่มผู้ใช้และผู้ปฏิบัติ จำนวน 18 คน และกลุ่มประชาชนทั่วไป จำนวน 6 คน ควบคู่กันไปในขณะที่สัมภาษณ์พูดคุยแลกเปลี่ยน ความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับการศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อ พัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

2.3 การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยผู้วิจัยร่วมสนทนากับกลุ่มตัวอย่างและชาวบ้านที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง เพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

3. การจัดกระทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 การจัดกระทำข้อมูล

การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยจัดกระทำข้อมูลโดยการนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต การสนทนากลุ่มมาตรวจสอบความถูกต้องและจัดกลุ่มของข้อมูลตามความมุ่งหมายของการวิจัย

3.2 การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้เสนอการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Teehnique)

4. การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในลักษณะพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม เมื่อนำข้อมูลที่ได้อาวิเคราะห์และนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งมีรายละเอียดตามความมุ่งหมายดังต่อไปนี้

- ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด
- ตอนที่ 2 สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด
- ตอนที่ 3 แนวทางการผลิตภูมิปัญญาและใช้สัญลักษณ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์

ตอนที่ 1 ประวัติความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด

1. บ้านเทอดไทย ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด
ประวัติและความเป็นมาของบ้านเทอดไทย

ความเป็นมาของบ้านเทอดไทย ตำบลเทอดไทย กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ว่าเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนทางหลวงหมายเลข 23 ช่วงชวีบุรี-เสลภูมิ ห่างจากตัวจังหวัดร้อยเอ็ดประมาณ 23 กิโลเมตร จากนั้นจึงแยกขวามือเข้าถนน ร.พ.ช. อีกประมาณ 6 กิโลเมตร หมู่บ้านเทอดไทยก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2338 โดยการนำของหลวงกะปุง เป็นนักสำรวจดินชาวอำเภอจोधอ จังหวัดนครราชสีมา สำรวจหาแหล่งดินเหนียวที่เหมาะสมสำหรับการปั้นหม้อดิน จนมาถึงบริเวณลำห้วยคางเคียว พบดินเหมาะกับการปั้นหม้อ จึงกลับไปชวนญาติพี่น้องมาตั้งถิ่นฐานใกล้บริเวณพบดิน เนื่องจากมีภาษาพูดเป็นภาษาไทยเบิ่ง คนทั่วไปจึงเรียกว่า “บ้านไท” (องค์การบริหารส่วนตำบลเทอดไทย. 2551 : 1)

ในอดีต ชาวบ้านมีอาชีพในการทำนา และปั้นหม้อ ชาวบ้านมีความสามารถในการปั้นหม้อเป็นอย่างดี มีการออกแบบที่สวยงาม ฝีมือประณีต หม้อมีคุณภาพ ใส่น้ำแล้วไม่รั่ว แต่ละครอบครัวจะปั้นหม้อไว้ใช้ในครอบครัว เช่น หม้อแกง หม้อน้ำ เมื่อปั้นหม้อไว้จำนวนมากก็เลยชักชวนกันนำออกมาขายตามหมู่บ้านอื่น ๆ ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้น มีชื่อเสียงในเรื่องการปั้นหม้อเป็นที่ยอมรับของหมู่บ้านอื่น ๆ

ชาวบ้านได้สืบทอดภูมิปัญญามาตั้งแต่สมัยโบราณ คือ การปั้นเตา และปั้นหม้อ ซึ่งใช้วัสดุจากดินเหนียว และเครื่องจักสาน ของใช้ในครัวเรือน โดยใช้วัสดุจากไม้ไผ่ในหมู่บ้าน สภาพทั่วไปของบ้านเทอดไทย

บ้านเทอดไทยมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม ใช้เป็นพื้นที่ทางการเกษตร 12,990 ไร่ ส่วนที่เหลือเป็นที่สาธารณะประโยชน์และที่อยู่อาศัย จำนวนประชากรในเขต อบต. 5,123 คน และจำนวนหลังคาเรือน 900 หลังคาเรือน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพหลัก ทำนา อาชีพรอง เลี้ยงเป็ด ไข่ ปลุกพืชผัก สวนครัว เย็บเสื้อผ้า ปั้นหม้อ ปั้นเตา บ้านเทอดไทยมี 2 หมู่บ้าน คือ บ้านเทอดไทย หมู่ที่ 1 และบ้านเทอดไทย หมู่ที่ 2 ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีการแยกหมู่บ้านแต่ความใกล้ชิด และความผูกพัน รวมถึงประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อและพิธีกรรมต่าง ๆ ก็ยังคงยึดถือและปฏิบัติร่วมกัน

บ้านเทอดไทย อยู่ในการปกครองของตำบลเทอดไทย แยกการปกครองมาจาก ตำบลเหล่า เมื่อประมาณปี พ.ศ.2530 มีหมู่บ้านในการปกครอง 10 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านเทอดไทย หมู่ที่ 2 บ้านตลาดใหญ่ หมู่ที่ 3 บ้านปอหนู หมู่ที่ 4 บ้านยางค้อ หมู่ที่ 5 บ้านขมิ้น หมู่ที่ 6 บ้านยางใต้ หมู่ที่ 7 บ้านยางโทน หมู่ที่ 8 บ้านหนาด หมู่ที่ 9 บ้านบ้านอีโก้ม และหมู่ที่ 10 บ้านเปลือยน้อย

อาณาเขตตำบล

ทิศเหนือ ติดกับตำบลทุ่งเขาหลวง กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

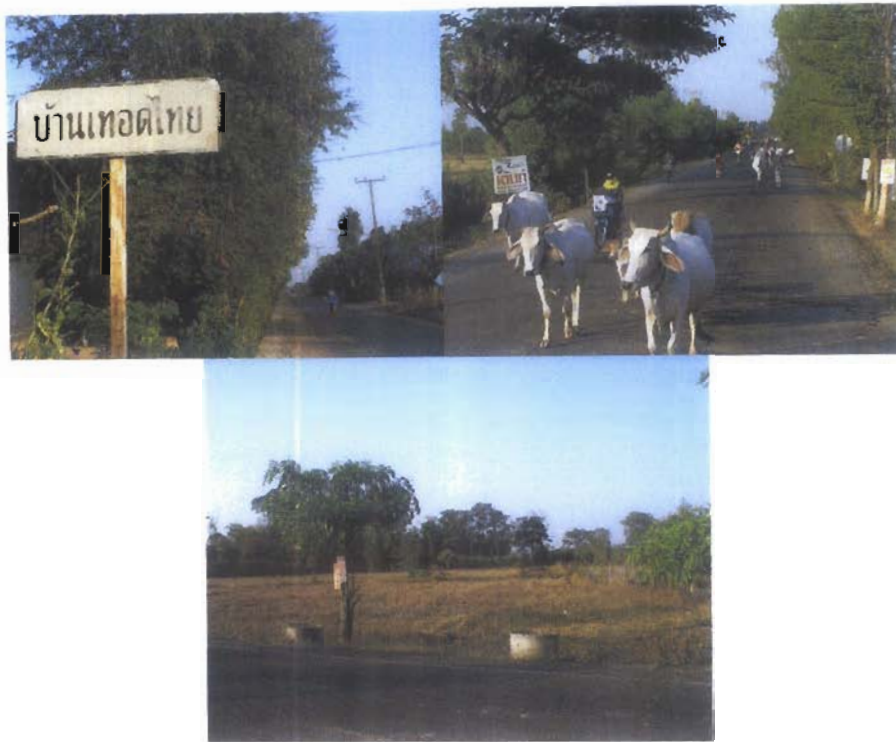
ทิศใต้ ติดกับ ตำบลโพนเมือง อำเภออาจสามารถ จังหวัดร้อยเอ็ด

ทิศตะวันออก ติดกับ ตำบลบึงงาม กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

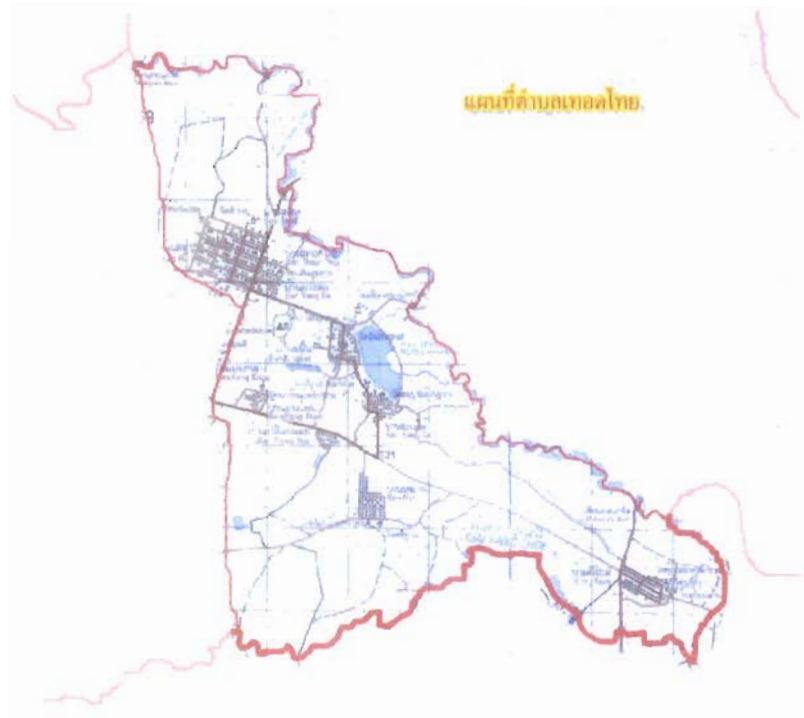
ทิศตะวันตก ติดกับ ตำบลเหล่า กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

เส้นทางคมนาคม การเดินทางเข้าสู่ตำบล มีเส้นทางคมนาคมหลัก 2 สาย เป็นถนนลาดยางของกรมโยธาธิการ 1 สาย เริ่มจากปากทางบ้านท่าโพธิ์ ตำบลทุ่งเขาหลวง ผ่านตำบลเทอดไทย ไปสิ้นสุดที่บ้านยางใต้ และถนนลูกรังของ รพช. เริ่มจากบ้านคอนจัว ตำบลไพศาล ถึงบ้านอีโก้ม ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อกับอำเภออื่น

ภาพประกอบ 5 ป้ายและถนนทางเข้าบ้านเทอดไทย ตำบลเทอดไทย อำเภอู่่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

ภาพประกอบ 6 แผนที่ตำบลเทอดไทย อำเภอู่่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

2. ประวัติความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์

วัดป่าโนนสวรรค์เป็นวัดขนาดใหญ่ที่มีชื่อเสียงด้านศิลปวัฒนธรรมด้านศาสนา และเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนเป็นวัดที่สร้างขึ้นโดย พระครูจันทสุวรรณคุณ (คำปิ่น) ได้สร้างวัดป่าโนนสวรรค์เมื่อ พ.ศ. 2511 วัดป่าโนนสวรรค์มีเนื้อที่ทั้งหมด 64 ไร่ ซึ่งเป็นที่สาธารณะและเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวบ้านที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้บริจาคให้แก่วัด วัดป่าโนนสวรรค์มีชื่อเดิมว่าวัดบ้านยางต่อ ต่อมาได้เปลี่ยนชื่อวัดเป็นวัดป่าโนนสวรรค์ ก่อนที่จะมีการสร้างวัดป่าโนนสวรรค์ขึ้นนั้น เนื่องมาจากพระครูจันทสุวรรณคุณ หรือพระคำปิ่น ได้เดินทางมาปฏิบัติธรรมที่ป่าสาธารณะแห่งนี้ พระครูคำปิ่นก็เลยมาบุกเบิกสร้างวัดขึ้นโดยชาวบ้านในชุมชน สมัยก่อนวัดแห่งนี้เคยเป็นป่าช้ามาก่อนซึ่งเป็นป่าช้าที่มีความน่ากลัวมาก ชาวบ้านจะนำวัว ควายมาเลี้ยงไว้บริเวณป่าแห่งนี้ โดยนำมาปล่อยไว้ให้วัว ควาย หากินหญ้าเอนลง ตอนเย็นชาวบ้านถึงจะมานำเอาวัว ควาย กลับไปที่บ้าน จากการบอกกล่าวของชาวบ้านบอกว่าที่แห่งนี้มีผีดู หลอกหลอนชาวบ้านที่เข้ามาในบริเวณนี้ จึงไม่มีใครกล้าเข้ามา ตอนกลางคืนจะมีแสงสว่างอยู่กลางป่าช้าทำให้ชาวบ้านพากันกลัวมาก แต่พอพระครูจันทสุวรรณคุณ ได้มาปฏิบัติธรรมที่นี่และสร้างวัดนี้ขึ้นจึงทำให้วัดป่าโนนสวรรค์มีการพัฒนาทางด้านต่าง ๆ มากมาย เกิดขึ้นชาวบ้านและประชาชนทั่วไปได้บริจาคเงินเพื่อพัฒนาวัด และด้วยจิตศรัทธาของชาวบ้าน และประชาชนจึงทำให้วัดป่าโนนสวรรค์มีความสวยงามแปลกตาแก่ผู้ที่ได้เดินทางมาพบเห็นเป็นอย่างยิ่ง รูปแบบของวัดป่าโนนสวรรค์เกิดจากการนิมิตของพระครูจันทสุวรรณคุณ (มลชาติ ทองจำปา. 2552 : สัมภาษณ์)

ก่อนที่จะมีการสร้างวัดป่าโนนสวรรค์นี้ พระครูจันทสุวรรณคุณ ได้เล่าว่านิมิตเห็นเทวดามาบอกให้สร้างวัด และในความฝันนั้นมองเห็นรูปสัตว์ปรากฏขึ้นในความฝันรวมทั้งรูปองค์เจดีย์ 5 พระองค์ เมื่อนิมิตขึ้นมาคิดว่าจะต้องเป็นนิมิตที่ดีจึงได้ปรึกษากับชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงทำการคิดไม้ ถางหญ้าบริเวณป่าสาธารณะ และจัดตั้งเป็นสำนักสงฆ์ขึ้น ไม่มีกฎ มีแค่กระท่อมให้พระอาศัยอยู่ ต่อมาก็เริ่มสร้างวัดขึ้นโดยอาศัยเงินตามแต่ศรัทธาของพุทธศาสนิกชนที่แวะเวียนเข้ามากราบไหว้ และบริจาค พระครูจันทสุวรรณคุณได้ออกแบบการสร้างวัด หรือเจดีย์ 5 พระองค์ รวมทั้งรูปสัตว์ เทวรูปปางต่าง ๆ ขึ้นเอง โดยได้จ้างชาวบ้านในละแวกใกล้เคียงมาเป็นคนสร้างให้ตามคำบอกของพระครูจันทสุวรรณคุณ จะไม่มีการเขียนแบบ และต่อมาได้ตั้งชื่อว่า “วัดป่าโนนสวรรค์” เพราะว่าบริเวณที่สร้างเป็นโนนและเชื่อว่าสวรรค์เป็นผู้ให้สร้าง ณ ที่แห่งนี้ก็เลยตั้งชื่อตามบริเวณที่นั้น ภายในวัดป่าโนนสวรรค์จะมีเจดีย์ที่สวยงาม มีทั้งหมด 12 ชั้น สร้างด้วยอิฐฐานศิลาแลง ชั้นที่ 1 เป็นห้องสมุดประชาชนรวบรวมหนังสือเรื่องราวชีวิตประวัติบุคคลสำคัญ เกจิอาจารย์ชื่อดังทั่วประเทศ หนังสือความรู้ งานประเพณีเทศกาล ให้ผู้ที่มีความสนใจ พระภิกษุ สามเณร ได้ศึกษาหาความรู้ ส่วนชั้นที่ 2 เป็นจิตรกรรมฝาผนังรวบรวมงานบุญประเพณี

ภาคอีสานฮีต 12 ในห้องโถงเก็บพระพุทธรูปพระเครื่องจากทั่วประเทศ 4 ภาค และศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น ส่วนในเจดีย์ชั้นที่ 4 มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าที่นำมาจากประเทศศรีลังกา เพื่อให้ประชาชนได้นมัสการ ส่วนเจดีย์มีความกว้างรอบฐาน 112 เมตร สูง 65 เมตร และภายในเจดีย์มีจิตรกรรมฝาผนังที่แสดงเกี่ยวกับพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ซึ่งเป็นจิตรกรรมที่น่าสนใจเป็นอย่างมากสำหรับชาวพุทธ (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2552 : สัมภาษณ์)

ส่วนภายนอกจะมีพระพุทธรูปล้อมรอบเจดีย์แสดงถึงเทพที่มีบุญและมาคอยคุ้มครองรักษาพระเจดีย์และการสร้างเจดีย์ใช้หม้อดินเผาและไหเพราะหม้อและแสดงถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชน ในสมัยก่อนชาวบ้านแถวนี้มีอาชีพทำหม้อและไหขายจนถึงปัจจุบัน หม้อและไหที่นำมาสร้างเจดีย์มีจำนวนมากมายมหาศาลซึ่งได้จากการบริจาคของประชาชนและสั่งซื้อจากคนในชุมชน ภายในวัดป่าโนนสวรรค์ยังมีสถาปัตยกรรมอีกมากมายที่น่าสนใจ เช่น รูปปั้นพญานาค รูปปั้นมังกร รูปปั้นยักษ์ รูปปั้นเต้ายักษ์ รูปปั้นปีเกิดทั้ง 12 ปี รูปปั้นสิงห์ รูปปั้นเจ้าแม่กวนอิม เป็นต้น จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าไม่สามารถที่จะบ่งบอกถึงที่มาของศิลปะได้ แต่จะคล้ายศิลปะทางขอมและอินเดียหม้อดินเผาและไหที่ใช้จำนวนมากสามารถกลมกลืนเข้ากับส่วนอื่น ได้อย่างไม่ขัดเขิน จึงเป็นอีกรูปแบบหนึ่งที่น่าไปท่องเที่ยว (จุฑารัตน์ จิตต์ถนอม. 2552 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 7 บริเวณทางเดินพระพุทธเจ้าในวัดป่าโนนสวรรค์

ภาพประกอบ 8 สภาพทั่วไปของวัดป่าโนนสวรรค์

3. ประวัติของพระครูจันทสุวรรณคุณ (หลวงปู่คำปิ่น)

นับย้อนหลังไปเมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2476 คือ 75 ปีมาแล้ว ครอบครัวของคุณพ่อวัง คุณแม่สัง ปิตดา ชาวบ้านหนองอ้อน้อย อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น ได้ให้กำเนิดบุตรคนที่ 4 นั่นก็คือ พระครูจันทสุวรรณคุณ (หลวงปู่คำปิ่น) เจ้าอาวาสวัดป่าโนนสวรรค์ และเจ้าคณะตำบลเทิดไทย กิ่งอำเภอร่องเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ดนั่นเอง (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

ในวัยเด็ก เด็กชายคำปิ่น ปิตดา มีชีวิตและความเป็นอยู่แบบชาวอีสานทั่วไป เจริญเติบโตในครอบครัวของชาวชนบท โดยอาศัยอยู่กับบิดามารดา ปู่ย่าตายาย ที่มีความเลื่อมใสใฝ่บุญกุศล ซึ่งได้รับการเลี้ยงดูและในวัยเด็กจึงมักเข้าวัดทำบุญสุนทาน ฟังเทศน์ฟังธรรมเป็นประจำมิได้ขาด ทำให้เกิดความใกล้ชิดกับวัดและพระพุทธศาสนา จึงนำพาจิตใจให้เกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ครั้นอายุได้ 19 ปี จึงได้ขออนุญาตมารดาและบิดาบรรพชา (บวช) เป็นสามเณรเมื่อ พ.ศ. 2495 พออายุครบ 21 ปี จึงได้อุปสมบทเป็นพระภิกษุในพระพุทธศาสนา เมื่อ พ.ศ. 2497 ณ พัทธสีมาวัดบ้านแก อำเภอรदनบุรี จังหวัดสุรินทร์ โดยมีหลวงปู่ปิตดาเป็น

พระอุปัชฌายะ ได้ฉายาว่า จันทโชโต โดยก่อนที่ท่านจะมาเป็นหลวงปู่คำปิ่นนั้น ท่านได้บวชมาทั้งหมด 7 ครั้ง (บวชเณรและบวชพระรวมกันทั้งหมด) โดยครั้งที่ 7 บวชเมื่ออายุ 40 ปี

หลังจากอุปสมบทเป็นพระภิกษุแล้ว พระภิกษุคำปิ่นได้ไปจำพรรษาที่วัดบ้านจาน หมั่นศึกษาเล่าเรียนในทางพระปริยัติธรรมตามแบบฉบับของนวกภิกษุทั่วไป จนต่อมาสอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก เมื่อเรียนจบนักธรรมเอกซึ่งเห็นขั้นเนรภูมิแล้ว ท่านจึงมาคำนึงว่าน่าจะลองปลีกวิเวกดูบ้าง เพื่อแสวงหาประสบการณ์ในทางวิปัสสนาธุระเพิ่มเติม จึงได้ออกธุดงค์ จากนั้นจึงได้เดินออกธุดงค์ไปตามป่าเขาถ้ำเนาไพร ผ่านอุปสรรคทุกข์ยากลำบากมากมายมิได้ย่อท้อ คงถือศีลภาวนา จารึกแสวงบุญด้วยธุดงค์วัตรต่อไป พร้อมทั้งดัดแปลงแสวงหาครูบาอาจารย์เพื่อศึกษาเพิ่มเติมธรรมวิปัสสนาขั้นสูงขึ้นไปอีกด้วย ทั้งยังต้องศึกษาทางด้าน ไสยเวทย์ วิทยาคมกับพระเกจิชื่อดังอีกหลายท่าน เพื่อป้องกันตัวเองในการที่จะต้องเดินทางไปตามป่าดงดิบ ซึ่งมีอันตรายจากสัตว์ป่านานาชนิด ตั้งแต่มดเขี้ยวเข็ญขบไปจนถึงเสือและช้าง อีกทั้งภูตผีต่าง ๆ ท่านต้องฝ่าฟันอุปสรรคมากมายขึ้นเขาลงห้วยทางรุกรันดาร สारพัด ซ้ำยังต้องเดินทางด้วยเท้าเปล่าตามปณิธานอันเคร่งครัดของท่าน ต้องทนต่อความลำบากตรากตรำด้วยขันติธรรมอันประเสริฐ พระอาจารย์คำปิ่นเดินธุดงค์ ล่วงมาจนถึงประเทศลาว ซึ่งพระธุดงค์หรือพระเกจิหลายท่านจะต้องไปถึง (แม้แต่หลวงพ่อกุญปริสุทโธ ท่านก็เดินธุดงค์ไปถึงเช่นกัน) ท่านได้เดินทางไปถึงสุวรรณเขตซึ่งสมัยนั้นสุขสงบเป็นรมณียสถานที่เหมาะสมกับการบำเพ็ญเพียรภาวนาเป็นอย่างยิ่ง เมื่อปีกลดบำเพ็ญศีลภาวนาธุดงค์วัตรสร้างศรัทธาปสาทะ ให้กับพุทธศาสนิกชนประเทศเพื่อนบ้านตามความเบิกบานแห่งอาการปฏิบัติแล้วท่านจึงเดินทางกลับเข้ามายังประเทศไทย

พระอาจารย์คำปิ่น จันทโชโต เดินธุดงค์มาถึงบ้านโนนสวรรค์ อำเภอธวัชบุรี จังหวัดร้อยเอ็ด เห็นสถานที่เหมาะสมแก่การพักผ่อนอิริยาบถของสมณะ ผู้เคร่งครัดในธุดงค์วัตร จึงถือเอาป่าช้าบ้านโนนสวรรค์ เป็นสัปปายะของภิกษุผู้เพียรเพ่งอบรมบ่มภาวนา จึงปีกลดอยู่ที่ป่าช้านี้เป็นเวลาหลายปี จนชาวบ้านเทิดไทยศรัทธาเลื่อมใสในวัตรปฏิบัติของท่านที่ถึกมักน้อย สันโดษ ไม่ยินดีในปัจจัยสันนิยัตคือ การสะสมไม่ว่าจะเป็นทรัพย์สินเงินทองใด ๆ ทั้งสิ้น ขอเพียงอาหารบิณฑบาตพอยังอดคณาพให้ป็นไปตามวิสัยของผู้มุ่งเพื่อการขัดเกลาจิตใจ จึงร่วมใจพากันสร้างที่พักอาศัยให้ถาวรแทนกลดหลังเก่าของท่าน พระอาจารย์คำปิ่น จำพรรษาอยู่หลายปี มีสังฆารปฏิสังฆาร อันดงามกับพุทธศาสนิกชนที่มาเยี่ยมเยือน อาศัยศรัทธาของญาติโยมทั้งหลาย พอมิปัจจัย จึงร่วมกับชาวบ้านช่วยกันพัฒนาที่อยู่อาศัยพร้อมกับพัฒนาจิตใจของญาติโยม เช่นนี้แหละจึงทำให้สำนักสงฆ์บ้านโนนสวรรค์ มีพระภิกษุจากต่างถิ่นมาพักอยู่อาศัยกันหลายรูปได้ช่วยพระอาจารย์คำปิ่นพัฒนาจนกระทั่งได้ยกฐานะขึ้นเป็นวัดชื่อว่า วัดป่าโนนสวรรค์ และพระอาจารย์คำปิ่นก็ได้รับการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์จังหวัดร้อยเอ็ดให้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสวัดป่าโนนสวรรค์

เป็นรูปแรกจนถึงปัจจุบัน ด้วยคุณงามความดีของท่านที่เป็นพระนักปฏิบัติและนักพัฒนาต่อมาจึงได้รับการแต่งตั้งในวาระมีมงคลเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ได้รับพระราชทานพัดยศเป็นพระครูในพระราชทินนามว่า พระครูจันทสุวรรณคุณ และได้รับตำแหน่งทางปกครองเป็นเจ้าคณะตำบลเทอดไทยสืบมา

ในปัจจุบัน ท่านได้ทำการพัฒนาวัดให้เจริญรุ่งเรืองมาโดยลำดับ หลวงปู่คำปิ่น และญาติโยมพุทธศาสนิกชน ได้เริ่มสร้างเจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์ขึ้นจากการนิมิต (ความฝัน) ของท่าน เพื่อเป็นพุทธบูชาต่อ พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ทั้งในอดีตและอนาคต คือ

1. พระกฤษณ์โธ
2. พระโกนาคมโน
3. พระกัสสโป
4. พระมหาสมณ โคตโม (พระพุทธเจ้า)
5. พระศรีอาริยเมตตโย (พระศรีอาริยเมตไตรย)

และเพื่อฝากไว้เป็นมรดกสมบัติของชาวอีสาน และเป็นศาสนสมบัติของชาติสืบไป หลวงปู่เริ่มสร้างวัดป่าโนนสวรรค์เมื่อ พ.ศ. 2511 ด้วยแรงปึงจัยของญาติโยมที่ศรัทธาเลื่อมใส และศิษยานุศิษย์ที่ร่วมกันบริจาคโดยมิได้อาศัยงบประมาณของทางราชการแม้แต่น้อย ใช้เวลาในการก่อสร้างจนแล้วเสร็จเรียบร้อยสมบูรณ์เป็นเวลา 38 ปี ซึ่งเป็นเจดีย์ที่ใหญ่ที่สุดองค์หนึ่งของภาคอีสาน ซึ่งมีลักษณะพิเศษคือ ใช้หม้อดินของชาวบ้านในละแวกหมู่บ้านมาประดับเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเจดีย์นี้

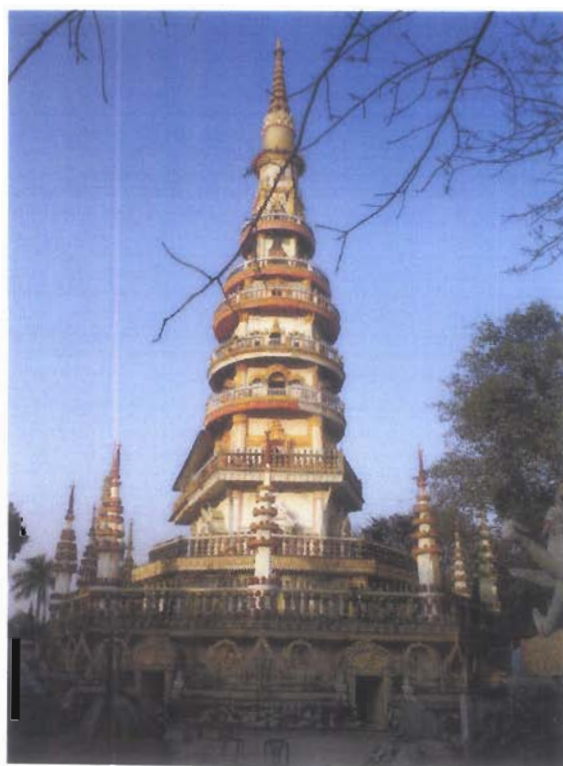

ภาพประกอบ 9 พระครูจันทสุวรรณคุณเจ้าอาวาสวัดป่าโนนสวรรค์

ตอนที่ 2 สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด

วัดป่าโนนสวรรค์ เนื่องจากเป็นวัดที่สร้างขึ้นจากการนิมิต (ฝัน) ของ พระครูจันทสุวรรณคุณ (หลวงปู่คำปิ่น ปัตถภา) เจ้าอาวาส รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและ ภูมิสถาปัตยกรรมที่ปรากฏจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างจากวัดอื่น ๆ โดยทั่วไปวัดป่าโนนสวรรค์เป็นเสมือนศูนย์รวมแห่งความเป็นมงคลของทุก ๆ ชีวิต ซึ่งมีเจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์ สูงเด่นเป็นสง่า เจดีย์นี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ทั้งในอดีตและอนาคต อันได้แก่ พระกกุสันโธ พระโกนาคมน โน พระกัสสปโโป พระมหาสมณโคตโม (พระพุทธเจ้า) และพระสิริอาริยเมตตโย (พระศรีอาริยเมตไตรย) ท่านเจ้าอาวาสได้ดำเนินการ ออกแบบและควบคุมการก่อสร้างและตกแต่งวัดด้วยตัวของท่านเองในทุกขั้นตอน เพื่อให้ องค์ประกอบทุกอย่างตรงตามนิมิตทั้งในด้านรูปลักษณ์และความหมายเชิงพุทธปรัชญา (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 10 พระเจดีย์ 5 พระองค์

เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์ จัดอยู่ในประเภทธาตุเจดีย์ ถือเป็นเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ซึ่งนำมาจากประเทศศรีลังกา ความสูงของเจดีย์มีทั้งหมด 12 ชั้น สร้างด้วยคอนกรีตเสริมเหล็ก ฐานศิลาแลงความกว้างรอบฐาน 112 เมตร สูง 65 เมตร ชั้นที่ 1 เป็นห้องสมุดสำหรับประชาชน มีการรวบรวมหนังสือเรื่องราวชีวิตประวัติบุคคลสำคัญ เกจิอาจารย์ชื่อดังทั่วประเทศ ความรู้และภูมิปัญญาสาขาต่าง ๆ ศิลปวัฒนธรรม พิธีกรรมและงานประเพณีต่าง ๆ ผู้สนใจทั่วไป นักศึกษา พระภิกษุ สามเณร สามารถศึกษาค้นคว้าได้ในชั้นนี้ ชั้นที่ 2 เป็นจิตรกรรมฝาผนังแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับงานบุญประเพณีในฮีต 12 ของชาวอีสานในห้องโถงประดิษฐานพระพุทธรูปและพระเครื่องจากทั่วประเทศทั้ง 4 ภาค ตลอดจนศิลปวัตถุในห้องดิน ชั้นที่ 4 ประดิษฐานด้วยพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าซึ่งนำมาจากประเทศศรีลังกา การออกแบบพื้นที่ใช้สอยภายในเจดีย์ ทำในลักษณะคล้ายกับพิพิธภัณฑสถานหรือห้องแสดงศิลปะ (Art Gallery) ภายในมีบันไดเดินชมเชื่อมต่อกันตลอดทั้ง 12 ชั้น จิตรกรรมฝาผนังเป็นจิตรกรรมโดยฝีมือช่างพื้นบ้าน ใช้เทคนิคการนำเสนอที่เรียบง่ายตรงไปตรงมา แม้มิใช่ศิลปะชั้นเยี่ยม แต่มีความจริงใจในการนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับพุทธประวัติ นิทานชาดก วิถีชีวิตของชาวชนบทอีสาน เป็นต้น ซึ่งเป็นเจตจำนงของท่านเจ้าอาวาสที่ต้องการให้ชาวชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม เกิดสำนึกความเป็นเจ้าของ เกิดความรักความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเป้าหมายของวัฒนธรรมอันยิ่งใหญ่ของชาวบ้านหนองไทย ตำบลหนองไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์ ใช้ฝีมือแรงงานของชาวบ้านในละแวกใกล้เคียง เป็นการร่วมมือร่วมใจตามวิถีทางแห่ง “คนบ้านเดียวกัน” ทุนทรัพย์ในการก่อสร้างเป็นทุนที่ได้รับบริจาคจากพุทธศาสนิกชนทั่วทุกสารทิศ ทางวัดไม่ได้รับการช่วยเหลือจากส่วนราชการที่เกี่ยวข้องเลย วิถีแห่งการพึ่งพาตนเอง วิถีแห่งความพอเพียง เป็นเสมือนทุนทางสังคมหรือทุนทางวัฒนธรรมที่ชาวตำบลหนองไทยได้นำมาใช้จนก่อสร้างสำเร็จสมบูรณ์ เจดีย์องค์นั้นจึงเป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม ซึ่งสื่อความหมายถึง “ความรักสามัคคีของชาวตำบลหนองไทย” เป็นสำนึกร่วม (Collective Consciousness) ของชาวชุมชนนั่นเอง

การจัดภูมิสถาปัตยกรรมโดยรอบเจดีย์ จัดในลักษณะเน้นให้เจดีย์เป็นจุดสำคัญ (Land Mark) ของพื้นที่โดยมีพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ล้อมรอบองค์เจดีย์เอาไว้ร่วมกับบองค์เทพทั้งในศาสนาพราหมณ์ ฮินดู เช่น พระวิฆณุ พระอิศวร นอกจากนั้นรอบฐานของเจดีย์ยังมีรูปประติมากรรมแบบลอยตัวของสัตว์ในป่าหิมพานต์ คอยทำหน้าที่พิทักษ์รักษาองค์เจดีย์ เช่น คชสีห์ (ช้างผสมกับสิงโต) นกยูงยักษ์ (นกกินลม) นอกจากนั้นยังมีรูปปั้นพญานาคตามความเชื่อของชาวอีสานและตามตำนานพระพุทธรศาสนา ห้างออกไปจากองค์เจดีย์เล็กน้อยจะเป็นประติมากรรมแสดงเรื่องราวเกี่ยวกับบรรพบุรุษ พระยาขมราช คัดสินคดีดวงวิญญาณต่าง ๆ

ประติมากรรมเหล่านี้ใช้เป็นเครื่องเตือนสติให้พุทธศาสนิกชนตั้งมั่นในคุณความดี ละเว้นความชั่ว และทำจิตใจให้บริสุทธิ์ ถือได้ว่าเป็นสัญลักษณ์เชิงวัฒนธรรม ด้านการขัดเกลาทางสังคม หรือ การสั่งสอนธรรมะผ่านงานประติมากรรมเป็นอวัจนะภาษา (Non Verbal) ที่เปี่ยมพลังอีกรูปแบบหนึ่ง

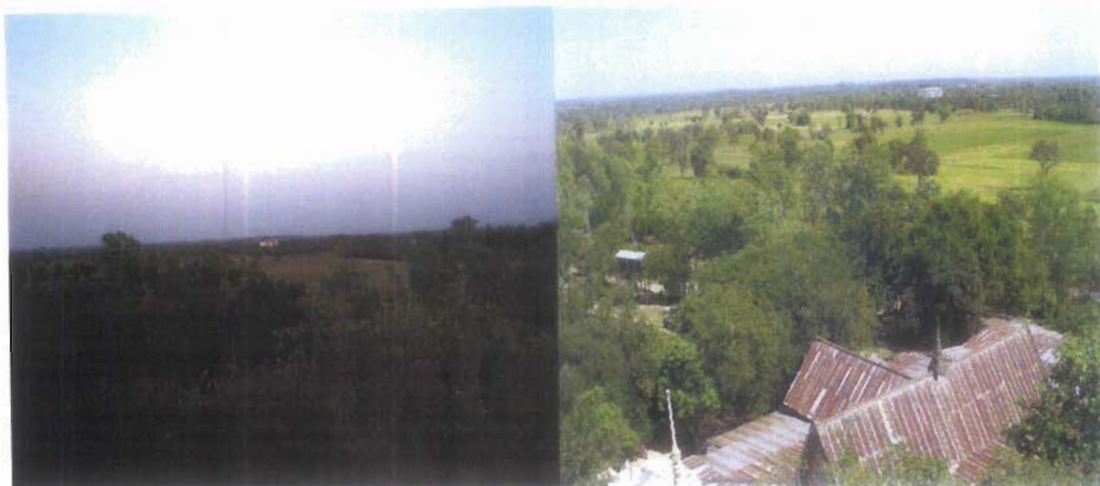
สำหรับกลุ่มประติมากรรมและสถาปัตยกรรมซึ่งทอดยาวมาจากซุ้มประตูทางเข้ามายังบริเวณด้านหน้าขององค์เจดีย์ เป็นการผสมผสานศิลปะหลากหลายรูปแบบ หลากหลายเชื้อชาติ และลัทธิความเชื่อ กล่าวคือมีทั้งรูปแบบที่เป็นพุทธนิยามหินยาน มหายาน พราหมณ์ และความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ หากพิจารณาในรายละเอียดของประติมากรรมและสถาปัตยกรรมกลุ่มนี้แล้ว จะพบรูปแบบทางวัฒนธรรม (Cultural Trait) ซึ่งมีบ่อเกิดมาจากหลายเชื้อชาติ ทั้งไทย จีน อินเดีย พม่า กัมพูชา เป็นต้น แต่ก็มีการนำมาบูรณาการร้อยเรื่องราวให้กลมกลืนกันไปอย่างน่าอัศจรรย์ บริเวณลานตรงกลางของกลุ่มสถาปัตยกรรมเหล่านี้เป็นทางโล่งสำหรับชมเรื่องราวซึ่งมีทั้งการจารึกความรู้ทางโหราศาสตร์ เป็นต้นว่า ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม ปีนักษัตร ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนคติธรรมสอนใจสอนการดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม เป็นเสมือนแหล่งเรียนรู้ของชาวชุมชนและสาธารณชนทั่วไปอีกแห่งหนึ่งด้วย

ในส่วนของการจัดภูมิทัศน์ภายในบริเวณวัดเนื้อที่ 64 ไร่ ด้วยทำเลที่ตั้งของวัดเป็นที่คอกกลางท้องทุ่ง และเป็นป่าช้าเก่า ซึ่งมีต้นไม้เดิมขึ้นอยู่แล้ว ทางวัดได้มีการปรับปรุงพื้นที่บางส่วนเพื่อจุดสระสำหรับเก็บกักน้ำไว้รดต้นไม้และการอุปโภคบริโภค นอกจากนี้ยังมีการปลูกพืชสมุนไพร เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้และผลิตยาสมุนไพรขึ้นใช้ตามความเหมาะสมอีกด้วย

คันศรมหาโพธิ์จากประเทศศรีลังกา ถือได้ว่าเป็นต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ประจำวัดแห่งนี้ พุทธศาสนิกชนจากทั่วทุกสารทิศมักจะเก็บเอาใบโพธิ์จากต้นศรมหาโพธิ์ต้นนี้ไว้เป็นอนุสรณ์ในการมานมัสการเจดีย์ 5 พระองค์ อีกทั้งยังมีความเชื่อว่าเป็นสิ่งมงคลซึ่งจะนำพาชีวิตให้มีแต่ความสงบสุขร่มเย็น

อาจกล่าวได้ว่าอีกนัยหนึ่งว่าสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมหลักของวัดแห่งนี้คือ เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์ ซึ่งเป็นความเชื่อตามหลักศาสนาพุทธ โดยมีความเชื่ออื่นเป็นองค์ประกอบสนับสนุน เป็นต้นว่าความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องพญานาค ความเชื่อเรื่องตำนานพื้นบ้าน เป็นต้น สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้สะท้อนวิถีชีวิตตามครรลองฮีต 12 ของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี ที่สำคัญและขาดไม่ได้ก็คือทุกส่วนของตัวอาคารหรือสถาปัตยกรรมจะประดับด้วยหม้อดินซึ่งเป็นหัตถกรรมท้องถิ่น

ภาพประกอบ 11 ภูมิทัศน์รอบบริเวณวัดป่าโนนสวรรค์

ความหมายของสัญลักษณ์ในวัดป่าโนนสวรรค์

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาความหมายของสัญลักษณ์ที่ปรากฏในวัดป่าโนนสวรรค์ ซึ่งสัญลักษณ์ที่ปรากฏอาจจะไม่มีในหนังสือเรียน หรือพจนานุกรมเพราะสัญลักษณ์ที่ปรากฏในวัด เป็นนิมิตของพระครูจันทสุวรรณคุณ และได้สร้างตามนิมิตที่ปรากฏให้เห็น ดังนั้นสัญลักษณ์ บางสัญลักษณ์อาจจะไม่มีความหมาย ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ค้นหาความหมายของสัญลักษณ์ที่ พระครูจันทสุวรรณคุณ ไม่สามารถให้ความหมายได้จากเอกสารและได้นำเสนอรายละเอียดตาม สัญลักษณ์ดังนี้

1. ทางเดินพระพุทธเจ้า

ภาพประกอบ 12 ทางเดินพระพุทธเจ้า

ทางเดินพระพุทธรเจ้าว่า หมายถึง ทางที่จะให้พระพุทธรเจ้าเสด็จเข้าไปในเจดีย์ 5 พระองค์ ที่อยู่ด้านใน ลักษณะโดยสองข้างทางเป็นประติมากรรมเปรียบเสมือนทางเดินสู่สวรรค์ หมายถึง ผู้ที่มาทำบุญกำลังเดินเข้าสู่สวรรค์ชั้นวิมานที่มีแต่ความสุข เพราะเป็นผู้ที่ทำบุญ ประกอบแต่กรรมดี ก็จะได้เดินทางไปสู่สวรรค์ เพื่อไปสู่เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์ (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

ทางเดินพระพุทธรเจ้าในวัดป่าโนนสวรรค์ มีลักษณะเป็นทางเดินโดยทั้งสองข้าง ทางเดินนั้นจะมีศิลปะประติมากรรมสัตว์และเทพประจำปีเกิดทั้ง 12 ปีนักษัตร ประติมากรรม พระพุทธรูปประจำวันเกิดทั้ง 7 วัน อีกทั้งวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวอีสานตลอดจน คติธรรมสอนใจสอนการดำเนินชีวิตตามวัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม โดยมีพญานาคทอดค้ำยาว ระนาบทางเดินตลอดทาง โดยเป็นการผสมผสานศิลปะหลากหลายรูปแบบ หลากหลายเชื้อชาติและ ลัทธิความเชื่อ ซึ่งการพิจารณาในรายละเอียดของประติมากรรมและสถาปัตยกรรมกลุ่มนี้แล้วจะพบ รูปแบบทางวัฒนธรรม (Cultural Trait) ซึ่งมีบ่อเกิดมาจากหลายเชื้อชาติ ทั้งไทย จีน อินเดีย พม่า กัมพูชา เป็นต้น แต่ก็มีมีการนำมาบูรณาการร้อยเรื่องราวให้กลมกลืนกันไปอย่างน่าอัศจรรย์ (จุฑารัตน์ จิตต์ถนอม. 2552 : สังเกต)

2. พระพรหม

ภาพประกอบ 13 พระพรหมในวัดป่าโนนสวรรค์

พระพรหมในวัดป่าโนนสวรรค์ หมายถึง พระพรหมคือเทพผู้ยิ่งใหญ่ที่สร้างจักรวาลและสรรพสิ่งทั้งหลาย จึงเชิญมาประทับที่นี้เพื่อเป็นสิริมงคล (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

นายมณฑล ทองจำปา ได้เล่าเรื่องของพระพรหมในอินเดียสมัยโบราณว่าพระพรหมเป็นเทพผู้สร้างโลก ได้รับการยกย่องโดยพวกพราหมณ์ ให้มีฐานะเท่าเทียมกับพระวิษณุ (ผู้คุ้มครองโลก) และพระศิวะ (ผู้ทำลายโลก) วิวัฒนาการทางความเชื่อทางศาสนา และศิลปกรรมของอินเดียมีการเปลี่ยนแปลงตามแคว้นต่าง ๆ เสมอรวมถึงการเปลี่ยนแปลงตามประเพณีความเชื่อในช่วงสมัยนั้น ๆ โดยมีการนับถือตามนิกายต่าง ๆ ของความเชื่อที่มีอยู่ เช่น นิกายไศวะ หรือ ไศวะนิกาย และไวษณพนิกาย หรือไวษณวนิกาย ทั้ง 2 นิกายให้ความเคารพนับถือเทพ คือพระศิวะ และพระวิษณุเป็นพิเศษ จึงลดความศรัทธาความเชื่อต่อพระพรหมลง และเมื่อเวลาผ่านไป ค.ศ. ที่ 10 ชาวฮินดูจึงหันมาให้ความเคารพ นับถือพระพรหมจากที่นิกายไศวะ และไวษณพนิกาย ซึ่งมีการแข่งขันกันทางด้านความเชื่ออยู่ พระพรหมจึงกลายเป็นเทพองค์สำคัญขึ้นมาใหม่ โดยมีการสร้างเทวาลัย และรูปปั้นไว้เป็นจำนวนมาก พระพรหมได้รับการนับถือบูชาในฐานะที่พระองค์เป็นผู้สร้างของทุกสิ่งทุกอย่างให้เกิดขึ้นบนโลก พระองค์ทรงเป็นผู้ให้ที่สำคัญ และเป็นผู้กำหนดโชคชะตาของมนุษย์ พระนาม ที่เรียกขานกันมีมากมายนอกเหนือจากพระพรหม หรือ พระพรหมธาดา เป็นต้นว่า ราชคุณ หมายถึง ความมี กิเลสและความปรารถนา และมูลเหตุของการสร้างโลกทั้งปวง สวามัญ หมายถึง ผู้เกิดเอง กมลสาส์น และปีทมสาส์น หมายถึง ผู้นั่งบนดอกบัว ซึ่งเกิดมาจากสะดือของพระวิษณุ คัมภีร์ฤคเวท ปรากรูพระนาม ปชชาติ คัมภีร์รามายณะ ปรากรูพระนามอื่น ๆ คือ ปรมศวร วิชเวธาส อทิกวี สนั่น ชาตรีวิชาตรี ปีตามหะ ทรุหิม-สราญูรี โลเกศ ลักษณะทางศิลป รูปเคารพของพระพรหมที่พบในปัจจุบันมีรูปเคารพ 4 ปาง 5 พระนาม ซึ่งมีลักษณะทางศิลป ดังนี้ ปางประชาบดี พระพรหม พระวรกายสีขาว สวมอาภรณ์หนังกวางสีดำพาดบ่า มี 4 พักตร์ 4 กร ถือข้อน แจกัน และการทำปางประทานพร ด้านขวาของพระพรหม มีรูปเทพธิดาสรัสวดี ด้านซ้ายของพระพรหม มีรูปเทพธิดาสาวิตรียืนประทับอยู่ พาหนะคือ หงส์ ปางโลกบาล พระพรหมมี 4 พักตร์ 4 กร ถือลูกประคำ หนังสือ ดอกบัว และแจกัน ด้านข้างมีนางสาวิตรี (4 พักตร์) ประทับยืนด้วย ปางวิศกรรม พระพรหมมี 4 พักตร์ 4 กร ถือ ข้อน หนังสือ แจกัน และลูกประคำ ปางกามลักษณะ ปางปีคมา พระพรหมมี 4 พักตร์ พระเศษามุ่นขมวด มี 4 กร ถือหนังสือ แจกัน หม้อ และข้อน ในสมัยพระพุทธศาสนาได้ถือกำเนิดแล้วได้ปรากฏภาพสลักในรูปของพระพรหมกำลังเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพรหมทรงอาภรณ์ดังพราหมณ์ พระกรถือหม้อน้ำข้างหนึ่ง (มณฑล ทองจำปา. 2551 : สัมภาษณ์)

พระพรหมเกิดจากดอกบัวที่ผุดขึ้นจากสะดือของพระวิษณุ ที่บรรทมหลับอยู่บนหลังพระยานันตนครราชที่เกษียรสมุทร คัมภีร์ปัทมปุราณะ กล่าวไว้ว่า เมื่อครั้งพระวิษณุต้องการสร้างโลก จึงแบ่งภาคออกเป็น 3 ภาค โดยพระพรหม เกิดจากสี่ข้างเบื้องขวาพระวิษณุ (พระองค์) เกิดจากสี่ข้างเบื้องซ้าย พระศิวะ เกิดจากบั้นกลางกลางพระองค์คัมภีร์มานวธรรมศาสตร์ กล่าวไว้ว่า ในครั้งเมื่อโลกยังไม่ปรากฏสิ่งใด ๆ (ว่างเปล่า) พระอาดมฤ (ผู้เกิดเอง) ประสงค์จะสร้างทุกสิ่งที่จะสร้างน้ำขึ้นมาก่อน แล้วนำพีชไปรยลงน้ำ เวลาผ่านไปพีชนั้นกลายเป็นไข่ทองและกำเนิดพระพรหมปรากฏขึ้น นามว่า หริณครรค์ หลังจากนั้นพระพรหมจึงแบ่งร่างเป็นชาย – หญิง เพื่อสร้างโลกและมนุษย์ต่อมาช่วงนี้ขอเล่าถึงตำนานพระเศียรของเทพเจ้าผู้สร้างโลกนามพระพรหม บางส่วนของตำนานกล่าวไว้ว่าเมื่อแรกพระพรหมทรงมี 5 เศียร เรื่องมีอยู่ว่าพระองค์ทรงหลงรักและหวงแหนมเหสี (พระมเหสีมีหลายพระนาม อาทิ สรัสวดี สาวิตรี พราหมณี) เพื่อคุ้มครองพระมเหสีองค์นี้ด้วยว่าไม่ว่าจะเสด็จที่ใดก็ตาม พระองค์จะทรงใช้ดาที่เศียรทั้ง 5 เศียรของพระองค์เฝ้าติดตามไม่ว่าจะเกิดเหตุใดขึ้นก็ตามจะได้ช่วยทันทุกเวลา ต่อมาเศียร 1 ใน 5 เศียรเกิดพุดจากคอกหมันพระแม่ปารพตี มเหสีของพระศิวะเมื่อพระองค์ทราบเรื่องจึงบันดาลโทสะ จนเกิดการต่อสู้กันระหว่าง พระพรหมกับพระศิวะ เมื่อเวลาต่อมาพระพรหมเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ถูกพระศิวะตัดเศียร จึงเป็นเหตุให้พระพรหมเหลือเพียง 4 เศียร นับแต่นั้นเป็นต้นมา บางตำนานกล่าวไว้ว่า พระพรหมทรงถูกพระศิวะ ใช้ฤทธิ์เพ่งดาที่ 3 ทำให้เกิดไฟเผาผลาญเศียรที่ 5 ของพระพรหมจนมอดไหม้ เพราะกล่าวคำหมิ่นพระศิวะนั้นเอง (พระมหาสุธีร์ ศรีโคตร. 2551 : สัมภาษณ์)

3. พระพิฆเนศวร

ภาพประกอบ 14 พระพิฆเนศวรในวัดป่าโนนสวรรค์

พระพิฆเนศวร์ ในวัดป่าโนนสวรรค์ ว่าหมายถึง ความเฉลียวฉลาดเป็นเลิศ ทั้งยังได้รับการยกย่องให้เป็น หัวหน้าที่เทพที่มีเศียรเป็นสัตว์ทั้งหลาย จึงอัญเชิญมาประทับไว้ที่วัดป่าโนนสวรรค์เพื่อเป็นสิริมงคล (พระมหาสุธีร์ ศรีโคตร. 2551 : สัมภาษณ์)

พระพิฆเนศวร์ในวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นประติมากรรมแบบลอยตัว สามารถมองเห็นรอบด้าน ลักษณะกายเป็นมนุษย์อ้วนเตี้ย ท้องพลุ้ย หูยาน มีเศียรเป็นช้าง มีงาข้างเดียว (ถูกขวานปรศุรามหักเสียข้างหนึ่ง) มี 4 กร กรต่าง ๆ นั้นทรงถือสิ่งของต่าง ๆ กัน เช่น งาที่หัก จักร สังข์ ครีฑูร ซึ่งหัตถ์ที่ทรงถือเพียงหัตถ์ละ 1 อย่าง ส่วนพาหนะนั้นเป็นมูสิกะ (หนู) ทรงสวม ยัชโญปวีตหรือสายรุรา (ผ้าศักดิ์สิทธิ์ที่แสดงว่าเป็นวรรณะพราหมณ์หรือวรรณะกษัตริย์ ไทยเรียกสังวาล) เป็นพญานาคสวมมาลาอัญมณีซึ่งพระจันทร์ถวายให้ (จุฑารัตน์ จิตต์ถนอม. 2552 : สังเกต)

จากการบอกเล่าของชายจันทร์ สีมา (2551 : สัมภาษณ์) ได้เล่าว่า ความเชื่อเกี่ยวกับ ลัทธิการบูชาพระคณศนั้น น่าจะมาจากชนพื้นเมืองดั้งเดิมของอินเดีย ซึ่งเป็นลัทธิการบูชาสัตว์ หรือลัทธิแห่งชัยชนะเหนือธรรมชาติ ชนพื้นเมืองของอินเดีย เชื่อกันว่าหนูเป็นสัญลักษณ์ของความมั่งคั่ง พระคณศทรงขี่หนูจึงหมายถึงชัยชนะของแสงอาทิตย์ที่ขจัดความมืดให้สิ้นสุดลง พระคณศอาจจะมีต้นกำเนิดมาจากการเป็นเทพประจำเผ่าของคนป่า ที่อาศัยอยู่ในป่าเขาอันกว้างใหญ่ของอินเดีย คนเหล่านี้ต้องเผชิญกับฝูงช้างอันน่ากลัวจึงเกิดการเคารพในรูปของช้าง เพื่อให้ปกป้องคุ้มครองและพัฒนาต่อมาเป็นเทพชั้นสูงของชาวอารยันต่อมาได้พัฒนาเป็นเทพผู้จัดซึ่งอุปสรรค มีความเฉลียวฉลาดเป็นเลิศ ทั้งยังได้รับการยกย่องให้เป็น หัวหน้าที่เทพที่มีเศียรเป็นสัตว์ทั้งหลาย จนกระทั่งมีการรณนาปกรณัมให้เป็น โอรสของพระศิวะเทพและพระนางปราวตีในเวลาต่อมาแต่ในแง่ของคัมภีร์ทางศาสนาพราหมณ์ได้บรรยายจุดกำเนิดของพระคณศไว้หลากหลายด้านตามความเชื่อในแต่ละลัทธิ

พระวิฆเนศวร เป็นเทพเจ้าแห่งความรู้ และช่วยปัดเป่าเรื่องราวที่ขัดข้องทั้งปวง ชื่อของพระคณศมีเรียกกันมาก กล่าวกันว่ามีเป็นพัน แต่ที่สำคัญมีระบุไว้ในคัมภีร์พรหมไววรรคปุราณะ 8 พระนาม คือ 1) พระคณศ มาจากคำว่า คณะ + อิศะ แปลว่าผู้เป็นใหญ่ในหมู่คณะ คณะดังกล่าวหมายถึง เหล่าบริวารของพระอิศวร 2) พระเอกทันตะ มาจากคำว่า เอกะ + ทันตะ แปลว่าผู้มีงาเพียงข้างเดียว กายสีฟ้า มี 4 กร 3) พระหเร่มกะ มาจากคำว่า หิร + อัมพะ แปลว่า ผู้ปกป้องคนทุกข์ 4) พระวิฆนาเย มาจากคำว่า วิฆนะ + อายกะ แปลว่า ผู้จัดอุปสรรคต่าง ๆ 5) พระลัมโพทระ แปลว่า ท้องใหญ่อันเนื่องมาจากมีของเสวยมาก พระอิศวรและพระอุมาเลี้ยงดูอย่างดี 6) พระศูรปกรณ แปลว่า มีหูเหมือนกระจาดมีหน้าที่กรองสิ่งสกปรกออกจากเมล็ดข้าว พระกรณพระวิฆเนศวรองเอาอุปสรรคและมลทินออกไปเหลือไว้แต่ความเป็นมงคลและความสำเร็จ 7)

พระศกวัคตระ มาจากคำว่า ศก+ วัคตระ แปลว่า มีพระพักตร์เป็นช้าง และ 8) พระศุหาครชะ มาจาก
คำว่า ศุห + อาครชะ แปลว่า พี่ชายของพระสกันท์ (พระขันตกุมาร) (พระครูสิริธรรมโกวิท.

2551 : สัมภาษณ์)

พระวิฆเนศวรมิเชียรเป็นช่างนั้น มีเนื้อเรื่องเล่าต่าง ๆ กัน ว่า

เรื่องที่ 1 ในสมัยกาลครั้งหนึ่ง พระอิศวรจะทำการเกศากันต์พระพิฆเนศวรได้
เชิญทวยเทพมาพร้อมกันยังขาดแต่พระนารายณ์ พระอิศวรทรงให้พระอินทร์ไปเชิญอีกครั้ง ในขณะที่
นั้นพระนารายณ์ยังไม่คืนจากบรรทม พระอินทร์จึงปลุกโดยทรงเป่ามหาสังข์เป็นบทสรรเสริญ
เมื่อพระนารายณ์ทรงตื่นจากบรรทมแล้วทรงถามพระอินทร์ว่า โลกมีเหตุประการใด พระอินทร์ทูล
ว่า พระอิศวรมิเทวโองการให้เชิญเสด็จไปเจริญพระเกศพระวิฆเนศวร พระนารายณ์ปลั่งพระโอษฐ์
ว่า “ ลูกหัวหายจะนอนหลับให้สบายก็ไม่ได้” แล้วเสด็จมากับพระอินทร์ เมื่อตอนที่ปลั่งพระโอษฐ์
นั้นเศียรของพระวิฆเนศวรก็ขาดออกจากพระวรกาย พระอิศวรรับสั่งให้พระวิศวกรรม (บางตำรา
เรียกว่าวิษณุกรรม) ไปหาเศียรในโลกมนุษย์ โดยตัดเอาศีรษะมนุษย์ที่ตายในวันนั้น พระวิศวกรรม
เที่ยวหาทั่วทั้งโลกก็ไม่มีผู้ใดตายในวันนั้น จึงมีเทวโองการใหม่ ให้พระวิศวกรรมไปตัดศีรษะใครก็ได้
ได้ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ที่นอนฝันศีรษะไปทางทิศตะวันตกในวันนั้น พระวิศวกรรมหา
เท่าไรก็ไม่พบ เมื่อตอนเสด็จกลับทรงพบช้างพลายตัวหนึ่ง นอนฝันศีรษะไปทางทิศตะวันตก
พระวิศวกรรมเลยตัดเอาหัวช้างนั้นนำไปถวายพระอิศวร พระอิศวรจึงต่อเศียรนั้นเข้ากับองค์พระ
วิฆเนศวร ด้วยคดีนี้เองทำให้เกิดความเชื่อว่า เคนอนฝันศีรษะไปทางทิศตะวันตกเป็นเสนียด
อัปมงคล และยังถือกันว่าวันนี้เป็นวันไม่ดีเป็นวันโลกาวินาศ ฤกษ์ไม่ดี ไม่ควรทำการมงคลใด ๆ
วันที่กล่าวถึงนี่คือวันอังคาร จากนั้นพระวิฆเนศวรก็ไปปรับอสุรกังถิ ตำแดงพระวรกายมี 4 กร มี
บ่วงบาศ ขอ ค้อนเหล็ก ก้อนทองแดง ทรงมุสิกะ (หนู) พร้อมบริวารอีกแสน โกลิ ฝ่ามืออสุรกังถิผู้ไม่
ไหวจึงทรงดำน้ำหนีหายไปมุนา พระวิฆเนศวรก็อ้าพระโอษฐ์สูบน้ำจนหมด เมื่อเห็นอสุรกังถิจึง
กอดงาเบื่องซ้ายขว้างไป ถูอสุรกังถิพร้อมบริวารตายในคราวเดียวกัน (พระครูสิริธรรมโกวิท.
2551 : สัมภาษณ์)

เรื่องที่ 2 ในคัมภีร์พรหมไววรรตปุราณะกล่าวว่า พระอุมาเมื่อได้เป็นชายาในพระ
อิศวรก็ไม่มีพระโอรส พระอิศวรทรงแนะนำให้พระอุมาทำพิธีบูชาองค์พระวิษณุรายณ์ ที่
เรียกว่า พิธีปินยาคพรต พิธีนี้จัดขึ้นในวันขึ้น 13 ค่ำเดือน 3 เรื่อยไปทุกวันจนครบ 1 ปี และยังมีการ
เตรียมขนม ผลไม้ ดอกไม้ แก้วแหวน เงินทอง ไว้ให้พร้าหมณ์ 1,000 คนทุกวัน พระอุมาทรงทำตาม
พิธีเป็นเวลานานก็ไม่มียี่ที่ว่าจะสำเร็จ จนรู้สึกท้อพระทัยจะเลิกเสียจึงมีเสียงร้องบอกว่าให้กลับเข้าไป
ไปในห้องเถิดแล้วจะพบพระโอรส ซึ่งเป็นกาหนึ่งของพระกฤษณะ พระอุมาจึงเสด็จเข้าไปดูก็ได้
โอรสสมใจหมาย ดังนั้นบรรดาเหล่าทวยเทพที่ทราบเรื่องต่างก็แห่แห่กันมาถวายพระพร พระอุมา

ก็ทรงต้อนรับเหล่าทวยเทพที่มาชื่นชมพระวิฆเนศวรในบรรดาเหล่าทวยเทพทั้งหมดนั้นมีพระเสาร์ (ศนิ) รวมอยู่ด้วยแต่พระเสาร์ก็หน้าไม่กล้ามองกุมาร พระอุมาแปลกใจจึงตรัสถามว่าทำไมถึงชื่นชมบารมีพระกุมาร พระเสาร์จึงทูลว่าตนถูกสาปจากภรรยา คือครั้งหนึ่งตนมัวเพลินภวานางกิงองค์พระวิษณุ (นารายณ์) จนลืมปรนนิบัติภรรยา ภรรยาเลยโกรธจึงสาปตนว่า หากมองใครให้ผู้นั้นถึงแก่วิบัติ พระเสาร์จึงไม่กล้าทอดพระเนตรยังองค์พระกุมาร พระอุมาได้ทรงฟังกลับไม่ยอมเชื่อ ทรงอนุญาตให้พระเสาร์ทอดพระเนตรได้ พระเสาร์ยังกลัว ๆ อยู่จึงได้ขอให้พระยมเป็นพยานหากเกิดอะไรขึ้นมา จากนั้นจึงทอดพระเนตรที่เศียรพระกุมารเศียรก็กระเด็นไปยังแหล่งเดิม คือเศียรพระกฤษณะที่แบ่งภาคมาเกิด (พระกฤษณะเป็นปางหนึ่งของพระนารายณ์) พระอุมาเห็นดังนั้นทรงตกพระทัยเป็นอย่างมาก แล้วทรงเข้าสวมกอด นายกุมารพลางกันแสง เหล่าทวยเทพที่อยู่ในเหตุการณ์ต่างก็พากันเศร้าโศกตามไปด้วย ยกเว้นพระนารายณ์ พระนารายณ์จึงทรงครุฑเสด็จไปยังแม่น้ำบุษปถัทร เห็นช้างตัวหนึ่งนอนหลับหันหัวไปทางทิศเหนือ พระนารายณ์จึงตัดหัวช้างนั้นมาคือเข้ากับศอกพระกุมาร พระกุมารก็คืนชีพกลับคืนอีกครั้ง ส่วนพระเสาร์ถูกพระอุมาสาปให้เดินขาเขกตั้งแต่บัดนั้น พระเสาร์จึงกลายเป็นเทพแห่งเคราะห์ร้าย ตามโหราถือกันว่าหากพระเสาร์เข้าแทรกจะทำให้เกิดโชคร้าย (พระครูสิริธรรมโกวิท. 2551 : สัมภาษณ์)

เรื่องที่ 3 ในคราวหนึ่งที่พระอุมาเทวีทรงสงรงน้ำอยู่ในที่รโหฐาน ทรงเอาโคลนขมิ้นที่ทาพระวรกายมาปั้นและเนรมิตให้เป็นชายหนุ่มรูปงาม คอยเฝ้าประตูกันไม่ให้ผู้ใดเข้ามาเห็นพระองค์ เมื่อพระอิศวรจะเข้าไปชายเนรมิตก็ไม่ยอมให้เข้า พระอิศวรทรงพิโรธถึงขั้นรบราภกับชายเนรมิตนั้น แต่รบเท่าไรก็ไม่ชนะไม่ว่าเหล่าทวยเทพและพระนารายณ์จะเข้าช่วยพระอิศวรแล้วก็ตามที่น่าอายสุด ๆ เมื่อพระอิศวรถูกชายเนรมิตนั้นหวาดด้วยหลายครั้ง พระนารายณ์จึงออกอุบายเนรมิตเป็นหญิงสวยสดงดงาม ชายเนรมิตเห็นเข้าก็ตะลึงจังจัง เมื่อชายเนรมิตเจอพระนารายณ์จึงคิดสฤษะชายเนรมิตนั้นพระอุมาทรงทราบเรื่องที่เกิดขึ้นก็กริ้วจัด พระอิศวรทรงเกรงใจจึงให้เทพยดาไปตัดหัวสัตว์ที่นอนหันหัวไปทางทิศเหนือมา จึงได้หัวช้างมาคือเป็นเศียรขึ้น (พระครูสิริธรรมโกวิท. 2551 : สัมภาษณ์)

เรื่องที่ 4 ในคราวหนึ่งปรศุราม (รามสูร) มีความประสงค์จะเข้าเฝ้าพระอิศวร ซึ่งในขณะนั้นพระอิศวรทรงบรรทมอยู่ พระวิฆเนศวรประทับอยู่บริเวณนั้นก็ห้ามไม่ให้ปรศุรามเข้าเฝ้าปรศุรามนั้นถือตนว่าเป็นคนโปรดของพระอิศวรจึงไม่ยอมฟังคำ จะเข้าเฝ้าให้ได้ ที่สุดจึงรบกันกับพระวิฆเนศวร พระวิฆเนศวรจับปรศุรามด้วยวงปิ่นแล้วขว้างปรศุรามไปจนสลบ เมื่อฟื้นขึ้นมาปรศุรามจึงขว้างขวานใส่พระวิฆเนศวร ซึ่งขวานที่ขว้างนั้นได้รับพระราชทานมาจากพระอิศวร พระวิฆเนศวรเมื่อเห็นขวานก็จำได้ว่าเงินขวานของพระอิศวรบิดา จึงหยุดไม้คือสู้แล้วก็พักครั่งลงรอรับขวานไว้ด้วยขาข้างหนึ่ง (ข้างขวา บางตำราว่า ข้างซ้าย แต่ที่พบเห็นจิตรกรรม ประติมากรรม

โดยมากมักเป็นข้างขวา) นางข้างที่รับขวานก็หักสะบั้นลง พระอุมาเมื่อทรงทราบก็กริ้ว กำลังจะสาป
 ปรศุรามพระนารายณ์ทรงทราบเรื่องจึงแปลงร่างเป็นกุมารเข้ามาวิงวอนขอโทษให้กับปรศุราม
 พระอุมาจึงทรงยอมยกโทษให้ และพระเป็นเจ้าทั้งสองจึงประทานพรให้พระวิฆเนศวรว่าให้เป็น
 ใหญ่เหนือการบูชาใด ๆ หากมีการบูชาใด ๆ ในพิธีมงคลก็ตาม ต้องบูชาพระวิฆเนศวรเป็นองค์แรก
 ก่อนเสมอ งานมงคลนั้นจึงจะสมบูรณ์ (พระครูสิทธิธรรมโกวิท. 2551 : สัมภาษณ์)

4. พระอิศวร

ภาพประกอบ 15 พระอิศวรในวัดป่าโนนสวรรค์

พระศิวะหรือพระอิศวรเป็นมหาเทพที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในตรีมูรติ หรือ 3 มหาเทพผู้
 ยิ่งใหญ่แห่งสามโลก พระองค์ทรงเป็นเทพผู้ประทานความอุดมสมบูรณ์และขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้แก่
 มวลมนุษย์ จึงอัญเชิญมาประทับที่วัดป่าโนนสวรรค์เพื่อเป็นสิริมงคล (พระครูจันทสุวรรณคุณ.
 2551 : สัมภาษณ์)

พระอิศวรในวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นประติมากรรมแบบลอยตัว สามารถมองเห็น
 ได้รอบด้าน ลักษณะมี 1 เศียร 1 พักตร์ 4 กร โดยถือสังข์ พระขรรค์ ดริสุร และบ่วงบาศ มี
 พระวรกายสีขาว ทรงประทับนั่ง (จุฑารัตน์ จิตต์ถนอม. 2551 : สังเกต)

พระอิศวร เป็นพระเจ้าของค้ำหนึ่ง ในหมู่พระเป็นเจ้าทั้ง 3 ในศาสนาพราหมณ์ถือ
 ว่าเป็นผู้ล้างอาถรรพ์แต่โดยเหตุที่ในศาสนาพราหมณ์ ถือว่าสัตว์ไม่ตายสูญเลยคงท่องเที่ยวอยู่ใน

วิญญูสงสารจึงไม่ถือว่าพระอิศวรเป็นผู้ผลาญอย่างเดี๋ยวจึงเป็นผู้สร้างขึ้นใหม่ด้วยเพราะฉะนั้นนับว่าเป็นที่เปลี่ยนแปลงของเก่าให้เป็นใหม่คั้งขึ้นและโดยเหตุนี้จึงมักปน ๆ กับพระพรหมผู้สร้างอยู่บ้าง การกำเนิดองค์อิศวรมีแตกต่างกันตามแต่ละคัมภีร์ พอรวบรวมไว้ได้ดังนี้

องค์พรหมบำเพ็ญตบะจนแก่กล้าแล้ว ทรงใช้เปลือกไม้ขูดพระเสโท (เหงื่อ) ที่ไหลลงมา ที่พระขนงจนพระฉวีถลอก มีโลหิตหยดหนึ่งหยดลงบนกองไฟ จึงเกิดเป็นทเวงขึ้นมา ทเวงได้ร้องขอให้ประธานชื่อถึง 8 ครั้ง ด้วยกันคือ กพ สรรพ ปศุบดี อัครเทพมหาเทพ รุทริศาน อะสะนิ พระพรหมทรงเลือกตั้งคานามคำร้องว่า รุทริ แปลว่าร้องให้ ซึ่งต่อมาคือพระศิวะหรือพระอิศวรนั่นเอง มหาเทพมหาการตะกล่าววว่า พระอิศวรกำเนิดขึ้นจากพระนลาฏ (หน้าผาก) ของพระพรหม

ในอดีตกาลโลกยังค้งว่างเปล่า มีแต่เพียงอากาศธาตุ มีพระเวทย์และพระธรรม (วิญญูญาณ) ทั้งสององค์ค้งลงใจจะสร้างโลกขึ้นมา โดยสร้างผู้ที่จะมาสร้างสิ่งต่าง ๆ ต่อไปในภายภาคหน้า นั่นก็คือองค์เทพนั่นเอง จึงร่ายเวทย์มนต์เป็นองค์เทพอิศวรขึ้นมา ทรงมีสี่พระวรกายสีขาว มีพระเนตร 3 ดวง

คัมภีร์ไตรเภทว่า พระอิศวรทรงกำเนิดจากพระกัณธยะปะเทพบิดร กับพระนางสุรภี เมื่อกำเนิดมาก็ร้องไห้ด้วยเสียใจไม่รู้จะสร้างโลกได้สำเร็จหรือไม่ เนื่องจาก ไม่มีอิทธิฤทธิ์ใด ๆ พอที่จะสร้างโลกได้ พระเวทย์และพระธรรมทรงทราบเรื่อง จึงหาทางช่วยโดยการมอบพระอิทธิฤทธิ์ต่าง ๆ รวมทั้งอำนาจบารมีที่ยากจะหาผู้ใดมาเทียบเทียมได้ แต่พระอิศวรก็ยังมีหุขคร้องด้วยยังไม่มีพระนามเลย ทั้งพระเวทย์และพระธรรมจึงมอบนามให้เลือก 8 พระนามคือ กพ สรรพ ปศุบดี อัครเทพ มหาเทพ รุทริศาน อะสะนิ ปกติพระอิศวรทรงประทับอยู่ที่เขาไกรลาสที่เรียกกันว่า ผาเผือก แต่บางทีชอบอยู่ค้งสถานป่าชา มีภูคคีเป็นบริวาร มีพระวรกายสีขาว ในขั้ขรุขระว่าสี่พระวรกายแดง อาตรรพณ์เวทว่า สี่พระวรกายดำ พระเนตรมีสาม มีพระเนตรพิเศษคือพระเนตรตรงกลางหน้าผาก (ตั้งขวงมีจันทร์ครึ่งซีกอยู่เหนือพระเนตรที่สาม) ทรงอาณุภาพมาก อาจบันดาลให้เกิดไฟเผาผลาญทุกอย่างที่ขวงหน้า เมื่อครั้งที่กามเทพแผลงศรบุษปศรยิงพระอิศวรเพื่อให้หลงรัก พระอุมา ในครั้งนั้นพระอิศวรทอดพระเนตรตรงกามเทพพอดิ กามเทพจึงกลายเป็นเทพไม่มีตัวตน ไม่มีรูปกาย ได้ชื่อว่า อนงคเทพ แต่บัดนั้น

พระศิวะที่ปรากฏโดยทั่วไปจะแตกต่างกันออกไปเนื่องด้วยพระศิวะนั้นทรงมีหลายปางด้วยกันแต่รูปลักษณะเป็นที่ปรากฏค้งกันแพร่หลายนัก ทรงเป็นเทพที่มีพระวรกายสีดำ และมีเอกลักษณ์คือมีพระเนตรที่สามปรากฏอยู่ที่หน้าผากของพระองค์และที่เหนือพระเนตรที่สามมีรูปพระจันทร์เสี้ยวปรากฏ อยู่ ณ เหนือพระแตรที่สามกลางหน้าผากพระศิวะมิได้เกล้าเกล้าแล้ว สวมมงกุฎหมค้งดเรียขบรื้อขเหมือนมหาเทพองค์อื่น แต่ทว่าพระองค์ทรงปีนพระเศาศ้าขึ้นไปเป็นชฎา

โดยมีป็นรูปพระจันทร์เสี้ยวปกไว้ที่มุนพระเกศา ในบางแห่งก็เป็นงูที่ขดพันแทนป็นร้อยรัดพระเกศาไว้พระศิวะนั้นสวมประจำเป็นรูปห้วกะโหลก และสร้อยสังวาลที่คล้องพระวรกายนั้นเป็นงูเครื่องฉลองพระองค์ของพระศิวะนั้นมิได้เป็นเครื่องทรงที่ประดับเพชรพลอยอัญมณีราวกับเครื่องฉลองพระองค์เช่นกษัตริย์ดั่งมหาเทพองค์อื่น พระศิวะทรงนุ่งห่มร้อยรัดไว้ด้วยหนังช้างบ้าง ในบางแห่งก็ปรากฏว่าทรงนุ่งห่มหนังเสือหรือหนังกวาง (พระครูสิริธรรมโกวิท. 2551 : สัมภาษณ์)

5. พระสังกัจจายน์

ภาพประกอบ 16 พระสังกัจจายน์ในวัดป่าโนนสวรรค์

พระสังกัจจายน์ เป็นอัครมหาสาวกขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นอรหันต์องค์หนึ่งที่แสดงธรรมได้พิศดาร จึงอัญเชิญมาประทับที่วัดว่าโนนสวรรค์เพื่อเป็นสิริมงคล (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

พระสังกัจจายน์ในวัดป่าโนนสวรรค์เป็นประติมากรรมแบบลอยตัว มีพระวรกายอวบอ้วน นิ่งขัดสมาธิราบ สวมจีวรชายจีวรยาวถึงพระนาภี (สะดือ) ปลายแยกเป็นเขี้ยวตะขาบ (จุฑารัตน์ จิตต์ถนอม. 2552 : สังกศ)

พระสังกัจจายน์มีประวัติเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาอย่างชัดเจนและขึ้นชื่อว่าเป็นเทพเจ้าแห่งโชคลาภ คือ พระสังกัจจายน์ ซึ่งเป็นพระอรหันต์สาวกองค์หนึ่งของพระพุทธเจ้านั่นเอง พระสังกัจจายน์ มีพุทธลักษณะอ้วน พุงพลุ้ย มีความหมายถึง ความอุดมสมบูรณ์ โชคลาภ เป็นหนึ่งในพระสาวกผู้ใหญ่ จัดอยู่ในเอตทัคคะ ลักษณะของพระสังกัจจายน์ โดดเด่นมองเห็นก็รู้ว่า

เป็นพุทธสาวกองค์ไหน เมื่อสรุปแล้วจะเห็นว่า พุทธสาวกจำนวน 80 องค์ พระเอตทัตตะ 41 องค์ นั้น มีเพียง พระสังกัจจายน์ เท่านั้นที่สร้างอย่างโดดเด่น คติการสร้างพระสังกัจจายน์นิยมการสร้างมาก แบบมหายาน หินยาน โดยเฉพาะแบบจีน นิยมสร้างมากกว่าในเมืองไทย มีวัดจีนหลายวัดที่สร้างพระสังกัจจายน์ใหญ่ เป็นเนื้อโลหะ เครื่องเคลือบ สมัยเชิงเตาปิ้ง โคย กังไส ก็เคยพบพระสังกัจจายน์ในจำนวนมาก พระอรหันต์ทั้ง 18 องค์ รวมพระสังกัจจายน์ไว้ด้วยอีกหนึ่งองค์ โดยมีคติความเชื่อที่ว่า “ผู้ใดบูชาพระสังกัจจายน์ ย่อมเป็นมหายานมงคลอุดมด้วย ลาภ ยศ ความเจริญรุ่งเรืองดีนักแล” (นงลักษณ์ ช่วยแก้ไข. 2551 : สัมภาษณ์)

ในตำนานพุทธสาวกทั้ง 80 องค์ กล่าวว่า พระสังกัจจายน์ เป็นบุตรของพราหมณ์ปุโรหิตกัจจายนโคตร หรือกัจจายนโคตร ในแผ่นดินของพระเจ้าจันทรปัชโชต กรุงอุชเชนี เมื่อกัจจายนะกุมารเจริญวัย เรียนจบไตรเพท บิคาได้ถึงแก่กรรม จึงได้รับตำแหน่งปุโรหิตแทนบิดา ครั้นต่อมาพระเจ้าจันทรปัชโชต ทรงทราบว่า พระศาสดาครีสุแล้ว เสด็จเที่ยวโปรดสัตว์สั่งสอนประชุมชนธรรมะที่พระองค์สอนนั้น เป็นธรรมที่แท้จริง ยังประ โยชน์แก่ผู้ประพฤติตาม จึงมีพระประสงค์ใคร่เชิญเสด็จพระบรมศาสดาไปประกาศที่กรุงอุชเชนี จึงรับสั่งให้กัจจายนะปุโรหิตไปทูลเสด็จกรุงอุชเชนี กัจจายนะปุโรหิตพร้อมด้วยผู้ติดตาม 7 คน จึงออกจากกรุงอุชเชนี ครั้นมาถึงจึงพากันเข้าเฝ้าพระบรมศาสดา พระองค์ทรงเทศน์สั่งสอน ในที่สุดบรรลอรหันต์ทั้ง 8 คน หลังจากนั้นทั้ง 8 ก็ทูลขออุปสมบท ทรงขออนุญาต ครั้นอุปสมบทแล้ว จึงทูลเชิญเสด็จกรุงอุชเชนี ตามหน้าที่ (นงลักษณ์ ช่วยแก้ไข. 2551 : สัมภาษณ์)

6. ชิวกโกมารภังจ์

ภาพประกอบ 17 ชิวกโกมารภังจ์ในวัดป่าโนนสวรรค์

ชีวกโกมารภักษ์ในวัดป่าโนนสวรรค์ หมายถึง หมอที่เก่งกล้ามากสามารถรักษาได้ทุกโรคในสมัยพระพุทธกาล จึงเชิญมาประทับที่วัดป่าโนนสวรรค์เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้มากราบไหว้ให้หายจากโรคภัย (พระครูจันทสุวรรณคุณ, 2551 : สัมภาษณ์) ชีวกโกมารภักษ์ในวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นประติมากรรมแบบลอยตัว มีผิวทาสีสีน้ำตาลออกน้ำตาล สวมประคำ มือถือ โภษะรูปร่างขันขันสมาธิราบ (จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม, 2552 : สังเกต)

ชีวก เป็นชื่อหมอใหญ่ผู้เชี่ยวชาญในการรักษาและมีชื่อเสียงมากในครั้งพุทธกาล เป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระเจ้าพิมพิสาร และพระเจ้าพิมพิสาร ได้ถวายให้เป็นแพทย์ประจำพระองค์ของพระพุทธเจ้าด้วย เรียกชื่อเต็มว่า ชีวกโกมารภักษ์ หมอชีวกเกิดที่เมืองราชคฤห์แคว้นมคธ เป็นบุตรของนางคณิกา (หญิงงามเมือง) ชื่อว่าสาลาวดี แต่ไม่รู้จัก มารดาบิดาของตน เพราะเมื่อนางสาลาวดีมีครรภ์ เครงค่าตัวจะตกจึงเก็บตัวอยู่ ครั้นคลอดแล้วก็ให้คนรับใช้เอาทารก ไปทิ้งที่กองขยะ แต่พอตีเมื่อถึงเวลาเช้าตรู่ เจ้าชายอภัย โอรสองค์หนึ่งของพระเจ้าพิมพิสาร จะไปเข้าเฝ้าเสด็จผ่านไป เห็นการรุมล้อมทารกอยู่ เมื่อทรงทราบว่าเป็นทารกและยังมีชีวิตอยู่ จึงได้โปรดให้นำไปให้นางนมเลี้ยงไว้ในวัง (พระครูสิริธรรมโกวิท, 2551 : สัมภาษณ์)

ในขณะที่ทรงทราบว่าเป็นทารกเจ้าชายอภัยได้คร่ำครวญว่าเด็กยังมีชีวิตอยู่ (หรือยังเป็นอยู่) หรือไม่ และทรงได้รับคำตอบ ว่ายังมีชีวิตอยู่ (ชีวก = ยังเป็นอยู่ หรือยังมีชีวิตอยู่) ทารกนั้นจึงได้ชื่อว่า ชีวก (ผู้ยังเป็น) และเพราะเหตุที่เป็นผู้อันเจ้าชายเลี้ยงจึง ได้มีสร้อยนามว่า โกมารภักษ์ (ผู้อันพระราชกุมารเลี้ยง) ครั้นชีวกเจริญวัยขึ้น พองจะทราบว่าคนเป็นเด็กกำพร้า ก็คิดแสวงหาศิลาปริวิตาไว้เลี้ยงตัว จึงได้เดินทางไป ศึกษาวิชาแพทย์กับอาจารย์แพทย์ทศปาโมกษ์ ที่เมืองดักสิลา ศึกษาอยู่ 7 ปี อยากรทราบว่าเมื่อใดจะเรียนจบ อาจารย์ให้ ถือเสียมไปตรวจดูทั่วบริเวณ 1 โยชน์รอบเมืองดักสิลา เพื่อหาสิ่งที่ไม่ใช่ศิวา ชีวกหาไม่พบ กลับมาบอกอาจารย์ ๆ ว่า สำเร็จการศึกษามีวิชาพอเลี้ยงชีพแล้ว และมอบเสียมยงเดินทางให้เล็กน้อย ชีวกเดินทางกลับยังพระนครราชคฤห์เมื่อเสียมยงหมดในระหว่างทาง ได้แวะหาเสียมยงที่เมือง สาเกต โดยไปอาสารักษากรรยาเศรษฐีเมืองนั้น ซึ่งเป็นโรคปวดศีรษะมา 7 ปี ไม่มีใครรักษาหาย กรรยาเศรษฐีหายโรคแล้ว ให้รางวัลมากมาย หมอชีวกได้เงินมา 16,000 กษาปณ์ พร้อมด้วยทาสทาสีและรถม้าเดินทางกลับถึงพระนครราชคฤห์ นำเงินและของรางวัลทั้งหมดไปถวายเจ้าชายอภัยเป็น ค่าปฏิการะคุณที่ได้ทรงเลี้ยงตนมา เจ้าชายอภัยโปรดให้หมอชีวกเก็บรางวัลนั้นไว้เป็นของตนเอง ไม่ทรงรับเอา และ โปรดให้หมอชีวกสร้างบ้านอยู่ในวังของพระองค์ ต่อมาไม่นานเจ้าชายอภัยนำหมอชีวกไปรักษาโรคครีตสีดวงอกแก่พระเจ้าพิมพิสาร จอมชนแห่งมคธทรงหายประชวรแล้ว จะพระราชทานเครื่องประดับของสตรีชาววัง 500 นางให้ เป็นรางวัล หมอชีวกไม่รับ ขอให้ทรงถือว่าเป็นหน้าที่ของตนเท่านั้น (พระครูสิริธรรมโกวิท, 2551 : สัมภาษณ์)

พระเจ้าพิมพิสารจึงโปรดให้หมอชีวกเป็นแพทย์ ประจำพระองค์ ประจำฝ่ายในทั้งหมด และประจำพระภิกษุสงฆ์อันมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข หมอชีวกได้รักษาโรค ร้ายสำคัญหลายครั้ง เช่น ผ่าตัดรักษาโรคในสมองของเศรษฐีเมืองราชฤกษ์ ผ่าตัดเนื้องอกในลำไส้ของบุตรเศรษฐี เมืองพาราณสี รักษาโรคคอมเหลืองแก่พระเจ้าจันตปัช โศตแห่งกรุงอุชเชนี และถวายการรักษาแก่พระพุทธเจ้าใน คราวที่พระบาทหื้อพระโลหิต เนื่องจากเศษหินจากก้อนศิลาที่พระเทวทัตกลิ้งลงมาจากภูเขาเพื่อหมายปลงพระชนม์ชีพ หมอชีวกได้บรรลุนิพพานเป็นพระโสดาบัน และด้วยศรัทธาในพระพุทธเจ้า ประารถนาจะไปเฝ้าวันละ 2-3 ครั้ง เห็นว่าพระเวฬุวันไกลเกินไปจึงสร้างวัดถวายในอัมพวันคือสวนมะม่วงของตนเรียกกันว่า ชิวกัมพวัน (อัมพวัน ของหมอชีวก) เมื่อพระเจ้าอชาตศัตรูเริ่มน้อมพระทัยมาทางศาสนา หมอชีวกก็เป็นผู้แนะนำให้เสด็จไปเฝ้าพระพุทธเจ้า ด้วยเหตุที่หมอชีวกเป็นแพทย์ประจำคณะสงฆ์และเป็นผู้มีศรัทธาเอาใจใส่เกื้อกูลพระสงฆ์มาก จึงเป็นเหตุให้มีคนมาบวชเพื่ออาศัยวัดเป็นที่รักษา ตัวจำนวนมาก จนหมอชีวกต้องทูลเสนอพระพุทธเจ้าให้ทรงบัญญัติข้อ ห้ามมิ ให้รับบวชคนเจ็บป่วย ด้วยโรคบางชนิด นอกจากนั้นหมอชีวกได้กราบทูลเสนอให้ทรงอนุญาตที่จะกรรมและเรื่อนไฟ เพื่อเป็นที่บริหารกายช่วยรักษาสุขภาพของภิกษุทั้งหลาย หมอชีวกได้รับพระคำร์สยยกย่องเป็นเอตทัคคะในบรรดา อุบาสกผู้เลื่อมใสในบุคคล (พระครูสิทธิธรรมโกวิท. 2551 : สัมภาษณ์)

7. นกคชสีห์

ภาพประกอบ 18 นกคชสีห์ในวัดป่าโนนสวรรค์

คชสีห์ในวัดป่าโนนสวรรค์ หมายถึง คชสีห์ เป็นสิ่งผสมที่มีกายเป็นสิ่ง และ มีช่วงหัวเป็นช้าง ตามคำรากล่าวว่าคชสีห์มีพลังเทียบเท่าช้างและสิงห์รวมกัน ซึ่งนับได้ว่าเป็นสัตว์ที่ น่าเกรงขาม คชสีห์มีลักษณะคล้ายสัตว์หิมพานต์อีกชนิดหนึ่งชื่อทักทอ (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

คชสีห์ หรือคชสีหะ จัดเป็นสัตว์หิมพานต์จตุบาท มีลักษณะเป็นสัตว์ผสม ระหว่างช้างกับสิงห์ มีลำตัว คอ หางและขาทั้งสี่เป็นสิ่ง มีลายขดทั่วลำตัว มีหัวเป็นช้าง มีวง และงา อังคณา พนมเลิศสกุล (2551 : สัมภาษณ์) ได้เล่าถึง คชสีห์ว่าเป็นสิ่งผสมที่มีกายเป็น สิ่ง และมีช่วงหัวเป็นช้าง ตามคำรากล่าว คชสีห์มีลักษณะคล้ายสัตว์หิมพานต์อีกชนิดหนึ่งชื่อทัก ทอ ทักทอเป็นสัตว์ประหลาดอีกชนิดแห่งโลกหิมพานต์ มีกายท่อนล่างเป็นสิ่ง ส่วนหัวเป็นช้าง ผู้อ่านมักสับสนกับคชสีห์ เพราะทั้งคู่มีลักษณะคล้ายคลึงกันมาก จุดต่างของสัตว์ทั้งสองคือ ทักทอมี เกราะ และผมตั้งไปข้างหน้า

8. เหมราช

ภาพประกอบ 19 เหมราชในวัดป่าโนนสวรรค์

เหมราชในวัดป่าโนนสวรรค์ เหมราช เป็นชื่อของสัตว์ชนิดหนึ่ง เป็นสัตว์ผสมที่ มีร่างเป็นสิ่งส่วนหัวเป็นเหม เหมเป็นสัตว์ในวรรณคดีไทยชนิดหนึ่ง บ้างก็ว่ามีลักษณะเหมือน หงส์ (ห่าน) แต่ในบางรูป ก็วาดเหมเหมือนสัตว์ตระกูลจระเข้ (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์) เหมราช เป็นสัตว์หิมพานต์จตุบาท มีลักษณะโดยส่วนใหญ่ของเหมราชเป็นสิ่ง มีลาย ขดทั่วลำตัว มีปากยาวเหมือนกับปากของหงส์ ลำตัวมีสีหงเสน (สีแดงเสนผสมสีขาว)

9. นกหัสติลิงค์

ภาพประกอบ 20 นกหัสติลิงค์ในวัดป่าโนนสวรรค์

นกหัสติลิงค์ในวัดป่าโนนสวรรค์ ในอดีตเชื่อกันว่าเป็นนกที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ชอบกินช้างและสัตว์ใหญ่เป็นอาหาร กาลครั้งหนึ่งกษัตริย์เมืองตักศิลาได้สวรรคตจึงจัดพิธีพระราชทานเพลิงศพที่นอกเมือง นกตัวนี้ได้บินมาจากป่าหิมพานต์แล้วเห็นศพวางบนเชิงตะกอนจึงตกลงไปโฉบเอาศพเพื่อไปเป็นอาหาร มเหสีและชาวเมืองจึงประกาศหาคนอาสาปราบนก ครั้งนั้นแม่นางสีดาผู้มีฝีมือในการยิงธนูจึงได้อาสา ไปยิงนกหัสติลิงค์ที่ป่าหิมพานต์และสามารถนำพระศพกลับมาได้ มเหสีและชาวเมืองจึงเอาร่างนกวางบนเชิงตะกอนแล้วเอาพระศพวางบนคันทวนแล้วเผาพร้อมกันความเชื่อนี้จึงสืบต่อเรื่อยมาด้วยเชื่อว่าการเผาเจ้าเมืองต้องเผาบนกหัสติลิงค์เท่านั้นจึงสมพระเกียรติ ความเชื่อนี้แพร่หลายในกลุ่มชาติพันธุ์ไท (Tai) เช่น เมืองเชียงตุง เชียงรุ่ง เชียงใหม่ เป็นต้น ส่วนในด้านช้างศพที่จะเผาบนเมรุคนๆ ได้คืออัญญาสี่ (อัญญาสี่ คือ ตำแหน่งบริหารงานเมืองคือ เจ้าเมือง อุปฮาด ราชบุตร ราชวงศ์) ที่สืบเชื้อสายมาจากเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช กษัตริย์กรุงจำปาตักล้านช้างเท่านั้น (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

นกหัสติลิงค์ เป็นชื่อนกใหญ่ชนิดหนึ่งในทเวนิยายว่า อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ รูปตัวส่วนใหญ่เป็นนก เว้นแต่จะงอยปากเป็นงวงอย่างงวงช้าง ชื่อนกหัสติลิงค์ไม่ค่อยปรากฏในทเวนิยาย คนส่วนมากทราบเรื่องนกขนาดใหญ่ในนิยายก็มี เช่น หงส์ พญาครุฑ นกหัสติน สำหรับนกหัสติน รูปช้างเป็นนกทั้งตัว ใหญ่โต ขนาดโฉบเฉี่ยวเอาช้างในป่าไปกินเป็นอาหารได้ ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับนกหัสติลิงค์ (ศุภชัย สัตตนาโค. 2551 : สัมภาษณ์)

นกที่มีจงอยปากเป็นงวงข้างนี้ ปรากฏในภาษาบาลีว่า หัตถิลิงค์สกุโณ (หัตถ์ คือ ข้าง ลิงค์ แปลว่า เพศ สกุโณ แปลว่า นก) ในภาษาสันสกฤต คือ หัสติน ลิงคะ แปลอย่างเดียวกัน ไทยเลือกใช้คำว่า หัสติลิงค์ แปลที่คำนี้ไม่มีในพทานุกรม กรมตำรากระทรวงธรรมการ พิมพ์ พ.ศ. 2470 ไม่มีในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2493 และ พ.ศ.2525 ค้นคว้าต่อไปพบใน อักษรภิธานศรีนทร์ ของหมอบรัดเล พิมพ์ พ.ศ. 2416 หน้า 328 และพบในพทานุกรม บาลีไทย-อังกฤษ-สันสกฤต ของกรมพระจันทบุรีนฤนาถ ฉบับพิมพ์ พ.ศ. 2513 หน้า 867 หรือแม้ในบาลี สยามอภิธานของนาคะประทีป เรียบเรียงไว้ พ.ศ. 2465 ก็มีปรากฏคำนี้อยู่แสดงว่าคนไทยเรารู้จัก คำนี้มานาน พจนานุกรมภาคอีสาน-ภาคกลาง ฉบับปฏิชาน สมเด็จพระมหาธีรวงศ์ (ติสโส) ก็รักษา คำนี้ไว้ (สุภชัย สัตนาโก. 2551 : สัมภาษณ์)

ชาวอีสานรุ่นเก่า รู้จักนกหัสติลิงค์ โดยเหตุที่งานศพเจ้านายผู้ใหญ่ พระเถระ ผู้ใหญ่ หรืองานศพท่านผู้มีวาสนาบารมีสูงยิ่ง มักจัดงานศพโดยสร้างรูปนกหัสติลิงค์ มีพิธีบวงสรวง ก่อนสร้างรูปนก นกนั้นขนาดใหญ่ ร่องรับหีบศพได้ นิยมสร้างในวัดใกล้บ้านผู้ตาย จัดหาช่างและ วัสดุเครื่องสังเวทให้พร้อม เพียงแต่เริ่มสร้าง ก็เป็นที่สนใจของคนทั่วไป นกนั้นสร้างแบบมีชีวิต เช่น หันศีรษะได้ งวงมีวันได้ ตากระพริบ นูกระดิก มีเสียงร้องได้ด้วย หลังนกมีที่วางพอสำหรับ พระภิกษุนั่งอ่านคัมภีร์หน้าศพไปด้วย พิธีต้องจัดกระบวนการนวดนึ่งข้าวห่มข้าวตามหลังศพ มีฆ้อง คนตรีขงต่างๆ ถ้ามีเครื่องขงของผู้ตาย ก็ต้องเข้าขบวนด้วย (สุภชัย สัตนาโก. 2551 : สัมภาษณ์)

เนื่องจากศพแต่ละงานมีฐานะต่างกัน บางงานกำหนดเผาที่วัด บางงานกำหนดเผา ที่ทุ่งกลางเมือง การนำศพเคลื่อนจากที่ตั้งกระบวนการไปยังที่เมรุ เขานิยมใช้ตะเข้รองรับฐานของนก หัสติลิงค์ มีเชือก 3 สายผูกที่ฐานล่างของนกให้ญาติและชาวบ้านชักลากไป ถ้าเป็นศพเจ้าเมืองหรือ ศพพระเถระผู้ใหญ่สมัยเก่า เขาเล่ากันว่า กนทั้งเมืองมาช่วยกันลากศพนั้น งานใหญ่เช่นนี้ สิ่งที่เขา ไปได้ คือ โรงทาน น้ำกินน้ำใช้ ต้องบริบูรณ์ตลอดงาน ครั้นศพถึงเมรุ ผู้เข้าพิธีในงานจัดกำลังไว้ยก นกหัสติลิงค์ที่บรรจุหีบศพเข้าเทียบในเมรุ (ประเวศ นิลดอนหวาย. 2551 : สัมภาษณ์)

วัตถุประสงค์ ในการทำนกหัสติลิงค์ คือ นกใหญ่เช่นนั้น มีฤทธิ์กำลังมาก แสดง ว่าผู้ตายมีบุญบารมีมาก จึงอยู่บนหลังนกนั้นได้ และเมื่อจะทำฃาปนกิจ ต้องมีพิธีฆ่านกหัสติลิงค์ เสียก่อนประชุมเพลิง ลำดับงานอย่างเช่น เมื่อศพเทียบเมรุแล้ว สวดอภิธรรม มีสมโภชศพตามกำลัง ของเจ้าภาพและญาติ จนกระทั่งถึงกำหนดวันประชุมเพลิง เจ้าพิธีจัดเครื่องบวงสรวงเชิญผู้ที่กำหนด ตัวเป็นผู้ทำพิธีฆ่านกหัสติลิงค์ ผู้จะฆ่านก ต้องพ้อนรำตรงไปที่ตัวนก รำไปรอบตัวนก 3 รอบ แล้ว ใช้ศรยิงไปที่ขังตัวนก เขาสมมุติกันแล้วว่า จะเสียบลูกศรเข้าไปจุดโคขของนก ทำเครื่องหมายไว้ พอลูกศรเสียบตัวนก คนที่เตรียมไว้ภายในตัวนก จะเทสีแดงออกมาจากรอยลูกศร คนภายในตัวนก จะส่งเสียงร้อง แล้วการเคลื่อนไหวของนกจะช้าลงจนหยุดนิ่ง คือ นกตายไปแล้ว ในท้องนกเขา

เตรียมพื้นไว้แล้ว เจ้าพิธีเลื่อนหีบศพลงซิดกงพื้น ทอดผ้าบังสุกุล แล้วประพรมเพลิงตามอย่างงาน
ทั่วไป (ประเวศ นิลคอนหาวย. 2551 : สัมภาษณ์)

10. หม้อดินเผา

ภาพประกอบ 21 หม้อดินเผาในวัดป่าโนนสวรรค์

สมัยก่อนหม้อมีพระคุณแก่ชีวิตของคนตั้งแต่เกิดจนกระทั่งถึงตาย ตั้งแต่เกิด
คือ เมื่อเกิดมาแล้วก็เอาหม้อต้มน้ำร้อนมาอบให้แก่เด็กแรกเกิด หม้อใช้ในการหุงข้าว ทำอาหาร
เป็นภาชนะเก็บข้าวของเครื่องใช้ต่าง ๆ แม้กระทั่งตอนตายหม้อก็ใช้ใส่ศพไปฝัง ดังนั้นจึงมีการ
นำเอาหม้อมาทำเป็นส่วนประกอบของเจดีย์ เช่น การทำเสา การทำลูกกรงราวบันได ทำระเบียง
ของเจดีย์ 5 พระองค์ เพื่ออนุรักษ์หม้อไว้ให้คนรุ่นหลังได้จดจำไว้ (พระครูจันทสุวรรณคุณ .
2551 : สัมภาษณ์)

11. นาค

ภาพประกอบ 22 นาคในวัดป่าโนนสวรรค์

นาค หรือ พญานาค เป็นงูใหญ่มีหงอน สัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ ความมีวาสนา และนาคยังเป็นสัญลักษณ์ของบันไดสายรุ้งสู่จักรวาล จึงอัญเชิญมาไว้ที่วัดป่าโนนสวรรค์เพื่อเป็นสิริมงคล (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

นาคในวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นประติมากรรม โดยลักษณะพิเศษของบันไดก็คือมีราวบันไดเป็นรูปพญานาค 2 ตัว ทอดตัวยาวจากชั้นล่างสู่ชั้นบนซึ่งเปรียบได้ว่า เป็นบันไดที่นำพาผู้แสวงบุญให้ก้าวไปสู่สวรรค์ (จุฑารัตน์ จิตต์ถนอม. 2552 : สังเกต)

พญานาค เป็นสัตว์หิมพานต์ที่โดดเด่นมากตัวหนึ่ง มีลักษณะเป็นงูใหญ่ มีหงอนซึ่งมักจะเขียนหรือปั้นเป็นกระหนก มีพิษร้ายแรง และเป็นบัลลังก์ของพระนารายณ์ (วัน สีดา. 2551 : สัมภาษณ์)

นาคเป็นเทพเจ้าแห่งท้องน้ำ บางแห่งก็ว่าเป็นเทพเจ้าแห่งฟ้า ตำนานความเชื่อเรื่องพญานาคมีความเก่าแก่มาก เชื่อว่าจะเก่ากว่าพุทธศาสนาอีกด้วย สืบค้นได้ว่ามีต้นกำเนิดมาจากอินเดียได้ ด้วยเหตุจากภูมิประเทศทางอินเดียได้เป็นป่าเขาจึงทำให้มีงูอยู่ชุกชุม และด้วยเหตุที่งูนั้นลักษณะทางกายภาพคือมีพิษร้ายแรง งูจึงเป็นสัตว์ที่มนุษย์ให้การนับถือว่ามีอำนาจ ชาวอินเดียได้จึงนับถืองูเป็นสัตว์เทวะชนิดหนึ่งในเทพนิยายและตำนานพื้นบ้าน บ้างก็ว่าเป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ มีความเชื่อเรื่องพญานาคแพร่หลายในภูมิภาคต่าง ๆ ทั่วทวีปเอเชีย โดยเรียกชื่อต่าง ๆ กัน

ต้นกำเนิดความเชื่อเรื่องพญานาคน่าจะอยู่ที่อินเดีย ด้วยมีนิยายหลายเรื่องเล่าถึงพญานาค โดยเฉพาะในมหากาพย์มหาภารตะ ซึ่งถือเป็นประปักษ์ของพญาครุฑ ส่วนในตำนานพุทธประวัติ ก็เล่าถึงพญานาคไว้หลายครั้งด้วยกัน ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีตำนานเรื่องพญานาคอย่างแพร่หลาย ชาวบ้านในภูมิภาคนี้มักเชื่อกันว่าพญานาคอาศัยอยู่ในแม่น้ำโขง หรือเมืองบาดาล และเชื่อกันว่าเคยมีคนเคยพบรอยพญานาคขึ้นมาในวันออกพรรษา โดยจะมีลักษณะคล้ายรอยของงูขนาดใหญ่ และเมื่อไปเล่นน้ำในแม่น้ำโขงควรยกมือไหว้เพื่อเป็นการสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ลักษณะของพญานาคตามความเชื่อในแต่ละภูมิภาคจะแตกต่างกันไป แต่พื้นฐานคือพญานาคนั้นมีลักษณะตัวเป็นงูตัวใหญ่มีหงอนสีทองและตาสีแดง เกิดเหมือนงูที่มีหลายสีแตกต่างกันไปตามบารมี บ้างก็มีสีเขียว บ้างก็มีสีดำ หรือบ้างก็มี 7 สี และที่สำคัญคือนาคตระกูลธรรมดาจะมีเศียรเดียว แต่ตระกูลที่สูงขึ้นไปนั้นจะมีสามเศียร ห้าเศียร เจ็ดเศียรและเก้าเศียร นาคจำพวกนี้จะสืบเชื้อสายมาจาก พญาเศษนาคราช (อนันตนคราช) ผู้เป็นบัลลังก์ของพระวิษณุวรารายณ์ปรเมนาท ๓ เกษียรสมุทร อนันตนคราชนั้นเล่ากันว่ามีกายใหญ่โตมหึมามีความยาวไม่สิ้นสุด มีพันศีรษะ พญานาคนั้นมีทั้งเกิดในน้ำและบนบกเกิดจากครรภ์และจากไข่ มีอิทธิฤทธิ์สามารถบันดาลให้เกิดคลื่นและโทษได้ นาคนั้นมักจะแปลงร่างเป็นมนุษย์รูปร่างสวยงาม (สมศรี จอหอ. 2551 : สัมภาษณ์)

พระยานาค หรือพญานาค เป็นบุตรของพระกศปเทพและนางภัทรุ (อ่านเรื่องครุฑ) ในบาลีปิฎกพบว่า พญานาคมีหน้าเป็นคน หางเป็นงู กิ่งเทวดา มีเมืองอยู่ที่บาดาล ศักดินาคก็คือ ครุฑ เมื่อนาคจะตกโลกก็ต้องไปอาศัยในถ้ำยังป่าหิมพานต์ ซึ่งครุฑบินไปไม่ถึง (สุเทพ นิลทอง. 2551 : สัมภาษณ์)

มหานาค หรือ ราชานาคนั้นตัวภาพมักมี 3 รูปแบบ คือ 1) เป็นลักษณะงูอย่างธรรมชาติ แต่มีหลายเศียร 2) รูปร่างอย่างมนุษย์ผสมงู โดยท่อนบนเป็นมนุษย์ ท่อนล่างจากบั้นเอวลงไปเป็นงู และ 3) รูปร่างอย่างมนุษย์แต่เหนือเศียรเป็นประภามณฑลรูปงูแผ่แม่เบี้ยหลาย ๆ เศียร พญานาคเป็นงูศักดิ์สิทธิ์ มีสถานะเป็นเทพเจ้าจึงมักสร้างให้มีส่วนพิเศษที่แตกต่างจากงูทั่วไปโดยการเพิ่มจำนวนเศียรให้มากกว่า 1 เศียร เช่น 3, 5, 7, 9, โดยมากนิยมใช้เลขที่

12. กิเลน

ภาพประกอบ 23 กิเลนในวัดป่าโนนสวรรค์

กิเลนจีนในวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นประติมากรรมแบบลอยตัว สามารถมองเห็นได้รอบด้าน แต่ไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นศิลปะแบบใด แต่เป็นการผสมผสานระหว่างศิลปะหลาย ๆ ชาติเข้าด้วยกัน เช่น จีน ไทย เป็นต้น กิเลนจีน เป็นสัตว์มงคลหนึ่งในสี่ของชาวจีน ซึ่งประกอบด้วย หงส์ มังกร กิเลน และเต่า ตามเทพนิยายของจีนกล่าวว่ากิเลนมีตัวเหมือนกวาง หางเหมือนโค เกิดจากธาตุทั้งห้า คือ ดิน น้ำ ไฟ ไม้ และทอง (สุเทพ นิลทอง. 2551 : สัมภาษณ์)

กิเลนเป็นสัตว์หิมพานต์ที่ได้รับมาจากประเทศจีน เช่นเดียวกับสัตว์หลายชนิดในจีน กิเลนตัวผู้กับตัวเมีย มีชื่อเรียก ไม่เหมือนกัน ตัวผู้มีชื่อเรียกว่า “กิ” ส่วนตัวเมียเรียกว่า “เลน” โดยทั่วไปเรียกโดยรวมว่า กิเลน ในตำนานจีน กิเลนมีหัวเป็นมังกร มีเขาเดียว (เขาแบบกวาง) มีร่างกายแบบกวาง แต่ผิวปกคลุมไปด้วยเกล็ด หางเหมือนหางวัว และมีกีบเหมือนม้า สัตว์วิเศษนี้ ประกอบไปด้วยเบญจธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ไม้ และโลหะ กล่าวกันว่า กิเลนมีชีวิตยืนยาวหลายพันปี บางตำนานก็กล่าวว่า ตัวผู้เท่านั้นที่มีเขา บ้างก็ว่ามีหลายเขา แทนที่จะเป็นเขาเดียว กิเลนเป็นสัตว์นำโชค และเป็นหนึ่งในสี่ สัตว์วิเศษของจีน สัตว์วิเศษอีก 3 ชนิดของจีนคือ นกหงส์ มังกร และเต่า ตำนานเกี่ยวกับสัตว์ชนิดนี้มีอยู่ในประเทศอื่นด้วยเช่น ประเทศญี่ปุ่น และ เกาหลี ในญี่ปุ่น เรียกสัตว์ชนิดนี้ว่า คิริน คิรินคือม้าเขาเดียวของญี่ปุ่น เป็นสัตว์ทวยะที่ปราบปรามความชั่ว คอยปกป้อง

คนดี และมอบความโชคดี ให้คนเหล่านั้น การได้เห็นคริน นับว่าเป็นโชคอย่างมหาศาล ในไทยเองก็มีรูปกิเลนตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 3 และมีรูปลักษณะต่างออกไป โดยมี 3 แบบคือ กิเลนจีน กิเลนไทย และ กิเลนปีก (อาคม คำเงิน. 2551 : สัมภาษณ์)

13. มังกร

ภาพประกอบ 24 มังกรในวัดป่าโนนสวรรค์

มังกรในวัดป่าโนนสวรรค์ หมายถึง สัตว์ศักดิ์สิทธิ์ มีอานุภาพขจัดภูตผีปีศาจ และสิ่งชั่วร้ายได้ทุกอย่าง เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ประจำทิศตะวันออก มีลักษณะตัวคล้ายอูฐ ตาเหมือนกระต่าย หนวดเครายาว สองข้างริมฝีปากล่างมีหนวด เขาเหมือนกวาง หูเหมือนวัว คอเหมือนงู ท้องเหมือนกบ ลำตัวมีเกล็ดเหมือนปลา มีครีบตลอดแนวสันหลัง ขาและเล็บเหมือนเหยี่ยว ฝ่าเท้าเหมือนเสือและหางเหมือนปลาบางชนิด จึงอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ในวัดป่าโนนสวรรค์แห่งนี้ เพื่อเป็นสิริมงคล (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

ได้เล่าถึงมังกรว่า เป็นสัตว์วิเศษที่รู้จักกันในวรรณคดี มีรูปร่างลักษณะจัดอยู่ในประเภทสัตว์เลื้อยคลานหรืออยู่ในตำนานยุโรป มังกรเป็นสัตว์อันตรายและน่าสะพรึงกลัวสำหรับมนุษย์ มังกรจึงเป็นศัตรูตัวฉกาจของเหล่าวีรบุรุษทั้งหลาย การฆ่ามังกรและขึ้นเถลิงราชย์เป็นกษัตริย์ มังกรจึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของกษัตริย์ ทั้งที่มีตัวตนจริง ๆ และในตำนานต่าง ๆ เช่น กษัตริย์อาเธอร์ ซึ่งมีนามสกุลว่า Pendragon มีความหมายว่า ศิระษะของมังกร หรือ หัวหน้ามังกร และมงกุฎของกษัตริย์อาเธอร์ ก็เป็นรูปมังกรเราพบมังกรได้ง่ายและบ่อยมาก ไม่ว่าจะพบในตำนาน

ของทางยุโรปหรือเอเชียก็ตาม เรียกว่าที่ใดมีอารยธรรมและตำนาน ที่นั่นก็ต้องมีมังกรเป็นของคู่กัน มังกรนั้นมีรูปร่างและลักษณะหลายอย่าง แยกต่างไปตามความเชื่อของแต่ละท้องถิ่น แต่โดยทั่วไปแล้วจะมีจุดเด่นคือ เป็นสัตว์ขนาดใหญ่ ร่างกายใหญ่โต มีพลังกำลังมาก บางครั้งอาจพ่นไฟได้ หรือมีอำนาจเวทมนตร์มหาศาล และที่สำคัญคือ บินได้ (อาจจะไม่มีปีกหรือไม่มีก็ได้) โดยขนาดรูปร่าง และสีนั้น ก็แตกต่างกันไป (อาคม คำเงิน. 2551 : สัมภาษณ์)

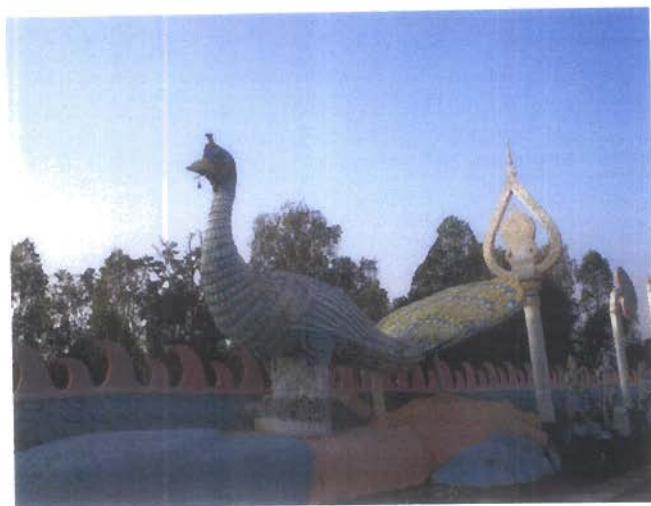
มังกรที่พบในตำนานของทางยุโรปและของทางเอเชียนั้น ก่อนข้างจะแตกต่างกัน ในแง่สัญลักษณ์ โดยเฉพาะคติของจีนที่มักจะถือว่า มังกรนั้นคือเทพเจ้า และเป็นสัญลักษณ์ของ ความเป็นมงคล รวมถึงเป็นสัญลักษณ์ของจักรพรรดิ (ซึ่งเป็นสมมติเทพ) แต่ทางยุโรปนั้นมักจะถือ มังกรเป็นสัญลักษณ์ของความชั่วร้าย (อันเป็นคติที่สืบทอดมาจากความหวาดกลัวงูของชาวยุโรป)

มังกรในภาษาจีนกลางเรียกว่า “หลง” แต่จิวเรียก “เล่ง” หรือ “เล้ง” คนจีนถือว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์อันดับหนึ่ง มีอานุภาพขจัดภูผาไฟและสิ่งชั่วร้ายได้ทุกอย่าง เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ ประจำทิศตะวันออก ตามคติโบราณที่บันทึกไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ นั้น มังกรจะต้องมีหัวคล้ายงู ตา เหมือนกระด้าย หงวนครยาว สองข้างริมฝีปากล่างมีหนวด ลิ้นแหลมคมเหมือนดาบ เขาเหมือน กวาง หูเหมือนวัว คอเหมือนงู ท้องเหมือนกบ ลำตัวมีเกล็ดแบบปลา มีครีบตลอดแนวสันหลัง ขา และกรงเล็บเหมือนเหยี่ยว ฝ่าเท้าเหมือนเสือและหางเหมือนปลาบางชนิด (อาคม คำเงิน. 2551 : สัมภาษณ์)

ในทางปกรณศาสตร์ มังกรเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่ทรงอานุภาพยิ่งนัก แม้ไม่มีปีกแต่ก็สามารถเหาะไปได้ตามใจปรารถนา ด้วยการแผ่อิทธิฤทธิ์ให้เกิดสมดุระหว่างสนามแม่เหล็กโลก กับกระแสลม ดังนั้นมันจึงเข้าไปในท่ามกลางหมู่เมฆประจุขลุ่เลื้อยบนผิวน้ำอยู่ได้ทั้งในน้ำและบนอากาศ มังกรจึงกลายเป็นศูนย์รวมแห่งความสำคัญทั้งหมดของอารยธรรมจีน มีคนจีนที่ไหนก็มี มังกรอยู่ที่นั่น แยกจากกันไม่ได้และกลายเป็นสัญลักษณ์ของทุกอย่างที่เรียกว่า “จีน” ดังกล่าวแล้ว ตามหลักของทวิภาคหรือหยิน-หยาง มังกรนั้นมีลักษณะเป็นหยางคือ เป็นสัญลักษณ์ของเพศชาย ทั้งยังหมายรวมไปถึงบารมี ความรุ่งเรืองและความกล้าหาญด้วย คนจีนเชื่อว่า นอกจากมังกรจะนำ เกียรติยศและความรุ่งเรืองมาให้แล้ว ยังบันดาลให้เกิดฝนตกด้วย มีผู้กล่าวว่าทุกวันขึ้น 2 ค่ำเดือนยี่ ของทุกปีตามปฏิทินจีน มังกรจะบินจากโลกไปสู่สวรรค์และทำให้เกิดสายฟ้าเป็นครั้งแรกของฤดู ใบบไม่ผลิ ทางคอนเหนือของจีนจะกำหนดให้เวลาดังกล่าวเป็นวันเริ่มต้นฤดูทำนา จึงมีการวาดรูป มังกร 2 ตัวเล่นลูกแก้วหรือมุกไฟอยู่ในเมฆ เป็นเหตุให้ฝนตกนั่นเอง

14. นกยูง

ภาพประกอบ 25 นกยูงในวัดป่าโนนสวรรค์

นกยูง มีขนาดใหญ่ ลักษณะทำร้ายแพนหางสวยงาม หันหน้าเข้าหาองค์เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องในทางพระพุทธศาสนาคือในสมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าประทับอยู่วัดเชตวัน เมืองสาวัตถีทรงปรารภภิกษุผู้กระสันอยากจะได้รูปหนึ่ง ได้ตรัสอดีตนิทานมาสาธก ว่า กาลครั้งหนึ่งนานมาแล้ว พระโพธิสัตว์เกิดเป็นพญานกยูงมีสีเหมือนทองรูปร่างสวยงาม มีบริวารแวดล้อมหลายร้อยตัว วันหนึ่งพญานกยูงเห็นรูปร่างตนเองจากน้ำในสระเกรงว่าจะเป็นอันตรายเพราะ รูปสมบัติ จึงคิดจะปลีกหนีไปอยู่เพียงลำพังตัวเดียว เมื่อตกกลางคืนฝูงนกยูงหลับหมดแล้วได้แอบบินหนีเข้าป่าหิมพานต์ผ่านภูเขา 4 ลูก พบสระใหญ่เกิดเองตามธรรมชาติ มีต้นไม้ใหญ่ปกคลุมข้างเขา ลูกหนึ่งจึงร่อนลงข้างต้นไม้ใหญ่เข้าไปอาศัยถ้ำ แห่งหนึ่งอยู่ พอรุ่งเช้าพญานกยูงก็ได้บินไปเกาะยอดเขาหันหน้าไปทางทิศตะวันออกสวดมนต์เพื่อขอความ ค้ำครองป้องกันตนในเวลากลางวันว่า “อุเทตะยัญจักขุมา เอกะราชา ฯลฯ” จบแล้วก็บินร่อนลงไปหากิน ตกเย็นก็จะบินมาจับบนยอดเขาที่เดิมหันหน้าไปทางทิศตะวันตกสวดมนต์เพื่อขอ ความค้ำครองป้องกันตนในเวลากลางคืนว่า “อะเปตะยัญจักขุมา เอกะราชา ฯลฯ” แล้วก็บินร่อนเข้าถ้ำหลับนอน เป็นอยู่ลักษณะเช่นนี้เป็นประจำ (ศรีจันทร์ บุญชุม. 2551 : สัมภาษณ์)

อยู่ต่อมาวันหนึ่ง มีนายพรานคนหนึ่งเที่ยวไปในป่าลึกเห็นพญานกยูงทองจับอยู่บนยอดเขานั้น โดย บังเอิญ จึงกำหนดสถานที่ไว้ หลายปีผ่านไปเมื่อเขาใกล้จะตายจึงได้เล่าเรื่องนี้ให้ลูกชายฟังว่า “ลูกเอ๊ย..ในป่าตรงยอดเขา ลูกที่ 4 โน้น มีนกยูงทองตัวหนึ่งอาศัยอยู่ ถ้าพระราชาราชการ เจ้าจงกราบทูลให้ทรงทราบนะ” สั่งเสียแล้วก็ตายไป อยู่ต่อมาพระนางเขมาเทวีมีเสด็จ

พระเจ้าเมืองพาราณสีทรงสุบินในเวลาใกล้รุ่ง ว่า มีนกงูทองสวยงามตัวหนึ่งแสดงธรรมแก่พระนางเสร็จแล้วก็บินไป พระนางเห็นนกงูทองกำลังจะบินไปรีบสั่งให้คนช่วยกันจับมันไว้ ขณะกำลังตรัสอยู่นั้นเองก็ทรงตื่นเสียวก่อน เมื่อทราบว่าเป็นความฝัน ก็ดำริจะให้สืบดูว่าในโลกนี้มีนกงูทองอยู่จริงหรือเล่า ถ้าจะพูดพระราชาก็เป็นความฝันพระองค์ก็จะไม่ใส่พระทัย จึงทรงบรรทมทำที่เป็นแพ็คครรท์อยู่ พระราชาเมื่อทราบว่ามีแพ็คครรท์ก็เสด็จเข้าไปหาครุฑตาม เมื่อสดับว่าแพ็คครรท์อยากจะทำพิธีกรรมจากพญานกงูทองจึงรับสั่งให้อำมาตย์เข้า เฝ้าและปรึกษาหารือ อำมาตย์กราบทูลว่า “พวกพราหมณ์อาจจะทราบได้ พระเจ้าข้า” จึงมีรับสั่งให้พราหมณ์เข้าเฝ้า พวกพราหมณ์กราบทูลว่า “ขอเดชะ ศักดิ์ที่มีสิเหมือนทองมีอยู่ในโลก แม้แต่คนมนุษย์ที่มีสิเหมือนทองก็มีอยู่ โปรดให้ประชุมพวกนายพราหมณ์เถิดอาจจะรู้ได้ พระเจ้าข้า” (ศรีจันทร์ บุญชุม. 2551 : สัมภาษณ์)

พระราชาให้เรียกนายพราหมณ์และลูกนายพราหมณ์มาประชุมกันแล้วครุฑถามว่า “ดูทั้งหลาย มีใครเคยเห็นนกงูทองบ้างไหม” ลูกชายนายพราหมณ์คนนั้นจึงกราบทูลให้ทราบว่า “ขอเดชะ ข้าพระองค์ไม่เคยเห็น แต่บิดาผู้ล่วงลับของข้าพระองค์เคยเห็น ได้สั่งไว้ว่ามีนกงูทองตัวหนึ่ง อาศัยอยู่ ณ ที่ตรงโน้น พระเจ้าข้า” พระราชาทรงพอพระทัยมากประทานทรัพย์เป็นรางวัลแล้วมอบหมายให้เขาไปจับมันมาถวายให้จงได้ เขามอบทรัพย์ให้ภรรยาแล้วก็เข้าไปเห็นพญานกงูทองแล้วดักบ่วงภาวนาอยู่ ว่า “วันนี้ต้องติด วันนี้ต้องติด” พญานกงูก็ไม่ติดบ่วงสักทีเพราะสวดมนต์ดังกล่าวนั้น เขาป่วยและตายไป ฝ่ายพระเทวีเมื่อไม่ได้ดังปรารถนา ก็สิ้นพระชนม์เช่นกัน พระราชาทรงกริ้วว่า “เพราะอาศัยนกงูทองตัวนี้เป็นเหตุให้เมียรักของเราต้องสิ้นพระชนม์” จึงผูกเวรพญานกงูทองให้จاریกไว้ในแผ่นดินทองว่า “ที่ยอดเขาสูงที่ 4 ในป่าหิมพานต์มีนกงูทองตัวหนึ่ง อาศัยอยู่ ใครได้กินเนื้อของมันแล้วจะไม่แก่ไม่ตาย” แล้วบรรจุไว้ในหีบไม้แก่นไม้นานพระองค์ก็เสด็จสวรรคตไป เมื่อกษัตริย์องค์อื่นขึ้นครองราชย์ได้เปิดหีบไม้อ่านเจอแล้วก็ส่งนายพราหมณ์คนหนึ่งไปจับ นายพราหมณ์คนนั้นก็เสียชีวิตที่นั่นเหมือนกัน โดยทำนองนี้จนเวลาผ่านไปถึง 6 รัชกาล นายพราหมณ์ 6 คนตายในป่าหิมพานต์นั้น (ศรีจันทร์ บุญชุม. 2551 : สัมภาษณ์)

ต่อมาถึงนายพราหมณ์คนที่ 7 ในสมัยของพระราชาชองครุฑที่ 7 ได้เข้าไปข่มขืนจับพญานกงูทองเป็นเวลา 7 ปีผ่านไปก็ยังจับไม่ได้ เมื่อนายพราหมณ์ทราบว่าที่พญานกงูทองไม่ติดบ่วง เป็นเพราะอำนาจพระปริตรและพญานกงูทองประพฤติพรหมจรรย์ไม่มีนางนกงูตัวอื่น อยู่ด้วย จึงคิดได้อุบายอย่างหนึ่งไปดักจับนางนกงูตัวหนึ่งได้แล้วนำมาฝึกให้เชื่อ ให้หันในเวลาคิดนิ้ว ให้พื่อนรำในเวลาดบมือ นายพราหมณ์พอกฝึกนางนกงูได้เป็นที่พอใจแล้วก็ให้นางนกงูไปป่านั้นด้วย ก่อนจะถึงเวลาพญานกงูทองจะสวดมนต์ ก็ได้คิดนิ้วให้นางนกงูขยับขึ้น (ศรีจันทร์ บุญชุม. 2551 : สัมภาษณ์)

ฝ่ายพญานกยูงทองพอได้ฟังเสียงของนางนกยูงเท่านั้นก็เลศที่ราบเรียบตลอดเวลา 700 ปี ก็พุ่งขึ้นทันที มีกระวนกระวายด้วยอำนาจกิเลส ไม่สามารถจะสวดมนต์ได้รับ บินตกลงไปหานางนกยูงนั้น ก้าวเข้าไปติดบ่วงนายพรานในที่สุด

นายพรานพอจับพญานกยูงทองได้แล้วก็คิดว่า “นายพรานเสียชีวิตตั้ง 6 คน เรายังก็เสียเวลาไปตั้ง 7 ปี ก็ไม่สามารถดักจับมันได้ แต่เขานี้ พญานกยูงทองกระวนกระวายด้วยอำนาจกิเลสไม่อาจสวดมนต์ได้ มาติดบ่วงแขวนห้อยต้องแต่งเอาหัวลงอยู่ สัตว์ผู้มีสติถูกเราทำให้ลำบากแล้ว การนำสัตว์เช่นนี้ไปถวายพระราชาไม่ควรเลย เอาเถอะเราจะปล่อยมันไป แต่ถ้าเราจะปรากฏตัวให้เห็น มันก็จะดิ้นรนหนีตาย ทำให้ขาและปีกมีบาดแผล อย่างกระนั้นเลย เราแอบใช้ปลายธนูตัดสายบ่วงจะดีกว่า” คิดแล้วก็แอบอยู่ในพุ่มไม้สอดดูนกยูงเตรียมจะยิงใส่บ่วง

ฝ่ายพญานกยูงทอง เหลียวซ้ายแลขวามองเห็นนายพรานยืนถือธนูอยู่เข้าใจว่าเขาจะยิงคน จึงพูดอ่อนหวานขอชีวิตว่า “สหายถ้าท่านจับเราเพื่อทรัพย์แล้ว อย่างเราเลย จงนำเราไปถวายพระราชา ท่านก็จะได้ทรัพย์มาก” นายพรานพูดตอบว่า “เราเตรียมยิงธนู มิใช่จะฆ่าท่าน แต่จะตัดบ่วงที่เท้าของท่านดอก”

พญานกยูงทอง “ท่านพยายามดักจับเรานานถึง 7 ปี สู้คัดค้านความหิวกระหาย ทั้งกลางคืนและกลางวัน วันนี้จับได้แล้วทำไมจึงคิดปล่อยเราเสียละ ท่านจงการฆ่าสัตว์หรือให้ภัยสัตว์ทั้งหลายแล้วหรือ”

นายพราน “พญานกยูง ผู้จงฆ่าสัตว์และให้ภัยสรรพสัตว์ตายไปแล้วจะได้ความสุขอะไร”

พญานกยูงทอง “ผู้จงเว้นฆ่าสัตว์ และให้ภัยสรรพสัตว์ย่อมได้รับความสรรเสริญในปัจจุบัน และเมื่อตายไปย่อมไปเกิดในสวรรค์”

นายพราน “สมณพราหมณ์พวกหนึ่งบอกว่า เทวดาไม่มีผลของกรรมดีกรรมชั่ว ไม่มี ท่านอันคน โง่ปัญญาได้ เราเชื่ออย่างนี้จึงได้มานกทั้งหลาย”

พญานกยูงทอง “ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ที่เห็นกันในท้องฟ้า สมณพราหมณ์พวกนั้นสอนว่า มีอยู่ใน โลกนี้หรือ โลกอื่นและจะเป็นเทวดาในมนุษย์ โลกอย่างไรหรือ”

นายพราน “ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์ที่เห็นกันในท้องฟ้าพวกท่านสอนว่า มีอยู่ใน โลกอื่น ไม่มีใน โลกนี้และเป็นเทวดาไม่มีในมนุษย์โลก”

พญานกยูงทอง “พวกสมณพราหมณ์เหล่านั้นสอนว่า ผลกรรมดีกรรมชั่วไม่มี ท่านอันคน โง่ปัญญาได้ ดวงจันทร์และดวงอาทิตย์มีอยู่ในเทวโลก ไม่มีใน โลกนี้ เป็นเทวดามีใจเป็นของมนุษย์นับว่าเป็นคำสอนที่เลวทรามมาก เป็นพวกไม่มีเหตุผล”

นายพราน “จริงอย่างท่านว่า โฉนทานจะไม่มีผล โฉนกรรมดีกรรมชั่วจะไม่มีผล ท่านอันคนโง่จะบัญญัติได้อย่างไร พญานกยูงทอง ข้าพเจ้าจะทำอย่างไร ประพฤติอย่างไร สมาคมอะไรด้วยคบะคุณอะไรจะไม่ไปตกนรก ขอท่านจงบอกด้วย”

พญานกยูงทอง “มีสมณะพวกหนึ่ง นุ่งห่มผ้าข้อมน้ำฝาดประพฤติเป็นผู้ไม่มีเรื่อ เทียวบิดบาตในเวลาเช้า เว้นเทียวในเวลาวิกาล เป็นผู้สงบจากกิเลสแล้วมีอยู่ในโลกนี้ ท่านจงเข้าไปหาสมณะเหล่านั้น ถามปัญหาสงสัยของท่านเหล่านั้น ถ้าไม่เอยากตกนรก” ว่าแล้วก็ชูงายพรานให้กลับภัยในนรก

นายพรานนั้นเป็นผู้มีบารมีบำเพ็ญเต็มแล้ว มีญาณแก่แล้วเมื่อฟังธรรมกถาจบยืนอยู่ท่าเดิมนั้นแหละ กำหนดสังขารพิจารณาไตรลักษณ์ บรรลุปัจเจกโพธิญาณเป็นพระปัจเจกพุทธเจ้า การบรรลุธรรมของนายพรานและการพ้นจากบ่วงของพญานกยูงทองเกิดขึ้นในขณะเดียวกัน

พระปัจเจกพุทธเจ้าระลึกถึงเบกที่ตนเองขังไว้เป็นจำนวนมากที่บ้าน จึงทำสังกิริยาปล่อยนกทั้งหลายให้พ้นจากที่ขังไปแล้วก็เหาะไปอยู่ที่เจ็อมเขานันทมูล ฝ่ายพญานกยูงทองก็หาอาหารและกลับที่อยู่ของตนดั้งเดิม

และ ได้ให้กล่าวถึงนกยูงว่า เป็นสัตว์ที่สร้างความสดใส รื่นเริงให้โลก และเต็มไปด้วยชีวิตชีวา มากที่สุด ไม่ว่าเสียงร้องขับกล่อม อันไพเราะ หรือ ขนปีกหลากสีสัน ที่บางชนิดก็มีลวดลาย แต่งแต้ม จนดูน่าอัศจรรย์ และ หนึ่งในจำนวนนกงามทั้งหลายนั้น นกยูง ได้รับการยกย่อง ให้เป็นสัญลักษณ์ แห่งความงาม ดังนั้น เรื่องราวของนกยูง จึงปรากฏอยู่ในภาพเขียน บทกวี และ ทัศนคติความเชื่อ ของชน หลายประเทศ ทั้งชาวฮินดู จีน อียิปต์ และ ชนพื้นเมือง แถบเมดิเตอร์เรเนียน รวมทั้งไทยด้วย

นกยูง เป็นนกกตระกูลไก่ฟ้าขนาดใหญ่ ที่มีอยู่ด้วยกัน 2 สกุล ในโลก คือ สกุลของนกยูงทางทวีปแอฟริกา ได้แก่ นกยูงคองโก และสกุลของนกยูง ทางทวีปเอเชีย ที่ยังแบ่งเป็น 2 ชนิดพันธุ์ ได้แก่ นกยูงอินเดีย หรือ นกยูงสีน้ำเงินกับนกยูงไทย หรือนกยูงสีเขียว ซึ่งนักวิชาการบางท่าน ก็ ไม่ถือว่า นกยูงคองโก เป็นนกยูง เพราะลักษณะภายนอก และ พฤติกรรมต่าง ๆ แตกต่างจากนกยูงอินเดีย และนกยูงไทยมาก

15. ช้างเอราวัณ

ภาพประกอบ 26 ช้างเอราวัณในวัดป่าโนนสวรรค์

ช้างเอราวัณในวัดป่าโนนสวรรค์ แสดงถึงความเป็นมงคลกำลังอันมหาศาลของช้างจึง
อัญเชิญมาประดิษฐานไว้ในวัดป่าโนนสวรรค์แห่งนี้ เพื่อเป็นสิริมงคล ช้างเอราวัณ เป็น
ประติมากรรมแบบลอยตัว ลักษณะอยู่ในท่าหมอบ มี 3 เศียร ด้านบนมีพระอินทร์ทรงประทับอยู่
ซึ่งช้างเอราวัณนั้นเป็นพาหนะของพระอินทร์ (พระครูจันทสุวรรณคุณ (2551 : สัมภาษณ์))

เอราวัณในเรื่องรามายณะ และ ความเชื่อของศาสนาฮินดู กล่าวถึงพระอินทร์มีร่างสี่
เศียร มีพาหนะเป็นช้าง 3 เศียร เศียรหนึ่งพระศิวะเป็นผู้ประทานให้ชื่อว่า เอราวัณ เศียรหนึ่งพระ
พรหมเป็นผู้ประทานให้ชื่อว่า คีรีเมขลาไตรคาชุก และอีกเศียรหนึ่งพระวิษณุเป็นผู้ ประทานให้ชื่อว่า
เอกทันต์ ช้างเอราวัณเป็นช้างที่มีพลังกำลังมากที่สุดในหมู่ ช้างทั้ง 3 เศียร และเป็นทีโปรดปราน
มากที่สุด ของพระอินทร์ เชื่อกันว่าช้างเชือกนี้เป็นเทพบุตรองค์หนึ่ง เมื่อพระอินทร์ต้องการจะเสด็จ
ไปไหนเอราวัณเทพบุตร ก็จะแปลงกายเป็นช้างเผือก ขนาดสูงกว่าภูเขาเอเวอร์เรสต์ มี 33 เศียร แต่
ละเศียรมีงา 7 งา งาแต่ละงายาวถึง 4 ล้านวา งาแต่ละงามีสระบัว 7 สระ แต่ละสระมีดอกบัว 7
ดอก แต่ละดอกมีกลีบ 7 กลีบ มี 7 เกสร แต่ละเกสรมีปราสาทอยู่ 7 หลัง ปราสาทแต่ละหลังมี
7 ชั้น แต่ละชั้นมี 7 ห้อง แต่ละห้องมี 7 บัลลังค์ แต่ละบัลลังค์มีเทพธิดาสถิต 7 องค์ เทพธิดา

แต่ละองค์มีบริวาร องค์ละ 7 นาง เทพธิดาบริวารแต่ละนางมีนางทาสีนางละ 7 ทาสี รวมทั้งนางเทพอัปสรทั้งหมดประมาณ 190,248,433 นาง เทพธิดา บริวารรวมกันทั้งหมดประมาณ 13,331,669,031 นาง เศียรทั้ง 33 ของช้างเอราวัณมีอุเปนทเทพยดา สถิตเศียรละ 1 องค์ โดยปกติศิลปินไทยมักจะทำช้างเอราวัณเป็นช้าง 3 เศียร (พระครูประโชติโพธิธรรม. 2551 : สัมภาษณ์)

16. เจ้าแม่กวนอิม

ภาพประกอบ 27 เจ้าแม่กวนอิม ในวัดป่าโนนสวรรค์

แม่กวนอิมในวัดป่าโนนสวรรค์ หมายถึง เทพธิดาแห่งความรักและเมตตาปราณี สามารถปกป้องคุ้มครองและอำนวยผลให้ได้เมื่อมีการอธิษฐานภาวนา จึงอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ในวัดป่าโนนสวรรค์แห่งนี้เพื่อเป็นสิริมงคล (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

แม่กวนอิมว่าพระโพธิสัตว์ ของพระพุทธศาสนา ฝ่ายมหายาน เป็นองค์เดียวกับพระอวโลกิตेश্বর โพธิสัตว์ในภาษาสันสกฤต ซึ่งมีต้นกำเนิดจากพระสูตรมหายานในอินเดีย และได้ผสมผสานกับความเชื่อพื้นถิ่นดั้งเดิมของจีน คือตำนานเรื่องพระธิดาเมี่ยวซ่าน ก่อให้เกิดเป็นพระโพธิสัตว์กวนอิมในภาคสตรีขึ้น เพื่อแสดงออกถึงความอ่อนโยน และแสดงถึงความเมตตา กรุณาให้เด่นชัดยิ่งขึ้นดังเช่นความรักของมารดาที่มีต่อบุตร ซึ่งเป็นการผสมผสานกลมกลืนทางความเชื่อที่ปราศจากข้อขัดแย้ง เนื่องจากในสังฆกรรมปุณทริกสูตรได้อธิบายว่า พระอวโลกิตेश্বর นั้นสามารถแบ่งภาคเพื่อโปรดสรรพสัตว์ได้มากมายทั้งปางบุรุษและสตรี และเป็นธรรมคาของพระโพธิสัตว์มหายานที่เมื่อเข้าไปสู่ดินแดนอื่นทั้งทิเบต จีน หรือญี่ปุ่น บ่อมผสมผสานกลมกลืนได้กับ

เนื่องจากความสับสนทางความคิดของชาวจีนในยุคนั้น ซึ่งบูชาเทพเจ้าต่าง ๆ ของตนอยู่แล้ว และเมื่อช่วงนั้นก็เป็นที่วิเศษตั้งแต่เดิมอยู่ก่อน พกอารยธรรมพระโพธิสัตว์จากอินเดียเข้ามาได้ เกิดการผสมทางวัฒนธรรมเปลี่ยนชื่อเสียงคงไว้เพียงแต่คุณลักษณะต่าง ๆ พอให้แยกออกว่าเป็น พระอวโลกิตศวรรโพธิสัตว์ (พระทศพล. 2551 : สัมภาษณ์)

เจ้าแม่กวนอิม เป็นพระมหาโพธิสัตว์แห่งความเมตตา พระแม่กวนอิมทรงเป็นที่ถือกันมากในหมู่ชนชาวจีน ประวัติดิ โดยย่อของท่านนั้นมีอยู่ว่า ท่านเป็นพระธิดาองค์ที่ 3 ของ กษัตริย์เมี่ยวจิง (เมี่ยวจวง) ทรงพระนามว่า เมี่ยวเสียง เมื่อเจริญพระชันษาทรงมีพระศิริโฉมงดงาม เป็นอันมาก ทั้งยังทรงมีศรัทธาในศาสนาอย่างแรงกล้า และโปรดเสวยแต่อาหารมังสวิรัตเท่านั้น เมื่อพระชนมายุเติบโตใหญ่พร้อมที่จะมีคู่ครอง พระราชบิดาก็จัดเตรียมคู่ครองไว้ให้แต่พระธิดากลับมุ่งแต่ในทางธรรมมากกว่า พระองค์ไม่สนพระทัยในเรื่องการมีคู่ครอง ทำให้พระราชบิดาพิโรธขับออกจากพระราชวัง พระธิดาเมี่ยวเสียงจึงไปบวชเพื่อศึกษาปฏิบัติธรรมที่พระอารามซึ่งชื่ออานในป่า เมื่อข่าวทราบถึงพระราชบิดาก็ทรงกริ้วมากขึ้น ไปอีก จึงรับสั่งให้นำตัวมาประหาร โดยการตัดพระเศียร เมื่อดวงวิญญาณไปสู่ปรโลก เจ็กเซียนฮ่องเต้จึงประทานชีวิตให้ใหม่อีกครั้ง โดยปรากฏเป็น เทวลักษณะแห่งพระโพธิสัตว์ ทรงประกอบกุศลกรรมช่วยเหลือสรรพสัตว์ต่าง ๆ ที่ตกทุกข์ได้ยาก เมื่อกาลล่วงมา พระราชบิดาทรงประชวรหนัก หามิหมอใครรักษาได้ไม่ (พระทศพล. 2551 : สัมภาษณ์)

เนื่องจากโอสถที่มารักษาต้องมาจากนัยน์ตาและมือของธิดาที่มีสายเลือดเดียวกัน ครั้นพระโพธิสัตว์เมี่ยวเสียงทรงทราบจึงควักพระเนตรและบันพระหัตถ์ของพระองค์เองส่งไปถวาย โดยไม่ลังเล พระราชบิดาเมื่อได้รับ โอสถก็หายจากพระโรค พระองค์ทรงสำนึกในสิ่งที่ได้กระทำให้ เกิดความละอายพระทัยยิ่งนัก จึงทรงโปรดให้สร้างเทวรูปพระธิดาขึ้นให้มีพระหัตถ์และพระเนตรครบดังเดิม แต่นายช่างที่สร้างกลับฟังผิดคิดไปว่าให้สร้างเทวรูปมีพันเนตรพันกร องค์ฮ่องเต้ได้ทอดพระเนตรก็ตะลึง แต่เทวรูปกลับแสดงผลานภาพยิ่งใหญ่ น่าอัศจรรย์ จึงโปรดรับเทวรูปนั้น ประดิษฐานไว้สำหรับเป็นที่สักการะแก่เหล่ามวลมนุษย์ที่ตกทุกข์ได้ยากสืบไป ชาวจีนส่วนใหญ่ต่างถือกันว่าพระแม่กวนอิมทรงเป็นเทพนารีมากกว่าในส่วนขององค์อวโลกิตศวรร เพราะเทพนารีนั้นทรงเป็นกระแสน้ำนางที่อ่อนหวาน เยือกเย็น แสดงถึงความมีเมตตา เป็นที่พึ่งของคนตกทุกข์ได้ยาก ไม่จำกัดเพศและวัย เป็นเรื่องปกติที่มนุษย์มีความผูกพันอยู่กับสิ่งเหนือธรรมชาติเมื่อนับถือเทพเจ้าต่างก็หวังว่าจะได้พบกับปาฏิหาริย์เพื่อเป็นเครื่องแสดงว่าทรงมีอยู่จริง ซึ่งในพระประวัติมีการกล่าวถึงปาฏิหาริย์และอภินิหารไว้เป็นจำนวนมาก (พระทศพล. 2551 : สัมภาษณ์)

17. ยักษ์

ภาพประกอบ 28 ยักษ์ในวัดป่าโนนสวรรค์

ยักษ์ในวัดป่าโนนสวรรค์ หมายถึง ยักษ์ผู้พิทักษ์ ยักษ์จะทำหน้าที่ช่วยปกป้องรักษา ขับไล่ภูติผี ความชั่วร้ายต่าง ๆ และปกป้องพระพุทธศาสนา ขณะเดียวกันอีกความหมายหนึ่ง รูปปั้นยักษ์ยังอาจหมายถึงท้าวภูเวง ผู้เป็นหัวหน้าของยักษ์ ซึ่งจัดเป็นหนึ่งในสี่ของจตุโลกบาลผู้ปกป้องดูแลโลกและทิศทั้งสี่อีกด้วย ความหมายคือ คอยคุ้มครองเจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์และผู้ที่มาทำบุญ ให้ปลอดภัยจากภูติผี และความชั่วร้ายต่าง ๆ จึงอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ในวัดป่าโนนสวรรค์แห่งนี้เพื่อเป็นสิริมงคล (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์) ยักษ์ เป็นประติมากรรมแบบลอยตัว ใบหน้ายักษ์ตาโปน ปากคอกหนาเตอะ ฟันยื่น เขี้ยวยาวกาง คิ้วขมวด ถือกระบองซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์ที่สำคัญของยักษ์ ใบหูหนาใหญ่

ยักษ์ หรือ อสูร ส่วนใหญ่คิดถึงภาพความน่ากลัวและโหดเหี้ยมอันเป็นความเชื่อฝังใจว่าเป็นลักษณะนิสัยของยักษ์ ยิ่งกว่านั้นตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานยังระบุความหมายของคำว่า ยักษ์ หมายถึง อดมนุษย์พวกหนึ่ง รูปร่างอย่างมนุษย์แต่ตัวโตมาก มีเขี้ยวอกยาว ขอบก้นมนนุษย์และสัตว์ มักจำแลงแปลงตัวเหาะเหินเดินอากาศได้ ซึ่งบางที่ใช้ปะปนกับคำว่า อสูร และ รากษส ส่วนในคัมภีร์ เชนอะเวสตะ ของชนชาวอิหร่าน ยกย่องพวกที่มีจิตใจสูงกว่าว่า อสุระ และเรียกพวกใจบาปอยากฆ่าว่า เทวะ แต่สำหรับชาวอริยกะหรือฮินดู เชื่อตามคัมภีร์พระเวทว่า เทพเทวดานั้นมีพระอินทร์เป็นใหญ่ ทั้งเทพและอสูรต่างก็เป็นพี่น้องร่วมบิดาเดียวกัน แต่ต่าง

มารดา เทพซึ่งมีจิตใจดีชอบเสวน้ำเมา ผิดกับพวกอสูรที่มีจิตใจหยาบช้าเป็นผู้ร้ายแต่ไม่กินน้ำเมา เมื่อต่างยึดถือกันอย่างนี้ชาวอริยกะกับอิหร่านจึงแยกกันอยู่เสมอมา มาในระยะหลังสถานะของยักษ์เริ่มจะเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ ศาสนาพราหมณ์ในอินเดียเริ่มมีคัมภีร์ปุราณะในลัทธินิกายที่ถือเอาพระศิวะเป็นใหญ่สูงสุด มีพระพรหม พระนารายณ์เป็นใหญ่รองลงมา บางนิกายก็ถือเอาพระพรหมเป็นใหญ่สูงสุด และบางนิกายก็ถือเอาพระนารายณ์สูงสุด แต่ถึงอย่างไรก็เป็นฝ่ายดีทั้งหมด ตรงกันข้ามกับพวกยักษ์นับวันยิ่งกลายสภาพเป็นผู้ร้ายและถูกไล่ความเหี้ยมทมิฬเข้าไป จนยักษ์น่ากลัวอย่างที่รู้สึกกันในทุกวันนี้ (วิญญู บุญยงค์. 2542 : สัมภาษณ์)

ความหมายของคำว่ายักษ์ อาจแปลว่าผู้ยิ่งใหญ่ของคนในยุคหนึ่งและอาจเป็นผู้เลวทรามต่ำช้าของคนในยุคหนึ่งได้เช่นกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเปลี่ยนแปลงของสังคมในแต่ละห้วงสถานการณ์ของยุคนั้น ๆ เช่น ในยุคพระเวท ยักษ์มีความหมาย หมายถึงเทพผู้อองไวทั้งการแปลงรูปร่างที่อยู่ ในบทวิเคราะหฺบาลี ยักษ์ หมายถึงพิธีกรรม หรือที่เรียกว่า ยัญกรรม ในอาถรรพนาฏยสูตร กล่าวว่า ยักษ์มิใช่มนุषย์ แต่เป็นอมนุषย์ ในคนธคณสูตร ระบุว่ายักษ์คือเทวดา ในมหาโมคคัลลาน ยักษ์เป็นคำเรียกแทนพระอินทร์ ในอุปาติสูตร ใช้คำว่ายักษ์แทนองค์พระพุทธเจ้า โดยรวมแล้ว ยักษ์มีสองประเภทคือ ประเภทจิตวิญญาณ กับพวกที่ไร้สำนึก ส่วนยักษ์ตนใดจะเข้าข่ายประเภทไหนก็ขึ้นอยู่กับกุศลกรรมที่สร้างกันมา บางคนมีสันดานหยาบ บางคนเข้าถึงพระธรรมดังในพระไตรปิฎกยังกล่าวถึงยักษ์ที่ทรงปัญญาสามารถอภิปรายได้ และมีโอกาสเข้าถึงองค์พระพุทธศาสนา หรือพุทธสาวกก็ยังมิ (วิญญู บุญยงค์. 2542 : สัมภาษณ์)

รวมความแล้วความหมายของยักษ์ ตามคัมภีร์โบราณของอินเดีย และบทสรุปที่สืบทอดกันมานาน ระบุให้ยักษ์อยู่ในข่ายของ อมนุषย์ ซึ่งมีอยู่สิบประเภทและยักษ์คือหนึ่งในจำนวนนั้น คือ วิทยาธร อัปสร ยักษ์ ราक्षส คนธรรพ์ กินนร ปิศาจ กุหยักษ์ สิทธิ และภูต ทั้งสิบประเภทนี้จะเป็นเทวดาก็ไม่ใช่จะเป็นมนุषย์ก็ไม่จริง จึงได้รับการเรียกให้เป็นที่เข้าใจกันว่าเป็นพวกอมนุषย์ (วิญญู บุญยงค์. 2542 : สัมภาษณ์)

ยักษ์ คือ ผู้ที่เขากุลาเช่นสรวง หรือผู้ทำความพยายามให้เขากุลาเช่นสรวง ยักษ์มีหลายระดับ ตั้งแต่ยักษ์ชั้นสูง ยักษ์ชั้นกลาง ยักษ์ชั้นล่าง มีความละเอียดประณีตแตกต่างกัน ตามกำลังบุญดียักษ์ชั้นสูง จะมีวิมานเป็นทอง มีรูปร่างสวยงาม มีเครื่องประดับ มีรัศมี แต่ผิวจะดำ ดำอมเขียว อมเหลือง ดำแดงก็มี แต่ดำเนียน มีอาหารทิพย์ มีบริวารคอยรับใช้ ปกติไม่เห็นเขี้ยว เวลาโกรธจึงจะมีเขี้ยวออกออกมา ยักษ์ชั้นกลาง ส่วนใหญ่จะเป็นบริวารคอยรับใช้ของยักษ์ชั้นสูง ส่วนยักษ์ชั้นต่ำที่บุญน้อยก็จะมีรูปร่างน่าเกลียด ผมหยิก ตัวดำ ตาโปน ผิวหยาบ เหมือนกระดาดทราย นิสัยร้ายยักษ์เกิดได้ 3 แบบ คือ เกิดแบบโอปปาติกะ เกิดแล้วโตทันที ซลาปุชะ เกิดในครรภ์ และสังเสทชะ เกิดในเหงื่อไหล ที่อยู่ของยักษ์ ก็มีอยู่ตามถ้ำ ตามเขา ในน้ำ ในดิน พื้นมนุषย์ ใน

อากาศ และมีวิมานอยู่ที่เขาสีเนรุในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา พวกยักษ์จะอยู่ในการปกครองของ
ท้าวเวสสุวรรณ หรือท้าวภูเวกรมหาราชผู้ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาด้านทิศเหนือ เหตุที่มา
เกิดเป็นยักษ์เพราะทำบุญเจือด้วยความโกรธ มักหงุดหงิดรำคาญใจ (วิญญู บุญยงค์. 2542 :
สัมภาษณ์)

18. เต่า

ภาพประกอบ 29 เต่าในวัดป่าโนนสวรรค์

เต่าในวัดป่าโนนสวรรค์ หมายถึง สัญลักษณ์แห่งความอายุยืนประติมากรรมรูป
เต่าขนาดใหญ่สี่ดำสองตัวประดับอยู่หน้าประตูทางเดิน หมายความว่า ให้ผู้ที่มาทำบุญนั้นมีอายุยืน
จึงอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ในวัดป่าโนนสวรรค์แห่งนี้เพื่อเป็นสิริมงคล (พระครูจันทสุวรรณคุณ.
2551 : สัมภาษณ์)

เต่าคือ สัตว์จำพวกหนึ่งจัดอยู่ในจำพวกสัตว์เลื้อยคลาน และเป็น สัตว์เลื้อยคลาน
ด้วย ซึ่งเต่านั้นถือเป็นสัตว์ที่มีอายุยืนมากที่สุดชนิดหนึ่ง โดยเต่าจะมีกระดูกที่แข็งแรงบริเวณหลังที่
เรียกว่า กระดอง ซึ่งประกอบด้วยแคลเซียมเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งจะสามารถหดหัว ขา และหางเข้าไป
กระดองเพื่อป้องกันตัวได้ แต่เต่าบางชนิดก็ไม่สามารถทำได้ (ทอง ชมพูอินทร์. 2551 : สัมภาษณ์)

โดยมากแล้ว เต่า เป็นสัตว์ที่เคลื่อนไหวและเคลื่อนที่ได้ช้า อาศัยและใช้ช่วงชีวิต
หนึ่งอยู่ในน้ำ ซึ่งมีอาศัยทั้งน้ำจืด และทะเล แต่เต่าบางชนิดก็ไม่ต้องอาศัยน้ำเลย เรียกว่า “เต่าบก”
ซึ่งเต่าบกที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก คือ เต่ายักษ์อัลดาบร้า ที่อาศัยอยู่ตามหมู่เกาะในทวีปแอฟริกา
ในขณะที่เต่าน้ำ ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก คือ เต่าอัลลิเกเตอร์ อาศัยอยู่ตามหนองน้ำในทวีป

อเมริกาเหนือ ความเชื่อของเต่าในคติจีนนั้นก็เพื่อให้เจ้าบ้านและครอบครัวมีอายุยืนนาน เงินทอง
ไม่ขาดมือ (ทอง ชมพูอินทร์. 2551 : สัมภาษณ์)

19. เปรต

ภาพประกอบ 30 เปรตในวัดป่าโนนสวรรค์

ปรตในวัดป่าโนนสวรรค์ หมายถึง ผีตามความเชื่อไทย มีรูปร่างสูงโง่งเท่าคันทาล ผมหาว คอยาว ผอมโซ ตัวดำ ท้องโต มือเท้าใบตาล แต่มีปากเท่ารูเข็ม และเปรตจะหิวอยู่ตลอดเวลาเนื่องจากกินอะไรไม่ได้ จึงขอมาขอส่วนบุญในงานบุญต่าง ๆ ซึ่งเมื่อสะสมบุญได้แล้วเกิดใหม่ชาติหน้าจะได้ไม่ต้องทุกข์ทรมานอย่างที่เป็นอย่างที่ว่า เปรต แปลว่า ผู้ละ โลกนี้ไปแล้ว ผู้ตายไปแล้ว ในทางพุทธศาสนาหมายถึง สัตว์พวกหนึ่งที่เกิดในเปตลิสัยซึ่งเป็นอบายภูมิ 1 ใน 4 ซึ่งประเภทของเปรตมีหลายประเภท เช่นประเภทหนึ่งเรียกว่า ปรทัตตูปชีวิเปรต คือเปรตที่ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยส่วนบุญที่มีผู้ทำอุทิศให้ หากไม่มีส่วนบุญที่มีผู้อุทิศให้ก็มักจะกินเลือดและหนองของตัวเองเป็นอาหาร โบราณมีความเชื่อที่ว่า ถ้าใครทำร้ายพ่อแม่ ชาติหน้าจะไปเกิดเป็นผีเปรตการทำพิธีกรรมแก่ผู้ล่วงลับไปแล้ว หรือการทำบุญอุทิศไปให้ผู้ตายว่า เปตพลี หรือ บุญเปตพลี (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

คำว่า เปรต แปลว่า ผู้ละ โลกนี้ไปแล้ว ผู้ตายไปแล้ว ในทางพุทธศาสนา หมายถึง สัตว์พวกหนึ่งที่เกิดในเปตลิสัยซึ่งเป็นอบายภูมิ 1 ใน 4 ซึ่งประเภทของเปรตมีหลาย

ประเภท เช่นประเภทหนึ่งเรียกว่า ปรทัตตูปชีวีปรต คือเปรตที่ดำรงชีวิตอยู่ได้ด้วยส่วนบุญที่มีผู้ทำอุทิศให้ หากไม่มีส่วนบุญที่มีผู้อุทิศให้ก็มักจะมีกินเลือดและหนองของตัวเองเป็นอาหาร โบราณมีความเชื่อว่า ถ้าใครทำร้ายพ่อแม่ ซาดิหน้าจะไปเกิดเป็นผีเปรต

เปรตคือสัตว์ชนิดหนึ่งที่เกิดขึ้นได้โดยไม่ต้องอาศัยมารดา บิดา (โอปปาติกะ) ท่านว่าเปรตเกิดจากคนเราในสมัยที่เป็นมนุษย์ ชอบประกอบอกุศลกรรมเป็นอาฉิม หลังจากที่ได้ตายไปแล้ว และไปอุบัติเป็น สัตว์นรกสวดยทุกซ์เวทนาเป็นเวลานานแสนนาน พอหมดอายุขัยจากนรกแล้ว ด้วยเศษอกุศลกรรมที่ยังเหลืออยู่ก็จะส่งผลให้ไปอุบัติเป็นชีวิตใหม่อีกรูปแบบหนึ่งเพื่อสวดยทุกซ์เวทนาบนโลกมนุษย์ มีชื่อเรียกว่า “เปรตวิสัย” ในพระไตรปิฎกกล่าวว่าเปรตเหล่านี้มีรูปร่างและลักษณะการสวดยทุกซ์เวทนาจะแตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับ กรรม (การกระทำ) ของแต่ละบุคคล เช่น เปรตบางคนเมื่อครั้งเป็นมนุษย์เคยประกอบอาชีพฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเป็นอาฉิม หลังจากหมดอายุขัยในนรกแล้วก็ไปอุบัติเป็นเปรตที่มีรูปร่างเป็นก้อนเนื้อให้หนักกจิกทะทะกลางอากาศ เปรตบางคนมีรูปร่างสวยงามแต่กลิ่นปากเหม็นกละกึ่ง เพราะในสมัยมีชีวิตอยู่เมื่จะประกอบกุศลกรรมบ้าง (ทำให้ร่างกายสวยงาม) แต่ปากคอรระรานชอบตำว่าผู้ทรงศีล เลยเกิดมาเป็นเปรตรูปร่างสวยงามแต่ปากเหม็น เป็นต้น สรุปรคือ รูปร่างของเปรตแต่ละตัวล้วนแตกต่างกันไปตามอำนาจปรุงแต่งของกรรมที่ตนทำไว้นั่นเอง หากว่ามีแต่เปรตตัวสูงเท่าต้นตาล ปากเท่ารูเข็ม อย่างที่คนทั่วไปเข้าใจเท่านั้นไม่ ในพระไตรปิฎกมีเรื่องราวของเหล่าสาวกทั้งบรรพชิตและฆราวาสมากมายที่ได้พบเห็นเปรตและมีโอกาสได้สนทนาด้วย ในการสนทนาส่วนใหญ่เปรตก็มักจะเล่าถึงเหตุผลของการที่ตนเองต้องมาเกิดเป็นเปรตรับทุกซ์ทรมาน และมีสภาพที่น่าสมเพชเวทนาเช่นนี้ ว่าเกิดจากในสมัยที่ตนเป็นมนุษย์ได้กระทำความชั่วอะไรไว้บ้าง และในตอนท้ายของการสนทนาเปรตก็มักจะขอร้องให้มนุษย์ที่ตนสนทนาด้วยให้ช่วยทำบุญให้ทาน อุทิศส่วนกุศลไปให้เปรตบ้าง เมื่อเปรตเหล่านี้ได้รับการอุทิศส่วนกุศลจากมนุษย์แล้ว ชีวิตของคนก็พ้นจากความทุกข์เวทนาจากเศษกรรมที่ยังเหลืออยู่ มีความปีติยินดี ไปอุบัติเป็นสัตว์โอปปาติกะชนิดใหม่ที่ดีขึ้นเช่น เทวดา เป็นต้น (พระครูประโชติธรรม. 2551 ; สัมภาษณ์)

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธองค์เองก็ทรงไม่สนับสนุนให้ชาวพุทธไปเที่ยววุ่นวายกับเรื่อง “เปรต” ให้เสียเวลา เพราะเรื่องเหล่านี้เป็นเรื่องของประสพการณ์เฉพาะตน ที่ไม่สามารถจะนำไปยืนยันหรือพิสูจน์ให้ทุก ๆ คนได้เห็นตามได้ อีกทั้งการที่ไปวุ่นวายเรื่องเหล่านี้ยังเป็นการเสียเวลาไม่เอื้อต่อการปฏิบัติธรรมให้พ้นทุกข์อีกด้วย ยกตัวอย่าง กรณีท่านพระมหาโมคคัลลานะที่เล่าให้เพื่อนภิกษุฟังว่าตนมองเห็นเปรตที่เขาภิระณญู เพียงเท่านั้นเอง บรรดาเพื่อนพระภิกษุหลายรูปที่ไม่สามารถเห็นตามได้ ต่างก็เพ่งโทษพระมหาโมคคัลลานะว่ากล่าวอวดอุตริมนุสสธรรม (อวดคุณวิเศษว่าตนมีตาวิเศษสามารถมองเห็นเปรตได้อะไรทำนองนี้) จนพระพุทธองค์ต้องมาช่วย

ดร์สรับรองความบริสุทธิ์ใจของพระมหาโมคคัลลานะว่า สิ่งที่พระมหาโมคคัลลานะท่านได้เล่าให้ ฟังนั้น เป็นสิ่งที่ท่านได้เห็นมากับตาจริง ๆ ท่านไม่มีเจตนาที่จะอวดฤทธิ์แต่อย่างใด จึงไม่ต้อง อาบัติ แม้พระพุทธองค์เองก็คิดว่า ท่านก็เคยได้เห็นปรตเช่นเดียวกัน แต่การที่ท่านไม่ได้เล่าให้ใคร ฟัง ก็เพราะว่าการกระทำเช่นนั้นจะก่อให้เกิดความเคลงใจสงสัยสำหรับผู้ที่ไม่มีความเชื่อ อันจะ ก่อให้เกิดผลเสีย คือ ทำให้เขาไม่ศรัทธาในสาระสำคัญในพุทธศาสนาอีกต่อไป ผู้นั้นจะเสีย ประโยชน์หมดโอกาสไปเปล่า ๆ (พระครูประโชติธรรม. 2551 : สัมภาษณ์)

สรุปแล้ว เรื่อง “ปรต” คงเป็นเรื่องที่พอรู้ไว้ให้เป็นความรู้รอบตัว โดยที่ไม่ จำเป็นที่จะต้องไปเที่ยวตามพิสูจน์หาความจริงแต่อย่างใด (เพราะอาจจะทำให้ถูกหลอกหลวงจากผู้ที่ไม่ปรารถนาดี) ควรสนใจเฉพาะคำสอนที่เป็นสาระในพุทธศาสนาจะเป็นการปลอดภัยที่สุด สำหรับผู้ที่มีความเชื่อเรื่องนี้ ก็ให้ยึดหลักการที่ท่านแนะนำไว้ให้แน่น ๆ ว่า หน้าที่ของชาวพุทธคือ ศึกษาพัฒนาตนเอง ส่วนเรื่อง ปรต หรือ ผีสางนางไม้ นั้น เป็นเรื่องที่ไม่ควรเสียเวลาไปเที่ยวพิสูจน์ ดังที่กล่าวมาข้างต้น เพราะถึงแม้ท่านจะสามารถพิสูจน์เห็น “ปรต” มาได้ด้วยตนเองแล้ว (ด้วยการ ผีกลั่นจิตตนเองหรือด้วยเหตุปัจจัยอันใดก็ได้แล้วแต่) แต่คนสมัยใหม่ที่เขาเชื่อเรื่องของเหตุผล เขาก็จะ คำนวณสรุปทันทีว่าท่านเป็นคนงมงาย แม้ว่าท่านจะนั่งยันนอนยันว่าเห็นมากับตาสักเท่าไรก็ตามที แม้พระพุทธองค์ท่านยังรู้ขอบเขต ไม่นั่นสอนเรื่องเหล่านี้ คงเพียงแต่กล่าวผ่าน ๆ รับรองว่าสิ่ง เหล่านี้มีจริงเท่านั้น เพราะถ้าหากขึ้นไปนั่นพูดถึงเรื่องนี้มาก ๆ ผู้คนก็จะพาหลงทิศหลงทางจาก หลักธรรมได้ง่าย ๆ (เพราะมัวแต่ไปตระเวนตามล่าปรตสุดขอบฟ้า) ส่วนคนที่ไม่เชื่อก็จะคิดดู หมิ่นดูแคลนพุทธศาสนา กล่าวหาว่าสอนแต่เรื่องงมงายไปเลย จะเห็นได้ว่าสิ่งเหล่านี้ถ้าไปยุ่งกับมัน มาก ๆ จะก่อให้เกิดผลเสียต่อพระพุทธศาสนาในระยะยาว (พุทธศาสนาในสมัยกรุงศรีอยุธยาที่ เสื่อมขนาดหนัก ก็เพราะเน้นสอน เรื่องอิทธิปาฏิหาริย์ ผีสางเทวดา นั่นเอง ท่านสามารถศึกษา บรรยายภาพของพุทธศาสนาในสมัยนั้นได้ จากวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน) (พระครูประโชติ ธรรม. 2551 : สัมภาษณ์)

สมมุติว่าวันดีคืนดีท่านเกิดไปเดินเจอปรตตัวจริงที่ไหนเข้า ท่านก็รู้หลักการจาก พระไตรปิฎกแล้วว่าควรปฏิบัติอย่างไร นั่นคือการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ปรต ให้ท่านถือว่าเป็น โอกาสดีที่จะได้ช่วยเหลือเพื่อนร่วมเกิด แก่ เจ็บ ตาย อันที่จริงไม่ใช่เพียงแค่ ปรต อย่างเดียวเท่านั้น ที่ต้องการบุญกุศลจากมนุษย์ แม้เทวดาทั้งหลายก็ยังต้องการบุญกุศลจากมนุษย์เช่นเดียวกัน เพราะ สัตว์เหล่านี้หมดโอกาสที่จะได้ทำบุญกุศลแล้ว มนุษย์คือสัตว์ชนิดเดียวที่มีโอกาสประกอบคุณงาม ความดีได้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด มนุษย์จึงไม่ควรสยบยอมอยู่ใต้อำนาจผีสางเทวดา เทียวไปหมอบคลาน กราบไหว้ผีสางเทวดา เพื่อขอพึ่งพาอาศัย ให้เป็นที่น่าอนาใจ มนุษย์ควรมีสักดิ์ศรีของตนเอง ควร พัฒนาตนเองให้ประเสริฐ ให้ผีสางเทวดามากราบไหว้ ทำตัวให้เป็นที่ยิ่งของเจ้าพ่อเจ้าแม่ยังจะดีเสีย

กว่าไปพึ่งพาสิ่งเหล่านี้ นี่ถ้าหากคนไทยสามารถปลื้วิตึกวามคิคของตนเองเช่นนี้ ประเทศไทยก็จะ
ได้พ้นจากอำนาจผีสาแงเทวดาเจ้าพ่อเจ้าแม่ที่ครองเมืองกันมานาน พุทธศาสนาของเราจะได้รุ่งเรือง
กันเสียที

20. ชุ่มประคูดทางเข้าเป็นรูปพระพักตร์เทวดา

ภาพประกอบ 31 ชุ่มประคูดทางเข้าเป็นรูปพระพักตร์เทวดาในวัดป่าโนนสวรรค์

ชุ่มประคูดทางเข้าเป็นรูปพระพักตร์เทวดาในวัดป่าโนนสวรรค์ ชุ่มประคูด
ทางเข้าเป็นรูปโค้งเหนือชุ่มเป็นรูปพระพักตร์เทวดา 3 หน้าเปรียบเสมือน ทางเข้าสู่สวรรค์
หมายความว่าผู้ที่มาทำบุญกำลังก้าวเข้าสู่ทางไปสวรรค์ และได้ธิบายว่าเทวดา ตามคติความเชื่อ
ทางศาสนาต่างๆ หมายถึง ผู้ที่มีชีวิตเป็นทิพย์ ไม่ได้มีชีวิตเป็นกายเนื้ออยู่บน โลกนี้ บ้างก็ว่ามีกาย
เป็นแสงสว่าง และเสวยสุขในสรวงสวรรค์ชั้นต่างๆ ซึ่งถือว่าเป็นภพภูมิที่ดี เทวดาผู้หญิงเรียกว่า
นางฟ้า เทวดาผู้มีมิงฉาทธิ เรียกว่า มารตามคติความเชื่อของชาวพุทธ การใช้คำว่า “เทพ หรือ
เทวดา” ครอบคลุมถึงพรหมทั้งหลายในพรหมโลกด้วย โดยแบ่งเป็นเทวดาชั้นกามาจร (ผู้ที่ยัง
เกี่ยวข้องกับกาม) อยู่บนสวรรค์ชั้นฉกามาจร หรือสวรรค์ที่ยังเกี่ยวข้องกับกามซึ่งมี 6 ชั้น คือ จาคู
มหาราชิกา ดาวดึงส์ ยามา ดุสิต นิมมานรดี และปรนิมมิตสวัตติ (พระครูประโชติธรรม. 2551 :
สัมภษณ)

เทวดาชั้นรูปจร หรือ รูปพรหม 16 ชั้น เป็นเทวดาที่ยังมีกายทิพย์อยู่
เทวดาชั้นอรุปรจร หรือ อรุปรพรหม เป็นเทวดาซึ่งไม่มีกายทิพย์

การเกิดเป็นเทวดา

การเกิดเป็นเทวดาไม่ต้องผ่านกรรมมารดา แต่จะเกิดกายเป็นเทวดาเลย เรียกว่า
โอปปาติกะ มนุษย์จะเกิดเป็นเทวดาได้เมื่อจิตก่อนตายระลึกถึงความดีเล็กน้อยที่เคยทำไว้ในโลก
มนุษย์ เกิดเป็นมหากุศลจิต 8 ดวง อันประกอบด้วย หิริ และ โสติดปเป การบริจาคทาน การฟัง
ธรรม หรือการสร้างสิ่งที่เป็นสาธารณประโยชน์ เป็นต้น

อายุของเทวดา

อายุของเทวดามีหน่วยเป็นปีทิพย์ ประมาณอายุของผู้ที่เกิดเป็นเทวดาใน
สวรรค์ชั้นต่าง ๆ ไม่เท่ากัน กล่าวคือ

500 ปีทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา
ประมาณ 9,000,000 ปี ด้วยการคำนวณแห่งปีมนุษย์

1,000 ปีทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ประมาณ 4
เท่า จาก 9,000,000 ปี ด้วยการคำนวณแห่งปีมนุษย์ จึงเท่ากับ 36,000,000 ปี

2,000 ปีทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาสวรรค์ชั้นยามา ประมาณ 4 เท่า
จาก 36,000,000 ปี ด้วยการคำนวณแห่งปีมนุษย์ จึงเท่ากับ 144,000,000 ปี

4,000 ปีทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาสวรรค์ชั้นดุสิต ประมาณ 4 เท่า
จาก 144,000,000 ปี ด้วยการคำนวณแห่งปีมนุษย์ จึงเท่ากับ 576,000,000 ปี

8,000 ปีทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาสวรรค์ชั้นนิมมานรดี ประมาณ
4 เท่า จาก 576,000,000 ปี ด้วยการคำนวณแห่งปีมนุษย์ จึงเท่ากับ 2,304,000,000 ปี

16,000 ปีทิพย์ เป็นประมาณอายุของเทวดาสวรรค์ชั้นปรนิมมิตวสวัตตี
ประมาณ 4 เท่า จาก 2,304,000,000 ปี ด้วยการคำนวณแห่งปีมนุษย์ จึงเท่ากับ 9,216,000,000 ปี

เครื่องแต่งกายของเทวดา

ชาวไทยที่นับถือพระพุทธศาสนาเชื่อว่าเทวดาแต่งตัวด้วยเครื่องทรง บ้างก็เสื่อ
คลุมสีขาว สวมหมวกยอดแหลม เหมือนพระยาแรกนาขวัญ ในพิธีพืชมงคล จรดพระนังคัลแรกนา
ขวัญ บ้างก็ใส่เครื่องทรงประดับประดาไปด้วยเพชรนิลจินดา มงกุฎยอดแหลม และสร้อยสังวาลย์
ความเป็นทิพย์ของเทวดา

เทวดาไม่มีกายเนื้อ จึงไม่จับไม่ใช้ มีรูปโฉมงดงามจนดูเหมือนกันไปหมด
สามารถคงความหนุ่มสาวอยู่เช่นนั้นตลอดอายุขัย อยากรู้จะได้อะไรก็เพียงนึกเอาเท่านั้น เช่นว่าอยากให้อิมก็ไม่ต้องทานอาหาร เพียงแต่นึกเอาก็อิมแล้ว เรียกว่า อิมทิพย์

การทำความดีของเทวดา

ชาวพุทธถือว่า เทวดาบนสวรรค์เป็นภพภูมิที่เสวยสุขอย่างเดียว ไม่สามารถทำความดีได้มาก เนื่องจากไม่มีกายเนื้อ แต่สามารถติดตามผู้ที่ทำความดีอย่างสม่ำเสมอได้ เพื่ออนุโมทนาบุญ สามารถสวดมนต์และฟังธรรมได้ เมื่อเทวดาหมดบุญแล้วก็ต้องจุติไปเกิดในภพภูมิอื่น ๆ ต่อไป ผู้ที่เป็นเทวดาถือว่าการเกิดในโลกมนุษย์เป็นสุขคติภูมิของตน เพราะมนุษย์มีกายเนื้อสามารถทำความดีได้มาก

21. มกร (มังกร) คาชนาค

ภาพประกอบ 32 มกร (มังกร) คาชนาค ในวัดป่าโนนสวรรค์

มกร (มังกร) คาชนาค ในวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นประติมากรรมลอยตัว ลักษณะพระพุทธรเจ้าทรงพระอิริยาบถประทับ (นั่ง) ขัดสมาธิบนฐานปัทมา (บัวคว่ำบัวหงาย) พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา (ตัก) พระหัตถ์ขวาวางคว่ำบนพระชานุ (เข่า) โดยมีพญานาค 7 เศียร ถูกคายร่างจากมกร (มังกร) และแผ่พังพานปกคลุมอยู่เหนือพระเศียร (จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม, 2551 : สังกศ)

มังกรในภาษาจีนกลางเรียกว่า “หลง” แต่จิวเรียก “เล่ง” หรือ “เล้ง” คนจีนถือว่าเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์อันดับหนึ่ง มีอานุภาพขจัดภูตผีปีศาจและสิ่งชั่วร้ายได้ทุกอย่าง เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ประจำทิศตะวันออก ตามคติโบราณที่บันทึกไว้ในคัมภีร์ต่าง ๆ นั้น มังกรจะต้องมีหัวคล้ายอูฐ ตาเหมือนกระต่าย หงวดเครายาว สองข้างริมฝีปากล่างมีหงวด ลิ้นแหลมคมเหมือนดาบ เขาเหมือน

กวาง หูเหมือนวัว คอเหมือนงู ท้องเหมือนกบ ลำตัวมีเกล็ดแบบปลา มีครีบตลอดแนวสันหลัง ขา และกรงเล็บเหมือนเหยี่ยว ฝ่าเท้าเหมือนเสือและหางเหมือนปลาบางชนิด (สุระสิน ชินวงศ์. 2549 : 1-3)

ในทางปกรณศาสตร์ มังกรเป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ที่ทรงอำนาจยิ่งนัก แม้ไม่มีปีก แต่ก็สามารถเหาะไปได้ตามใจปรารถนา ด้วยการแผ่อิทธิฤทธิ์ให้เกิดสมดุระหว่างสนามแม่เหล็ก โลกกับกระแสลม ดังนั้นมันจึงเลื้อยไปในท่ามกลางหมู่เมฆประจุขลุ่บนผิวน้ำอยู่ได้ทั้งในน้ำ และบนอากาศ มังกรจึงกลายเป็นศูนย์รวมแห่งความสำคัญทั้งหมดของอารยธรรมจีน มีคนจีนที่ ไหนก็มีมังกรอยู่ที่นั่น แยกจากกันไม่ได้และกลายเป็นสัญลักษณ์ของทุกอย่างที่เรียกว่า “จีน” ดังกล่าวแล้ว (สุระสิน ชินวงศ์. 2549 : 1-3)

ตามหลักของทวิภาคหรือหยิน-หยาง มังกรนั้นมีลักษณะเป็นหยางคือ เป็นสัญลักษณ์ของเพศชายทั้งยังหมายรวมไปถึงบารมี ความรุ่งเรือง และความกล้าหาญด้วย คนจีนเชื่อว่า นอกจากมังกรจะนำเกียรติยศและความรุ่งเรืองมาให้แล้ว ยังบันดาลให้เกิดฝนตกด้วย มีผู้กล่าวว่าทุก วันขึ้น 2 ค่ำเดือนยี่ ของทุกปีตามปฏิทินจีน มังกรจะบินจากโลกไปสู่สวรรค์และทำให้เกิดสายฟ้า เป็นครั้งแรกของฤดูใบไม้ผลิ ทางตอนเหนือของจีนจะกำหนดให้เวลาดังกล่าวเป็นวันเริ่มต้นฤดู ทำนา จึงมีการวาดรูปมังกร 2 ตัวเล่นลูกแก้วหรือลูกไฟอยู่ในเมฆ เป็นเหตุให้ฝนตกนั่นเอง (สุระสิน ชินวงศ์. 2549 : 1-3)

22. เทวคา เทพประจำปีเกิดปีต่าง ๆ

ภาพประกอบ 33 เทวคา เทพประจำปีเกิดปีต่าง ๆ ในวัดป่าโนนสวรรค์

เทวดา เทพประจำปีเกิดปีต่าง ๆ ในวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นประติมากรรมเป็นรูป เทวดาประทับอยู่บนหลังสัตว์ชนิดต่าง ๆ ทั้ง 12 ปีเกิด เพื่อให้ผู้ที่มาทำบุญได้ศึกษาหรือทราบถึง เทวดาประจำตัวปีเกิดของตนเองว่ามีเทพใดคุ้มครองตนเองในแต่ละปีเกิดนั้น ๆ (พระครูจันท สุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

ตำนาน 12 นักษัตร “นักษัตร” หมายถึง ชื่อรอบเวลากำหนด 12 ปี เป็น 1 รอบ เรียกว่า 12 นักษัตร โดยกำหนดให้สัตว์ 12 ชนิด เป็นเครื่องหมายแต่ละปี เริ่มจากปีชวด-หนู จุล-วัว ขาล-เสือ เถาะ-กระต่าย มะ-โรง-งูใหญ่ มะเส็ง-งูเล็ก มะเมีย-ม้า มะแม-นพะ วอก-ลิง ระกา-ไก่ จอ-สุนัข กุน-หมู ส่วนเรื่องที่ใช้สัตว์เป็นสัญลักษณ์แต่ละปีนั้น หากตำนานได้ยากมาก เพราะเรื่อง 12 นักษัตรเป็นเรื่องศึกษาค้นคว้ามานานมาก ตามตำนานการตั้งจุลศักราช กล่าวว่า ได้เริ่มต้นใช้จุลศักราช 1 เมื่อรุ่งเช้าวันอาทิตย์ ขึ้น 1 ค่ำเดือน 5 ปีกุนเอกศก ซึ่งตรงกับพุทธศักราช 1182 การที่กล่าวว่า เริ่มจุลศักราชในปีกุนนั้นแสดงว่าปีนักษัตรมีมาก่อนจุลศักราช แต่เมื่อเมื่อไหร่ ไม่ทราบได้ เพราะหาหลักฐานยากมาก สำหรับประเทศไทยได้แบบอย่างการใช้นักษัตรมาจากไหน ในหนังสือพงศาวดาร ไทยใหญ่ พระนิพนธ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า “... 12 นักษัตรข้างไทยสยามนั้น น่าจะเลียนนามสัตว์ประจำองค์สาขาไปมาจากเขมรอีกต่อจึงไม่ใช้นามปี ตามภาษาไทยเหมือนไทยใหญ่ กลับไปใช้ตามภาษาเขมร..ฝ่ายไทยใหญ่ก็พลไปเลียนนามปีและ นามองค์สังหรัญจากไทยลาว หาใช้นามปีของตนเองไม่ และไทยลาวน่าจะถ่ายแบบมาจากจีนอัน เป็นครูเดิมอีกต่อ แต่คำจะเลื่อนมาอย่างไรจึงหาตรงกันแท้ไม่ เป็นแต่มีเค้ารู้ได้ว่า เลียนจีน ...” (พระศุกชัย สุขโข. 2551 : สัมภาษณ์)

ข้างฝ่ายจีนมูลเหตุ 12 นักษัตรก็เล่าตามนิทานว่า เกิดขึ้นเมื่อเริ่มมีมนุษย์จาก โอิฟ้าและดินมากระทบกันแล้วกลายเป็นสิลากลมก้อนใหญ่ก้อนหนึ่ง แล้วแตกไปเป็นก้อนเล็ก ๆ อีก 12 ก้อน เกิดเป็นคนขึ้น 13 คน ก้อนใหญ่ก้อนนั้นคือ “เทียนอ่องสี” แปลว่าเป็นเจ้าแผ่นดิน ครั้งนั้น ยังไม่มีเดือนมีตะวัน มนุษย์พึ่งแสงสว่างด้วยรัศมีพระและเทวดามาช่วยอุปถัมภ์ ขณะนั้นก็ยังไม่มียี่ชื่อ แซ่ แล้วต่างแยกย้ายกันไปอยู่ทุกทิศ อยู่มาวันหนึ่งเทียนอ่องสีเรียกน้องชายทั้ง 12 มาชุมนุมกัน แล้ว ว่าเราจะตั้งให้มีปี 12 ปีบรรจบเป็นหนึ่งรอบ จะให้ท่านทั้ง 12 คนเป็นชื่อปีกำกับกันทั้ง 12 ปี น้อง 12 คนได้ฟังก็มีความยินดียอมรับแล้วต่างคนต่างไปที่อยู่ของตนตั้งเดิม..ต่อมาบังเกิดสัตว์ประหลาด รูปร่างเหมือนม้ามีเกล็ด มีปีก สะพายหีบแดงเงินมาจากแม่น้ำเม้งจีน มีอักษรจารึกไว้ที่หีบ ว่าหื้อโถ ลกจือ เป็นคำราโหราศาสตร์ แจ้งวัน เดือน และคืน ตลอดจนมี 12 นักษัตร มีศก แต่ยังไม่มียี่ชื่อเรียก ปี

1. ปีชวด ฉลาดหลักแหลม รอบคอบ
2. ปีฉลู เข้มแข็งเด็ดเดี่ยว ไม่ย่อท้อ

3. ปี่ฆาล กล้าหาญเค็ดเคี้ยว แข็งแกร่ง
4. ปี่เถาะ อ่อนโยน นุ่มนวล ไหวพริบแหลมคม
5. ปี่มะโรง ฉลาดหลักแหลม กระฉับกระเฉง ปราดเปรียว
6. ปี่มะเส็ง ชาญฉลาด มากด้วยสติปัญญา
7. ปี่มะเม็ย เฉลียวฉลาด โอบอ้อมอารี กล้าทำกล้ารับ
8. ปี่มะแม อ่อนโยนคิงาม เจ้าปัญญา เห็นอกเห็นใจ
9. ปี่วอก สมองดี วาทีศิลป์เป็นเลิศ มีคุณธรรม
10. ปี่ระกา ไหวพริบแหลมคม ช่างเจรจาพาที
11. ปี่จ้อ เทียงธรรม จริ่งใจ ซื่อสัตย์ต่อมิตรสหาย
12. ปี่กุน เปิดเผย ตรงไปตรงมา จิตใจบริสุทธิ์

23. หัวสิงห์

ภาพประกอบ 34 หัวสิงห์ ในวัดป่าโนนสวรรค์

หัวสิงห์ ในวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นศิลปะแบบจีน ประติมากรรมเป็นรูปหัวสิงห์ หรือสิงห์โตในลักษณะเป็นศิลปะแบบจีน หมายถึง เป็นสัตว์ที่คอยมาช่วยคุ้มครอง คุ่มครองเจดีย์ พระเจ้า 5 พระองค์และผู้ที่มาทำบุญ ปราศจากสิ่งชั่วร้ายและคอยคุ้มครองให้ปลอดภัย (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

หัวสิงห์ ในวัดป่าโนนสวรรค์เป็นประติมากรรมแบบลอยตัว มีลักษณะ ตาโต มีเขามิเขี้ยว คล้ายสิงห์ของไทย แต่หัวสิงห์นี้เป็นศิลปะแบบจีน (จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม. 2552 : สังกศต)

24. กิन्नร-กัณรี

ภาพประกอบ 35 กิन्नร-กัณรี ในวัดป่าโนนสวรรค์

กิन्नร-กัณรี ในวัดป่าโนนสวรรค์ว่า เป็นประติมากรรมมีลักษณะท่อนล่างเป็นนก ร่างเป็นหญิง/ชาย เป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ มีลักษณะเป็นสัตว์ชั้นเทพที่มาคอยช่วยเหลือคุ้มครองเจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์ (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

กิन्नร-กัณรี ในวัดป่าโนนสวรรค์นั้น เป็นงานประติมากรรมการบินแบบลอยตัว สามารถมองเห็นได้รอบทิศ

กิन्नร-กัณรีนั้นจัดเป็นสัตว์หิมพานต์ทวิบาท โดยกิन्नรนั้นเป็นสัตว์หิมพานต์ครึ่งคนครึ่งนก โดยช่วงบนเป็นคนและช่วงล่างเป็นนก มีหางเป็นช่อกระหนก กิन्नร ใช้เรียกในกรณีที่ช่วงบนของร่างกายเป็นผู้ชาย ส่วนกัณรีนั้นเป็นสัตว์หิมพานต์ที่คู่กับกิन्नร มีช่วงบนของร่างกายเป็นมนุษย์ผู้หญิง กัณรีปรากฏอยู่ในวรรณกรรมไทยหลาย ๆ เรื่องว่ามีความงามเป็นเลิศและความสามารถในการร้ายรำ (สุระสิน ชินวงศ์. 2549 : 1-3)

25. พระพุทธรูปปรารงค์ต่าง ๆ

ภาพประกอบ 36 พระพุทธรูปปรารงค์ต่าง ๆ ในวัดป่าโนนสวรรค์

พระพุทธรูปปรารงค์ต่าง ๆ ในวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นประติมากรรมพระพุทธรูปปรารงค์ประจำวันเกิดวันต่าง ๆ ซึ่งจะอยู่ในระหว่างทางที่เป็นทางเดินสู่เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์ เพื่อให้ผู้ที่มาทำบุญได้ศึกษาหรือทราบถึงปรารงค์ประจำปีเกิดของตนเองว่ามีเทพใดคุ้มครองตนเองในแต่ละปีเกิดนั้น ๆ (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

ประวัติการสร้างพระพุทธรูป ปางพระพุทธรูป ของไทยจากพุทธประวัติ ในระยะแรกหลังจากพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พุทธศาสนิกชนก็ได้นำเอาดิน น้ำ และใบโพธิ์จากสังเวชนียสถาน 4 แห่ง คือ สถานที่ประสูติ (ลุมพินีวัน) ตรัสรู้ (พุทธคยา) ปฐมเทศนา (พาราณสี) และปรินิพพาน (กุสินารา) เก็บมาไว้เพื่อบูชาคุณพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ต่อมามีการสร้างรูปอื่นที่เป็นสัญลักษณ์เพื่อระลึกถึงพระพุทธรูป เช่น ทำดวงตราสัญลักษณ์ประจำสถานที่ต่าง ๆ ขึ้น ด้วยดินเผาหรือแผ่นเงิน เช่นที่เมืองกบิลพัสดุ์สร้างตราดอกบัว หมายถึงมีสิ่งบริสุทธิ์เกิดขึ้น และตราม้า หมายถึงม้ากัณฐกะ ที่เมืองพาราณสีสร้างตราธรรมจักร มีรูปกางหมอบ อันหมายถึงการแสดงธรรมจักร และพระเจ้าอโศกมหาราชได้ทรงสร้างเสาหินอโศกไว้ในสถานที่ประสูติ เป็นต้น (พระศุภชัย สุภชโย. 2551 : สัมภาษณ์)

ส่วนการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ มีประวัติความเป็นมาดังนี้ คือ ตามตำนานพุทธประวัติกล่าวว่า ในสมัยพุทธกาล พระเจ้าโสณโกศลแห่งแคว้นโกศล ได้โปรดให้ช่างเจ้าหลักพระรูปเหมือนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าขึ้นจากไม้แก่นจันทร์ เพื่อเป็นเครื่องระลึกถึงพระพุทธรองค์ที่เสด็จไปจำพรรษาที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์เพื่อโปรดพุทธมารดา นับเป็นการสร้างพระพุทธรูปเป็นครั้งแรก แต่ตำนานพระแก่นจันทร์นี้ บางท่านกล่าวว่าเป็นเพียงตำนานที่ยังไม่สามารถหาหลักฐานมายืนยันได้อย่างชัดเจน ถ้าไม่นับพระแก่นจันทร์ก็สันนิษฐานกันว่า พระพุทธรูป นั้น เริ่มสร้างในราวพุทธศตวรรษที่ 7 ตั้งแต่สมัยคันธารราชู ซึ่งเป็นแคว้นที่อยู่ทางตอนเหนือ ของอินเดียโบราณ (ปัจจุบันอยู่ในแถบตะวันตกเฉียงเหนือของปากีสถานและตะวันออกเฉียงของอัฟกานิสถาน) ผู้เริ่มสร้างไม่ใช่ชาวอินเดียแต่เป็นพวกโยนก (กรีก) สันนิษฐานว่าเริ่มสร้างในสมัยพระเจ้าเมนันเดอร์ หรือพระเจ้ามิลินท์ กษัตริย์เชื้อสายกรีกแห่งแคว้นคันธาระ หรือคันธารราชู

เมื่อพระเจ้าโสภณมหาราชนำพระพุทธรูปศาสนาเข้าไปเผยแผ่ในคันธารราชู พวกโยนกยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา พระเจ้ามิลินท์มีความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนามาก แสดงองค์เป็นพุทธศาสนูปถัมภก ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้เจริญรุ่งเรือง แต่เดิมนั้นพระพุทธศาสนาไม่มีรูปเคารพแต่อย่างใด เพราะในสมัยอินเดียในสมัยนั้นมีข้อห้ามในการทำรูปเคารพ แต่เคยนับถือศาสนเทวนิยมและจำหลักรูปเคารพของเทพเจ้ากลุ่มโอลิมปัสมาก่อน เช่น รูปอพอลโลและซีอุส เมื่อเปลี่ยนมานับถือพระพุทธศาสนา ก็เลยจำหลักศิลารูปพระสัมมาสัมพุทธเจ้า "พระพุทธรูปปางต่าง ๆ ปางพระพุทธรูป" ขึ้นเคารพบูชาเป็นครั้งแรก ซึ่งเราจะพบว่าการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ นั้นส่วนใหญ่สร้างตามพุทธประวัติของพระพุทธเจ้า เป็นประติมากรรมพุทธประวัติตั้งแต่พระองค์ประสูติ จนถึงนิพพานเลยมีการสร้างพระพุทธรูป ปางพระพุทธรูป เพื่อเป็นการระลึกถึง เป็นสัญลักษณ์ให้เราได้มีพุทธานุสสติ คือระลึกถึงองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงมี พระคุณอันล้นเหลือเพื่อประโยชน์สุขต่อมนุษยชาติและสัตว์โลกทั้งปวง เลยมีการสร้างพระพุทธรูปปางต่าง ๆ ขึ้นมา (พระศุภชัย สุภชโย. 2551 ; สัมภาษณ์

26. หนุมาน

ภาพประกอบ 37 หนุมานในวัดป่าโนนสวรรค์

หนุมานในวัดป่าโนนสวรรค์ ว่าเป็นหนุมานปลอมเป็นพลับพลา (ที่พัก) ลักษณะประติมากรรมเป็นรูปหนุมานปลอมเป็นพลับพลา (ที่พัก) เพื่อคอยคุ้มครองให้ผู้ที่มาทำบุญนั้นปลอดภัยจากภัยอันตรายและสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย จึงอัญเชิญมาประทับที่นี้เพื่อเป็นสิริมงคล (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

หนุมาน เป็นตัวละครเอกตัวหนึ่งในเรื่องรามเกียรติ์ เป็นลิงเผือก จึงมีสีขาวเป็นสีประจำกาย เมื่อสำแดงฤทธิ์จะมี 4 หน้า 8 มือ นอกจากนี้ยังลักษณะประจำกายอื่น ๆ อีก เช่น สวมกุณฑล มีขนเป็นเพชร มีเขี้ยวเป็นแก้ว และหางเป็นดาวเป็นเดือน ดังกลอนตอนที่หนุมานเกิดว่า ลอยอยู่ตรงพักตร์ชนนี รัศมีโชติช่วงในเวหา มีคุณทลชนเพชรลงการ์ เขี้ยวแก้วเว้าฟ้ามาลัยหางเป็นดาวเดือนระวีวร แแปนครสีหน้าสูงใหญ่ สำแดงแสงฤทธิ์เกรียงไกร แล้วลงมาไหว้พระมารดร (พระครูสิทธิธรรมโกวิท. 2551 : สัมภาษณ์)

หนุมาน เป็นลิงที่มีฤทธิ์มาก สามารถสำแดงเดชต่าง ๆ ได้หลายประการ เช่น การขยายร่างกายให้ใหญ่โต การยัดหางให้ยาว เป็นต้น นอกจากนี้ หนุมานยังได้ชื่อว่าเป็นอมตะคือ "ไม่มีวันตาย" เนื่องจากเป็นลูกของพระพาย (ลม) กับนางสวาหะ ด้วยเหตุนี้ เมื่อหนุมานมีอันตรายถึงตายแล้ว เพียงแค่มีลมพัดมา หนุมานก็จะฟื้นคืนชีพขึ้นมาใหม่ ด้วยอำนาจของพระพาย ผู้เป็นบิดามุคติกของหนุมานเป็นตัวแทนของชายหนุ่มทั่วไป คือ รูปงาม มีนิสัยเจ้าชู้ และมีเมียมาก เช่น นางสุพรรณมัจฉา ทั้งคู่มีลูกด้วยกันหนึ่งคน คือ มัจฉานุ ซึ่งเป็นลูกผสมระหว่าง ลิง

เผือกกับปลา นั่นคือ มีกายเป็นลิงเผือกเหมือนหนุมาน แต่หางนั้น กลับเป็นหางของปลา นางเบญจกาย บุตรีของพญาพิเภก หนุมานได้นางเบญจกายตอนที่ นางเบญจกายจำแลงกายเป็นศพของนางสีดาลอย ทวนน้ำมา เพื่อหลอกพระรามให้เสียพระทัย แต่ภายหลังกลนี้ถูกจับได้ พระรามจึงให้หนุมานพานางเบญจกายไปส่งกลับเมือง ซึ่งทั้งคู่ถูกด้วยกัน ชื่อว่า อสุรผัด

ตลอดเรื่องราวเกียตริ์นั้น หนุมานผู้เป็นทหารเอกได้รับรางวัลจากพระราม 3 ครั้ง

1. ผ้าขาวม้า ได้ตอนที่หนุมานไปเผากรุงลงกา
2. ชำมรงค์ ได้จากตอนที่ไปช่วยพระรามหลังจากที่ถูกไมยราพจับไปขังไว้ที่

เมืองบาดาล

3. เมืองนพบุรีพร้อมสนม 5000 นาง ได้ในตอนที่เสร็จศึกลงกาแล้ว

การแสดงโขน ตอน หนุมานได้รับแต่งตั้งให้ครองเมืองนพบุรี เมื่อเสร็จศึกกรุงลงกาแล้ว พระรามได้สถาปนาให้เป็น พระยาจักรกฤษณ์พิพรรธพงศา และยกกรุงอยุธยาให้ครองกิ่งหนึ่ง แต่หนุมานได้ถวายนครพระราม เพราะสำนึกว่าตนไม่สูงศักดิ์พอ พระรามจึงยกเมืองนพบุรีให้ครองแทน

ลักษณะของหนุมาน กายสีขาว มีกุ่มทล (ค้างหู) ขนเพชร เขี้ยวเพชร (อยู่กลางพดานปาก) หาวเป็นดาวเป็นเดือน ขามแผลงฤทธิ์จะมีสีหน้า แปรคร

หนุมานในประเทศต่าง ๆ เนื่องจาก อารยธรรมอินเดียได้แพร่หลายไปโดยตลอดทั้งเอเชียใต้ และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งในเรื่องของศาสนา สถาปัตยกรรม และวรรณกรรม ดังนั้น วรรณคดีเรื่อง “รามายณะ” จึงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในกลุ่มประเทศที่ได้รับวัฒนธรรมอินเดีย ไม่ว่าจะเป็น อินเดีย ไทย หรือ กัมพูชา เป็นต้น อย่างไรก็ตาม รูปร่างของหนุมานของแต่ละประเทศนั้น ย่อมแตกต่างกันไปตามการตีความของชนชาตินั้น ๆ

27. ไกรสรจำแลง

ภาพประกอบ 38 ไกรสรจำแลงในวัดป่าโนนสวรรค์

ไกรสรจำแลงในวัดป่าโนนสวรรค์ มีหัวแบบมังกร และมีร่างเป็นราชสีห์ (สิงโต) จิตรกรบางท่านเรียกไกรสรจำแลงว่า “ไกรสรมังกร” ซึ่งมีความหมาย ตรงตัวว่ามังกรสิงห์ คือเป็นสัตว์ที่มีความสง่างามและแข็งแรงมากคอยคุ้มครองป้องกันภัยให้กับเจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์และผู้ที่มาทำบุญ ไกรสรจำแลงนั้นเป็นสัตว์หิมพานต์จตุบาท ซึ่งคำว่าไกรสรนั้นก็คือสิงห์ ไกรสรจำแลงมีตัวเป็นสิงห์และมีหัวเป็นกิเลนไทย (ชาวจีนเรียกว่ามังกร) มีสีตัวสีม่วงอ่อน (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

ไกรสรจำแลงในวัดป่าโนนสวรรค์นั้น เป็นงานประติมากรรมการปั้นแบบลอยตัว สามารถมองเห็นได้รอบทิศ บางท่านอาจเรียกไกรสรจำแลงว่า “ไกรสรมังกร” ซึ่งมีความหมายตรงตัวว่ามังกร (กิเลน)สิงห์ คือเป็นสัตว์ที่มีความสง่างามและแข็งแรง (จุฑารัตน์ จิตต์ถนอม. 2551 : สักเกต)

28. บันไดพญานาค

ภาพประกอบ 39 บันไดพญานาคในวัดป่าโนนสวรรค์

บันไดพญานาคในวัดป่าโนนสวรรค์ ว่า พญานาค 2 ตัวที่สร้างเป็นประติมากรรมที่ราวบันไดทั้ง 2 ข้าง จะคอยคุ้มกันภัยให้กับเจดีย์ 5 พระองค์ และทำให้ผู้ที่มาทำบุญนั้นมีความสุข เป็นราวบันไดทอดขึ้นไปสู่ชั้นบนของพระเจดีย์ 5 พระองค์ (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

ตามความเชื่อในพุทธประวัติเมื่อครั้งพระพุทธเจ้าเสด็จขึ้น ไปโปรดพุทธมารดา บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ตอนที่เสด็จลง พญานาคได้ทอดตัวเป็นบันไดให้แด่พระพุทธเจ้า

นาคที่ราวบันไดโบสถ์นั้นได้สร้างขึ้นตามความเชื่อคือ บันไดนาค ก็ด้วยความเชื่อดังกล่าว แม้ตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จลงมาจกดาวดึงส์ ก็โดยบันไดแก้วมณีสีรุ้ง ที่เวदानเนรมิตขึ้นและมีพญานาคจำนวน 2 คน เอาหลังหนุนบันไดไว้

29. ฤๅษี

ภาพประกอบ 40 ฤๅษีในวัดป่าโนนสวรรค์

ฤๅษีในวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นประติมากรรม ฤๅษีลักษณะไว้เครยาว อยู่ในอิริยาบถนั่งขัดสมาธิราบ ประสานมือไว้ที่ตักมือซ้ายทับไว้บนมือขวา ทำสมาธิบำเพ็ญบารมี ละจากเรื่องทางโลกมุ่งสู่การบำเพ็ญบารมี เป็นที่เคารพนับถือแก่มนุษย์ เทพเทวดาทั่วไป ยิ่งบำเพ็ญบารมีนานเท่าไรก็มีอำนาจวิเศษตามบารมีที่สั่งสมมามากขึ้นเท่านั้น (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

ฤๅษี แปลว่า ผู้มีปัญญาอันได้มาจากพระเป็นเจ้า ฤๅษีมีหลายชั้น เช่น ราชวรฤๅษี (เจ้าฤๅษี) พราหมณรรยิ (พรหมฤๅษี) เทวรรยิ (เทพฤๅษี) มหรรยิ (มหาฤๅษี) เป็นต้น และมีความรอบรู้สูงต่ำต่างกันไป มีอยู่ทั่วไปนับว่าเป็นพราหมณ์ อย่างสูง

ฤๅษีคนนี้ไม่ปรากฏในรามเกียรติ์ อนึ่งในที่นี้มีข้อน่าสังเกตอยู่อย่างหนึ่ง คือ สรภังค์มุนีนี้ เมื่อได้ทราบว่าคุณบำเพ็ญมานานจนสำเร็จมรรคผลจะได้อะไรไปถึงพรหมโลกแล้วก็หาได้อยู่ รอจนถึงเวลาที่ตนจะตายไปโดยธรรมชาติ

30. พระอินทร์

ภาพประกอบ 41 พระอินทร์ในวัดป่าโนนสวรรค์

พระอินทร์ในวัดป่าโนนสวรรค์ หมายถึง เทพผู้มีความยุติธรรมในบรรดาเทพทั้งหลาย จึงอัญเชิญมาประดิษฐานไว้ในวัดป่าโนนสวรรค์แห่งนี้เพื่อเป็นสิริมงคล (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

พระอินทร์ในวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นประติมากรรมแบบลอยตัว สามารถมองเห็นได้รอบด้าน มีกายสี่เขี้ยว 1 เขี้ยว มี 2 กร ถือ จักรกับตรีศูร ประทับนั่งอยู่บนเขาพระสุเมรุ

พระอินทร์ ในคัมภีร์ไตรเพท ซึ่งเป็นมูลรากแห่งศาสนาพราหมณ์นั้น พระอินทร์เป็นพระเจ้าใหญ่ยิ่งกว่าเทพดาทั้งหลายนับว่าเป็นพระเจ้าแห่งฟ้า เป็นผู้ถือไว้ซึ่งอสูนิบาต และเป็นผู้บันดาลให้ฝนตก เพื่อบำรุงพืชผลทั้งปวงในแผ่นดิน ต่อมาภายหลังเกิดมีพระเป็นเจ้าทั้ง 3 ชั้น พระอินทร์จึงนับถือลดหย่อนลงมาเป็นชั้นรอง พระอินทร์นั้นมีได้นับว่าเป็นสมัญญ์ คือมิได้เกิดขึ้นเอง มีบิดา มารดา ที่ว่าเป็นโอรสแห่งเทยาส (ฟ้า) กับปฤถวี (ดิน) และเป็นเชษฐาแห่งอัคนีก็มี แต่กล่าวเป็นอย่างอื่นก็มีเป็นผู้ครองสวรรค์ มีกำหนด 100 ปีสวรรค์ ครั้นเมื่อครบกำหนดแล้วก็ต้องละทิพยสมบัติมีเทวดาอื่นขึ้นเสวยทิพยสมบัติแทน บางทีมนุษย์ที่ได้บำเพ็ญตะบะจนกกล้าพอ ก็สามารถจะได้ครองสวรรค์เหมือนกัน รูปพระอินทร์บางที 4 กร 2 หัตถ์ ถือหอก หัตถ์ที่ 3 ถือเพชรอาวุธ หัตถ์ที่ 4 วาง แต่โดยมากมักมีแค่ 2 กร มีดาที่ร่างกายทรงข้าง หัตถ์ขวาถือเพชรอาวุธ หัตถ์ซ้ายถือธนู พาหนะมีช้างชื่อไอราวัด (ไอยนาพต) ฤา เอราวัณ ก็เรียก กับมีม้าขาวชื่อ

อุจฺโฆหฺสรวสฺส มิวรคฺคณ 1 สารถึชฺชือ มาตลึ วิมาน เรียกว่า ไวษณฺตะ (ไพชยนต์) ฤา เวชยณฺต์ มีสวนนันทนุชฺชยานนคฺคทิสถิต ชือ อมรวตฺติ ชฺชืออยู่บนเขาสุเมรุ ตามหนังสือมหาภารตะกล่าวว่ เมือง (อมรวตฺติ) นี้ มีวิมานอันงดงามเป็นที่อยู่ของชาวเมือง ไม่มีนครใดที่จะงดงามเสมอเหมือนได้ ในสวนมีต้นไม้หลายพรรณอันเป็นที่ร่มรื่น บ้างมีผลอันโอชะรสเลิศ บ้างมีดอกอันส่งกลิ่นหอมหวาน เหล่าอัปสรอันรูปร่างงามอย่างยิ่งทำให้เป็นที่จำเริญเนตรชวานคร ทั้งมีผู้ชำนาญในการขับร้องและสรรพศุริยาคทาที่เปรียบมิได้ ต่างทำให้เป็นที่เพลิดเพลินใจด้วยสำเนียงอันไพเราะนครนี้พระวิษณุกรรมเป็นผู้สร้างวัดโดยรอบ 800 โยชน์ สูง 40 โยชน์ บรรดาเสาทำด้วยเพชรและวิมานบัลลังก์ ทั้งเครื่องประดับประดาทั้งปวง ล้วนทำด้วยทองคำ (สุภาพ ชินวงศ์. 2551 : สัมภาษณ์)

ในยุคไตรเพท พระอินทร์เป็นเทวดาอันเป็นที่นับถือมาก แต่ไม่ใช่เทวดาคือเป็นสวฮัมภูว คือไม่ได้สร้างตนเอง มีเทวดาและเทวีเป็นชนกชนนี นับว่า ผิวเป็นสีเสดหรือสีทอง (รูปที่เขียนมาจากอินเดียก็สีเขียว ฉะนั้นไม่ใช่มาเปลี่ยนสีในเมืองไทย คงเปลี่ยนมาแต่เดิม) กับกล่าวว่ามิแชนชวามาก แต่นับว่า ๆ เปลี่ยนรูปได้หลายอย่างตามใจ ชานที่ทรงโปรดทรงศึกรถทองเทียมม้าแดงคู่หนึ่งมีขนคอและหางยาวหัดถ้ขวถึอวัชระ ซึ่งเป็นของโปรดกว่าอย่างอื่น แต่ นอกจากนั้นยังมีอาวุธอย่างอื่นอีกคือศร ขอ ร่วงแห สำหรับใช้คลบศັครู โปรดเสวยน้ำโสม ซึ่งทำให้มีความกล้าหาญในการสงคราม เป็นเจ้าเป็นใหญ่แห่งอากาศ เป็นผู้กำกับฤดูกาลและให้ฝน พระอินทร์นั้นใช้วัชระ (สายฟ้า) รบกับพฤตาสูรอยู่เป็นนิตย์ พฤตาสูร (วฤตฺร) นั้นคือตัวผีร้ายอันเป็นองค์แห่งความแห้งแล้ง และความไม่ดีแห่งฤดูกาล พระอินทร์จึงต้องคอยรบและกำราบเพื่อให้ปล่อยฝนให้ตกจึงได้ฉายาว่า พฤตหน (วฤตฺรหน) กลับมีเรื่องว่าครั้งหนึ่งมีอสูรชื่อปานิหรือวลาสูร (วล) ได้ขโมยโคของพวกฤมิเจ้าไปทั้งฝูง พระอินทร์ไปตามโคนันได้ฆ่าวลาสูร จึงได้ฉายาว่า วลภิต (वलภित) ในเทवासูรสงคราม พระอินทร์เป็นผู้นำเทวดาไปปราบอสูร (คือสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ในดินฟ้าอากาศ) ได้ทำลายเวียงผาของอสูรเสียเป็นอันมาก จึงได้ฉายาว่าปฺรินทร (ปฺรินฺทร) คือ ผู้ทำลายเวียง ในพระไตรเพทมีบทสรรเสริญพระอินทร์เป็นอันมาก เพราะชนอริยกะถือกันว่าพระอินทร์เป็นเทพารักษ์ของพวกเขา โดยเฉพาะเป็นผู้นำพวกอริยกะรบกับพวกหัสยุ ซึ่งอยู่ในแดนมัธยมประเทศก่อนที่พวกอริยกะได้อพยพเข้าไป ตามไตรเพทปรากฏว่า พระอินทร์มีมเหสีองค์หนึ่ง ซึ่งเรียกว่า อินทราณี (อินฺทราณี) บ้าง เอนทรี (เอนทรี) บ้าง ศจิ บ้าง ซึ่งทำให้พระอินทร์มีฉายาขึ้นว่าศจิปติ (ศจิปติ) คือสามีนางศจิ (สุภาพ ชินวงศ์. 2551 : สัมภาษณ์)

ต่อมาในชั้นหลัง ๆ พระอินทร์อยู่ข้างจะตกต่ำลงมามาก คือ ลงมาเป็นรองพระเป็นเจ้าทั้งสาม แต่ก็คงเป็นใหญ่ในเทวคานันดาวคิงส์สวรรค์ จึงได้มีนามว่า เทวินทร์ เทเวศร์ เทวคิต สุรินทร์ อมรินทร์ ฯลฯ ยังทรงคุณวิเศษต่าง ๆ อย่างเช่นที่เคยมีมาแล้วในชั้นไตรเพท แต่

สังเกตได้ว่าอิทธิฤทธิ์น้อยลงบ้าง เพราะมีเวลาเพื่อสูร (เช่นแพ้เมฆนาทลูกทศกัณฐ์ อันได้นามว่า อินทรชิต) และสูรสูรไม่ได้ ต้องไปวานกษัตริย์มนุษย์ไปช่วย (เช่นวานท้าวทศรถในเรื่อง รามเกียรติ์และวานท้าวทศยันต์ในเรื่องศกุนตลาเป็นต้น) ทั้งความประหลาดของพระอินทร์ก็ดูทรมาน ลงมาก ที่เที่ยวทำชู้กับเมียใคร ๆ บ่อย ๆ จนเกิดความใหญ่หลายครั้ง

พระอินทร์เป็นเทพที่ยิ่งใหญ่ เป็นเจ้าแห่งท้องฟ้า ทรงถืออสูรนิบาตทรงบันดาล ให้ฝนตกและกำกับฤดูกาลทรงเป็นใหญ่ในหมู่ วสุเทพคือ ชร คือ ดิน อาป คือ น้ำ อนิล คือ ลม อนล คือ ไฟ ธรุระ คือ ดาวเหนือ โสม คือ จันทร์ ปรัดฤษ คือ รุ่ง ประกาส คือ แสงสว่าง พระอินทร์จึงได้อีกพระนามหนึ่งว่า วาสพ (เป็นใหญ่ในหมู่วสุเทพ) พระอินทร์ ทรงชอบ ช่วยเหลือคนดี หรือผู้ที่มีบุญคุณยาก ลักษณะของพระอินทร์ในสมัยพระเวทนั้น มีรูปร่างอ้วน บึกบึน พระศอใหญ่ แผ่นหลังสีน้ำตาล ท้องใหญ่ บรรจุน้ำโสมได้หลายสระ โอบอุ้มกว้าง เคราสี ทอง เกศาทอง ผิวก็ทอง ร่างใหญ่เท่ากับโลกมนุษย์สิบเท่า พระอินทร์ไม่ถือว่าเป็นสยัมภู (ไม่ได้ เกิดเอง) บางตำรามีบิดาชื่อ ทยาอุส บางตำร่า พระทวาสดุตา ถับ เทวินิชฎิกร บางตำร่า เป็นโอรสของ เทยาส (ฟ้า) และปฤถวี (ดิน) หรือ เป็นโอรส พระกัศยป กับ พระนางอหิติ มี นามว่า อิทราทิตย์ ภายหลังเชียว ทรงมีมเหสีตามคัมภีร์พระเวทว่ามีองค์เดียวคือ อินทราณี แต่ก็มี เรียกชื่อต่าง ๆ กันไปอย่าง เอนทรี สจี มโชนิ อินทรศักดิ์ ปุโลมชา เปาโลมิ มเหสีของพระ อินทร์ โชคดีที่สุดคือพระนางไม่มีวันแก่ ยังคงเป็นสาวสวยศศิไสเสมอ ส่วนพระอินทร์ที่ปรากฏใน ภาพเขียนสีจิตรกรรมไทยบนฝาผนังหอไตรวัดระฆัง ว่าเดิมเป็นมาฆมานพ มีมเหสี 4 องค์ คือ นางสุจิตรา นางสุนันทา นางสุธรรมา นางสุชดา โอรสของพระอินทร์มีชื่อว่า ชันตะ บาง คำานว่าชื่อ จิตรคุปต์ และว่าเกิดจากครรภ์ของนางโคอันเนื่องมาจากพระอุมาทรงสาปไว้ว่าไม่ให้ นางฟ้าทั้งหมดมีครรภ์ได้ เมื่อนางอิทรานิขอพรให้มีบุตรจึงต้องให้นางโคตั้งครรภ์แทน (สุภาพ ชีวงศ์. 2551 : สัมภาษณ์)

เรื่องราวของพระอินทร์มีหลากหลาย กันเนื่องจากเป็นเทพที่มีมากมาย และมี เรื่องที่ดีก็มีไม่ดีก็มี ดังเช่นที่ อาจารย์มหาหริศ เรื่องฤทธิ์ (ถึงแก่กรรมแล้ว อดีตผู้เชี่ยวชาญ วรรณคดีไทย กรมศิลปากร) ได้เล่าเรื่อง พระอินทร์ ที่มีมากในกามคุณที่นางอัปสรปรนนิบัติจน เคยตัว ดิคนิสัยไม่เลือกลูกเขาเมียใคร จนเป็นเหตุให้เกิดเรื่องราวจนถึงกับถูกสาปให้มีโยนิ (อวัยวะเพศสตรี) ติดเต็มตัว ไว้ดังนี้

เรื่องย่อมีอยู่ว่า พระอินทร์ไปพบนางอหฺลยา ซึ่งเป็นเมียโยคีอยู่ในป่า ด้วยความ ปรารถนาต่อนางอหฺลยา พระอินทร์จึงแปลงร่างเป็นโยคีผู้สามี แล้วเข้าไปลวงเกินประเวณีแก่นาง อหฺลยา นางอหฺลยานั้นรู้แต่แรกว่าเป็นสามีปลอมตัวมาแต่ด้วยความอยากจะทำสมพาสจึงปล่อยให้ เรื่องเล็ดตามเลย เมื่อเสร็จสมอารมณ์หมายแล้ว นางอหฺลยาก็ว่าโยคีสามีจะเข้ามาเห็นเข้าจึงเร่ง

ให้พระอินทร์รีบกลับไปเสีย พระอินทร์ก็เสด็จกลับ ในขณะที่เดินทางบังเอิญสวนทางกับโยคี ครั้นจะหลีกหลบก็ไม่ทัน โยคีจับพิรุณได้จึงคิดว่า “เหม่ ศักระ ทำชั่วไม่อายใจ” จากนั้นจึงสาปส่งให้พระอินทร์มีสหัสโยนี มีดอกดวงเป็นรูปโยนีเคลื่อนกล่นไปทั้งร่าง ด้วยความอับอายพระอินทร์จึงหลบหนีขึ้นไปสำรวจสวรรค์ เหล่าเทวดาเห็นพระอินทร์มีโยนีติดเต็มร่างน่ารังเกียจ เช่นนั้น จึงนำเรื่องราวของพระอินทร์ไปทูลพระอิศวรทรงทราบ พระอิศวรทรงพระกรุณาประสาทพรโดยกลับ “สหัสโยนีเป็นสหัสขนัญ” ตั้งแต่บัดนั้น บางท่านเรียกท้าวพันดา

ตามตำราทางไสยศาสตร์ว่า ผู้ที่จะไปเกิดเป็นพระอินทร์ได้ต้องเคยทำพิธีอัฐวเมธได้ 100 ครั้ง ผลานิสงส์จึงส่งให้เป็นพระอินทร์ได้

พิธีอัฐวเมธ ทำได้เฉพาะผู้ที่ เป็นพระราชาธิบดี ทำเพื่อขอพรให้มีลูก โดยขอต่อพระผู้เป็นเจ้า ภายหลังพิธีอย่างนี้จัดเป็นพิธีแ่งอำนาจ ชั้นแรกจะต้องกระทำพิธีบูชาไฟ (อักษนิษ โณม) และสมโภชน์ม้าตัวรักที่สุด แล้วปล่อยให้ม้าเที่ยวไปเรื่อย ๆ ตามใจ โดยมีกองทัพตามไปด้วย เมื่อม้าผ่านเข้าไปในแคว้นใด ผู้ครองแคว้นนั้นข่อมอ่อนน้อม ก็ต้องรับรองม้านั้นอย่างดี หากไม่ข่อมก็ต้องรบกับกองทัพที่ติดตามม้านั้น เมื่อม้าเที่ยวไปอย่างนี้ครบ 1 ปี จึงนำม้านั้นกลับมาสมโภชแล้วให้ม้าม้านั้นบูชาอัญญ (บูชาไฟ) ผู้ที่นำม้านั้นต้องเป็นอัครมเหสีเท่านั้น เมื่อตอนที่พระอินทร์ทรงไปเกิดบนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์นั้นบนสวรรค์มีชาวสวรรค์พวกหนึ่งที่อยู่มาก่อน เมื่อพระอินทร์ไปเกิดชาวสวรรค์จึงยินดีต้อนรับโดยนำทิพพาน (สุรา) มาเลี้ยงดูอุปเสื่อ แต่พระอินทร์ใคร่จะครองสวรรค์จึงนัดแนะพวกเดียวกันไม่ให้ดื่ม ปล่อยให้อีกพวกดื่มจนเมามาจากนั้นจึงพากันจับโยนลงจากสวรรค์ มาตกอยู่แถวเชิงเขาพระสุเมรุ แต่เนื่องจากยังคงมีบุญเก่าอยู่ จึงกลายเป็นพวกอสูรพิภพอยู่ที่เชิงเขาพระสุเมรุซึ่งว่ากันว่าเป็นเมืองที่งามนัก อยู่ลึกลงไปใต้ดิน 84,000 โยชน์ พื้นคายเป็นด้วยทองคำ มีไม้จิตติปาตลีเป็นไม้ประจำภพ พระอินทร์ที่กลายเป็นอสูรนี้มีชื่อว่า เวปจิต หรือ ไพจิตราสูร หรือ เวนาติกาสูร เมื่อเห็นถึงซึ่งโทษแห่งการดื่มสุราจึงพากันเลิกดื่มสุราอย่างเด็ดขาด จึงได้ชื่อว่า อสูระ หรือ อสูร กลางเมืองอสูรนี้มีไม้ชื่อคันแผลอยเป็นไม้ประจำเมือง เมื่อใดที่ดอกแผลอยบานพวกอสูรก็พากันคิดถึงดินปาริชาติที่ดาวดึงส์บนสวรรค์ พวกอสูรจึงยกพวกมารบกับพระอินทร์เสมอ เรียกว่า เทวาสูรสงคราม

ในไตรภูมิเล่าเรื่องพระอินทร์ว่า พระอินทร์ต้องระวางเหล่าฤาษีและยักษ์ที่บำเพ็ญคบะ คบะคือการทรมานตนเองอย่างอึดขวดเพื่อจะได้มีฤทธิ์ มีอำนาจเหนือเทวดา หากมีฤทธิ์เดชแล้วพวกเหล่าเทวดาก็พากันเดือดร้อนแน่ ๆ ดังนั้นพระอินทร์จึงใช้นางอัปสรคนหนึ่งคอยช่วยวนให้คบะแตก เมื่อคบะแตกเหล่าเทพทั้งหลายก็โล่งอกไปครั้งหนึ่ง

พระอินทร์ที่มีนิสัยอิจฉาริษยาก็มี จากเล่าเรื่องของพระลักษมณ์ในรามายณะเล่าว่า พระอินทร์กลัวว่าพฤตาสูรที่บำเพ็ญคบะมานานจะได้เป็นใหญ่ครองพิภพ และอาจเป็นใหญ่

เหนือเทวดาด้วยจึงทูลขอให้พระนารายณ์สังหารเสีย แต่องค์นารายณ์ไม่ยอมทำตามเนื่องมาจากพฤตาสูรนั้นทรงบูชาของค่านารายณ์แต่กระนั้นพระองค์ก็ทรงแบ่งกำลังให้พระอินทร์ไปจัดการเอาเอง พระอินทร์จึงประหารพฤตาสูรด้วยวัชระ เมื่อประหารเสร็จก็นึกได้ว่าบาปที่ฆ่าผู้ที่กำลังบวชอยู่นั้นใหญ่หลวงนัก จึงละทิ้งหน้าที่ดูแลโลกไป โดยหนีไปอยู่นอกเขาจักรวาลโลกก็เดือดร้อน ในที่สุดพระอินทร์ก็ทำพิธีอัสวเมธพลีแด่องค์พระนารายณ์จึงกลับ้างได้

โดยมากพระอินทร์มักมาช่วยแก้สถานการณ์ยามคับขันให้กับฝ่ายคนดีที่ตกทุกข์ได้ยากเสมอ

พระอินทร์เป็นเทวดาองค์สำคัญของศาสนาพราหมณ์ โดยเป็นประมุขแห่งทวยเทพ และเป็นประธานเทวสภา มีอำนาจหน้าที่ปกครอง ควบคุม ชำรง รักษา และบำรุงสวรรคโลกและมนุษยโลก ปรากฏมากในปรัมปราของศาสนาพราหมณ์ซึ่งสงครามระหว่างพระอินทร์และความชั่วร้ายบรรดามี ปัจจุบันตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ พระอินทร์มีบทบาทลดลงโดยเป็นเทวดาชั้นรองและมีหน้าที่รองจากตรีมูรติ คือ พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม อำนาจหน้าที่บางประการของพระอินทร์ถูกโอนไปให้ตรีมูรติ เช่น พระอิศวรกลายเป็นประมุขสูงสุดแห่งทวยเทพและเป็นประธานเทวสภา พระนารายณ์มีอำนาจหน้าที่อภิบาลมนุษยโลกแทน กับทั้งพลังอำนาจของพระอินทร์ยังเป็นรองตรีมูรติ เป็นต้นว่า ในคราวที่พระนารายณ์แบ่งภาคลงไปเป็นพระกฤษณะ พระกฤษณะสามารถสำแดงเดชยกเขาย่างห้าฝืนที่พระอินทร์บันดาลขึ้นไปทรมานผู้คน เพราะเสื่อมศรัทธาในพระอินทร์ (วันที นิราราช. 2551 : สัมภาษณ์)

31. พญาครุฑ

ภาพประกอบ 42 พญาครุฑในวัดป่าโนนสวรรค์

พญาครุฑในวัดป่าโนนสวรรค์ หมายถึง สัตว์ที่มีขนาดใหญ่ มีอานุภาพและพลังกำลังมหาศาล แข็งแรง สามารถบินได้รวดเร็ว ทั้งยังมีสติปัญญาเฉียบแหลม เฉลียวฉลาด อ่อนน้อม ถ่อมตน และมีสัมมาคารวะ นำสรรเสริญ จึงอัญเชิญมาไว้ในวัดป่าโนนสวรรค์แห่งนี้ เพื่อเป็นสิริมงคล พญาครุฑในวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นประติมากรรมลอยตัว สามารถมองเห็นได้รอบด้าน (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

ครุฑเป็นสัตว์หิมพานต์ทิวิเวท เป็นสัตว์หิมพานต์ที่มีความโดดเด่นและปรากฏอยู่ในวรรณกรรมหลายชิ้น เป็นสัตว์ที่มีพลังอำนาจ มีลักษณะครึ่งคนครึ่งนก โดยมีหัวเป็นนก ลำตัวเป็นคน ตั้งแต่เอวลงไปถึงเท้าเป็นนกและมีช่วงหางเป็นกระหนก พญาครุฑเป็นพาหนะแห่งพระนารายณ์ และมักกล่าวถึงอยู่ด้วยกันเนื่อง ๆ เรื่องที่กล่าวถึงพญาครุฑนั้น มีกระจัดกระจายอยู่หลายแห่ง (จันทร์ดี เดชบุรีรัมย์. 2551 : สัมภาษณ์)

พระกศปประชาชนดีมีชายาหลายนาง แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงแค่ 2 นาง ซึ่งมีนามเนื่องในเรื่องพญาครุฑ คือ นางวินะดา 1 นางกัทรุ 2 เป็นพี่น้องกัน นางวินะดา นั้นเป็นมารดาพญาครุฑกับพระอรุณ นางกัทรุเป็นมารดาแห่งนาคทั้งหลาย นางทั้ง 2 ไม่ชอบกัน และลูกต่อลูกก็เป็นอริกันด้วย สาเหตุที่จะวิวาทกันใหญ่ นั้นคือ 2 นางนั้นเกิดเถียงกันขึ้นถึงเรื่องสีมา ซึ่งสุดขึ้นมาจากเกษียรสมุทรเมื่อครั้งกวนอมฤต ถึงแก่ทำพินันกันว่าถ้าใครแพ้ต้องยอมเป็นทาสี เสด็จนางวินะดาแพ้ จึงต้องเป็นทาสีให้นางกัทรุและนาคผู้เป็นลูกใช้ ในมหาภารตมีเรื่องราวพิศดารกล่าวถึงเหตุการณ์พญาครุฑ ได้ช่วยมารดาให้พ้นจากกรรมกร เมื่อเรื่องเล่าโดยย่อมีดังต่อไปนี้ (จันทร์ดี เดชบุรีรัมย์. 2551 : สัมภาษณ์)

เหล่านาคมีความปรารถนาที่จะได้กินน้ำอมฤต เพื่อจะได้ไม่ตาย จึงตั้งข้อสัญญาไว้ว่า ถ้าพญาครุฑไปเอาพระจันทร์ ซึ่งมีน้ำอมฤตอยู่เป็นบ่อ ๆ นั้นมาให้เป็นค่าไถ่จึงจะปล่อยตัวนางวินะดาให้พ้นจากกรรมกร พญาครุฑรับคำแล้วก็ไปหามารดา เพื่อขอเสบียงไปกินในกลางทาง นางก็สอนว่าให้ไปเที่ยวหากินตามริมฝั่งมหาสมุทร แต่กำชับว่าให้ระวังอย่ากินพราหมณ์ ให้กินแต่ผู้ประกอบมิจฉาชีพ มีชาวประมงเป็นต้น ๆ พญาครุฑรับคำมารดาแล้วก็ลาไป จนถึงที่แห่ง 1 เป็นหมู่บ้านชาวประมง พญาครุฑก็สุดเอาบ้านเรือน ต้นไม้ ปศุสัตว์ มนุษย์ และของอื่น ๆ ในที่นั้นกินเข้าไปหมด แต่ในหมู่คนที่อยู่นั้นเศอญมิพราหมณ์อยู่คน 1 ซึ่งพอพญาครุฑก็กินเข้าไปแล้ว ก็รู้สึกแรร้อนเป็นกำลัง รู้ได้ว่าได้กินพราหมณ์เข้าไปแล้วจึงร้องบอกแก่พราหมณ์ว่าให้ออกมาเสีย เสด็จพราหมณ์ตอบว่ามีภรรยาอยู่คนหนึ่ง เป็นลูกสาวชาวประมง ต้องให้นางนั้นออกมาด้วย พราหมณ์จึงจะยอมออกมา พญาครุฑก็ยอมตาม ๆ พญาครุฑบินต่อไปจนถึงพระกศปผู้เป็นบิดา ซึ่งเป็นดาวสถิตในอากาศ พระบิดาก็ชี้ทางให้ไปหาอาหารที่ทะเลสาบแห่งหนึ่ง พญาครุฑก็พบเต่ากับช้าง กำลังต่อสู้กันอยู่ 80 โยชน์ และช้างยาว 160 โยชน์ พญาครุฑก็บินเต่าด้วยตีน 1 กีบ

ข้างอีกดิน 1 แล้วยังไปจับบนต้นไม้ต้น 1 สูง 800 โยชน์ แต่ต้นไม้ต้นนั้นท่อน้ำหนักไม้ไหว กิ่งก็
 ถิ่นจะหัก และเผอิญบนค่าคบไม้ต้นนั้นมีพราหมณ์คนรูปร่างกำลังประชุมกันบูชาอยู่หลายพันคนพญา
 ครุฑเกรงว่าพราหมณ์จะเป็นอันตรายจึงคาบกิ่งไม้ที่พราหมณ์ประชุมอยู่นั้นด้วยปาก คงถือข้างและ
 เอาไว้ด้วยดิน และบินไปจนถึงภูเขาแห่งหนึ่งในที่ไกลถิ่นมนุษย์ วางกิ่งไม้ลงโดยดีแล้ว จึงกินเต่า
 และข้างได้โดยสะดวก ต่อนี้ไปพญาครุฑได้ข้ามพื้นอันตรายต่าง ๆ อีกหลายอย่าง จนในที่สุดจึง
 ไปถึงพระจันทร์ ฉวยพระจันทร์ได้แล้วก็เอาซ่อนใต้ปีก และบินกลับ ๆ มากลางทางพบพระ
 อินทร์และทวยเทพซึ่งทราบเหตุว่าพญาครุฑลักน้ำอมฤตไปได้ เทวดาก็พากันเข้ารบพญาครุฑเพื่อ
 ชิงน้ำอมฤตคืน แต่พญาครุฑมีฤทธิ์มาก ทำลายวัชระของพระอินทร์เสียได้ แม้แต่พระนารายณ์ก็
 เอาชนะพญาครุฑมาได้แต่พญาครุฑจะหนีพระนารายณ์ก็ไม่พินเหมือนกัน ในที่สุดจึงตกลงทำ
 สัญญาเป็นไมตรีต่อกัน โดยมีข้อสัญญาว่าเวลานั่งพญาครุฑต้องนั่งสูงกว่า แต่เวลาเดินทางไปไหน
 มาไหนต้องให้พระนารายณ์ทรงครุฑไป

เมื่อตกลงเป็นมิตรกันแล้ว ก็วางแผนที่จะให้น้ำน้ำอมฤต คืนแก่พระอินทร์แต่
 ตัวเองต้องนำน้ำอมฤตไปได้ตัวแม่ก่อน เลยวางแผนไว้ว่าหากตัวเองวางหม้อน้ำอมฤตให้พวกนาค
 แล้วขอให้พระอินทร์รับยกหม้อน้ำนั้นกลับไปโดยเร็ว เมื่อน้ำน้ำอมฤตที่ซึ่งนาคคอยอยู่แล้ว ก็กล่าวขึ้น
 ว่า “ข้าพเจ้านำน้ำอมฤตนี้มาแล้ว จะวางลงตรงที่ซึ่งมีเห้าคารองรับ ท่านทั้งหลายจงชำระร่างกาย
 ให้สะอาดแล้วค่อยคืบนำอมฤตนี้ แล้วขอท่านจงปล่อยมารดาแห่งข้าพเจ้าจากการเป็นทาสด้วยเถิด”
 พวกพญานาคเห็นน้ำอมฤตพากันดีใจ จึงปล่อยให้นางวินตาคหลุดพ้นจากการเป็นทาส แล้วพากัน
 อาบน้ำชำระร่างกายในขณะที่อาบน้ำนั้นเองพระอินทร์ก็ยกหม้อน้ำอมฤตกลับคืนไป พวกนาค
 กลับมาไม่เห็นด้วยความเสียดาย ก็พากันเลียเห้าคาซึ่งเป็นที่รองหม้อน้ำอมฤต เห้าคาบาดลื่นเป็น
 แฉก ๆ ดังแต่

บัดนี้รูปร่างทั้งหลายจึงมีลื่นเป็นแฉก ส่วนเรื่องครุฑจับนาคกินเป็นอาหารนี้ มีเรื่องราวว่า
 ครุฑมิได้จับนาคกินทั้งตัว แต่จะกินเฉพาะมันเหลวเท่านั้นแล้วทิ้งร่างลงมหาสมุทร พวกนาคก็หา
 วิธีแก้โดยการคาบหินให้หนักตัวไว้ พอครุฑลงยุคนาคก็หยุดไม้ไหวโดนคลื่นซัดตายไปก็มาก
 พวกครุฑรู้ความลับข้อนี้อเข้าเลยจับนาคทางหาง ให้หัวห้อยไว้ขนาดก็จะคล้ายก้อนหินออกมา ด้วย
 เหตุนี้ครุฑในงานจิตรกรรมและประติมากรรมจึงมีรูปแบบมีครุฑจับหางนาค เท่าครุฑจะจับหัว
 นาคไว้เสมอ ที่อยู่ของครุฑ อยู่ที่ป่าจักริมสระสิมพลี หรือ ฉิมพลี ในบริเวณแห่งหนึ่งของเขาพระ
 สุเมรุ (เขาพระสุเมรมี 5 ยอด กล่าวกันว่ายอดเขาชั้นที่ 2 เป็นที่อยู่ของพญาครุฑเรียกว่าวิมาน
 ฉิมพลีตั้งอยู่บนยอดไม้จ้าวใหญ่) ส่วนรูปครุฑนั้น ตามคำรับว่า มีสี่ระยะ ปีกและตีนเป็นนกแต่มีตัว
 เป็นคน หน้าสีขาว ปีกสีแดง ตัวเป็นทอง ๆ พญาครุฑมีชายาชื่ออุณนะดี หรือวินายกา มีบุตร

ชื่อสัมปาดิ (ซึ่งในรามเกียรติ์ของเราเรียก “สัมพาที”) กับชดายู (ซึ่งในรามเกียรติ์เรียก “ชดายู” หรือ “ชญาอุ”)

พระยาครุฑ หรือพญาครุฑ มีรูปครึ่งนกครึ่งมนุษย์และครึ่งเทวดา มีหัว ปาก เล็บ และปี เป็นนกกอินทรี ตัวแขนขาเป็นคน หน้าขาว ปีกแดง กายสีทอง มีอาหารและที่อยู่ เหมือนเทวดา ร่างกายใหญ่โต แข็งแรง ร่างใหญ่ถึง 150 โยชน์ ปีกซ้าย ขวาว 150 โยชน์ หางยาว 60 โยชน์ คอยาว 30 โยชน์ ปากยาว 9 โยชน์ ดินยาว 12 โยชน์ พญาครุฑและบริวาร อาศัยอยู่บนต้นจิว ซึ่งขึ้นบนป่าอยู่รอบสระใหญ่ชื่อ สิมพลีสระ กว้าง 500 โยชน์ พญาครุฑที่เกิด จากครรภ์และไข่ไม่สามารถจับนาคที่เกิดจากโคล แต่ที่เกิดจากโกปปาดิจะจับได้ (ทองคูน พิมพ์เทพ. 2551 : สัมภาษณ์)

ครุฑ หรือ พญาครุฑ (Garuda) ว่าเป็นสัตว์กึ่งเทพ ในตำนานปรัมปราของ อินเดีย ปรากฏในวรรณคดีสำคัญหลายเรื่อง เช่น มหาकाพย์มหาภารตะ เล่าว่า ครุฑเป็นพี่น้องกับ พญานาค และทะเลาะเป็นศัตรูกัน นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์ปุราณะ ที่ชื่อว่า ครุฑปุราณะ เป็นเรื่องเล่า ของพญาครุฑตามคติไทยโบราณ เชื่อว่าครุฑเป็นพญาแห่งนกที่เป็นพาหนะของพระนารายณ์เชื่อว่า ปกติอยู่ที่วิมานฉิมพลี มีรูปเป็นครึ่งคนครึ่งนกกอินทรี ที่ได้รับพรให้เป็นอมตะ ไม่มีอาวุธใดทำลาย ลงได้ แม้กระทั่งสายฟ้าของพระอินทร์ ก็ได้แต่เพียงทำให้ขนของครุฑหลุดร่วงลงมาเพียงเส้นหนึ่ง เท่านั้น ด้วยเหตุนี้ครุฑจึงมีชื่ออีกอย่างหนึ่งว่า “สุบรรณ” ซึ่งหมายถึง “ขนวิเศษ” ครุฑเป็นสัตว์ ที่มีขนาดใหญ่ มีอานุภาพและพลังกำลังมหาศาล แข็งแรง สามารถบินได้รวดเร็ว ทั้งยังมี สติปัญญาเฉียบแหลม เฉลียวฉลาด อ่อนน้อม ถ่อมตน และมีสัมมาคารวะ นำสรรเสริญ (พูน ดิหลี. 2551 : สัมภาษณ์)

ครุฑ เป็นสัตว์หิมพานต์ที่มีความโดดเด่นและปรากฏอยู่ในวรรณกรรมหลายชิ้น เป็นสัตว์ที่มีพลังอำนาจ มีลักษณะครึ่งคนครึ่งนกล่าัวเป็นคน ตั้งแต่เอาจกลงไปถึงเท้าเป็นนก และมี ช่วงหางเป็นกระหนก พญาครุฑเป็นสัตว์กึ่งโกปปาดิจะ หรือกึ่งกายทิพย์กายสิทธิ์คล้าย ชาวลับแล และ พวกพญานาค อยู่อีกมิติหนึ่งจากโลกของเรา ผู้ที่สามารถจะพบเห็นพญาครุฑได้นั้นต้องเคยมี บุญร่วมกับเขามา จึงจะสามารถรับรู้ถึงกันและกันได้ เหมือนกับผู้ที่สามารถติดต่อกับพญานาคได้ เช่นกันล้วนต้องเป็นผู้ที่มีบุญวาสนาค่อยกันมาตั้งแต่อดีตกาลทั้งนั้น ไม่ใช่เรื่องสาธารณะที่จะรู้กันได้ ทั่วกัน ไปเช่นสามัญ เรื่องของพญาครุฑเป็นเรื่องราวที่มีความอัศจรรย์ โดดโผนมาก แต่คนทั่วไป ไม่ค่อยให้ความสนใจเท่าใดนัก ความเป็นจริงแล้วเรื่องราวของพญาครุฑเป็นเรื่องที่น่าศึกษามาก เพราะทางฮินดูเขานับถือครุฑว่าเป็นเทพเจ้าพระองค์หนึ่งเลยทีเดียว แม้แต่ในไทยของเราเอง ทาง ไซยศาสตร์ก็ให้ความนับถือเกี่ยวกับครุฑนี้มาก ดูอย่างตราประจำแผ่นดินเองก็มีลักษณะเป็น ครุฑ จึงน่าสนใจว่า ครุฑ นั้นมีอานุภาพบางอย่างและน่าจะเป็นสิ่งที่มีอยู่จริงในอีกมิติหนึ่ง

32. ลูกนิมิต

ภาพประกอบ 43 ลูกนิมิตในวัดป่าโนนสวรรค์

ลูกนิมิตในวัดป่าโนนสวรรค์ว่า เป็นสิ่งแสดงถึงความเป็นสิริมงคล ของวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นประติมากรรมปูนปั้นแบบลอยตัว เป็นลูกกลม ๆ สีดำ และได้เล่าว่า “ลูกนิมิต” ที่เราเห็น มักจะมีลักษณะเป็นลูกหินกลม ๆ สีดำ มีทองคำเปลวปิดโดยรอบ ซึ่งตามความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฯ “ลูกนิมิต” หมายถึง “ ลูกที่ทำกลม ๆ ประมาณเท่าบาตร มักทำด้วยหิน ใช้ฝังเป็นเครื่องหมายเขตอุโบสถ” ส่วนพจนานุกรมฉบับมติชนให้ความหมายว่า “ ก้อนหินที่วางบอกเขตพัทธสีมาในการทำ สังฆกรรม” สรุปแล้ว ลูกนิมิต ก็คือลูกหินกลม ๆ ที่ใช้ฝังเพื่อเป็นเครื่องหมายบอกให้ทราบว่าตรงไหนเป็นเขตอุโบสถหรือโบสถ์ เพื่อให้พระสงฆ์ได้ใช้เป็นที่พักประกอบสังฆกรรมนั่นเอง เพราะคำว่า “นิมิต” แปลว่า “เครื่องหมาย” ลูกนิมิตมีลักษณะเป็นลูกที่กลม ๆ ประมาณเท่าบาตร มักทำด้วยหิน ใช้ฝังเป็นเครื่องหมายเขตอุโบสถ ส่วนพจนานุกรมฉบับมติชน ให้ความหมาย “ลูกนิมิต” ว่า ก้อนหินที่วางบอกเขตพัทธสีมาในการทำสังฆกรรมลูกนิมิตทั้ง 9 ลูก ซึ่งถูกจัดไว้ตามจุดหรือทิศต่าง ๆ แต่ละลูกมีความหมายดังนี้ (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

1. นิมิตลูกเอก เป็นลูกที่มีความสำคัญมาก ถือเป็นประธานของลูกนิมิตทั้งหมด ฝังไว้บริเวณใจกลางโบสถ์ หรือบางท่านเรียกว่า สะดือโบสถ์ ก็มี รายล้อมด้วยลูกนิมิตอีก 8 ลูก เป็นการถวายการบูชาพระพุทธเจ้า ผู้เป็นพระประมุขแห่งอริยสงฆ์ เป็นการอัญเชิญและบูชาพระเกตุ เทพผู้คุ้มครองสถานที่ส่วนกลางของโบสถ์

2. ทิศตะวันออก ลูกที่อยู่ด้านหน้าของโบสถ์ถือเป็นลูกบริวารที่มีความโดดเด่นเป็นพิเศษ เป็นลูกแรกที่ต้องเริ่มนับ ยกเว้นลูกกลางสะคือโบสถ์ ดังนั้น จึงเปรียบนิมิตลูกนี้เหมือนปฐมสาวก หรือ พระสาวกองค์แรกของพระพุทธเจ้า คือ พระอัญญาโกณฑัญญะ การฝังลูกนิมิตไว้ด้านทิศตะวันออกเพื่อเป็นการบูชาพระอัญญาโกณฑัญญะ เป็นการอัญเชิญและบูชาพระจันทร์ เทพผู้คุ้มครองสถานที่ส่วนด้านหน้าของโบสถ์

3. ทิศตะวันออกเฉียงใต้ การฝังลูกนิมิตไว้ทางทิศนี้ เพื่อบูชาพระมหากัสสปะ ซึ่งต่อมาได้เป็นประธานสงฆ์ทำสังคายนา เป็นการอัญเชิญและบูชาพระอังการ เทพผู้คุ้มครองสถานที่อีกองค์หนึ่ง

4. ทิศใต้ เป็นลูกนิมิตที่อยู่ด้านขวาของโบสถ์ เป็นการบูชาพระสารีบุตร พระอัครสาวกฝ่ายขวา เป็นการอัญเชิญและบูชาพระพุท เทพผู้คุ้มครองสถานที่ด้านทิศใต้ของโบสถ์

5. ทิศตะวันตกเฉียงใต้ การฝังลูกนิมิตทางด้านทิศนี้ เพื่อบูชาพระอุบาลีเถระ และเป็นการอัญเชิญและบูชาพระเสาว์ ซึ่งเป็นเทพหนึ่งในนพเคราะห์ทั้ง 9 คือ เทพผู้ดูแลคุ้มครองสถานที่ด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้

6. ทิศตะวันตก เป็นลูกนิมิตที่ฝังอยู่ด้านหลังของตัวโบสถ์ เป็นสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายของเงา ซึ่งเปรียบได้กับพระเถระที่เป็นพุทธอุปัฏฐาก คอยเฝ้าติดตามดูแลปรนนิบัติรับใช้พระพุทธองค์เหมือนเงาตามตัว ดังนั้น การฝังลูกนิมิตทางทิศนี้ เพื่อเป็นการบูชาพระอนนท์เถระ และอัญเชิญบูชาพระพหูสบัติ เทพผู้คุ้มครองทิศ

7. ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ การฝังลูกนิมิตทางด้านทิศนี้ เป็นการบูชาพระควัมปตีเถระ และอัญเชิญบูชาพระราหู ซึ่งเป็นเทพประจำทิศนี้

8. ทิศเหนือ ลูกนิมิตที่ฝังทางด้านทิศนี้ถือเป็นลูกที่มีความสำคัญอีกลูกหนึ่ง ซึ่งอยู่ด้านซ้ายของตัวโบสถ์ เพื่อเป็นการบูชาพระมหาโมคคัลลานะ พระอัครสาวกฝ่ายซ้ายของพระพุทธเจ้า และอัญเชิญบูชาพระสุกัร เทพผู้คุ้มครองรักษาประจำทิศนี้

9. ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ลูกนิมิตที่ฝังทางทิศนี้เป็นสัญลักษณ์แห่งความผูกพัน มีผลทางด้านจิตใจ ถือเป็นทิศสุดท้าย เพื่อเป็นการบูชา พระราหูเถระ ซึ่งเป็นพระโอรสของเจ้าชายสิทธัตถะ และอัญเชิญบูชาพระอาทิตย์ เทพผู้คุ้มครองรักษาประจำทิศ

ความหมายที่เป็นมงคลคือ เพื่อถวายเป็นการบูชาพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์สาวกผู้ใหญ่ ประจำทิศ หรือบูชาเทพนพเคราะห์ทั้ง 9 ให้เกิดบุญและสิริมงคลแก่ตัวเองและครอบครัว

33. เทวดา

ภาพประกอบ 44 เทวดาในวัดป่าโนนสวรรค์

เทวดาในวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นคติความเชื่อทางศาสนาต่าง ๆ หมายถึง ผู้ที่มีชีวิตเป็นทิพย์ ไม่ได้มีชีวิตเป็นกายเนื้ออยู่บนโลกนี้ บ้างก็ว่ามีกายเป็นแสงสว่าง และเสวยสุขในสรวงสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นภพภูมิที่ดี เทวดาผู้หญิงเรียกว่านางฟ้า เทวดาผู้มีจิตใจ เรียกว่า มาร จึงอัญเชิญมาประทับที่ในวัดป่าโนนสวรรค์แห่งนี้ (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์) เทวดาลักษณะเป็นภาพจิตรกรรม อยู่ตรงด้านข้างประตูทางเข้า มีลักษณะคล้ายเหาะอยู่บนท้องฟ้า ในท่าทางที่อ่อนช้อย ลักษณะคล้ายกำลังรำรำ เป็นเทวดาผู้ชาย แต่งกายด้วยแพรพรรณอันสวยสดงดงาม สวมสร้อยสังวาลย์ และมงกุฎบนศีรษะ (จุฑารัตน์ จิตต์ถนอม. 2551 : สังเกต)

34. หน้ากาล

ภาพประกอบ 45 หน้ากาลในวัดป่าโนนสวรรค์

กาลคือ หน้าเกียรติมุข แปลว่าหน้าแห่งเกียรติยศ มีหน้าตาดุร้าย น่ากลัว มีแต่หัวเหมือนหน้ากาก หมายถึง “ราหู” นั่นเอง แล้วทำไมวัดป่าโนนสวรรค์จึงนำมาสถิตบนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ความจริงแล้ว หน้ากาลเป็นสัญลักษณ์ของการมาพบกันของพลังสองกระแสซึ่งเคลื่อนที่สวนกันคือจากต้นเสาทั้งสองด้าน เปรียบเสมือนการหายใจเข้าออกสลับกันไป การแผ่ขยายและการรวมกลับเข้าเป็นหนึ่งเดียวกัน คือบ่วงวัฏฏะการเกิดและการทำลายของจักรวาล และเป็นการเตือนสติว่าผู้ที่มาทำบุญ ทุกชีวิตกำลังเดินทาง กำลังถูกบดเคี้ยว กลืนกินโดยกาลเวลา สมัยโบราณถือว่าหน้ากาลนี้เป็นสัญลักษณ์ของเวลาที่กินทุกสิ่งแม้แต่ตัวเอง รวมทั้งเป็นผู้ที่คอยดูแลฝูงปศุสัตว์ เนื่องจากพระศิวะได้รับการยกย่องเป็นปศุสัตว์ ผู้เป็นใหญ่ในฝูงสัตว์ หน้ากาลอันเปรียบเสมือนบุตรของพระองค์คงจะมีฤทธิ์ปกป้องสัตว์เลี้ยงได้ (พระครูจันทสุวรรณคุณ. 2551 : สัมภาษณ์)

หน้ากาลในวัดป่าโนนสวรรค์ มีลักษณะเป็นประติมากรรมปูนดำ คือสามารถเห็นได้ด้านเดียว มีรูปร่างแค่ครึ่งตัว มีแต่หน้ากับปาก ลำตัวและร่างกายได้ถูกตัวเองกลืนกินไปแล้วจึงเหลือให้เห็นเพียงเท่านี้ (จุฑารัตน์ จิตต์ถนอม. 2551 : สัมภาษณ์)

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ได้ให้ความหมายไว้ว่า เกียรติมุข (อ่านว่า เกียด-มุข) น. อมนุษย์บริวารพระศิวะ ทำเป็นรูปหน้ายักษ์บนหน้าสิงห์ ตากลมถนอม ไม่มีคาง ปากแสดะ ไม่มีขากรรไกรล่าง ไม่มีร่างกาย ไม่มีแขนขา เชื่อกันว่า เป็นเทพเจ้ารักษาธรณีประตู เป็นเครื่องป้องกันบ้านเรือน ขับไล่เสนียดจัญไร และคอยคุ้มครองนับถือพระ

ศิวะ มักทำเป็นลวดลายแกะสลักหรือปูนปั้น เช่นที่ทับหลังปราสาทหินบางแห่ง ตามซุ้มปราสาท หรือเจดีย์และที่ฐานพระพุทธรูป ภาพมุข หรือ หน้าภาพ ก็เรียก

ประวัติ เกียรติ มุข หรือหน้าภาพ เป็นลวดลายปูนปั้นที่ใช้ประดับซุ้มหน้าบันของโบราณสถาน โดยทั่วไปมักทำคู่กับลายมกร โดยทำลายมกรออกมาทั้งสองข้างของเกียรติมุข ลักษณะของเกียรติมุขจะทำเป็นรูปหน้ายักษ์ป็นหน้าสิงห์ หรือใบหน้าของอสูรที่ดูร้าย ถิ่นขมวดนัยน์ตากลม และถลน ปากกว้างเห็นฟันและเขี้ยว ไม่มีฟันล่าง ไม่มีลำค้ว มีแขนออกมาจากด้านข้างของศีรษะคติ ความเชื่อเกี่ยวกับเกียรติมุข ได้รับความนิยมน้อยมากในอินเดีย ทั้งในศาสนาฮินดูและศาสนาพุทธ ใช้เป็นสิ่งประดับตามเทวสถานและพุทธสถาน เพื่อแสดงความเป็นเกียรติและเป็นมงคล และขจัดสิ่งชั่วร้ายต่างๆ มิให้เข้ามาสู่สิ่งศักดิ์สิทธิ์บริเวณภายใน

ที่มาของเกียรติมุข เข้าใจว่ากำเนิดในประเทศอินเดียก่อน บางท่านกล่าวว่ามีการกำเนิดในประเทศใดประเทศหนึ่งในทวีปเอเชีย อาจจะได้มาจากประเทศทิเบต บางท่านก็ว่ากำเนิดที่ประเทศจีน มีรูปแบบซึ่งเรียกว่า เต้าเจี๊ยะ ปรากฏอยู่ ภาพพระศาริขของจีน สมัยช่วง 850 - 880 ปีก่อนพุทธกาล เป็นทำนองเดียวกับเกียรติมุขของอินเดีย หมายถึงเทพเจ้าผู้ตะกละ จากนั้นได้แพร่ไปทางบกไปยังประเทศอินเดีย ปรากฏอยู่ในศิลปะอินเดียสมัยอมราวดีและคุปตะ

ในประเทศไทย สันนิษฐานว่า เกียรติมุขคงแพร่เข้ามาในสมัยทวารวดีและศรีวิชัย โดยได้พบหลายแห่ง เช่น ที่ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ที่เจดีย์วัดป่าสัก อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดศรีสะเกษ ทำเป็นรูปประดับลายภาพที่เชิงซุ้มเจดีย์ สำหรับที่สุโขทัย พบที่ทำเป็นลายประดับยอดซุ้มหน้าบัน วัดมหาธาตุ เมืองเก่าสุโขทัย

ตำนาน อินเดียเล่าถึงกำเนิดของหน้าภาพนี้ว่า ครั้งหนึ่งมีพญายักษ์ชื่อชลันธร บ้าเพี้ยนดะแก่กล้า จนได้รับพรจากพระศิวะไม่ให้ผู้ใดต่อกรด้วยได้จึงเกิดความลำพองทำร้ายข่มเหง ทั้งยักษ์ เทพ และมนุษย์

ต่อมา ยักษ์ชลันธรได้ให้พระราหูไปบอกพระศิวะให้มารบกับตน หากพระศิวะแพ้จะริบตัวนางปรารถิมเหสีเป็นของตน

พระ ศิวะได้ฟังดังนั้นก็พิโรธเกิดมียักษ์หน้าสิงโตกระโดดออกจากหว่างพระขนงจะ กินพระราหู พระราหูเห็นดังนั้นก็ตกใจขอให้พระศิวะช่วย พระศิวะทรงห้ามยักษ์ไม่ให้ทำร้ายพระราหู

ยักษ์ กล่าวว่าถ้าอย่างนั้นขอให้กินสิ่งอื่นแทนพระราหู พระศิวะตรัสให้ยักษ์นั้นกินแขนขาของตัวเอง ด้วยความหิวโหยยักษ์ได้กัดกินแขนขาของตนหมดแล้วยังไม่อิ่ม จึงกัดกินท้องและอกจนหมดสิ้นเหลือเพียงส่วนหัว

พระ ศิวะเห็นเช่นนั้นก็เกิดความสงสาร ครัสติให้พรยักษ์นั้นให้อยู่ที่ประตูวิมานของพระองค์ตลอดไป ผู้ใดไม่เคารพจะไม่ได้รับพรจากพระองค์ หลังจากนั้นพระองค์เสด็จไปปราบยักษ์ชลันธรได้สำเร็จ

สมัย โบราณถือว่าหน้ากาพนี่เป็นสัญลักษณ์ของเวลาที่กินทุกสิ่งแม้แต่ตัวเอง รวมทั้งเป็นผู้ที่คอยดูแลฝูงปศุสัตว์เนื่องจากพระศิวะได้รับการยกย่องเป็น ปศุบดี ผู้เป็นใหญ่ในฝูงสัตว์ หน้ากาลอันเปรียบเสมือนบุตรของพระองค์คงจะมีฤทธิ์ปกป้องสัตว์เลี้ยงได้ ลายหน้ากาลนี้สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในเทวสถานของฮินดู และนิยมสร้างกันอย่างแพร่หลายในอินโดนีเซีย

34. หงส์

ภาพประกอบ 46 หงส์ในวัดป่าโนนสวรรค์

หงส์ในวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นสัตว์ชั้นสูง ลักษณะค่อนข้างแปลก ตัวเรียว ๆ เปรี้ยวลม ขาววาว ลอยวาว หางมีขนคล้ายขนหางนกยูง หัวคล้ายหัวนกยูงแต่มีขนหงอนยาวขึ้นไปเป็นพิเศษสองสามเส้น (จุฑารัตน์ จิตต์ถนอม. 2551 : สังกศ)

หงส์ในวัดป่าโนนสวรรค์นั้น เป็นงานประติมากรรมการบินซึ่งจะอยู่บนหลังคาซุ้มประตูทางเดินสู่เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์ ประดับอยู่ทางด้านซ้ายและขวาของหลังคา สามารถมองเห็นได้แต่ระยะไกล ๆ หงส์ เป็นสัตว์ที่อยู่ในตระกูลสูงศักดิ์และสวยสง่างาม ลักษณะค่อนข้างแปลก ตัวเรียวเปรี้ยวลม ขาววาว ลอยวาว หางมีขนคล้ายหางนกยูง หัวคล้ายหัวนกยูงแต่มี

ชนหงอนยาวขึ้นไปเป็นพิเศษสองสามเส้น หงส์เป็นสัตว์หิมพานต์ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมหลายเรื่องและยังเป็นพาหนะของพระพรหมอีกด้วย

หงส์จีนหรือพญานกสวรรค์ชื่อในภาษาจีนก็คือ เฟิงฮว่าง ในบรรดาสัตว์ปีกทั่วพิภพนี้ คนจีนถือว่าหงส์เป็นใหญ่ที่สุดหงส์เป็นผู้ครองธาตุลม ในทางมายาศาสตร์ระบบเบญจธาตุก็ถือว่าเฟิงฮว่างหรือหงส์เป็นสัญลักษณ์ของหยินหรือเพศหญิง จะคู่กับมังกรซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของหยางหรือเพศชาย ซึ่งจะเห็นได้ว่าฉลองพระองค์ของพระอัครมเหสีหรือฮ่องเฮา และพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหญิงในราชสำนักก็จะประกอบด้วยรูปนกเฟิงฮว่างหรือหงส์ที่เป็นสิริมงคลและลายผ้า ในศาสตร์จีนโบราณได้กำหนดให้หงส์เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ประจำทิศใต้เป็นสัญลักษณ์แห่งดวงอาทิตย์และความอบอุ่นสำหรับฤดูร้อนและฤดูเก็บเกี่ยว ยังเป็นสัญลักษณ์แห่งฤกษ์งามยามดี เป็นเครื่องหมายแห่งความผาสุกและสิ่งดีงามทุกประการ (สุระสิน ชินวงศ์. 2549 : 1)

“หงส์” เป็นนกในนิยาย ถือว่าเป็นนกในตระกูลสูง มีเสียงไพเราะ เป็นพาหนะของพระพรหม ในวรรณคดีอ้างอาการเดินที่งดงามอ่อนช้อยเทียบด้วยหงส์” นอกจากนั้นยังขมวดไว้ตอนท้ายด้วยว่า “เป็นนกชนิดหนึ่งในจำพวกห่าน แต่ตัวโต คอยาวกว่า

เนื่องจากถือกันว่า หงส์เป็นสัตว์ที่มีศักดิ์สูง เสียงร้องก็ไพเราะหู ชาวฮินดูจึงได้เลือกเอาไปเป็นพาหนะของพระพรหมพระเป็นเจ้าของคน การที่เทพเจ้าต่าง ๆ ที่ไทยเรารับมาจากชาวอินเดีย มีสัตว์สี่เท้าบ้าง สองเท้าบ้าง คู่บ้าง ไม่คู่บ้าง เป็นพาหนะ

จากตำนานหงส์ของชาวมอญซึ่งน่าจะรู้จักหงส์จากชาวมอญเมื่อตอนอพยพลงมาอยู่ในดินแดนมอญ เพราะชาวมอญรู้จักหงส์ จนกระทั่งตั้งชื่อเมืองหลวงของเขาว่า “หงสาวดี” มาก่อนแล้ว โดยมีคำบอกเล่าเกี่ยวกับหงส์คู่ที่เป็นสัญลักษณ์ของกรุงหงสาวดีและของชาวมอญว่า ในสมัยพุทธกาล บริเวณตรงพระเจดีย์หินสะกองนั้นเป็นทะเลกว้างใหญ่ เว้นแต่ตรงยอดเนินสูงที่เป็นที่ตั้งพระเจดีย์องค์นี้ ได้ไหลฝนน้ำขึ้นมาเป็นเกาะน้อยหนึ่ง วันหนึ่งพระพุทธเจ้าเสด็จผ่านมาโดยทางอากาศ ทอดพระเนตรลงไปข้างล่าง เห็นตรงเกาะนั้นมีหงส์เกาะอยู่สองตัว แต่เนื่องจากว่าเกาะนั้นไหลขึ้นมาพ่นน้ำแฉะมาก เกาะลงไปพร้อม ๆ กันทั้งสองตัวไม่ได้ หงส์ตัวผู้จึงต้องเกาะอยู่บนหลังของตัวเมีย เมื่อหงส์ทั้งสองเห็นพระพุทธเจ้าเสด็จผ่านมา ก็ได้ป้องกันนมนัสการพระพุทธเจ้าจึงตรัสทำนายกับพระอานนท์ที่เหาะติดตามมาว่า ต่อไปใ้ในภายภาคหน้า ตรงที่หงส์เกาะนั้นจะกลายเป็นเมืองใหญ่และเจริญรุ่งเรือง พุทธทำนายนี้เป็นความจริง ต่อมาอีกพันกว่าปี พื้นที่ตรงนั้นน้ำแห้งกลายเป็นแผ่นดินใหญ่ และชนชาติมอญที่ได้อพยพลงมาถึงบริเวณนั้นก่อนชนชาติอื่น ได้สร้างเมืองขึ้น ชื่อ “หงสาวดี” ตามนิมิตของหงส์ทองทั้งสอง และโดยเหตุนี้กระมังที่ชาวมอญจึงนับถือหงส์มาก กษัตริย์ของชาวมอญได้ใช้รูปหงส์เป็นเครื่องหมาย รูปหงส์จึงปรากฏ

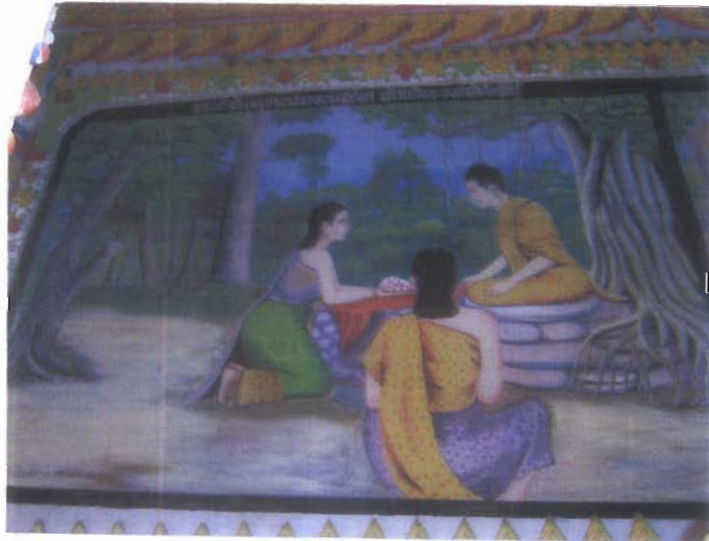

อยู่ในธงประจำพระองค์ ต่อมาเมื่อชนชาวพม่าที่อพยพตามลงมาทีหลัง ได้มีอำนาจมากขึ้นในเมือง พุกามยกทัพมาทำสงคราม ครั้นยึดกรุงหงสาวดีได้ก็ได้ยกขึ้นเป็นเมืองหลวงของตน ระหว่างนั้น พม่าได้รับเอาหงส์ไปเป็นเครื่องหมายประจำชาติอยู่ระยะหนึ่ง เมื่อพม่าสมัยพระเจ้าบุเรงนองแผ่ อำนาจเข้ามาในไทยครั้งรัชกาลสมเด็จพระมหาธรรมราชา ได้บังคับให้วัดทุกวัดในดินแดนไทยมี เสาหงส์ไว้เป็นสัญลักษณ์ แต่พอพระเจ้าบุเรงนองสวรรคต สมเด็จพระนเรศวรมหาราชทรง ประกาศอิสรภาพ คำสั่งนี้จึงพับไปโดยปริยาย (สุระสิน ชินวงศ์. 2549 : 1)

อย่างไรก็ตาม ถึงหงส์จะเป็นนกสง่างามจนกระทั่งช่างไทยลอกมาเป็นแบบ ลายและแกะทำเป็นโขนเรือพระที่นั่งทรง ชาวฮินดูนำไปเป็นพาหนะของพระเป็นเจ้า แต่หงส์นี้จะ สง่างามเช่นนั้นก็ต่อเมื่อมันลอยอยู่ในน้ำเท่านั้น มันขึ้นบกเมื่อไร ความงามสง่าเหล่านี้จะหมดไป ทันที ฉะนั้นพอจะเป็นบทสอนใจคนได้ว่า แม้ตัวจะเก่งจะงามก็เป็นที ๆ เท่านั้น อย่าเที่ยวอวดเบ่ง ไปหมดทุกที

ได้กล่าวไว้ว่า หงส์ เป็นสัตว์ที่อยู่ในตระกูลสูงศักดิ์และสวยสง่างาม เป็นสัตว์ หิมพานต์ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมหลายเรื่อง และยังเป็นพาหนะของพระพรหมอีกด้วย

นอกจากสัญลักษณ์ที่ปรากฏในวัดป่าโนนสวรรค์แล้ว ยังปรากฏภาพวาดจิตรกรรม ฝาผนังต่าง ๆ ดังภาพประกอบต่อไปนี้

ภาพประกอบ 47 ภาพวาดนางสุชาดากับทาสีมาถวายข้าวมธุปายาส โดยสำคัญว่าเทวดา

นางสุชาดากับทาสี พระมหาเสด็จออกบวชเป็นต้นมาจนถึงวันที่เห็นอยู่ในภาพนี้ เป็นเวลาอย่างเข้าปีที่ 6 ตอนนี้นำพระมหาบุรุษเริ่มเสวยอาหารจนพระวรกายมีกำลังเป็นปกติแล้ว และวันนี้เป็นวันขึ้น 15 ค่ำ เดือน 6 ก่อนพระพุทธเจ้ามีพยาน 45 ปี สตรีที่กำลังถวายของแก่พระมหาบุรุษคือ นางสุชาดา เป็นธิดาของคหบดีผู้หนึ่งในหมู่บ้าน ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม ของที่นางถวายคือข้าวมธุปายาส คือ ข้าวที่หุงด้วยนมโคล้วน เป็นอาหารจำพวกมั่งสวิริติ ไม่ปนเนื้อ ไม่เจือปลา ใช้สำหรับบวงสรวงเทพเจ้าโดยเฉพาะปฐมสมโพธิเล่าว่า นางสุชาดาเคยบนเทพเจ้าไว้ที่ด้นไทร เพื่อให้ได้สามีผู้มีชาติสกุลเสมอกันและได้ลูกที่มีบุญ เมื่อนางได้สมปรารถนาแล้ว จึงหุงข้าวมธุปายาสเพื่อแก้บน

ก่อนถึงวันหุง นางสุชาดา สั่งคนงานให้ไล่ด้อนฝูงโคนมจำนวนหนึ่งพันตัวเข้าไปเลี้ยงในป่าอะโหมครีอ ให้แม่โคกินอะโหมครีอ กินอิ่มแล้วไล่ด้อนออกมา แล้วแบ่งแม่โคนมออกเป็นสองฝูง ๆ ละ 500 ตัว แล้วรีดเอานมจากแม่โคนมฝูงหนึ่งมาให้แม่โคนมอีกฝูงหนึ่งกิน แบ่งและคัดแม่โคนมอย่างนี้เรื่อย ๆ ไปจนเหลือแม่โคนม 8 ตัว เสร็จแล้วจึงรีดน้ำนมจากแม่โคนมทั้ง 8 มาหุงข้าวมธุปายาสหุงเสร็จแล้ว นางสุชาดาสั่งให้นางทาสีหญิงรับใช้ไปทำความสะอาดบริเวณด้นไทร นางทาสีไปแล้วกลับมารายงานให้นางสุชาดาทราบว่า เวลานี้รุกขเทพเจ้าที่จะรับเครื่องสังเวทได้สำแดงกายให้ปรากฏ นั่งรออยู่ที่โคนด้นไทรแล้ว นางสุชาดาตั้งใจเป็นกำลัง จึงยกถาดข้าวมธุปายาสขึ้นทูนหัวเดินมาที่ด้นไทรพร้อมกับนางทาสี ก็ได้เห็นจริงอย่างนางทาสีเล่า นางจึงน้อมถาดข้าวมธุปายาสเข้าไปถวาย พระมหาบุรุษทรงรับแล้วพระเนตรดูนาง นางทราบพระอาการกิริยาว่า พระมหาบุรุษไม่มีบาตรหรือภาชนะอย่างอื่นรับประทานอาหาร นางจึงกล่าวคำมอบถวายข้าวมธุปายาสพร้อมทั้งถาดนั้น ถวายเสร็จแล้วก็ไหว้ แล้วเดินกลับบ้านด้วยความยินดี และด้วยความสำคัญหมายว่า พระมหาบุรุษนั้นเป็นรุกขเทพเจ้า (พระทศพล. 2551 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 48 ภาพวาดพระเจ้าพิมพิสารเลื่อมใส ทรงหลังน้ำถวายเป็นปฐมสังฆาราม

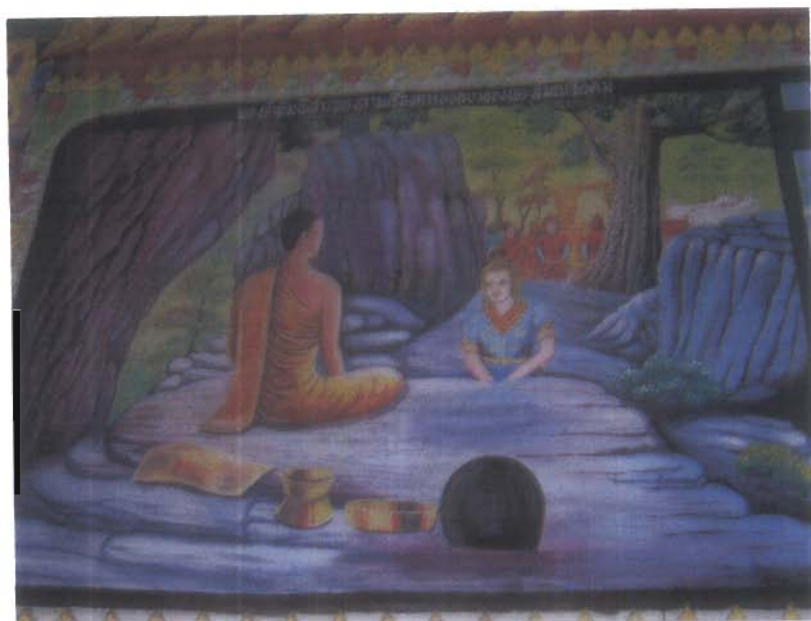
พระเจ้าพิมพิสาร ราชานแห่งแคว้นมคธ ได้ทรงฟังธรรมพระพุทธรเจ้าจบลง และได้ทรงบรรลุโสดาแล้ว ก็เสด็จลุกขึ้นอภิวัตแหบพระบาทพระพุทธรเจ้า ทูลอาราธนาพระพุทธรเจ้า พร้อมด้วยพระสาวกหนึ่งพันรูปเสด็จไปเสวยที่พระราชนิเวศน์ในวันรุ่งขึ้น พระพุทธรเจ้าทรงรับคำทูลอาราธนาด้วยพระอาการคุษณี นั่นเป็นธรรมเนียมการรับนิมนต์ของพระพุทธรเจ้าและพระสงฆ์สมัยนั้น ถ้าคุษณีหรือหนึ่ง แปลว่า รับได้ ถ้ารับไม่ได้ เช่น มีคนทูลอาราธนาว่า ขอให้เสด็จไปรับบาตรที่บ้านของคนแห่งเดียวตลอดพรรษานี้ พระพุทธรเจ้าจะตรัสว่า “คนในโลกนี้ใคร ๆ ก็อยากทำบุญกับเราทั้งนั้น จะผูกขาดไม่ได้หรอก” อย่างนี้แปลว่ารับนิมนต์ไม่ได้ หรือไม่รับรุ่งขึ้น พระพุทธรเจ้าเสด็จจากสวนตาลหนุ่ม เข้าไปในพระราชนิเวศน์ของพระเจ้าพิมพิสาร เจ้าพนักงานที่ได้เตรียมอาหารบิณฑบาตไว้พร้อมแล้ว พระเจ้าพิมพิสารได้ทรงถวายอาหารแก่พระพุทธรเจ้าและพระสงฆ์สาวก (พระทศพล. 2551 : สัมภาษณ์)

เมื่อพระพุทธรเจ้าเสวยแล้ว และพระสงฆ์ทั้งนั้นก็ฉันอิ่มกันทั่วแล้ว พระเจ้าพิมพิสารจึงเสด็จเข้าไปใกล้พระพุทธรเจ้า ประทับนั่ง ณ ที่ควรข้างหนึ่ง แล้วทรงมีพระราชดำรัสทูลพระพุทธรเจ้าว่า ที่สวนตาลหนุ่มเป็นสถานที่อยู่ห่างไกลเมืองและทुरुกันดารมาก ไม่สะดวกแก่การไปมาแล้วมีพระราชดำรัสว่าพระราชอุทยานสวนไม้ไผ่ หรือเวฬุวันของพระองค์ตั้งอยู่ไม่ไกลไม่ไกลจากตัวเมืองนัก ไปมาสะดวก กลางวันไม่พลุกพล่านด้วยผู้คน กลางคืนสงบสงัด สมควรเป็นที่ประทับอยู่ของพระพุทธรเจ้าและพระสงฆ์ (พระทศพล. 2551 : สัมภาษณ์)

เมื่อพระพุทธรเจ้าทรงรับด้วยพระอาการคุษณี พระเจ้าพิมพิสารจึงทรงหลังน้ำจากพระเต้าลงบนพระหัตถ์พระพุทธรเจ้า ถวายเวฬุวันารามให้เป็นวัดพระพุทธรศาสนาแห่งแรกในโลก

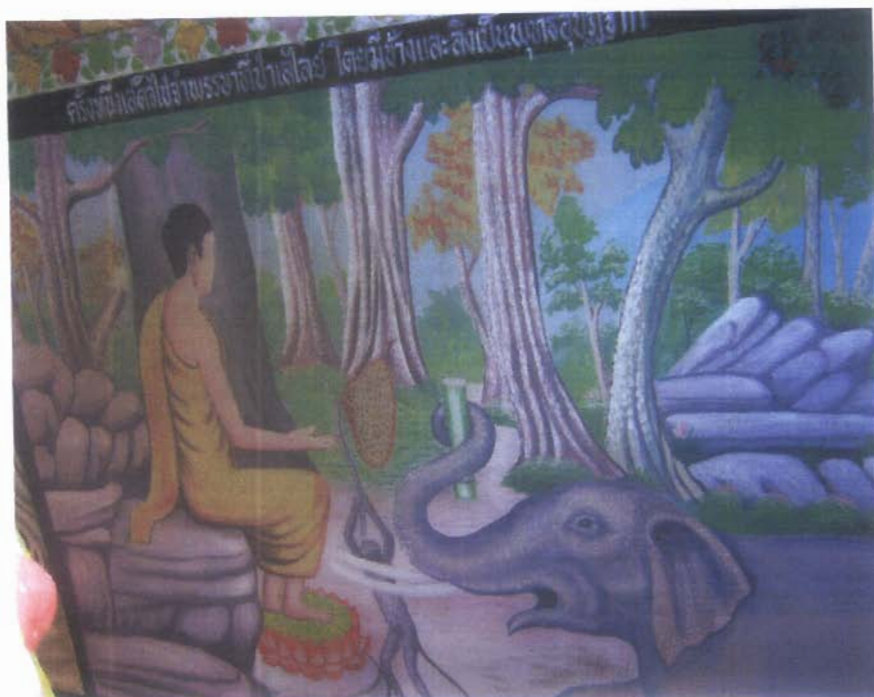
ปฐมสมโพธิว่า “กาลเมื่อพระสัพพัญญูทรงรับพระเวฬุวันเป็นอาราม ครั้งนั้นอันว่า มหาปฐพีคดก็วิกลกัมปนาท คุรุรู้ประสาทสาธุการว่า มูลที่ตั้งพระพุทธศาสนา หยั่งลงในพื้นพสุธา กาลบัดนี้”

ภาพประกอบ 49 ภาพวาดพระพุทธเจ้าทรงโปรดพระเจ้าพิมพิสาร

ภาพวาดพระพุทธเจ้าทรงโปรดพระเจ้าพิมพิสารพระองค์ได้มาโปรดพระเจ้าพิมพิสาร ซึ่งแต่เดิมนั้นนับถือเคารพอุรุเวลกัสสปะมาก ก่อนที่พระองค์จะแสดงธรรมนั้น ได้ถามอุรุเวลกัสสปะว่า บัดนี้ ท่านได้เลื่อมใสในธรรมของใคร ท่านเคารพธรรมของใคร อุรุเวลกัสสปะก็บอกเคารพธรรมของพระผู้มีพระภาค เลื่อมใสพระผู้มีพระภาค เป็นการเรียกศรัทธาให้เกิดขึ้นก่อน เมื่อพระเจ้าพิมพิสารเห็นว่าอาจารย์ของตนยังเลื่อมใสพระผู้มีพระภาค จึงเกิดเพิ่มศรัทธาในพระผู้มีพระภาคขึ้นมา เมื่อศรัทธาเสียแล้วจะป้อนธรรมะลงไปมันก็ง่าย เหมือนท่านทั้งหลาย ถ้าศรัทธาในพระพุทธประวัติชุดนี้ ก็ทำให้เข้าใจง่ายและอยากจะฟังติดตาม พระเจ้าพิมพิสารก็เช่นกัน เมื่อได้ฟังธรรมก็ได้บรรลุเป็นพระโสดาบัน พร้อมกับบริวารอีกเป็นจำนวนมาก (พระบุญเจริญ พิมพิสา. 2551 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ 50 พระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษา ณ ป่าปาเลไล โดยมีช้างกับสิงห์เป็นพยานอุปัฏฐาก

ภาพเหตุการณ์ตอนหนึ่งในพระประวัติของพระพุทธเจ้า เป็นตอนที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาในป่าโดยลำพังพระองค์ ไม่มีพระภิกษุหรือใครอื่นตามเสด็จไปจำพรรษาอยู่ด้วยเลย ป่าที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษากครั้งนี้เป็นป่าใหญ่ เป็นที่อยู่อาศัยของช้างโทนเชือกหนึ่ง ชื่อว่า “ปาลีไลยกะ” หรือ “ปาลีไลยก์” ป่าแห่งนี้จึงได้นามตามช้างนี้ว่า “ป่าปาลีไลยก์” คนไทยเราเรียกว่า “ป่าปาเลไล” อันเดียวกันนั่นเอง (พระทศพล. 2551 : สัมภาษณ์)

มูลเหตุที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาที่ป่าแห่งนี้ เพราะทรงรำคาญพระภิกษุชาวเมืองโกสัมพีสองคณะพิพาทและแตกสามัคคีกัน ถึงกับไม่ยอมลงโบสถ์ร่วมกัน พระพุทธเจ้าทรงทราบเข้า ได้เสด็จมาทรงระงับให้ปรองดองกัน แต่พระภิกษุทั้งสองคณะก็ไม่เชื่อฟัง พระพุทธเจ้าจึงเสด็จหลีกไปจำพรรษาอยู่ในดงกล่าว

ด้วยอำนาจพุทธบารมีและพระเมตตาของพระพุทธเจ้า ช้างชื่อปาลีไลยก์ได้เข้ามาอุปัฏฐากพระพุทธเจ้า เข้าขึ้นหาผลไม้ในป่ามาถวาย ตอนเย็นต้มน้ำร้อนถวายพระพุทธเจ้าด้วยวิธีกลิ้งก้อนหินที่เผาไฟให้ร้อนลงในแอ่งน้ำ

สิงค์ตัวหนึ่งเห็นช้างปรนนิบัติถวายพระพุทธเจ้า ก็ได้นำรวงผึ้งมาถวายพระพุทธเจ้าบ้าง พระพุทธเจ้าทรงรับแต่ไม่ทรงฉัน สิงค์จึงเข้าไปนำรวงผึ้งกลับมาพิจารณา ดูเมื่อเห็นตัวอ่อนของผึ้ง จึงนำตัวอ่อนออกหมดแล้วนำแต่ผึ้งหวานเข้าไปถวายใหม่ คราวนี้พระพุทธเจ้าทรงรับแล้วฉัน

ถึงแอบดูอยู่บนต้นไม้ เห็นพระพุทธเจ้าทรงฉันทรงผั่งของตงก็ตีใจ กระจโคดโคตเดินบนกิ่งไม้ จนพลัดตกลงมาถูกตอไม้แหลมเสียบท้องทะลุตาย

เมื่อออกพรรษา พระภิกษุที่แตกกันเป็นสองฝ่ายยอมสามัคคีกัน เพราะชาวบ้านไม่ยอมทำบุญใส่บาตรให้ ได้ส่งผู้แทนไปกราบทูลพระพุทธเจ้าเสด็จกลับเข้าเมือง ช้างปาลีโดยก้อาลัย พระพุทธเจ้านักหนา เดินตามพระพุทธเจ้าออกจากป่า ทำท่าจะตามเข้าไปในเมืองด้วย พระพุทธเจ้าจึงทรงหันไปตรัสบอกช้างว่า “ปาลีโดยก” ถิ่นของเธอหมดแค่นี้ แด่นี่ไปเป็นถิ่นที่อยู่ของมนุษย์ ซึ่งเป็นภัยต่อสัตว์เดรัจฉานเช่นเธอ เธอไปด้วยไม่ได้หรอก”

ช้างปาลีโดยกขึ้นร้องไห้เสียดใจไม่กล้าเดินตามพระพุทธเจ้า พอพระพุทธเจ้าลับสายตา ก็เลยอกแตกตายอยู่ ณ ที่นั้น คัมภีร์บอกว่าทั้งลิงและช้างตายแล้วไปเกิดเป็นเทพบุตรอยู่ที่สวรรค์ชั้นดาวดึงส์

ภาพประกอบ 51 ภาพวาดพระพุทธเจ้ากับบุกกุสะบุตรแห่งมัลลกษัตริย์แวะเข้าเฝ้าถวาย
ผ้าเนื้อเกลี้ยงสีทอง

ในขณะที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ภายใต้ร่มพฤกษาริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งอยู่ในระหว่างทางที่จะไปยัง เมืองกุสินารานั้น ได้มีชายผู้หนึ่งนามว่าบุกกุสะ ผู้เป็นบุตรของมัลลกษัตริย์ เดินทางมาจากเมืองกุสินารากะไปยังเมืองปาวา มาถึงตรงที่พระพุทธเจ้าประทับหยุดพักจึงเข้าไปพัก (พระสุภชัย สุภชัย. 2551 : สัมภาษณ์)

พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมให้เขาฟังเกี่ยวกับเรื่องธรรมอันเป็นสันติ ปุ๊กกุสะฟังแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงถวายผ้าสังคิวรรณสองผืนแก่พระพุทธเจ้า ผ้าสังคิวรรณ คือผ้าเนื้อดี ละเอียด ประณีต มีสีเหมือนสังคิ “สังคิ” แปลว่า ทองคำ

เขากราบทูลพระพุทธเจ้าว่า ผ้าสังคิวรรณคู่นี้ผืนหนึ่งสำหรับห่ม อีกผืนหนึ่งสำหรับนุ่งเป็นผ้าพิเศษเนื้อเกลี้ยง ตัวเขาเคยนุ่งห่มเป็นครั้งคราว เขาได้เก็บรักษาไว้ แต่บัดนี้จะขอถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงรับผืนหนึ่ง อีกผืนหนึ่งทรงบอกให้ปุ๊กกุสะนำไปถวายพระอานนท์ ชายผู้นั้นได้ทำตามพุทธประสงค์ กราบถวายอภิวัตพระบาทพระพุทธเจ้า แล้วออกเดินทางต่อไป

หลังจากนั้น พระอานนท์ได้นำผ้าที่ชายผู้นั้นถวายท่านเข้าไปถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงนุ่งผืนหนึ่งและห่มอีกผืนหนึ่ง พอพระพุทธเจ้าทรงนุ่งและห่มผ้าสังคิวรรณแล้วปรากฏว่าพระกายของพระพุทธเจ้าฉายพระรัศมีเปล่งปลั่งและผุดผ่องผุดปลุกดึกยิ่งกว่าครั้งใด ๆ ที่พระอานนท์เคยเห็นมา พระอานนท์จึงกราบทูลกับพระพุทธเจ้าว่าเป็นที่น่าอัศจรรย์มาก

พระพุทธเจ้าตรัสพระอานนท์บอกว่า พระกายของพระองค์มีพระรัศมีเปล่งปลั่งผุดปลุก มีอยู่สองครั้งเท่านั้น ครั้งหนึ่งเมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ อีกครั้งหนึ่งคือเมื่อก่อนวันจะปรินิพพาน คือวันนี้ แล้วตรัสว่า

“ลูกอนอานนท์! สิ้นสุดคืนวันนี้ เราจักนิพพานแล้ว มาเดินทางต่อไปยังกุสินารากันเถิด”

พระอานนท์รับพุทธาวาณัติ คือคำสั่งจากพระพุทธเจ้า แล้วเรียนให้พระสงฆ์ทั้งปวงที่ตามเสด็จให้ทราบเพื่อออกเดินทางต่อไป

จากสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่พระครูจันทสุวรรณคุณ เจ้าอาวาสแห่งวัดป่าโนนสวรรค์ได้อัญเชิญมาประทับหรือประดิษฐานไว้ภายในวัดล้วนแต่มีความสำคัญและความหมายที่แตกต่างกันออกไป แต่ก็มี ความเชื่อที่ปรากฏในสัญลักษณ์นั้น ๆ

ตาราง 2 สรุปภาพรวมของสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์

ประเภทของศิลปะ	ความเชื่อ/ศาสนา	สัญลักษณ์/ความหมาย
1. สถาปัตยกรรม		
1.1 เจดีย์พระพุทธรเจ้า 5 พระองค์	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนการบูชาพระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ ทั้งในอดีตและอนาคตได้แก่ พระกกุสันโธ, พระโกนาคมนโธ พระกัสสปโธ พระมหาสมณโคตมโธ และ พระศรีอาริยมคตโธ
1.2 ซุ้มทางเดินพระพุทธรเจ้า	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนทางที่พระพุทธรเจ้า เสด็จไปสู่เจดีย์พระพุทธรเจ้า 5 พระองค์ อีกนัยหนึ่งหมายถึง ทางเดินสู่สวรรค์ของผู้ที่มาทำบุญ สองข้างทางประดับด้วย กลุ่มประติมากรรม
1.3 ซุ้มประตูทางเข้าวัด	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนการต้อนรับผู้เดินทางมาปฏิบัติธรรมโดยมีการประดับ ประติมากรรมนูนสูงรูปเทวดา 3 เศียร เหนือซุ้มประตู
2) ประติมากรรม		
2.1 ประติมากรรมเทพเจ้า		
2.1.1 พระพรหม	พราหมณ์	เป็นสัญลักษณ์แทนเทพผู้สร้างโลก ผู้สร้างจักรวาลและสรรพสิ่ง
2.1.2 พระพิฆเนศวร์	พราหมณ์	เป็นสัญลักษณ์แทนเทพเจ้าแห่งความรู้ เป็นหัวหน้าของเทพที่มีเศียรเป็นสัตว์ ทั้งหลาย
2.1.3 พระอิศวร	พราหมณ์	เป็นสัญลักษณ์เทพแทนผู้ยิ่งใหญ่ซึ่งเป็น ทั้งผู้สร้างและผู้เปลี่ยนแปลง
2.1.4 พระอินทร์	พราหมณ์	เป็นสัญลักษณ์เทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่กว่า เทพดาทั้งหลายเป็นเทพเจ้าแห่งฟ้า

ตาราง 2 (ต่อ)

ประเภทของศิลปะ	ความเชื่อ/ศาสนา	สัญลักษณ์/ความหมาย
2.1.5 เทวคาประจำปีเกิด	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนเทพประจำปีเกิด (12 ราศี/12 ปีเกิด)
2.2 ประติมากรรมบุคคลสำคัญทางศาสนา		
2.2.1 พระสังกัจจายน์	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนพระอรหันต์สาวกองค์หนึ่งของพระพุทธเจ้าซึ่งพุทธศาสนาฝ่ายมหายานถือว่าเป็นเทพเจ้าแห่งโชค
2.2.2 ซิวโกมารภัจน์	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนหมอใหญ่ผู้เชี่ยวชาญในการรักษาและมีชื่อเสียงมากในสมัยพุทธกาล
2.2.3 เจ้าแม่กวนอิม	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนพระมหาโพธิสัตว์แห่งความเมตตา
2.2.4 พระพุทธรูปปางต่าง ๆ	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนพระประจำวันเกิดทั้ง 7 วัน และพระพุทธรูปต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับพุทธประวัติ
2.2.5 ฤๅษี	พราหมณ์	เป็นสัญลักษณ์แทนผู้มีปัญญามีความรอบรู้หรือพราหมณ์ผู้สูงส่ง
2.3 ประติมากรรมรูปสัตว์		
2.3.1 คชสีห์	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนสัตว์หิมพานต์จตุบาท มีกายเป็นสิงห์ มีช่วงหัวเป็นช้าง
2.3.2 เหมราช	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนสัตว์หิมพานต์จตุบาท มีกายเป็นสิงห์ มีช่วงหัวเป็นหม (หงส์ หรือ ห่าน)
2.3.3 นกหัสดีลิงค์	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนนกใหญ่ในหิมพานต์รูปร่างโดยรวมเป็นนก แต่จอยปากเป็นวงช้าง

ตาราง 2 (ต่อ)

ประเภทของศิลปะ	ความเชื่อ/ศาสนา	สัญลักษณ์/ความหมาย
2.3.4 นาค	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนงูใหญ่มีหงอนอาศัยในป่าหิมพานต์ มีตำนานและความเกี่ยวข้องกับพระพุทธรศานามาช้านาน
2.3.5 กิเลน	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนสัตว์หิมพานต์ที่ชาวจีนเชื่อว่าเป็นสัตว์นำโชค มีหัวเป็นมังกร มีเขาเดียว มีร่างกายเป็นกวางหางเหมือนวัว มีกีบเท้าเหมือนม้า
2.3.6 มังกร	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ชาวจีน ถือว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งจักรพรรดิและความเป็นมงคล
2.3.7 นกยูง	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แห่งความงามความสดใส สร้างความรื่นรมย์ให้โลก
2.3.8 ช้างเอราวัณ	พราหมณ์	เป็นสัญลักษณ์แทนช้างที่มีผละกำลังมากที่สุด ในบรรดาช้างทั้ง 3 เชือกซึ่งเป็นพาหนะของพระอินทร์
2.3.9 เต่า	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แห่งความมีอายุยืน เปรียบเสมือนผู้มาทำบุญมีจิตใจดียอมส่งผลให้มีอายุยืนตามไปด้วย
2.3.10 มกร (มังกร)	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แห่งการพิทักษ์ปกป้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประพาศิธรรม
2.3.11 หัวสิงห์	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แห่งการพิทักษ์ปกป้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ประพาศิธรรม
2.3.12 กิณนร-กินรี	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนสัตว์หิมพานต์ทวิบาท ช่วงบนเป็นคน ช่วงล่างเป็นนก เพศชายเรียกว่ากินนร เพศหญิงเรียกว่ากินรี มีความสามารถด้านการร้ายรำ

ตาราง 2 (ต่อ)

ประเภทของศิลปะ	ความเชื่อ/ศาสนา	สัญลักษณ์/ความหมาย
2.3.13 ไกรสรจำแลง	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนสัตว์หิมพานต์จตุบาท มีลำตัวเป็นสิงห์ มีหัวเป็นกิเลน ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองผู้ประพาศิกรรม
2.3.14 พญาครุฑ	พราหมณ์	เป็นสัญลักษณ์แทนสัตว์หิมพานต์ทวิบาท ลำตัวเป็นคน ส่วนหัวเป็นนกกาง พราหมณ์-ฮินดู ถือว่าเป็นเทพองค์หนึ่งมีพลังกำลังมหาศาลมีสติเฉียบแหลม มีสัมมาคารวะ
2.3.15 หนุมาน	พราหมณ์	เป็นสัญลักษณ์แทนลิงเผือกมีฤทธิ์มากเป็นตัวเอกตัวหนึ่งในเรื่องรามเกียรติ์ หนุมานที่วัดป่าโนนสวรรค์ปลอมเป็นพลับพลา (ที่พัก) เพื่อคอยคุ้มครองผู้มาทำบุญให้ปลอดภัย
2.3.16 หงส์	พราหมณ์	เป็นสัญลักษณ์แทนสัตว์หิมพานต์ทวิบาท เป็นพาหนะของพระพรหม
2.4 ประติกรรมอสูร		
2.4.1 ยักษ์	พราหมณ์	เป็นสัญลักษณ์แทนอสูรหรือมนุษย์จำพวกหนึ่ง มีร่างกายใหญ่โตดุร้าย แต่ยักษ์ภายในวัดป่าโนนสวรรค์เป็นยักษ์ที่ทำหน้าที่ปกป้องพระพุทธศาสนาและผู้ประพาศิกรรม
2.4.2 เปรต	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนสัตว์พวกหนึ่งเกิดขึ้นโดยไม่ต้องอาศัยบิดา มารดา ขณะที่ยังเป็นมนุษย์ประกอบแต่อกุศลกรรม ประติมากรรมเปรตใช้เป็นเครื่องเตือนสติให้ทุกคนทำความดี

ตาราง 2 (ต่อ)

ประเภทของศิลปะ	ความเชื่อ/ศาสนา	สัญลักษณ์/ความหมาย
3) จิตรกรรม		
3.1 ภาพเทวดา	พราหมณ์ พุทธ	เป็นสัญลักษณ์แทนผู้ที่มีชีวิตเป็นทิพย์ เสวยสุขบนสวรรค์ตามกุศลกรรมที่ สร้างไว้
3.2 ภาพหน้ากาล	พราหมณ์	เป็นสัญลักษณ์แทน “ราหู” เป็นนัยว่า เวลากลับกินทุกสรรพสิ่งแม้แต่ตัวเอง เพื่อ เตือนสติให้ผู้ประพฤดิธรรมจงใช้เวลา ขณะที่มีชีวิตอยู่บำเพ็ญความดี
3.3 ภาพนางสุชาดากับทาสี ถวายข้าวมรุปาयाส	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนการที่นางสุชาดาถวาย ข้าวมรุปาयाสแด่พระพุทธเจ้าด้วยเข้าใจว่า เป็นรุกขเทวดาที่นางได้บนบานไว้
3.4 ภาพพระเจ้าพิมพิสาร เลื่อมใสถวายเวฬุวันเป็นปฐม สังฆารามแด่พระพุทธเจ้า	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนการที่พระเจ้าพิมพิสาร แห่งแคว้นมคธได้ฟังธรรมจาก พระพุทธเจ้าจบลงเกิดศรัทธาจึงถวาย เวฬุวันให้เป็นวัดแห่งแรกของพุทธศาสนา
3.5 ภาพพระพุทธเจ้าโปรด พระเจ้าพิมพิสาร	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนการที่พระพุทธเจ้า เสด็จมาโปรดหรือแสดงธรรมแก่พระเจ้า พิมพิสาร
3.6 ภาพพระพุทธเจ้าเสด็จไป จำพรรษา ณ ป่าป่าเลไล	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนการที่พระพุทธเจ้า จำพรรษาเพื่อปลุกวิเวก หลังเสด็จจาก ระงับข้อพิพาทแก่พระภิกษุสองคณะ
3.7 ภาพพระพุทธเจ้าทรงรับการ ถวายผ้าเนื้อเกลี้ยงสีทองจาก ปุกกุสะบุตรแห่งมคคกษัตริย์	พุทธศาสนา	เป็นสัญลักษณ์แทนการที่พระพุทธเจ้าทรงรับ การถวายผ้าเนื้อเกลี้ยงสีทองจากปุกกุสะ บุตรแห่งมคคกษัตริย์

ตอนที่ 3 การผลิตคู่มือและใช้สัญลักษณ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของ วัดป่าโนนสวรรค์

การผลิตคู่มือและใช้สัญลักษณ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ พบว่า คู่มือได้เสนอประวัติและความเป็นมาของวัด และความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏในวัดป่าโนนสวรรค์พร้อมภาพประกอบสีสดใส ขนาดตัวอักษร อ่านง่าย รูปเล่มกะทัดรัด เหมาะสำหรับพกพา และทางวัดป่าโนนสวรรค์ได้ใช้ความคิดหลักซึ่งได้แก่ ปรัชญาพุทธศาสนาที่เป็นกระแสเดียวกันกับความเชื่อของชาวชุมชนท้องถิ่น หรือพุทธศาสนาที่เป็นที่นิยมของชาวบ้าน (Popular Buddhism) ในลักษณะที่ยืดหยุ่นไปตามบริบทพื้นที่ที่มีการผลิตคู่มือเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม พบว่า อีกทั้งยังมีการสอดแทรกเนื้อหาที่เป็นปริศนาธรรม หรือการตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับธรรมะ โดยใช้ภาษาง่าย ๆ ซึ่งทุกคนอ่านแล้วเข้าใจทันที เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นที่การประชาสัมพันธ์เชื้อเชิญให้พุทธศาสนิกชนมาร่วมทำบุญ เหตุผลหรือที่มาของงานบุญ อานิสงส์ที่จะได้รับจากการทำบุญ ตลอดจนการไขข้อข้องใจเกี่ยวกับปัญหาธรรมะต่าง ๆ (สงค์ ศรีแสง, 2552 : สัมภาษณ์)

สำหรับเทคนิคการจัดพิมพ์คู่มือมีกึ่งพิมพ์ในระบบออฟเซตสีเหมือนจริงเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เพื่อสร้างความน่าสนใจแก่ผู้อ่านและทำให้ผู้อ่านนึกภาพตามได้ง่ายนั่นเอง นอกจากนี้จะทำในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์แล้ว ปัจจุบันยังมีการลงในเว็บไซต์ไทยคำบลอีกด้วย ทางด้านเนื้อหาที่ลงไปเว็บไซต์ไทยคำบล จะมีการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ในจังหวัดร้อยเอ็ด ภาพที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ในเว็บไซต์จะใช้ภาพบริเวณด้านหน้าของกลุ่มประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ซึ่งทอดนำสายตาไปสู่เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์ บริเวณนี้จะมีเหล่าพญานาคชูดคอยปกป้องแดกฝนให้กับพระพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่า “นาคปรก” นั่นเอง

นายฉวี ศรีสุระ นายกองจัดการบริหารส่วนตำบลทอศไทย ได้ให้ข้อเสนอแนะว่าการจัดทำคู่มือแนะนำแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดร้อยเอ็ด น่าจะมีการร่วมกันดำเนินการในทุกภาคส่วนทุกหน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นเอกภาพ มีการแนะนำเส้นทางท่องเที่ยวโดยเริ่มต้นจากใจกลางเมืองร้อยเอ็ดไปยังอำเภอรอบนอก มีรายละเอียดเกี่ยวกับที่พัก รายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว จุดเด่นจุดที่น่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง การประพฤติปฏิบัติคนให้เหมาะสมกับประเพณีวัฒนธรรมเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นต้น การระดมความคิด

จากทุกภาคส่วนนี้จะช่วยพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดให้เป็นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพได้
(ฉวี ศรีสุระ. 2552 : สัมภาษณ์)

การผลิตคู่มือและใช้สัญลักษณ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของ
วัดป่าโนนสวรรค์ ผู้วิจัยได้ดำเนินการดังนี้

ผู้วิจัยศึกษาสัญลักษณ์และความหมายของรูปภาพทั้งที่เป็นประติมากรรม
สถาปัตยกรรม และจิตรกรรม ที่ปรากฏในวัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง
จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าสนใจสำหรับประชาชนทั่วไป ที่ไม่ได้ศึกษาความหมายของ
สัญลักษณ์ จึงไม่เข้าใจในสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ในวัด ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการสร้าง
คู่มือเพื่อให้เกิดความสะดวกแก่ผู้ที่สนใจศึกษาความหมายของสัญลักษณ์ ดังนี้

1. ศึกษาประวัติและความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์ รวมถึงสัญลักษณ์
ต่าง ๆ ที่ปรากฏในวัดป่าโนนสวรรค์
2. นำข้อมูลที่ได้มาเรียบเรียงเป็นเรื่องราวและให้ความหมายของสัญลักษณ์
ต่าง ๆ
3. นำเนื้อหาทั้งหมดที่ได้มาจัดหมวดหมู่ และผลิตเป็นคู่มือโดยการจัดพิมพ์
เป็นรูปเล่ม ในรูปเล่มคู่มือประกอบด้วย
 - 3.1 หน้าปกนอก
 - 3.2 หน้าปกใน
 - 3.3 คำนำ
 - 3.4 สารบัญ
 - 3.5 ประวัติและความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์
 - 3.5.1 ประวัติและความเป็นมาของวัด
 - 3.5.2 ความหมายของสัญลักษณ์
 - 3.6 ปัญหาธรรมะ
 - 3.7 เอกสารอ้างอิง
 - 3.8 หลังปกใน
 - 3.9 หลังปกนอก
4. ผู้วิจัยได้นำคู่มือที่ผลิตขึ้นไปเสนอกลุ่มตัวอย่าง ที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งทำให้
ได้ข้อเสนอแนะและนำข้อมูลนำมาพัฒนาคู่มือต่อไป

จากการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง และชาวบ้านที่ไปกราบไหว้เจดีย์ 5 พระองค์ ในวัดป่าโนนสวรรค์ ทำให้ทราบถึงแนวคิดในการจัดทำรูปเล่มคู่มือ ก็ได้รับคำตอบในประเด็นต่าง ๆ ที่จะนำมาพัฒนาคู่มือ ดังนี้

ขนาดของรูปเล่มและตัวอักษร

ผู้วิจัยได้นำตัวอย่างขนาดรูปเล่มและขนาดตัวอักษรไปเสนอให้กลุ่มตัวอย่างผู้ให้ข้อมูลได้พิจารณา ปรากฏว่าขนาดรูปเล่มที่เหมาะสมและเป็นที่พอใจของผู้อ่านทั่วไปคือขนาด 6 × 8 นิ้ว เพราะสะดวกแก่การพกพา 'ไม่ใหญ่' 'ไม่เล็กเกินไป' และขนาดตัวอักษรที่ใช้คือขนาด 18 จุด (ประยูร พิมพ์สาร. 2552 : สัมภาษณ์)

เนื้อหาภายในเล่ม

เนื้อหาในคู่มือจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลส่วนมากเห็นว่าการนำประวัติความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์ และความหมายของสัญลักษณ์ต่าง ๆ มารวมไว้ในเล่มเดียวกันนั้นเหมาะสม (มณฑล ทองจำปา. 2552 : สัมภาษณ์)

ภาพประกอบ

ภาพประกอบที่ใช้ในคู่มือเน้นสัมพันธ์กับสัญลักษณ์โดยได้แนวทางจากผู้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ภาพประกอบว่าควรใช้ภาพประเภทใด พบว่าจากการให้ข้อมูลอย่างหลากหลาย ภาพประกอบนั้นสามารถใช้ได้ทั้งภาพสีและภาพลายเส้นขาวดำ ผู้ที่มีความเห็นว่าการใช้ภาพสีให้เหตุผลว่า ภาพประกอบเป็นสี จะสะดุดตาและไม่ซ้ำสมัย ส่วนผู้ที่เห็นว่าการใช้ภาพลายเส้นเพราะเป็นภาพเกี่ยวกับพุทธศาสนา และเป็นการประหยัดด้วย อาจจะนำมาจากเว็บไซต์ก็ได้ แต่ถ้าต้องการให้เป็นลิขสิทธิ์ของตนเองก็ควรวาดเอาใหม่ ไม่ต้องไปลอกแบบของผู้อื่น จากการข้อมูลทำให้ทราบว่าภาพประกอบนั้น สามารถใช้ได้ทั้งภาพสีและลายเส้นขาวดำ อยู่ที่ความพอใจของคนอ่านว่าชอบแบบใดไม่ใช่ปัญหาในการเลือกหนังสืออ่านเพราะหลายคนให้ความสำคัญกับภาพประกอบมากเท่ากับเนื้อหา (จันดา ศรีแสง. 2552 : สัมภาษณ์)

ปกหน้าและปกหลัง

การจัดทำคู่มือกล่าวถึงส่วนประกอบภายในเล่มแล้ว ถ้าไม่กล่าวถึงปกหน้าปกหลังก็คงจะไม่ได้ เพราะหนังสือทุกเล่มต้องมีปกหน้าและปกหลังแน่นอน และทั้งปกหน้าปกหลังก็ยังเป็นส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจหยิบหนังสือขึ้นมาอ่านเป็นอันดับแรกของผู้ให้ข้อมูลหลายคน จากการสัมภาษณ์พบว่า การเลือกหนังสืออ่านจะดูปกหน้าและปกหลังก่อน แล้วค่อยดูที่เนื้อหา (มะลิวัลย์ นิลคอนหวาย. 2552 : สัมภาษณ์)

ความสะดวกและประโยชน์ในการนำไปใช้

การสร้างคู่มือ เป็นการรวบรวมประวัติและความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์ ความหมายของสัญลักษณ์ที่ปรากฏ เพื่อความสะดวกและสามารถนำไปใช้ได้จริง สำหรับผู้ที่สนใจ ที่ศึกษา และเป็นประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล ดังกล่าวข้างต้นทำให้ได้แนวทางในการพัฒนาคู่มือดังนี้

1. ขนาดรูปเล่ม กว้างยาวใช้กระดาษ 6× 8 นิ้ว
2. ขนาดตัวอักษร 18 จุด
3. ความหนาของหนังสือไม่เกิน 25 หน้า
4. ในเล่มควรประกอบด้วย ปก คำนำ สารบัญ เนื้อเรื่อง ความหมายของ

สัญลักษณ์ และภาพประกอบ

5. ภาพประกอบใช้ได้ทั้งสี และขาวดำ ลายเส้น ด้วยเหตุผลของผู้ให้ข้อมูล ส่วนภาพจะเอามาจากเว็บไซต์ หรือแหล่งข้อมูลอื่น ๆ ก็ได้เพื่อเป็นการประหยัด

6. ส่วนที่เป็นหัวเรื่อง ควรเป็นตัวอักษรขนาดใหญ่หรือเน้นหนัก

7. เมื่อจบเรื่องควรมีสิ่งที่บอกให้รู้โดยใช้เส้นหรือรูปภาพก็ได้

เมื่อได้แนวทางดังกล่าวแล้ว ผู้วิจัยได้พัฒนาคู่มือ โดยเพิ่มเนื้อหาเพื่อให้ครอบคลุม และความหมายของสัญลักษณ์ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น คงเป็นที่ประจักษ์แล้วว่าประวัติ ความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์ สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ และการผลิต คู่มือและการใช้สัญลักษณ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ ล้วนเกิด จากความศรัทธาในพระพุทธศาสนา ตลอดจนความรู้รักสามัคคีของชาวชุมชนเทอดไทยทั้งสิ้น สิ่งต่าง ๆ ที่เป็นนามธรรมสามารถสร้างสรรค์จนเป็นรูปธรรมได้ ล้วนก่อกำเนิดมาจากความ ศรัทธาและความรักความสามัคคีทั้งสิ้น คราบไคที่ทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชาว ชุมชนเทอดไทยยังมั่นคงแข็งแรงเช่นนี้ โครงสร้างและหน้าที่ของสังคม วัฒนธรรมของชุมชนนี้ ก็ จะยังคงดำรงต่อไปอย่างยั่งยืน

บทที่ 5

สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ทำการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยได้สรุปผล อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ตามความมุ่งหมายของการวิจัย ตามลำดับดังนี้

1. ความมุ่งหมายของการวิจัย
2. สรุปผล
3. อภิปรายผล
4. ข้อเสนอแนะ

ความมุ่งหมายของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด
2. เพื่อศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด
3. เพื่อศึกษาแนวทางการผลิตคู่มือและใช้สัญลักษณ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์

สรุปผล

จากการศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้สรุปผลตามความมุ่งหมายของการวิจัยดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด

วัดป่าโนนสวรรค์ ตั้งอยู่ที่บ้านทอคไทย ตำบลทอคไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด จากประวัติความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์ พบว่า วัดป่าโนนสวรรค์เป็นวัดที่สร้างขึ้นจากนิมิตของเจ้าอาวาสวัดคือพระครูจันทสุวรรณคุณ (หลวงปู่คำปิ่น ปิตตา) ที่ได้นิมิตเห็นสิ่งมหัศจรรย์ที่ปรากฏให้เห็น การก่อสร้างวัดใช้หม้อดินเผาของชาวบ้านในหมู่บ้านทอคไทย

มาประดับตกแต่งจึงดูสวยงามแปลกตา เจดีย์ประธานมีหลายชั้น ทางเข้าจะเป็นปากหनुมาน แต่ละชั้นจะมีจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ฐานประติมากรรมมีเศียรยักษ์ 2 ตัว คูณลายศิลปะทางขอมและอินเดีย มีเจดีย์ มีประติมากรรมทางพุทธศาสนา มีรูปจำลองฮีตสิบสอง กลองสิบสี่ และเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

2. สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด

สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด พบว่าวัดป่าโนนสวรรค์ เป็นวัดที่สร้างขึ้นจากการนิมิต (ฝัน) ของพระครูจันทสุวรรณหฤญ (หลวงปู่คำปิ่น ปิตดา) เจ้าอาวาส รูปแบบทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมที่ปรากฏจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว แตกต่างจากวัดอื่น ๆ โดยทั่วไป วัดป่าโนนสวรรค์เป็นเสมือนศูนย์รวมแห่งความเป็นมงคลของทุก ๆ ชีวิต ซึ่งมีเจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์สูงเด่นเป็นสง่า เจดีย์นี้ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชาแก่พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ทั้งในอดีตและอนาคต อันได้แก่ พระกกุสันโธ พระโกนาคมโน พระกัสสโป พระมหาสมณโคดม (พระพุทธเจ้า) และพระศรีอริยเมตตโย (พระศรีอริยเมตไตรย) ท่านเจ้าอาวาสได้ดำเนินการออกแบบและควบคุมการก่อสร้างและตกแต่งวัดด้วยตัวของท่านเองในทุกขั้นตอน เพื่อให้องค์ประกอบทุกอย่างตรงตามนิมิตทั้งในด้านรูปลักษณ์และความหมายเชิงพุทธปรัชญา

อาจกล่าวได้ว่าอีกนัยหนึ่งว่าสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมหลักของวัดแห่งนี้คือ เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์ ซึ่งเป็นความเชื่อตามหลักศาสนาพุทธโดยมีความเชื่ออื่น ๆ เป็นองค์ประกอบสนับสนุน เป็นต้นว่าความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องพญานาค ความเชื่อเรื่องตำนานพื้นบ้าน เป็นต้น สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้สะท้อนวิถีชีวิตตามครรลองฮีต 12 ของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี ที่สำคัญและขาดไม่ได้ก็คือทุก ๆ ส่วนของตัวอาคารหรือสถาปัตยกรรมจะประดับด้วยหม้อดินซึ่งเป็นหัตถกรรมท้องถิ่น

3. การผลิตคู่มือและใช้สัญลักษณ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์

การผลิตคู่มือและใช้สัญลักษณ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ พบว่า หลังจากการทำกรวิเคราะห์ประวัติความเป็นมา สัญลักษณ์ของวัดป่าโนนสวรรค์ แล้วผู้วิจัยได้คัดเลือกรูปภาพสัญลักษณ์ในวัดป่าโนนสวรรค์ที่ไม่ค่อยปรากฏในสถานที่ต่าง ๆ มาไว้ในรูปเล่ม และสอดคล้องกับความเชื่อของชาวชุมชนท้องถิ่น หรือพุทธศาสนาที่เป็นที่นิยมของชาวบ้าน (Popular Buddhism) ในลักษณะที่ยึดหยุ่นไปตามบริบทพื้นที่ที่มีการผลิตคู่มือเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยจัดพิมพ์เป็นจุลสารขนาดพกพาสะดวก เพื่อประชาสัมพันธ์ อีกทั้งยังมีการสอดแทรกเนื้อหาที่เป็นปริศนาธรรม หรือการตอบข้อสงสัยเกี่ยวกับ

ธรรมะ โดยใช้ภาษาง่าย ๆ ซึ่งทุกคนอ่านแล้วเข้าใจทันที เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นที่การประชาสัมพันธ์เชื้อเชิญให้พุทธศาสนิกชนมาร่วมทำบุญ เหตุผลหรือที่มาของงานบุญ อานิสงส์ที่จะได้รับจากการทำบุญ ตลอดจนการไขข้อข้องใจเกี่ยวกับปัญหาธรรมะต่าง ๆ

สำหรับการจัดพิมพ์คู่มือจะพิมพ์ในระบบออฟเซตสีเหมือนจริงเป็นส่วนใหญ่ทั้งนี้ก็เพื่อสร้างความน่าสนใจแก่ผู้อ่านและทำให้ผู้อ่านนึกภาพตามได้ง่ายนั่นเอง นอกจากนี้จะทำในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์แล้ว ปัจจุบันยังมีการลงในเว็บไซต์ไทยตำบลอีกด้วย ทางด้านเนื้อหาที่ลงไปเว็บไซต์ไทยตำบล จะมีการเชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอื่น ๆ ในจังหวัดร้อยเอ็ด ภาพที่ใช้เป็นสัญลักษณ์ในเว็บไซต์จะใช้ภาพบริเวณด้านหน้าของกลุ่มประติมากรรมและสถาปัตยกรรม ซึ่งทอดนำสายตาไปสู่เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์ บริเวณนี้จะมีเหล่าพญานาคขุดอกอปกป้องกันแดคฝนให้กับพระพุทธเจ้า หรือที่เรียกว่า “นาคปรก” นั่นเอง และยังพบว่า การจัดทำคู่มือแนะนำแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์นั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐและเอกชน ควรจะเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เข้าด้วยกันอย่างเป็นเอกภาพ มีการแนะนำเส้นทางการท่องเที่ยวโดยเริ่มต้นจากใจกลางเมืองร้อยเอ็ดไปยังอำเภอรอบนอก มีรายละเอียดเกี่ยวกับที่พัก รายละเอียดเกี่ยวกับสถานที่ท่องเที่ยว จุดเด่นจุดที่น่าสนใจของสถานที่ท่องเที่ยวแต่ละแห่ง การประพฤติปฏิบัติคนให้เหมาะสมกับประเพณีวัฒนธรรมเฉพาะของแต่ละท้องที่ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เป็นต้น การระดมความคิดจากทุกภาคส่วนนี้จะช่วยพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดให้เป็นการท่องเที่ยวที่มีคุณภาพได้

อภิปรายผล

จากการศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ผู้วิจัยได้อภิปรายผลตามความมุ่งหมายของการวิจัยดังนี้

1. ประวัติความเป็นมาของวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด

วัดป่าโนนสวรรค์เป็นวัดที่สร้างขึ้นจากนิมิตของเจ้าอาวาสวัด ที่ได้นิมิตเห็นสิ่งมหัศจรรย์ที่ปรากฏให้เห็น การก่อสร้างวัดใช้หม้อดินเผาของชาวบ้านในหมู่บ้านเทอดไทย มาประดับตกแต่งจึงดูสวยงามแปลกตา เจดีย์ประธานมีหลายชั้น ทางเข้าจะเป็นปากหनुมาน แต่ละชั้นจะมีจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพระพุทธเจ้า ฐานประตูวัดมีค้ำยัน 2 ตัว คุกถ่ายสีลปะทางขอมและอินเดีย มีเจดีย์ มีประติมาศตวรรษทางพุทธศาสนา มีรูปจำลองฮิตสิบสอง คลองสิบสี่ และเจดีย์บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า แนวคิดเกี่ยวกับศาสนาและความเชื่อที่ Tylor (สนิท

สมัครการ. 2539 : อ้างอิงมาจาก Tylor. 1๘74) ได้รวมศาสนาและไสยศาสตร์ไว้ด้วยกัน คือ Tylor มองพฤติกรรมทางศาสนาของมนุษย์ในความหมายที่กว้างที่สุด ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของวิญญาณ ภูตผีปีศาจ พระเจ้า เทพ เทวดา และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย รวมทั้งพฤติกรรมที่มีลักษณะลึกลับเหนือธรรมชาติทั้งหลาย รวมทั้ง ไสยศาสตร์ มายาศาสตร์ ล้วนแต่เป็นพฤติกรรมทางศาสนาของมนุษย์ทั้งนั้น สอดคล้องกับ เกษสุดา งามขวา (2543 : 86-89) ที่ได้วิจัยพระธาตุคุม : แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์ทางการศึกษาภูมิหลังของวัดพระธาตุคุมลักษณะและคุณค่าทางศิลปกรรมของ พระธาตุคุม คุณค่าแหล่งสิ่งแวดล้อมศิลปกรรมและสภาพปัญหา การจัดสภาพภูมิสถาปัตยกรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ผลการวิจัยพบว่า วัดพระธาตุคุม เป็นวัดที่มีโบราณสถานที่สำคัญคือ พระธาตุคุม “พระธาตุคุม” เป็นปราสาทขอมที่สร้างด้วยอิฐเป็นปราสาทหลังเดียว ช่วงเวลาสร้าง ประมาณ พ.ศ. 1560-1630 และได้เสนอแนวทางแก้ไขปัญหาล้อมศิลปกรรมพระธาตุคุม การดูแลปรับปรุงสภาพแวดล้อม โดยการจัดสภาพภูมิสถาปัตยกรรมที่เหมาะสม มีความเป็นระเบียบเรียบร้อยเพื่อเสริมสร้างความสวยงามและสร้างความดึงดูดใจแก่ผู้พบเห็น และเพื่อส่งเสริมให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดสกลนครให้เป็นที่รู้จักแก่บุคคลทั่วไป ได้ เสนอแนะการอนุรักษ์โบราณสถานและสภาพแวดล้อมของกรมศิลปากรว่า ควรขยายวัตถุประสงค์ เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

2. สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด

สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ดพบว่า สัญลักษณ์ที่พบในวัดป่าโนนสวรรค์เป็นรูปแบบทางสถาปัตยกรรมและภูมิสถาปัตยกรรมที่ปรากฏจึงมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวแตกต่างจากวัดอื่น ๆ โดยทั่วไป วัดป่าโนนสวรรค์เป็นเสมือนศูนย์รวมแห่งความเป็นมงคลของทุก ๆ ชีวิต ซึ่งมีเจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์ที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อเป็นพุทธบูชาแด่ พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ทั้งในอดีตและอนาคต มีความเชื่อตามหลักศาสนาพุทธโดยมีความเชื่ออื่น ๆ เป็นองค์ประกอบสนับสนุน เช่น ความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ความเชื่อเรื่องผี ความเชื่อเรื่องพญานาค ความเชื่อเรื่องตำนานพื้นบ้าน สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ได้สะท้อนวิถีชีวิต ความครองฮิต 12 ของชาวอีสานได้เป็นอย่างดี ที่สำคัญและขาดไม่ได้ก็คือทุก ๆ ส่วนของตัวอาคารหรือสถาปัตยกรรมจะประดับด้วยหม้อดินซึ่งเป็นหัตถกรรมท้องถิ่นซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมทั้งในระดับบุคคลและสถาบัน (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, 2544 : 114-120) 114-120) ซึ่งเป็นไปตามจูเลียน Julian Steward ได้อธิบายทฤษฎีนิเวศวิทยาวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นการศึกษากระบวนการปรับตัวของสังคมภายใต้อิทธิพลของสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการศึกษา วิวัฒนาการหรือการเปลี่ยนแปลงอันเกิดจาก การปรับตัว (Adaptation) ของสังคม แนวความคิดนี้

มองสังคมในลักษณะเป็นพลวัตหรือเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา การเปลี่ยนแปลงเป็นผลมาจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม โดยมีพื้นฐานสำคัญคือ เทคโนโลยีการผลิตโครงสร้างสังคม และลักษณะของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เป็นเงื่อนไขหลักกำหนดกระบวนการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวของสังคมวัฒนธรรมและวัฒนธรรมเป็นเครื่องมือช่วยให้มนุษย์ปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรมมีการปรับตัวอย่างไรให้เข้ากับสภาพแวดล้อม สภาพแวดล้อมที่ต่างกัน ทำให้วิถีการผลิตและสภาพความเป็นอยู่ตลอดจนวัฒนธรรมต่างกัน ความแตกต่างนี้เกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเทคโนโลยี และโครงสร้างสังคมเป็นหลัก วัฒนธรรมกับสภาพแวดล้อมจึงมีความแนบแน่นใกล้ชิดและส่งผลกระทบซึ่งกันและกันอย่างแยกไม่ออก

Mead นักจิตวิทยาสังคม ได้รวบรวมทฤษฎีเกี่ยวกับสัญลักษณ์สัมพันธ์ ที่กล่าวถึงการจัดระเบียบทางสังคมคือ ความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลในสังคมนั้นอยู่ที่การมีและการให้ความหมายร่วมกัน (Shared Meaning) การกระทำระหว่างกันของบุคคลในสังคม จนเกิดเป็นความสัมพันธ์กันขึ้นนั้น เป็นเพราะใช้สัญลักษณ์ร่วมกัน Mead กล่าวว่า มนุษย์กับสังคมมีความสัมพันธ์ต่อกัน มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งในสังคมและสังคมก็จำเป็นต้องมีมนุษย์อาศัยอยู่และมีการกระทำต่อกัน ทั้งมนุษย์และสังคมจึงพึ่งพาอาศัยกัน แก้ปัญหาาร่วมกัน เพื่อความอยู่รอดของทั้งสองฝ่าย เพราะฉะนั้นกระบวนการของการกระทำระหว่างกัน (Social Interaction) จึงมีความสำคัญมากในทฤษฎีของสัญลักษณ์สัมพันธ์ Mead (สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. 2544 : 137-142 : อ้างอิงมาจาก Mead, 1934) สอดคล้องกับ สิบศิริ แซ่ลี่ (246 : 89-90) ที่ได้ศึกษาการออกแบบสัญลักษณ์ตัวแทนประจำจังหวัด ของภาคอีสานตอนเหนือ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและออกแบบสัญลักษณ์ “นำโชค” : แคนอัสจรรย์อีสานเหนือ ที่สามารถสื่อถึงศิลปะและวัฒนธรรม ประเพณีอันดีงามทางภาคอีสานตอนเหนือได้อย่างชัดเจน มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและสามารถบ่งบอกถึงความเป็นอีสานได้เป็นอย่างดี ผลการวิจัยสามารถสรุปออกมาได้ดังนี้ ผลการออกแบบสัญลักษณ์ประจำจังหวัดของภาคอีสานตอนเหนือ ได้มีการจัดทำคู่มือประกอบการใช้สัญลักษณ์ “นำโชค” เพื่อเอื้อต่อการออกแบบสัญลักษณ์ และส่งเสริมการท่องเที่ยว สินค้า ของที่ระลึก ประจำจังหวัดทางภาคอีสานตอนเหนือ อันสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในงานออกแบบในปัจจุบันได้ และบำรุง อิศรกุล (2545 : 95-98) ที่ได้ศึกษาอิทธิพลทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการออกแบบตราสัญลักษณ์” ผลการวิจัยพบว่า 1) อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ความเชื่อรูปแบบตราสัญลักษณ์จะเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับศาสนา อาทิเช่น ธรรมจักร โลศุระ ส่วนความเชื่อเป็นเรื่องของเทพเจ้า สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อาทิเช่น พระนารายณ์ เป็นต้น 2) อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี รูปแบบของตราสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณีส่วนใหญ่จะเป็นเรื่องราวเกี่ยวข้องกับสถาบันพระมหากษัตริย์ โดยส่วนหนึ่งเป็น

หน่วยงานในพระบรมราชูปถัมภ์ของพระมหากษัตริย์ นอกจากนี้ยังมีการนำขนบธรรมเนียมอื่น ๆ มาใช้โดยการคลี่คลายเป็นรูปแบบนามธรรม เช่น การไหว้ พวงมาลัย เป็นต้น 3) อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการกินอยู่ รูปแบบของตราสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมการกินอยู่ ส่วนใหญ่จะนำเสนอในรูปแบบที่ลอกเลียนแบบจากธรรมชาติ คือ ส่วนประกอบของที่อยู่อาศัยจะใช้जू ในการนำเสนอ นอกจากนี้ยังมีการนำลักษณะของสิ่งของเครื่องใช้มานำเสนอ อาทิเช่น ภาชนะใส่อาหาร เป็นต้น 4) อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการแต่งกาย รูปแบบของตราสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับการแต่งกาย พบว่า สิ่งที่มีการนำเสนอจะเป็นลักษณะของทรงผมที่แสดงเอกลักษณ์โดยส่วนใหญ่จะเป็นทรงผมในเด็กผู้ชาย คือ หมวก 5) อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สำหรับรูปแบบของตราสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต ถูกนำเสนอในการลอกเลียนแบบธรรมชาติ โดยเรื่องราวที่นำเสนอจะเกี่ยวข้องกับอาชีพของคนไทย ซึ่งอาชีพที่ถือว่าเป็นวิถีชีวิตคนไทยก็คือ อาชีพเกษตรกรรม 6) อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรม รูปแบบของการนำเสนอตราสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับศิลปกรรม ส่วนใหญ่จะใช้ลวดลายไทยในการนำเสนอ โดยลวดลายที่ใช้คือ ลายกนกและลายประจำยาม 7) อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับศิลปการแสดง การละเล่น นาฏศิลป์และดนตรี รูปแบบของวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการแสดง การละเล่น นาฏศิลป์ และดนตรีจะใช้ลักษณะของท่าทางของการแสดง เช่น การแสดง โขน การรำ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการนำลักษณะเครื่องดนตรีมานำเสนอ โดยรูปแบบไม่ค่อยมีการคัดทอนมากนัก และ 8) อิทธิพลทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับกีฬา นำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวกับกีฬามี้อย่างมาก โดยตราสัญลักษณ์ที่พบจะมีเรื่องราวโดยตรงที่เกี่ยวข้องกับกีฬา อาทิเช่น ตะกร้อ วาฬ สำหรับรูปแบบที่นำเสนอมีทั้งรูปแบบที่ค่อนข้างเป็นนามธรรมและลักษณะที่ใช้การลอกเลียนแบบจากธรรมชาติ โดยส่วนใหญ่จะมีรายละเอียดค่อนข้างมาก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในตราสัญลักษณ์เริ่มลดน้อยลง และมีการนำเสนอเรื่องราวเดียวกันมากขึ้น

3. แนวทางการผลิตคู่มือและใช้สัญลักษณ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์

การผลิตคู่มือและใช้สัญลักษณ์เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ พบว่า หลังจากการทำกรวิเคราะห์ประวัติความเป็นมา สัญลักษณ์ของวัดป่าโนนสวรรค์ แล้วผู้วิจัยได้คัดเลือกรูปภาพสัญลักษณ์ในวัดป่าโนนสวรรค์ที่ไม่ค่อยปรากฏในสถานที่ต่าง ๆ มาไว้ในรูปเล่ม และสอดคล้องกับความเชื่อของชาวชุมชนท้องถิ่น หรือพุทธศาสนาที่เป็นที่นิยมของชาวบ้าน (Popular Buddhism) ในลักษณะที่ยึดหยุ่นไปตามบริบทพื้นที่ที่มีการผลิตคู่มือเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ประชาชนได้อ่านแล้วเป็นที่พอใจและมีผู้

ต้องการที่จะได้ไว้เป็นสมบัติของคน ซึ่ง Macionis (1993 : 17-18) ที่ได้พูดถึงทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ที่มีข้อสมมติฐานว่าสังคมเป็นระบบที่ซับซ้อนระบบหนึ่ง ที่มีองค์ประกอบต่าง ๆ หลายส่วนทำงานร่วมกันจนเกิดความมีเสถียรภาพ โครงสร้างทางสังคม (Social Structure) เป็นรูปแบบถาวรที่เกิดจากความสัมพันธ์ของพฤติกรรมทางสังคม หน้าที่ทางสังคม (Social Functions) เป็นส่วนที่ทำหน้าที่เชื่อมโครงสร้างสังคมแต่ละส่วนเข้าด้วยกัน ทำให้สังคมทั้งระบบเกิดการประสานงานและทำงานร่วมกัน แนวความคิดของทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่ เกิดมาจากนักสังคมวิทยาชาวอังกฤษ ชื่อ ออคุสต์ กอนด์ ที่มองว่า การที่สังคมจะสามารถดำรงอยู่ได้นั้น จะต้องมีการเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงไปด้วยกันทั้งระบบ และนิยพรรณ (ผลวัณณะ) วรรณศิริ (2540 : 93) กล่าวถึง ทฤษฎีการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม จากที่หนึ่งหรือแหล่งหนึ่งไปยังอีกแหล่งหนึ่ง ซึ่งเนื้อหาของวิธีการแพร่กระจาย จะกล่าวถึงสาเหตุของการแพร่กระจาย ปัจจัยที่สนับสนุนการแพร่กระจาย และผลของการแพร่กระจายสอดคล้องกับไพโรจน์ เบาลือ (2536 : 65-90) ที่ได้ศึกษาองค์ประกอบทางกายภาพของหนังสือที่เป็นสาเหตุให้เด็กเลือกหนังสือเรียนเมื่อรวมเด็กเก่ง ปานกลาง อ่อน โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาองค์ประกอบหลักและองค์ประกอบย่อยของหนังสือที่นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ใช้เป็นเกณฑ์ในการเลือกหนังสือเรียน โดยใช้กลุ่มตัวอย่างคือ นักเรียนระดับ ประถมจากกรุงเทพมหานคร จำนวน 47 โรงเรียน ผลปรากฏว่า โดยลักษณะภาพรวม (รวมเด็กเก่ง ปานกลาง และอ่อนภาษาไทยเข้าด้วยกัน) นักเรียนกลุ่มตัวอย่างดังกล่าว มีเกณฑ์ในการเลือกหนังสือเรียน ดังนี้ คือ เด็กพิจารณาจากรูปภาพเป็นอันดับแรก ต่อจากนั้นเป็นชื่อหนังสือ สารบัญ ราคาจำหน่าย สี และแบบตัวอักษร ขนาดตัวอักษร การเข้าเล่ม และอันดับสุดท้าย คือสำนักพิมพ์ และปีที่พิมพ์ และสอดคล้องกับ เนตรชนก นันท์ (2544 : 107-109) ที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมกรณีศึกษาชุมชนวัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน พบว่าองค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวของวัดห้วยต้มมีจุดแข็ง 2 ด้านคือ ด้านสิ่งดึงดูดใจและด้านความสะดวกในการเข้าถึง และมีจุดอ่อนในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกและขาดการให้บริการข้อมูล มีแนวทางในการจัดการ 4 ด้านคือ การจัดโครงสร้างองค์กรการท่องเที่ยว การจัดการด้านบุคลากร การจัดระบบการดำเนินงาน และการจัดรายการนำเที่ยวที่เหมาะสมสำหรับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

และอรศิริ ปาณินท์ และคณะ (2533 : 82-83) ได้จัดทำคู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัด เล่มที่ 3 วัดในภาคอีสาน วัดอุประสงค์หาแนวทางการอนุรักษ์ พัฒนาและปรับปรุงด้านกายภาพของวัดในพื้นที่ภาคอีสาน ซึ่งมีศักยภาพในการท่องเที่ยวสูง และมีเป้าหมายที่จะเชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวประเภทวัดและแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ โดยเสนอวัดซึ่งมีศักยภาพการท่องเที่ยวสูง 4 ประเภท ได้แก่ วัดพระธาตุ วัดป่า วัดพื้นบ้าน และวัดร่วม

สมัย ซึ่งจะเน้นความสำคัญหรือจุดดึงดูดในวัดแต่ละประเภทพบว่า วัดพระธาตุ เน้นความสำคัญที่องค์พระเจดีย์ ซึ่งเป็นศูนย์รวมความเคารพศรัทธาของประชาชน ซึ่งเป็นประเภทโบราณสถาน เช่น วัดพระธาตุพนม วัดพระธาตุเชิงชุม วัดพระธาตุเรณูนคร วัดพระธาตุนารายณ์เจงเวงวัดป่า เน้นความสำคัญของพระสงฆ์ ผู้ก่อตั้งสำนักหรือวัด และเน้นลักษณะเฉพาะของธรรมชาติที่ก่อให้เกิดความวิเวกที่เหมาะสมแก่การปฏิบัติธรรม วัดร่วมสมัย เป็นวัดซึ่งมีการออกแบบสถาปัตยกรรมร่วมสมัยของภาคอีสาน มีทั้งในเมืองและวัดป่า จะเน้นความสำคัญของสถาปัตยกรรมร่วมสมัยที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นจุดดึงดูดความสนใจถ้าเป็นวัดป่าจะไม่เน้นความสำคัญของสถาปัตยกรรมแต่จะเน้นความสำคัญหลักของวัด เช่น วัดศาลาลอย จังหวัดนครราชสีมา วัดพื้นบ้าน ไม่มีการเน้นความสำคัญ แต่สิมหรือโบสถ์พื้นบ้านจะมีลักษณะเฉพาะในด้านรูปทรงและความรู้สึกด้านจิตใจต่อสภาพแวดล้อม เป็นคุณลักษณะเฉพาะที่ดึงดูดความสนใจ และไม่สอดคล้องกับ รัฐทิตยา หิรัณยหาค (2544 : 100-103) ที่ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอกำแพง จังหวัดกาญจนบุรี ได้เสนอเลือกแนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพของบ้านหนองขาวให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม โดยได้เลือกแนวคิดทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน เลือกรูปแบบชุมชนบริหารจัดการเองโดยมีองค์กรภายนอกสนับสนุนให้คำปรึกษา และได้มีการวางแนวทางการพัฒนาในด้านสิ่งอำนวยความสะดวก นอกจากนี้ยังมีการวางแนวทางการพัฒนาบุคลากรเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว และกำหนดแนวทางการบริหารจัดการในลักษณะของการเลือกตั้งคณะกรรมการเพื่อดูแลการท่องเที่ยวโดยเฉพาะ

องค์ความรู้ใหม่ที่จากการวิจัยครั้งนี้คือ การใช้สัญลักษณ์เชิงวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์ จังหวัดร้อยเอ็ด ไม่เพียงแต่ทำหน้าที่บูรณาการทางวัฒนธรรม (Cultural Integration) หรือหล่อหลอมจิตใจชาวพุทธจากทั่วทุกสารทิศแล้ว หากแต่ยังทำหน้าที่สร้างความเป็นปึกแผ่นทางสังคม (Social Solidarity) ทั้งในตำบลเทอดไทย และสังคมไทยโดยรวม ตลอดจนกระทั่งสังคมชาวพุทธทั่วทั้งโลกด้วย เพราะสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเหล่านี้เป็นการบูรณาการทางความเชื่อและศาสนา ซึ่งมีความหลากหลาย ทั้งพุทธ พราหมณ์ และผี โดยมีการแผ่ขยายทางปรัชญาของชาวพุทธที่สำคัญยิ่งก็คือ “ชาวพุทธ หมายถึง ผู้ตื่นผู้เบิกบาน ผู้มีปัญญา ผู้รักสันติ” การนำเอาสัญลักษณ์ทางความเชื่อและศาสนาที่แตกต่างกันมารวมไว้ ณ ที่เดียวกัน จึงเป็นการเปิดใจกว้าง ความเป็นความรักความเมตตา ยอมรับความเชื่อและความคิดเห็นที่แตกต่างกัน แต่ไม่มีความแตกแยกรุนแรง สอดคล้องกับแนวคิดของ Malinowski (สนธิ สมักรการ, 2539 : อ้างอิงมาจาก Malinowski) กล่าวไว้ว่า ศาสนาและมายาศาสตร์มีจุดกำเนิดแบบเดียวกัน คือ มุ่งสนองความต้องการทางอารมณ์และจิตใจของมนุษย์ ความสัมพันธ์ทางสังคมในลักษณะนี้ ช่วยให้สังคมไปสู่

ความเป็นปึกแผ่นโดยอัตโนมัติ กล่าวคือเมื่อเกิดอะไรขึ้นในสังคม สมาชิกในสังคมจะทำหน้าที่ของตนเองโดยอัตโนมัติ ทุกคนต่างคิดว่าต้องช่วยเหลือกัน ทุกคนต้องปกป้องผลประโยชน์ของส่วนรวม หากเปรียบไปก็คล้ายกับคำว่า “ชาวพุทธไม่ว่าจะอยู่ส่วนไหนของโลกล้วนเป็นพี่น้องกัน” นั่นเอง

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

1.1 ควรนำสัญลักษณ์ของสัตว์ป่าหิมพานต์และความหมายไปเพิ่มในหลักสูตรการเรียนการสอนเพื่อไม่ให้สูญหาย

1.2 ควรนำคู่มือสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมนี้ไปเผยแพร่แก่ประชาชนทั่วไป เพื่อจะได้เป็นประโยชน์กับประชาชนที่ไปศึกษาหาความรู้และพัฒนาปัญญา

1.3 ควรนำเอาแนวคิดการบูรณาการทางวัฒนธรรม จากการวิจัยครั้งนี้ไปประยุกต์ใช้กับการสร้างสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดอื่น ๆ เพื่อสร้างโลกทัศน์ใหม่สำหรับชาวพุทธ ในลักษณะของการเปิดใจกว้างยอมรับความเชื่อและความคิดเห็นที่แตกต่างกันแต่อยู่ร่วมกันในสังคมเดียวกันได้อย่างสันติ

1.4 ควรนำผลการวิจัยครั้งนี้เชื่อมโยงกับผลของงานวิจัยอื่นที่คล้ายกันเพื่อนำข้อเสนอแนะที่ได้ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้บังเกิดความเป็นเอกภาพทั่วทุกภูมิภาคของประเทศไทย

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการทำวิจัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์สถานที่ท่องเที่ยวที่เป็นแหล่งวัฒนธรรม

2.2 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวของแต่ละภาค

2.3 ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

2.4 ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบการใช้สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมระหว่างสถานที่ท่องเที่ยวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในภาคอื่น ๆ

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กรณีย์ ถนอมกุล. พฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวเชิงพุทธของนักท่องเที่ยวในจังหวัดสกลนคร. รายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ บธ.ม. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2548
- กรมการศาสนา. บทความทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : กองวัฒนธรรม. ม.ป.ป.
- กรมวิชาการ. คู่มือการเขียนเรื่องบันเทิงคดีและลารคดีสำหรับเด็ก. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2541.
- . คู่มือการจัดการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์, 2545.
- . คู่มือการพัฒนาโรงเรียนเข้าสู่มาตรฐานการศึกษาการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2539.
- . คู่มือครุภาษาไทยระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2544.
- . คู่มือประเมินผลการเรียนรู้จากการปฏิบัติ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2540.
- กองบรรณาธิการ คุรุศาสตร์ปริทัศน์. “บทบาทของสถาบันวัด.” คุรุศาสตร์ปริทัศน์. 6(7) : 27 ; สิงหาคม, 2524.
- กัญญา สิริกุล. หลักการปัญหาและกรณีศึกษาด้านประชาสัมพันธ์. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, 2532.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 36ปีการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544.
- . คู่มือประชาชนธุรกิจนำเที่ยวการใช้บริการจากบริษัทนำเที่ยว. นครราชสีมา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานทะเบียนธุรกิจนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ จังหวัดภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2545.
- กิตติพงษ์ ประชุมแดง. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สังคมจากการพัฒนาการท่องเที่ยวต่อชาวบ้านคูเคื่อ ตำบลแจระแม อำเภอมือเมือง จังหวัดอุบลราชธานี. ปรินฤณานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2533.
- กิริติ ศรีวิเชียร. “อดีต ปัจจุบัน และอนาคตของบทบาทพระสงฆ์ตามวัด.” ใน เอกสารทางวิชาการประกอบการสอนวิชาศาสนากับการพัฒนาชุมชน. หน้า 296-303. ขอนแก่น : ภาควิชามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2527.

- กุลวรา สุวรรณพิมล. หลักการมัคคุเทศก์. กรุงเทพฯ : แสงดาว, 2548 .
- เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. สังคมทฤษฎี : ยุทธศาสตร์และความล้มเหลวของสังคม. กรุงเทพฯ : ชัดเชตมีเดีย, 2541.
- เกษสุดา งามขวา. พระราชาคม-พระราชคุณเพ็ญ : แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมศิลปกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว. สกลนคร : หน่วยอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่น จังหวัดสกลนคร สำนักศิลปวัฒนธรรม สถาบันราชภัฏสกลนคร, 2543.
- โกชัย สาริกบุตร และสมพร สาริกบุตร. แนวการวิเคราะห์และประเมินผลแบบเรียน. กรุงเทพฯ : แสงรุ่งการพิมพ์, 2525.
- โกวิท ประวาลพุกษ์. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์สำหรับอนาคต. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ, 2533.
- โกสุม สายใจ และบำรุง อิศรกุล. การออกแบบนิเทศศิลป์ 2 : การออกแบบเครื่องหมายตราสัญลักษณ์. กรุงเทพฯ : โครงการเอกสารตำราศิลปะ คณะศิลปกรรมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต, 2540.
- ขวัญสุดา จันทร์วิทย์. การเปรียบเทียบการจัดการสถานที่ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสองแห่งในเมืองเก่าอยุธยาที่มีผลต่อชุมชนท้องถิ่น : กรณีศึกษาการจัดการแบบมูลนิธิกับแบบชุมชนดั้งเดิม. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2541.
- ขัตติยา ชัยมณี และคณะ. ความหมายวัฒนธรรม. 2548.
<<http://intranet.m-culture.go.th/nongkhai/article2.htm>> ธันวาคม, 2551.
- ศิริบุญ งามวิเศษ และมาเรียม นิลพันธ์. รายงานการวิจัยการศึกษาและจัดทำคู่มือการปฏิบัติงานอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลรักษามรดกทางศิลปวัฒนธรรม (อ.ส.ม.ศ.). นครปฐม : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2542.
- โครงการวิถีทรรศน์. วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2540.
- งามพรรณ เวชชาชีวะ. ความหมายของลูกนิมิต. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., 2539.
- งามพิศ สัตย์สงวน. หลักมานุษยวิทยาวัฒนธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : รามการพิมพ์, 2543.
- จรูญ วงศ์สายัณห์. พระสงฆ์กับบริการสาธารณะด้านการศึกษา. กรุงเทพฯ : ประชารวงศ์, 2517.
- จังหวัดร้อยเอ็ด. ข้อมูลทั่วไป. 2552. < <http://www.roiet.go.th/101/>>. 15 มกราคม, 2552.

- ฉลอง นุ้ยฉิม. การพัฒนาภูมิอสังคามหมายธรรมชาติและประวัติศาสตร์เพื่อการท่องเที่ยวเชิง
นิเวศในอุทยานแห่งชาติภูหินร่องกล้า. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ดันไทร
การพิมพ์, 2537.
- เฉลียว นูรีภักดี. สังคมและวัฒนธรรมไทย : ข้อสังเกตในการเปลี่ยนแปลง. ม.ป.ท. : ม.ป.พ.,
2523.
- ชวนะ กวากานนท์. "บทบาทอันพึงประสงค์ของพระสงฆ์กับสังคมไทยปัจจุบัน." ครูศาสตร์
ปริทัศน์. 96 : 51 : ตุลาคม, 2527.
- ชูสิทธิ์ ชูชาติ. อุตสาหกรรมการท่องเที่ยว. พิมพ์ครั้งที่ 3. เชียงใหม่ : ลานนาการพิมพ์, 2544.
- ณอมมาลัย ราชภัณฑจารักษ์. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์, 2544.
- ครุณี แก้วม่วง และลินลี สิมปะสุวรรณ. คู่มือการอบรมมัคคุเทศก์. กรุงเทพฯ :
สถาบันราชภัฏจันทรเกษม, 2541.
- ดวงเดือน พันธุมนาวิน และคณะ. รายงานการวิจัยมหภาค เรื่อง ความเชื่อและการปฏิบัติทาง
พระพุทธศาสนาของคนไทย : การปลูกฝังอบรมและคุณภาพชีวิต. กรุงเทพฯ :
คณะพัฒนาสังคมสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, 2540.
- คู่ช ชุมสาย. กินดีเพื่ออยู่ดี. กรุงเทพฯ : ข้าวฟ่าง, 2536.
- ทวิช จตุรพฤกษ์. พิธีกรรมเพื่อสืบทอดความเป็นชาติพันธุ์ของชาวเขาตากอง : การศึกษา
การปรับตัวทางวัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าลีซอ ในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม.
เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2538.
- ทองเจือ เขียดทอง. การออกแบบสัญลักษณ์. ธนาบุรี : สถาบันราชภัฏธนบุรี, 2542.
- ธวัช เอี่ยมเจริญ. บทบาทที่พึงแบบประหยัดสำหรับนักท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนเมือง : กรณีศึกษา
บริเวณถนนข้าวสาร. วิทยานิพนธ์ ก.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2536.
- ธิป ศรีสกุลไชยรัก. การอนุรักษ์ย่านบางรักเพื่อการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. วิทยานิพนธ์
สศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- นำทรัพย์ จันทน์หอม. "การทำวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน," ใน เอกสารทางวิชาการ
ประกอบการสอนวิชาศาสนากับการพัฒนาชุมชน. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2527.

- นิคม มูลิกะคามะ. วัฒนธรรม : บทบาทใหม่ในยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์. 2545.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. ความหลากหลายของวัฒนธรรมไทย : การท้าทายใหม่ในปัจจุบันและอนาคตของงานวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ถัมรินทร์พรินติ้งกรุ๊ป. 2533.
- นันทนวล สุขสวัสดิ์. การพัฒนาคู่มือศึกษาสภาพป่าดิบชื้น : กรณีศึกษาอุทยานแห่งชาติแก่งกระจาน. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล. 2543.
- นิมิตพงศ์ เขาวนปรีชา. ความต้องการของนักท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์บริเวณอุทยานน้ำตกเจ็ดสาวน้อย จังหวัดสระบุรี. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2545.
- นิยพรรณ (ผลวัฒน์) วรรณศิริ. มานุษยวิทยาและวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2540.
- นุติ รุ่งสว่าง. การพัฒนาคู่มือการสร้างหลักสูตรระดับโรงเรียนสำหรับครูประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร. 2543.
- เนตรชนก นันท์. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาชุมชนวัดพระบาทห้วยต้ม อำเภอเถิน จังหวัดลำพูน. การค้นคว้าแบบอิสระ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2544.
- บริษัท มรดกโลก จำกัด. รายงานโครงการการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบรายละเอียดการให้แสงสว่างโบราณสถานในตัวเมืองเชียงใหม่. กรุงเทพฯ : เพทายการพิมพ์. 2537.
- บานเย็น ชาญชนะวัฒน์. การท่องเที่ยวกับผลกระทบต่อชุมชนชาวไทยใหญ่ : กรณีศึกษาหมู่บ้านถ้ำลอด ตำบลถ้ำลอด อำเภอปางมะผ้า จังหวัดแม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2545.
- บำรุง อิศรกุล. เอกสารประกอบการสอนการออกแบบนิเทศศิลป์ 2 : เครื่องหมายตราสัญลักษณ์. กรุงเทพฯ : โครงการผลิตเอกสารตำราศิลปะ คณะศิลปกรรมศาสตร์ สถาบันราชภัฏ. 2545.
- บุญยงค์ เกศเทศ. รายงานวิจัยเรื่องการศึกษามานุษยวิทยาวัฒนธรรมในภาคอีสาน. มหาสารคาม : ภาควิชาภาษาไทยและภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2536.
- บุญเลิศ จิตรตั้งวัฒนา. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่ : คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2542.

- บุญสนอง บุญโยทยาน. มนุษย์กับสังคม. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2518.
- บุญสม ยอดมาลี. การสืบค้นประวัติชุมชนแบบประชาชนมีส่วนร่วม กรณีบ้านสระบัว ตำบลกู่สันตรัตน์ อำเภอนาคนุ่น จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม : สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2548.
- . มนุษยชาติกับกาลเวลา. กทม. : ประสานการพิมพ์, 2538.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. วิเคราะห์วรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2522.
- ประพิมพ์พร สมนาแซง และคณะ. รายงานการวิจัยเรื่อง การศึกษาอาหารตามธรรมชาติชาวบ้านในหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือในฤดูหนาว. ขอนแก่น : มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2528.
- ประภาส สรณคมน์. เส้นศิลป์หิมพานต์. กรุงเทพฯ : เอิร์ธ เอ็ดดูเคชั่น, 2550.
- ประเวศ วัชสี. “การศึกษาชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น.” ใน เอกสารประกอบการสัมมนาภูมิปัญญาชาวบ้านกับการดำเนินงานด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชนบท สถาบันพัฒนาชนบท. หน้า 82. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2534.
- . สาธารณสุขกับพุทธธรรม. กรุงเทพฯ : มีเดียพรีน, 2526.
- ประหยัด ละคอนรัมย์. แนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน : กรณีศึกษา ตลาคิมน้ำคอนหวาย จังหวัดนครปฐม. วิทยานิพนธ์ สด.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- ปิยพันธ์ แสนทวีสุข. การสร้างคู่มือการสอนปฏิบัติคนตรีสากลระดับอุดมศึกษา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2540.
- พงศธร เกษสำลี. งานเทศกาลประเพณีที่น่าสนใจทางการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2531.
- พรพิมล วรดิถก. “พระกัณงานพัฒนาชนบทพระครูมงคลศีลวงษ์ เจ้าคณะอำเภอค้อยสะเก็ด.” เศรษฐกิจและสังคม. 19(6) : 39-49 : พศกัณชน-ธันวาคม, 2525.
- พรศุติ อินยะรัตน์. ศึกษาสภาพและแนวทางการจัดการโบราณสถานเพื่อการท่องเที่ยวใน จังหวัดศรี. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2547.
- พระเทพวิสุทฺธิเมธี (พุทธทาสภิกขุ). สถาบันสงฆ์กับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : มูลนิธิโคมลกีมทอง, 2534.

- พระธรรมญาณมุนี. “บทบาทของพระสงฆ์ในการพัฒนาท้องถิ่น.” ใน เอกสารทางวิชาการ ประกอบการสอนวิชาศาสนากับการพัฒนาชุมชน. หน้า 1-15. ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2523.
- พระมหาชัยนาท อรรถบุตร. แรงจูงใจในการเข้าวัดของคนไทยที่นับถือศาสนาพุทธ : กรณีศึกษา วัดกัลยาณมิตรวรมหาวิหาร. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกริก, 2542.
- พระมหาประยุทธ์ ปยุตโต. พุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์, 2517.
- พระมหาอาทิตย์ นามแก้ว. บทบาทของพระสงฆ์ที่มีต่อการส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา : ศึกษาเฉพาะโรงเรียนในเขตยานนาวา สาทร สังกัดกรมสามัญศึกษา กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยเกริก, 2542.
- พระยาอนุমানราชชน. ประเพณีเกี่ยวกับชีวิตการตาย. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, 2531.
- พวงผกา คุโรวาท. ศิลปวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : รวมสาส์น, 2539.
- พัทธา สายหู. ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2514.
- พิเชฐ พิมพ์ศรี. ผลกระทบของการท่องเที่ยวเดินป่า : ศึกษาเฉพาะกรณีของอำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแบบอิสระ ร.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2536.
- ไพฑูรย์ มิกุล. เอกสารการสอนชุดวิชาอารยธรรมมนุษย์. นนทบุรี : มหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมาธิราช, 2548.
- ไพฑูรย์ เกรือแก้ว ณ ลำพูน. ลักษณะสังคมไทย. กรุงเทพฯ : เลียงเชียงจงเจริญ, 2515.
- ไพโรจน์ เบาลือ. องค์ประกอบทางกายภาพของหนังสือที่เป็นสาเหตุให้เด็กเลือกหนังสือแบบเรียน. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2536.
- ไพโรจน์ สโมสร. อภิชาติ ทงอยู่ และมณีนัย ทงอยู่. รายงานกรวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านในภาคอีสาน และรูปแบบงานพัฒนาที่เหมาะสม. ม.ป.ท. : ม.ป.พ., 2531.
- ภราเดช พยัณวิเชียร. เอกสารการประชุมเชิงปฏิบัติการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้โครงการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 2545 วันที่ 7-9 มีนาคม 2545 ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์. กรุงเทพฯ : กองอนุรักษ์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2548.
- มานี ไชยธีรานุวัณศิริ และคณะ. บทบาทของพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีศึกษาในภาคกลาง และภาคตะวันออก. นครปฐม : คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล จังหวัดนครปฐม, 2541.

- มาโนช ดันขวนิชย์. บทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ.
กรุงเทพฯ : สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2530.
- ยศ สันตสมบัติ. ความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน
กรุงเทพฯ : เคล็ดไทย, 2540.
- มนุษย์กับวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดดูเกชั่น, 2548.
- บุพเรศ วัชยาจิม. การพัฒนาคู่มือศึกษาศรรมชาติประจำเส้นทางเดินป่าในอุทยานแห่งชาติ
เขาใหญ่. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2540.
- รพีพรรณ สุวรรณรัฐโชติ. การปรับตัวของประชากรชนบทบริเวณลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา
ต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต. สงขลา : คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2537.
- รัชนิกร เศรษฐโช. โครงการสังคมและวัฒนธรรมไทย. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนา,
2536.
- รัชพล ปังพิบูลย์. กระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรมการทอผ้าของชาวไทยทรงดำ. วิทยานิพนธ์
ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2537.
- รัฐติยา หิรัญพาด. แนวทางการพัฒนาเพื่อเพิ่มศักยภาพหมู่บ้านวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว :
กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี. การค้นคว้าแบบอิสระ
ศศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2544.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน ฉบับ พ.ศ. 2525. กรุงเทพฯ :
อักษรเจริญทัศน์, 2535.
- พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่นส์, 2546.
- ฤทธิ อนุจรพันธ์. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่ออำเภอเมืองแม่ฮ่องสอน จังหวัดแม่ฮ่องสอน.
วิทยานิพนธ์ อ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- ฤทัยวัลย์ มโนสา. แนวความคิดในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในอุทยานประวัติศาสตร์
เมืองสิงห์ จังหวัดกาญจนบุรี. ม.ป.ท. ม.ป.พ., 2544.
- ลยาศรี หุณฑนเสรี. การศึกษาเชิงพิจารณาคุณค่าด้านนาไทยเรื่องก้ากาค้า. ปรินญาณินพนธ์
ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2536.
- ละออง มีเศรษฐี. พจนานุกรม ลำดับสระ. พระนคร : จงเจริญ, 2520.
- ลัดดา ปานุทัย. วิเคราะห์สัญลักษณ์ในวรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2520.

- วาติกา แสนคำ. การพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมบ้านเปียงหลวง อำเภอเวียงแหง จังหวัดเชียงใหม่. การค้นคว้าแถบอิสระ สศ.ม. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2545.
- วิภา กงกะนันท์. วัฒนธรรมทางวรรณกรรมของไทย. นครปฐม : ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2522.
- วิรัตน์ พงษ์ทอง. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลกระทบต่อการค้ารุ่งอยู่และการเสื่อมสลายของศิลปหัตถกรรมพื้นบ้านไทย : กรณีศึกษาหมู่บ้านไทยวน ตำบลคอนแร่ จังหวัดราชบุรี. วิทยานิพนธ์ สศ.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. ศิลปศึกษา. กรุงเทพฯ : วัฒนาสาร, 2526.
- วิวัฒน์ชัย บุญยศักดิ์. ลพบุรี : การสำรวจเบื้องต้นเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดลพบุรี กรุงเทพฯ : กองวางแผนโครงการ ฝ่ายวางแผนโครงการและพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2530.
- วีระ บำรุงรักษ์. ประมวลธรรมในพระไตรปิฎก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : รวมข่าวจักรวาล, 2525.
- ศรีศักร วัลลิโภดม. วัฒนธรรมกับสังคม. เชียงใหม่ : คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2536.
- ศรีศักร วัลลิโภดม และสุจิตต์ วงษ์เทศ. เอกสารการสอนชุดวิชาประสบการณ์วัฒนธรรมศึกษา. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2533.
- สุภวรรณ โพธิ์นาค. ผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อวิถีชีวิตของชุมชนเกาะล้าน เมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2545.
- สกุณา ยวงทอง. การพัฒนาคู่มือการศึกษาธรรมชาติประจำเส้นทางเดินศึกษาธรรมชาติในหมู่บ้านแสดงพันธุ์สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาชน.ท. กรุงเทพฯ : สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2536.
- สนิท สมัครการ. มานุษยวิทยา จิตวิทยาสังคม สังคมวิทยา พัฒนาการ แนวคิดและทฤษฎี. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2539.
- สมชาย หิรัญกิจ. สรุปผลสัมมนา การพัฒนาการท่องเที่ยวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 19-22 กันยายน 2521 ณ สโมสรธนาคารแห่งประเทศไทย สาขาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดขอนแก่น. ขอนแก่น : องค์การส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2521.

สมศักดิ์ ศรีสันติสุข. การศึกษาสังคมวัฒนธรรม : แนวความคิด วิธีวิทยา และทฤษฎี.

ขอนแก่น : ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 2544.

สมาน แสงมะลิ. แบบเรียนสังคมศึกษา : ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. กรุงเทพฯ : ม.ป.พ., ม.ป.ป.

สรัชชา เวชพุดิ. เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม การติดต่อทางวัฒนธรรมและกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมในชุมชนมอญ ตำบลทรงคนอง อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ. วิทยานิพนธ์ มน.ม. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.

สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดราชบุรี. คู่มือนิเทศการพัฒนาคุณภาพทางการเรียนการสอนของครูโดยกระบวนการนิเทศแบบผสมผสาน. ราชบุรี : ดำเนินการพิมพ์, 2544

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. การนิเทศการศึกษาพัฒนาการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตที่เน้นนักเรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2541.

—————. คู่มือครูแนวการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาไทย แบบมุ่งประสบการณ์ภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ, 2540

สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการครู. คู่มือการดำเนินงานโครงการพัฒนาชีวิตครู. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, 2543.

สำนักงานประสานงานโครงการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์. คู่มืออบรมปฏิบัติการกระบวนการเรียนการสอนแบบนักเรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพฯ : เนติกุลการพิมพ์, 2540.

สามพร มณีไมตรีจิต. การฝึกอบรมด้านความปลอดภัย สำหรับซูเปอร์ไวเซอร์. กรุงเทพฯ : กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, 2533.

สายสุนีย์ สิงห์ทัศน์. เอกสารการสอนชุดวิชาทรัพยากรการท่องเที่ยวของไทย. นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2545.

สาโรช บัวศรี. ส่งเสริมเอกลักษณ์ของชาติไทย. กรุงเทพฯ : กรมวิชาการ, 2521.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม. ฝั่งถูกนิมิต : กิจของสงฆ์ทางสร้างกุศลของพระวาส. 2550.

< <http://www.culture.go.th/study.php?&YY=2550&MM=1&DD=3> > มีนาคม, 2552.

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ. นิราศเมืองไทย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2545.

- สิทธา พินิจภูวคณ. วรรณคดีร่วมสมัย. กรุงเทพฯ : ภาควิชาภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2524.
- สิทธิ บุครอินทร์. พระพุทธศาสนา. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2533.
- สีปศิริ แซ่ลี. โครงการการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากสิ่งทอพื้นบ้าน กรณีบ้านแพรวา นิคมสร้างตนเอง ลำปาง อำเภอสหพันธ์ จังหวัดกาฬสินธุ์ : รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2548.
- สุจิต บุญประเสริฐ. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ ที่เป็นผลมาจากการพัฒนาการท่องเที่ยว : การศึกษาเฉพาะกรณีบ้านเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม. ปริชญานิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2533.
- สุชาดา รัตนภูมิพงษ์. วัฒนธรรมชุมชนในฐานะที่เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว : ศึกษากรณีแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท ตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์ ศศ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2546.
- สุทธวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. "ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้." ทักษิณคดี. 4(3) : 21-41 : กุมภาพันธ์-กรกฎาคม, 2540.
- _____. บทบาทของวัดที่เคยมีและยังมีต่อสังคมภาคใต้ : ของดีวัดมิมขิมาวาสสงขลา. สงขลา : มงคลการพิมพ์, 2522.
- สุหัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2528.
- สุพิศวง ธรรมพันธ์. พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ : คี. ดี. บุกส์โตร์, 2532.
- สุภณ สมจิตร์ศรีปัญญา. โลกทัศน์ชาวบ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือจากหนังสือก้อม : ศึกษาเฉพาะกรณี บ้านหนองหล่ม อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, 2530.
- สุภาวงศ์ จันทวานิช. การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- สุระสิน ชินวงศ์. จิตรกรรมไทย ชุด มิ่งมงคลแห่งชีวิต. กรุงเทพฯ : เศรษฐศิลป์, 2549.
- สุลักษณ์ ศิวลักษณ์. ศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพฯ : พาสีโก, 2522
- สุวรรณา เกรียงไกรเพชร. กรองภาษาและวรรณกรรม : ประชุมบทความเชิงวิชาการ. กรุงเทพฯ : ชุมชมวิชาการอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- เสรี วังสีไพจิตร. จุดหักเหของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ชนวนให้เกิดขบวนการนิเวศวิทยาทางการเมือง. กรุงเทพฯ : วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร, 2530.

- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. มนุษย์กับสังคม. กรุงเทพฯ : โครงการตำราและเอกสารทางวิชาการ
วิทยาลัยครูธนบุรี สหวิทยาลัยรัตนโกสินทร์, 2532.
- อนันต์ สุรพัฒน์. การศึกษาเปรียบเทียบเชิงพื้นที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ของชุมชนท้องถิ่น
ในการอนุรักษ์แหล่งท่องเที่ยวประเภทมรดกทางวัฒนธรรม : กรณีศึกษาอุทยาน
ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา. วิทยานิพนธ์ วท.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัย
รามคำแหง, 2541.
- อภิศักดิ์ โสมอินทร์. โลกทัศน์อีสาน. มหาสารคาม : อภิชาติการพิมพ์, 2537.
- อมรรัตน์ ศูนย์กลาง. การพัฒนาคู่มือการจัดการเรียนการสอนแบบบูรณาการสำหรับครู
ประถมศึกษา. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร. (2544
- อมรา พงศาพิชญ์. "ทุนทางสังคมในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในสังคมไทย," ใน วารสารวิจัยสังคม
23(1) : 34-50 : 2536.
- . วัฒนธรรม ศาสนา และชาติพันธุ์ : วิเคราะห์สังคมไทยแนวมานุษยวิทยา. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- อรณิชา เกียรติไพบูลย์. การสร้างหนังสือคู่มือเรื่องการคัดแยกขยะภายในครัวเรือนเป็นภาพ
การ์ตูน. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.
- อรศิริ ปาณินท์ และคณะ. คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทวัดเล่มที่ 4 :
วัดในภาคใต้. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2533.
- อรัญญา สุวรรณดี. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ และสังคมจากการท่องเที่ยวแก่งคุดคู้บ้านน้อย
ตำบลเชียงคาน อำเภอเชียงคาน จังหวัดเลย. วิทยานิพนธ์ ศษ.ม. มหาสารคาม :
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 2538.
- อังคณา ใจเข็ม. การวิเคราะห์ดนตรีพื้นเมืองเหนือ. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2546.
- อุทัย หิรัญโต. สังคมวิทยาประยุกต์. กรุงเทพฯ : แพร์พิทยา, 2519.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาทักษิณ. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อมรินทร์บุ๊คเซ็นเตอร์,
2544.
- AR, Radcliffe-Brown. Structure and Function in Primitive Society. New York : The Free
Press, 1964.
- . On Social Structure. New York : The Free Press, 1940.
- Barnett, G. Edward. Innovation : The Basic of Cultural Change. New York : McGraw
Hill Book Co.Inc., 1953.

- Boas, Franz. Race, Language and Culture. New York : Free Press, 1940.
- Boi, Paul Owusu. "Residents' Attitudes and Perceptions Toward National Parks and Ecotourism Development in Ghana : The Case of Dome Community in the Digna National Park," Dissertation Abstract International. 40(06) : 2013 : December, 2004.
- Coltman, M. Michael. Tourism Marketing. New York : Van Nostrand Reinhold, 1989.
- Davidson, Rob. Tourism. 2nd ed. Singapore : Longman Group Limited, 1993.
- Edward, Burnett Tylor. Primitive Culture. London : John Murray, 1871.
- Ervin, William. Participation Management : Concept Theory and Implementation. Atlanta, Ga : Gorgia State University, 1976.
- Everett M. Rogers. Diffusion of Innovations. New York . University of New Mexico, 1995.
- George, Herbert Mead. Mind, Self and Society. Chicago : The University of Chicago Press, 1934.
- Green, W. Arnold. Sociology. New York : McGraw-Hill, 1972.
- Greenwood, D. "Cultural Authenticity," in Cultural Survival Quarterly. 6(3) : 27-28, 1982.
- Holloway, J Christopher. The Business of Tourism. Plymouth : Macdonald and Evans Ltd, 1983.
- Howell, W. David. Passport : An Introduction To The Travel And Tourism Industry. 2nd ed. Western : N.P. South Western Publishing, 1993.
- Johannes, F. Nature-based Tourism Impacts in I-Lan, Taiwan : Business Managers Perceptions. Michigan : Michigan State University, 2003.
- Kaplan, David and Robert A. Manners. Culture Theory. Englewood Cliffs, New York, Jersey : Prentice Hall, Inc, 1972.
- Kotogeorgopoulos, Nick. "Roughing it in Phuket, but the Jones' haven't Been There (yet) : Reconceptualizing Tourism and Community Development in Southern Thailand," Dissertation Abstract International. 59(12) : 4497-A : June, 1999.

- Lu, Shiau-Yang. Control Power, Tourism Development and Conservation ; Planning an Island with a Traditional Culture (Taiwan, China). Haward : Haward University, 2006.
- Malinowski, Bronislaw. Argonauts of the Western Pacific. New York : Dutton, 1922.
- Marie, L. Going Deutsch : Heritage Tourism and Identity in German. Haward : Haward University, 2003.
- Mcintosh, W. Robert and R. Charle. S. Goeldner. Tourism Principle, Practice, Philosophies. 5th ed. New York : John Wiley and Sons Inc., 1986.
- Mill, Robert Christie. Tourism The international Business. New Jersey : Prentice Hall, 1990.
- Mitchell, E. Rose. Community Integration in Ecotourism : A Comparative Case. Canada : University of Guelph, 2006.
- Morgan, H. Lewis. Ancient Society. Cambridge, Mass : Blknep Press, 1964.
- Owen, Bonnie Jeans. Marketing Mysticism and the Purchase of Pilgrimage Tourism in Cusco and Iquitos, Peru. Arizona : The university of Arizona, 2006.
- Pasons, Tallcott. Societies : Evolutionary and Comparative Perspectives. Englewood, N.J. : Prentice-Hall, Inc., 1966.
- Pigram, J. "Planning for Tourism in Rural Areas : Bridging the Policy Implement Gap." in Tourism Research: Critiques and Challengers. London : Routledge, 1993.
- Pond, Kathleen Lingle. The Professional Guide : Dynamics of Tour Guiding. New York : Van Nostrand Reinhold, 1983.
- Pratiwi, Sudhiani. Understanding Local Community Participation in Ecotourism. Michigan : Michigan State University, 2000.
- Ralph Linton. The Study of Man. New York : Appleton Century Cooperation, 1973.
- Richards, W. Steven. An Empirical Assessment of Ecotourism Destination Image of the Central Balkan National Park in Bulgaria. Ohio : The Ohio State University, 2007.
- Ritchie, J.R. and M. Zins. "Culture as a Determinant of the Attractiveness of a Tourist Region," Annal of Tourism Research. 5(3) : 256-267, 1978.

- Roongremgsuke, Sisiyupa. An Analysis of Thai Buddhist Temple and the Sangha as an Institution for Community Development in Northeastern Thailand. California : University of South California, 1990.
- Sheldon, R. Lan. Ecotourism Development in Northern Thailand : An Exploration of Perceptions and Potentials. Canada : University of Alberta, 2000.
- Slinger, Vanessa Anne. Ecotourism in a small Caribbean island : Lessons Learn for Economic Development and Nature Preservation. Florida : University of Florida, 2003.
- Smith, V. Host and Guests. : The Anthropology of Tourism. Philadelphia : University of Pennsylvania Press, 1989.
- Soper, K. Anne. "Culture Heritage, Identity, and Tourism in Mauritius : Moving Beyond the Tourist Gaze." Dissertation Abstract International. 67(05) : Unpaged ; November, 2006.
- Steward, N. Julian. Study of Man and Culture. New York : The Free Press, 1949.
- Talamantes, S. Maria. The Cultural Politics of Performance : Women, Dance Ritual, and the Transactional Tourism Industry in Bali. California : University of California, Riverside, 1990.
- Terry, Andrea. "Claiming Christmas for the Tourist : Living History in Dundum Castle." Dissertation Abstract International. 44(06) : Unpaged ; December, 2006.
- Thailandmuseum.com. พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ รามคำแหง : โบราณวัตถุที่สำคัญ. 2552. < <http://www.thailandmuseum.com/ramkhamhaeng/hilight.htm>> มีนาคม, 2552.
- Thomas Adams. Borchert. Educating Monks : Buddhism, Politics and Freedom of Religion on China's Southwest Border. Chicago : The University of Chicago, 2006.
- Tylor, B. Edward. Primitive Culture. New York : Harper Torch Books, 1958.
- Yang, Joe Ying Chin. Nature-based Tourism Impacts in I-Lan, Taiwan : Business Managers' Perceptions. Florida : University of Florida, 2006.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
เรื่อง การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์
เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ชุดที่ 1 สำหรับผู้นำในการจัดการ

คำชี้แจง 1. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้เป็นแบบสัมภาษณ์สำหรับผู้นำในการจัดการ

2. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้มี 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 เรื่องที่สัมภาษณ์

ก. ความรู้เกี่ยวกับข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย
อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

ข. ลักษณะการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่งปัจจุบัน.....

อาชีพ.....อายุ.....

การศึกษาสูงสุด.....

อยู่บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ถนน..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

วันที่สัมภาษณ์...../...../..... เวลา..... น.

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 2 เรื่องที่สัมภาษณ์ คำถามเกี่ยวกับข้อมูลเบื้องต้นวัดป่าโนนสวรรค์

1. วัดป่าโนนสวรรค์ มีรูปแบบการสร้างแบบใด/ลักษณะโครงสร้างเป็นอย่างไร

.....

2. วัดป่าโนนสวรรค์ สร้างขึ้นมาด้วยเหตุใด

.....

3. ใช้งบประมาณในการก่อสร้างตั้งแต่แรกเริ่มจนถึงปัจจุบันเป็นเงินเท่าไร

.....

4. ใช้ระยะเวลาในการสร้างมาแล้วกี่ปี

.....

5. ปัญหาอุปสรรคในการสร้างมีหรือไม่

.....

6. ใครเป็นผู้ดูแล/จัดการบริหารภายใน

.....

7. มีพื้นที่ทั้งหมดกี่ไร่ และได้นำมาใช้ประโยชน์ทั้งหมดหรือไม่

.....

8. พระบรมสารีริกธาตุได้นำมาประดิษฐานไว้ตั้งแต่เมื่อไหร่ และได้มาอย่างไร

.....

9. พระบรมสารีริกธาตุเป็นส่วนใดของพระพุทธเจ้า

.....

10. คุณลักษณะพิเศษของพระบรมสารีริกธาตุมีลักษณะอย่างไร (สี/รูปทรง)

.....

11. ปัจจุบันมีผู้ดูแล (ขาม/ตำรวจ) หรือไม่ ก็คน มีหน้าที่อะไรบ้าง

.....

12. ผู้ดูแลส่วนใหญ่มาจากการสมัครใจ หรือจ้างมา และส่วนใหญ่เป็นคนที่ไหน

.....

13. มีการนำกฎระเบียบ ข้อบังคับมาใช้ในการควบคุมผู้มาเยี่ยมชมอย่างไรบ้าง

.....

14. ในการนำกฎระเบียบ ข้อบังคับมาใช้นั้น ทางวัดเป็นผู้ตั้งขึ้นเองหรือไม่

.....

15. ลักษณะเด่นหรือความมีชื่อเสียงของวัดป่าโนนสวรรค์ในภาพรวมเป็นอย่างไร

.....

ข. ลักษณะการจัดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ในวัดป่าโนนสวรรค์

1. ท่านมีส่วนในการจัดการท่องเที่ยวในวัดป่าโนนสวรรค์อย่างไร

.....

2. ใน 1 ปีที่ผ่านมาท่านให้บริการนักท่องเที่ยวในช่วงเวลาใดมากที่สุด และปริมาณนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวเฉลี่ยต่อวันกี่คน

.....

3. ความพร้อมในเรื่องของสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับรับรองนักท่องเที่ยวมีเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยวหรือไม่

.....

4. ในการจัดการท่องเที่ยวในวัดป่าโนนสวรรค์มีการให้บริการสิ่งอำนวยความสะดวกอะไรบ้างให้แก่นักท่องเที่ยว

.....

5. ในการจัดการท่องเที่ยวในวัดป่าโนนสวรรค์เกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่บ้างหรือไม่

.....

6. การท่องเที่ยวในวัดป่าโนนสวรรค์ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในท้องถิ่น หรือเกิดผลประโยชน์คือสังคมรอบข้างหรือไม่

.....

7. ท่านต้องการการบริหารจัดการ จากหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนตำบล, กลุ่มชาวบ้าน) เข้ามามีส่วนร่วมบ้างหรือไม่

.....

8. ท่านมีมาตรการทะนุบำรุง อนุรักษ์ ดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวอย่างไรบ้าง

.....

9. ในการจัดการการท่องเที่ยววัดป่าโนนสวรรค์ ขณะนี้ท่านพบปัญหาใดบ้างและท่านมีความต้องการพัฒนาในเรื่องใดบ้าง

.....

10. เงินทุนที่ใช้ในการดำเนินงาน/บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว/กิจกรรมท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาจากที่ใด

.....

11. ในการดำเนินงานที่ผ่านมามีปัญหาขาดเงินทุนหมุนเวียนหรือไม่

.....

12. มีแนวทางการแก้ปัญหาด้านเงินทุนหมุนเวียนด้วยวิธีการใด

.....

13. กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เป็นเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวประเภทใด

.....

14. ท่านมีความต้องการการสนับสนุนในเรื่องการประชาสัมพันธ์จากภาครัฐ หรือจากชุมชนบ้างหรือไม่

.....

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
เรื่อง การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์
เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ชุดที่ 2 สำหรับผู้ดำเนินการก่อสร้าง

- คำชี้แจง 1. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้เป็นแบบสัมภาษณ์สำหรับผู้ดำเนินการก่อสร้าง
2. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้มี 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 เรื่องที่สัมภาษณ์

ก. ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ด้านศิลปกรรม

สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม และบุคลากรทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์
อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่งปัจจุบัน.....

อาชีพ.....อายุ.....

การศึกษาสูงสุด.....

อยู่บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ถนน..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

วันที่สัมภาษณ์...../...../..... เวลา.....น.

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 2 เรื่องที่สัมภาษณ์

ก. ความรู้เกี่ยวกับองค์ประกอบทางวัฒนธรรม ด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม
จิตรกรรม ประติมากรรม และบุคลากรทางวัฒนธรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ อำเภอทุ่งเขาหลวง
จังหวัดร้อยเอ็ด

1. ท่านคิดว่าวัฒนธรรมกับวัดป่าโนนสวรรค์มีความสัมพันธ์กันอย่างไร
.....
2. รูปแบบโครงสร้างทางศิลปกรรม/สถาปัตยกรรมของวัดป่าโนนสวรรค์มีลักษณะอย่างไร
.....
3. สิ่งก่อสร้างนี้ได้รับอิทธิพลแนวความคิดมาจากไหน
.....
4. ใครเป็นผู้ออกแบบ มีแนวความคิดมาจากไหน
.....
5. การเขียนลวดลายจิตรกรรมฝาผนังในแต่ละชั้นบ่งบอกถึงอะไร/ส่วนใหญ่เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอะไร
.....
6. ใครเป็นผู้เขียนลวดลาย/เรื่องราวทั้งหมด
.....
7. ใช้คนกี่คนในการเขียนลวดลาย/ ระยะเวลาในการเขียนใช้เวลานานเท่าไร
.....
8. งานประติมากรรมต่าง ๆ ในบริเวณวัดป่าโนนสวรรค์ ได้รับแรงบันดาลใจมาจากไหน
.....
9. ใครเป็นผู้คิด/ส่วนใหญ่เป็นงานประติมากรรมลักษณะใด
.....
10. ผลงานแต่ละชิ้นมีความพิเศษอย่างไร และมีชื่อเรียกเฉพาะหรือไม่
.....
11. ทำไมหน้าซุ้มประตูวัดจึงมีเศียรยักษ์ 2 ศีรษะบริเวณนั้น/มีความสำคัญอย่างไร
.....
12. ทางเข้าที่เป็นปากหनुมานมีที่มาอย่างไร ทำไมต้องเป็นปากหनुมาน/มีความสำคัญอย่างไร/ข้างในใช้ทำอะไร
.....
13. วัสดุ อุปกรณ์ในการทำมีอะไรบ้าง
.....
14. ทำไมจึงเลือกใช้หม้อดินมาประดับ/สร้างวัดป่าโนนสวรรค์
.....

15. เจดีย์มีความสำคัญอย่างไร/มีขนาดเท่าไร

.....

16. การก่อสร้างก่อสร้างโดยวิธีการใด

.....

17. อิฐ หินที่ใช้ในการก่อสร้างมาจากที่ใด

.....

18. แรงงานในการก่อสร้างวัดป่าโนนสวรรค์ส่วนใหญ่มาจากที่ใด

.....

19. ใครเป็นผู้ดูแลการก่อสร้างทั้งหมด

.....

20. เจดีย์มีลักษณะพิเศษอย่างไร และเหตุใดต้องสร้างให้มี 12 ชั้น

.....

21. สรูปภาพรวมถึงคุณค่าทางสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรมของวัดป่าโนนสวรรค์ว่ามีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมอย่างไร

.....

22. สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งดึงดูดใจให้นักท่องเที่ยวมาเยี่ยมชมวัดป่าโนนสวรรค์ใช่หรือไม่

.....

23. ท่านมีความภาคภูมิใจในสิ่งก่อสร้างนี้มากน้อยเพียงไร

.....

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
เรื่อง การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์
เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ชุดที่ 3 สำหรับผู้รู้ (ทางวัด)

คำชี้แจง 1. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้เป็นแบบสัมภาษณ์สำหรับผู้รู้ กลุ่มทางวัด

2. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้มี 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 เรื่องที่สัมภาษณ์

ก. ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทิดไทย อำเภอ
ทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

ข. ลักษณะการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....

ตำแหน่งปัจจุบัน.....

อาชีพ..... อายุ.....

การศึกษาสูงสุด.....

อยู่บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ถนน..... ตำบล.....

อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....

วันที่สัมภาษณ์...../...../..... เวลา..... น.

ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 2 เรื่องที่สัมภาษณ์

ก. ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยว วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทิดไทย กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัด
ร้อยเอ็ด

1. ประวัติความเป็นมา ดำเนินแหล่งท่องเที่ยว (ผู้ก่อตั้ง/เหตุการณ์สำคัญ/จุดเด่นแหล่งท่องเที่ยว) มี
ความเป็นมาอย่างไร

.....

2. ลักษณะเด่นหรือความมีชื่อเสียงของวัดป่าโนนสวรรค์ในภาพรวมเป็นอย่างไร

.....

3. ท่านมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่วัดป่าโนนสวรรค์หรือไม่ (ถ้ามีเป็นลักษณะใด)

.....

4. ท่านคิดว่าความพร้อมในเรื่องของสิ่งอำนวยความสะดวกที่ใช้สำหรับรองรับนักท่องเที่ยวมีเพียงพอสำหรับนักท่องเที่ยวหรือไม่

.....

ข. ลักษณะการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์

1. จากที่ท่านเห็นในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่วัดป่าโนนสวรรค์ มีการให้บริการสิ่งอำนวยความสะดวกอะไรบ้างให้แก่นักท่องเที่ยว

.....

2. ในการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่วัดป่าโนนสวรรค์ ท่านคิดว่าเกิดจากการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่บ้างหรือไม่

.....

3. การท่องเที่ยวในพื้นที่วัดป่าโนนสวรรค์ ก่อให้เกิดการกระจายรายได้ในท้องถิ่นหรือเกิดผลประโยชน์ต่อสังคมรอบข้างหรือไม่

.....

4. ท่านต้องการหน่วยงานภาครัฐในท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนตำบล, กลุ่มชาวบ้าน) เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการบ้างหรือไม่

.....

5. ท่านมีมาตรการทะนุบำรุง อนุรักษ์ ดูแลรักษาแหล่งท่องเที่ยวอย่างไร

.....

6. ในการจัดการการท่องเที่ยววัดป่าโนนสวรรค์ขณะนี้ท่านพบปัญหาใดบ้างและท่านมีความต้องการพัฒนาในเรื่องใดบ้าง

.....

7. ท่านทราบหรือไม่ว่าเงินทุนที่ใช้ในการดำเนินงาน/บริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว/กิจกรรมท่องเที่ยวส่วนใหญ่มาจากที่ใด

.....

8. กลุ่มนักทองเทียวที่เป็นเป้าหมายส่วนใหญ่เป็นนักทองเทียวประเภทใด

.....

9. ท่านมีความต้องการการสนับสนุนในเรื่องการจัดการประชาสัมพันธ์จากภาครัฐ หรือจากชุมชน บ้างหรือไม่

.....

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
เรื่อง การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์
เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ชุดที่ 4 สำหรับผู้รู้ในท้องถิ่น

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาทัศนภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทิดไทย กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์จากท่านได้โปรดกรุณาตอบแบบสอบถาม เพื่อจัดใช้ข้อมูลเป็นประโยชน์ในการนำข้อมูลไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาทัศนภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทิดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ดต่อไป

แบบสอบถามฉบับนี้มี 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

ส่วนที่ 2 เรื่องที่สัมภาษณ์

ก. ข้อคิดเห็นด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชน และความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนเพื่อเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

ข. ข้อเสนอแนะเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

ขอขอบพระคุณที่กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็นอย่างดี

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคล

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
 อาชีพ.....อายุ.....
 ตำแหน่งในปัจจุบัน.....
 การศึกษาสูงสุด.....
 อยู่บ้านเลขที่.....บ้าน.....ตำบล.....
 จังหวัด.....
 วันที่สัมภาษณ์...../.....เวลา.....น.
 ชื่อผู้สัมภาษณ์.....
 ผู้พิมพ์ข้อมูลแบบสัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 2 เรื่องที่สัมภาษณ์

ก. ข้อคิดเห็นด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชน และความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชน เพื่อเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

1. ท่านมีความรู้เรื่องการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมหรือไม่

2. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไร จากการปลูกฝังจิตสำนึกกันในชุมชนให้นุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตดั้งเดิมไว้ให้ได้มากที่สุด

3. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรกับแหล่งท่องเที่ยว (วัดป่าโนนสวรรค์)

4. วัดป่าโนนสวรรค์เป็นส่วนหนึ่งที่น่ารายได้เข้าสู่ครอบครัวท่านใช่หรือไม่ อย่างไร

5. ท่านต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยววัดป่าโนนสวรรค์หรือไม่

6. ปัจจุบันท่านมองว่านักท่องเที่ยวที่มาเที่ยววัดป่าโนนสวรรค์ประสบปัญหาด้านใดมากที่สุด

7. ท่านทราบหรือไม่ว่า นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยววัดป่าโนนสวรรค์ส่วนใหญ่มีความต้องการ
ด้านใดบ้าง

.....

8. ท่านคิดว่าจากสภาพปัจจุบัน วัดป่าโนนสวรรค์มีความเหมาะสมที่เอื้อประโยชน์ต่อการ
เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนและจังหวัดได้หรือไม่

.....

9. ความคาดหวังของท่าน ท่านต้องการอยากจะทำให้มีการพัฒนาชุมชนเพื่อเอื้อประโยชน์
ต่อการเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนและจังหวัดหรือไม่

.....

10. ท่านมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต อาชีพดั้งเดิมของหมู่บ้าน
ของท่านหรือไม่

.....

ข. ข้อเสนอแนะเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนเศรษฐกิจชุมชน
อย่างยั่งยืน

1. ท่านมีข้อเสนอแนะในการจัดการโครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
อย่างไร

.....

2. ด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัย ควรมีรูปแบบและลักษณะอย่างไร

.....

3. สิ่งที่ท่านต้องการอยากให้มีการพัฒนาหรือจัดการอย่างเร่งด่วนคือเรื่องใด

.....

4. ด้านการบริหารจัดการ ควรมีรูปแบบหรือลักษณะอย่างไร

.....

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ท่านกรุณาร่วมมือในการให้ข้อมูล

แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง
เรื่อง การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์
เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ชุดที่ 5 สำหรับผู้ร่วม กลุ่มนักท่องเที่ยว

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาศึกษาภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา วัดป่า โนนสวรรค์ ตำบลเทิดไทย กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์จากท่านได้โปรดกรุณาตอบแบบสอบถาม เพื่อจักใช้ข้อมูลเป็นประโยชน์ในการนำข้อมูลไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาศึกษาภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา วัดป่า โนนสวรรค์ ตำบลเทิดไทย กิ่งอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ดต่อไป

แบบสอบถามฉบับนี้มี 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 เรื่องที่สัมภาษณ์

- ก. ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และแบบแผนการท่องเที่ยว
- ข. ข้อเสนอแนะเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

ขอขอบพระคุณที่กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็นอย่างดี

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
 เพศ.....อายุ.....
 ระดับการศึกษา.....
 อาชีพในปัจจุบัน.....
 รายได้ต่อเดือน.....
 ภูมิลำเนาปัจจุบัน.....
 สถานภาพของท่าน.....

ส่วนที่ 2 เรื่องที่สัมภาษณ์

ก. ข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการของนักท่องเที่ยว และแบบแผนการท่องเที่ยว

1. วัตถุประสงค์ของการเดินทางมายังจังหวัดร้อยเอ็ดของท่านในครั้งนี้คืออะไร

.....

2. ท่านเดินทางมาด้วยวิธีใด

.....

3. จำนวนผู้ร่วมเดินทางของท่านในครั้งนี้มีกี่คน

.....

4. พาหนะที่ท่านใช้เดินทางครั้งนี้คือ

.....

5. ค่าใช้จ่ายโดยประมาณของท่านในการเดินทางมาท่องเที่ยวครั้งนี้ประมาณเท่าใด

.....

6. เส้นทางการเดินทางของท่านในครั้งนี้ เริ่มต้นจากที่ใดและจะสิ้นสุดที่ใด

.....

7. ความถี่ในการเดินทางท่องเที่ยวของท่านในหนึ่งปี (โดยเฉลี่ย)

.....

8. สาเหตุที่ท่านเดินทางมาเที่ยววัดป่าโนนสวรรค์

.....

9. ท่านต้องการข้อมูลอะไรบ้างเกี่ยวกับวัดป่าโนนสวรรค์

.....

10. ในมุมมองของท่าน ในอนาคตท่านต้องการจะให้สิ่งอำนวยความสะดวกอะไรบ้างใน
วัดป่าโนนสวรรค์
-
11. ป้ายบอกทาง ป้ายสื่อความหมายเหมาะสม เข้าใจง่าย และเพียงพอหรือไม่
-
12. สภาพการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมีลักษณะอย่างไร
-
13. ทางเดินเท้า หรือทางเชื่อมเหมาะสมหรือไม่
-
14. การให้บริการร้านอาหาร/เครื่องดื่ม มีบริการเพียงพอหรือไม่
-
15. การบริการห้องน้ำ/ห้องสุขา สะอาดและเพียงพอหรือไม่
-
16. การบริการน้ำดื่ม/น้ำใช้มีเพียงพอหรือไม่
-
17. ท่านต้องการผู้นำเที่ยว (มัคคุเทศก์) หรือไม่
-
18. ท่านสนใจในการใช้บริการมัคคุเทศก์ท้องถิ่นเพียงไร
-
19. ท่านต้องการความรู้ ข้อมูล ประวัติแหล่งท่องเที่ยวหรือไม่
-
20. ท่านมีความมั่นใจในความปลอดภัยในการเยี่ยมชมและใช้สถานที่หรือไม่
-
21. ท่านคำนึงถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินในขณะที่มาท่องเที่ยวหรือไม่
-
22. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรในเรื่องการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยววัดป่าโนน
สวรรค์
-

23. ท่านคิดว่ากฎ ระเบียบ ข้อบังคับ/ข้อกำหนดที่ใช้ในการบริหารจัดการการท่องเที่ยววัดป่าโนนสวรรค์เพียงพอหรือไม่

.....

24. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรเกี่ยวกับสิ่งอำนวยความสะดวกในบริเวณวัดป่าโนนสวรรค์

.....

25. ท่านมีความประทับใจ/ที่เดินทางมาวัดป่าโนนสวรรค์มากน้อยเพียงใด

.....

ข. ข้อเสนอแนะเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของชุมชนเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน

1. ท่านมีข้อเสนอแนะในการจัดการ โครงสร้างพื้นฐานด้านการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างไร

.....

2. สวัสดิภาพและความปลอดภัย ควรมีรูปแบบและลักษณะอย่างไร

.....

3. ด้านการบริหารจัดการควรมีรูปแบบ หรือลักษณะอย่างไร

.....

4. ท่านต้องการอยากให้มีการพัฒนา หรือจัดการอย่างเร่งด่วนคือเรื่องใด

.....

ขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงที่ท่านกรุณาร่วมมือในการให้ข้อมูล

แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง
เรื่อง การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์
เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

ชุดที่ 6 ผู้นำในการดำเนินการจัดการ

คำชี้แจง

แบบสัมภาษณ์นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาศึกษาภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทิดไทย ถึงอำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยขอความอนุเคราะห์จากท่านได้โปรดกรุณาตอบแบบสอบถาม เพื่อจักใช้ข้อมูลเป็นประโยชน์ในการนำข้อมูลไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาศึกษาภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทิดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ดต่อไป

แบบสอบถามฉบับนี้มี 2 ส่วน คือ

ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ส่วนที่ 2 เรื่องที่สัมภาษณ์

ขอขอบพระคุณที่กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็นอย่างดี

ส่วนที่ 1 ส่วนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลผู้ให้สัมภาษณ์

ชื่อผู้ให้สัมภาษณ์.....
 เพศ.....อายุ.....
 ระดับการศึกษา.....
 อาชีพในปัจจุบัน.....
 รายได้ต่อเดือน.....
 ภูมิลำเนาปัจจุบัน.....
 วันที่สัมภาษณ์.....
 ชื่อผู้สัมภาษณ์.....

ส่วนที่ 2 เรื่องที่สัมภาษณ์

1. ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับแนวคิด และรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม
 วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด

.....

2. สภาพปัญหา อุปสรรคของการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

.....

3. ข้อเสนอแนะในการจัดการการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

.....

ขอขอบพระคุณที่กรุณาให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็นอย่างดี

แบบสังเกตชนิดไม่มีส่วนร่วม
เรื่อง การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์
เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

แบบสังเกตนี้ เป็นประโยชน์ในการนำข้อมูลไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ดต่อไป

1. กิจกรรมที่สังเกต.....
2. วัน,เวลา,สถานที่.....
3. บุคลากร.....
4. เนื้อหาสาระจากการสังเกต (ตาดู/หูฟัง)
 - 4.1.....
 - 4.2.....
 - 4.3.....
 - 4.4.....
 - 4.5.....
5. กิจกรรมประกอบการสังเกต (กล้องถ่ายรูป/ถ่ายวิดีโอ/สัมภาษณ์)

.....
6. ผู้สังเกต.....(ผู้วิจัย)
ร่วมกับ.....(ผู้ช่วย)

แบบสังเกตชนิดมีส่วนร่วม
เรื่อง การศึกษาสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในวัดป่าโนนสวรรค์
เพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม

แบบสังเกตนี้ เป็นประโยชน์ในการนำข้อมูลไปใช้เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาศึกษาภาพ
แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษา
วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ดต่อไป

1. กิจกรรมที่สังเกต.....
2. วัน,เวลา,สถานที่.....
3. บุคลากร.....
4. เนื้อหาสาระจากการสังเกต (ตาดู/หูฟัง)
 - 4.1.....
 - 4.2.....
 - 4.3.....
 - 4.4.....
 - 4.5.....
5. กิจกรรมประกอบการสังเกต (ถนัดถ่ายภาพ/ถ่ายวิดีโอ/สัมภาษณ์)
.....
6. ผู้สังเกต.....(ผู้วิจัย)
ร่วมกับ.....(ผู้ช่วย)

ภาคผนวก ข
รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

- จันดา ศรีแสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่องค์การบริหาร
ส่วนตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 12 มีนาคม, 2551.
- จันทร สีมา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดป่าโนนสวรรค์
ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 12 มีนาคม, 2552.
- ฉวี ศรีสุระ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่องค์การบริหาร
ส่วนตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 12 มีนาคม, 2551.
- นงลักษณ์ ช่วยแก้ไข เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่องค์การบริหารส่วนตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 12
มีนาคม, 2552.
- นราธิป นิลทอง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่องค์การบริหารส่วนตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 12
มีนาคม, 2552.
- ประยูทธ พิมพ์สาร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่องค์การ
บริหารส่วนตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 12 มีนาคม,
2551.
- พระครูจันทสุวรรณคุณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์,
ที่วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 15
กุมภาพันธ์, 2551.
- พระครูประโชติโพธิธรรม เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดป่า
โนนสวรรค์ ส่วนตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 12
มีนาคม, 2552.
- พระครูสิริธรรมโกวิท เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดป่า
โนนสวรรค์ ส่วนตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 12
มีนาคม, 2552.
- พระทศพล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดป่า
โนนสวรรค์ ส่วนตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด. เมื่อวันที่ 12
มีนาคม, 2552.

- พระราชธรรมโสภณ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดป่าโนนสวรรค์ ส่วนตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 12 มีนาคม, 2552.
- พระศุภชัย สุขขโย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดป่าโนนสวรรค์ ส่วนตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 12 มีนาคม, 2552.
- พิมาน วรรณโชติ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่องค์การบริหารส่วนตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 12 มีนาคม, 2552.
- มลฑล ทองจำปา เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 15 กุมภาพันธ์, 2551.
- มะลิวัลย์ นิลคอนหวาย เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่องค์การบริหารส่วนตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 13 มีนาคม, 2551.
- ศักดิ์สิทธิ์ สิทธิศร เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 13 มีนาคม, 2552.
- สงค์ ศรีแสง เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่องค์การบริหารส่วนตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 12 มีนาคม, 2552.
- สุภาพ ชินวงศ์ เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่วัดป่าโนนสวรรค์ ตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 12 มีนาคม, 2552.
- อังคณา พนมเลิศสกุล เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่องค์การบริหารส่วนตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 12 มีนาคม, 2551.
- อาคม คำเงิน เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จุฬารัตน์ จิตต์ถนอม เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่องค์การบริหารส่วนตำบลเทอดไทย อำเภอทุ่งเขาหลวง จังหวัดร้อยเอ็ด, เมื่อวันที่ 13 มีนาคม, 2551.

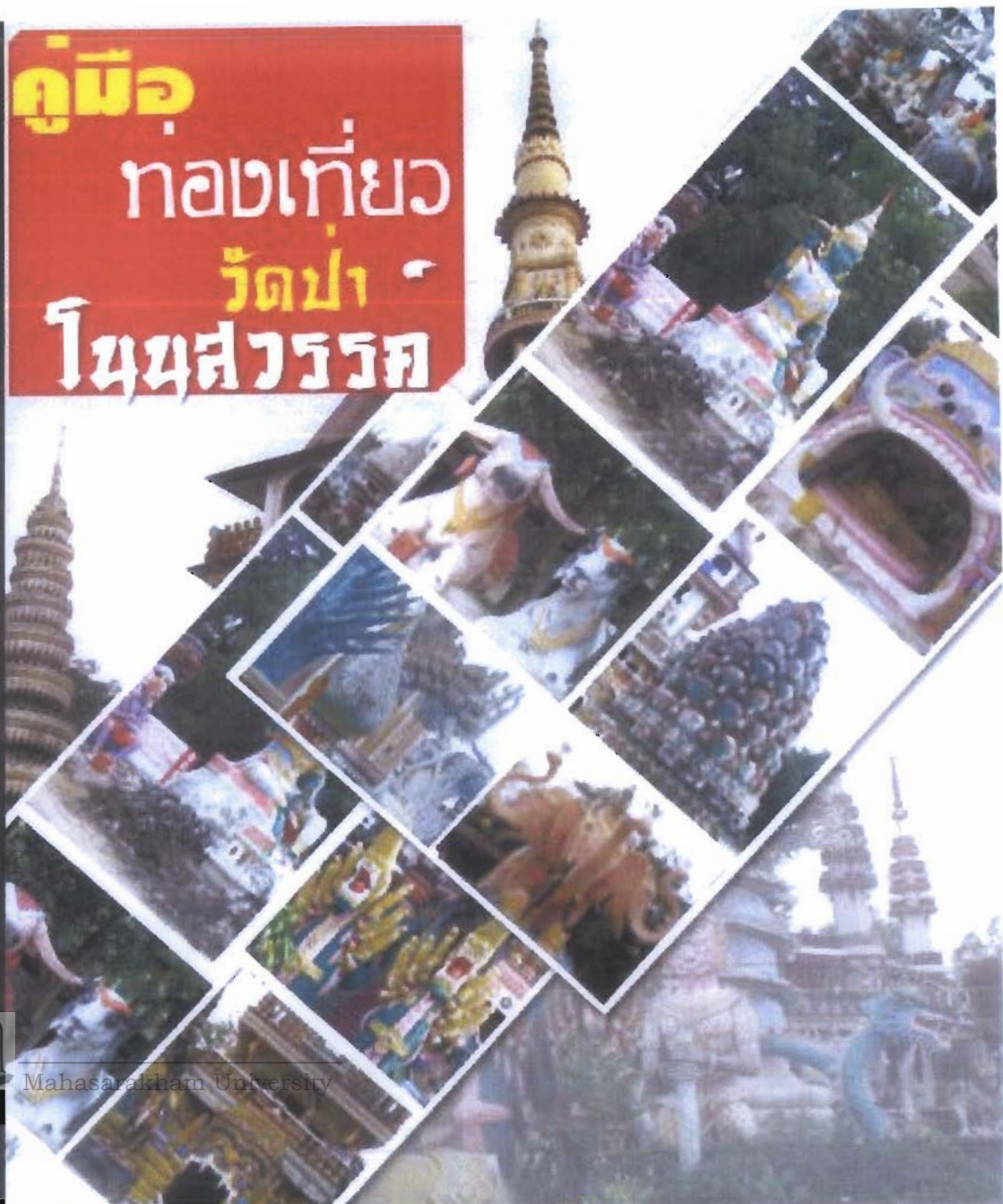

ภาคผนวก ก

คู่มือสัญลักษณ์ในวัดป่าโนนสวรรค์

คู่มือ
ท่องเที่ยว
วัดป่า
โพนสวรรค์

คำนำ

คู่มือสัญลักษณ์ต่าง ๆ ของวัดป่าโนนสวรรค์เล่มนี้ กว่าจะออกมาสู่สายตาของทุกท่านที่กำลังอ่านอยู่นี้ได้นั้น ผู้วิจัยต้องใช้เวลาศึกษาและวิจัยนานมาก ๆ จากแหล่งข้อมูลต่าง ๆ และจากผู้รอบรู้ที่ผู้วิจัยต้องเดินทางเพื่อไปศึกษาหาข้อมูล จึงใช้เวลาและความอดสาหะพอสมควร

ตลอดเวลาที่ผู้วิจัยได้ทำมา แม้จะล้าแต่ก็มีความสุขที่ได้เห็นผลงานปรากฏออกมาเป็นรูปเล่มแบบนี้ แม้มันอาจจะไม่สมบูรณ์ที่สุดแต่ก็หวังว่าคงจะพอมีประโยชน์แก่ผู้ที่ต้องการศึกษาถึงสัญลักษณ์ต่าง ๆ ที่วัดป่าโนนสวรรค์แห่งนี้ได้ไม่มากนักน้อย ถึงแม้บางครั้งบางช่วงก็มีอุปสรรคในการทำงานบ้างแต่ผู้วิจัยก็ไม่ท้อ พยายามทำออกมาให้ได้ก็สมกับความตั้งใจ ขอขอบคุณผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและครอบครัวที่คอยเป็นกำลังใจ ขอขอบคุณตัวเองที่สามารถพยายามจนทำให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งใจ

ไว้ และที่จะขาดไม่ได้คือ อาจารย์ ดร.สุนทร โพธิสาร ผู้ที่คอยผลักดันจนผู้วิจัยทำให้ออกมาเป็นคู่มือเล่มนี้ได้จริง ๆ

แต่อย่างไรก็ตามหากมีสิ่งใดผิดพลาด ผู้วิจัยก็ขออน้อมรับแต่เพียงผู้เดียว และยินดีรับฟังข้อเสนอแนะ คำติชมและความเห็นจากผู้อ่านเสมอ

ขอขอบพระคุณ

	หน้า
ประวัติวัดป่าโนนสวรรค์	
สัญลักษณ์ในวัดป่าโนนสวรรค์	
ปัญหาธรรมะ	
บทสวดมนต์	

วัดป่าโนนสวรรค์เป็นวัดที่สร้างขึ้นจากนิมิตของเจ้า
 อาวาส เป็นวัดขนาดใหญ่ที่มีชื่อเสียงด้านศิลปวัฒนธรรมด้าน
 ศาสนาและเป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน สร้างขึ้นโดย พระ
 ครูจันทสุวรรณคุณ (คำปัน) สร้างวัดป่าโนนสวรรค์เมื่อ พ.ศ.
 2511 ภายในวัดป่าโนนสวรรค์จะมีเจดีย์ที่สวยงาม มีทั้งหมด
 12 ชั้น สร้างด้วยอิฐฐานศิลาแลง ชั้นที่ 1 เป็นห้องสมุด
 ประชาชนรวบรวมหนังสือเรื่องราวชีวิตประวัติบุคคลสำคัญ
 เกจิอาจารย์ชื่อดังทั่วประเทศ หนังสือความรู้ต่าง ๆ งาน
 ประเพณีเทศกาลต่าง ๆ ให้ผู้ที่มีความสนใจ พระภิกษุ สามเณร
 ได้ศึกษาหาความรู้ ส่วนชั้นที่ 2 เป็นจิตรกรรมฝาผนังรวบรวม
 งานบุญประเพณีภาคอีสานฮีต 12 ในห้องโถงเก็บพระพุทธรูป
 พระเครื่องจากทั่วประเทศ 4 ภาค และศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น
 ส่วนในเจดีย์ชั้นที่ 4 มีพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าที่
 นำมาจากประเทศศรีลังกาเพื่อให้ประชาชนได้นมัสการ ส่วน
 เจดีย์มีความกว้างรอบฐาน 112 เมตร สูง 65 เมตร และภายใน

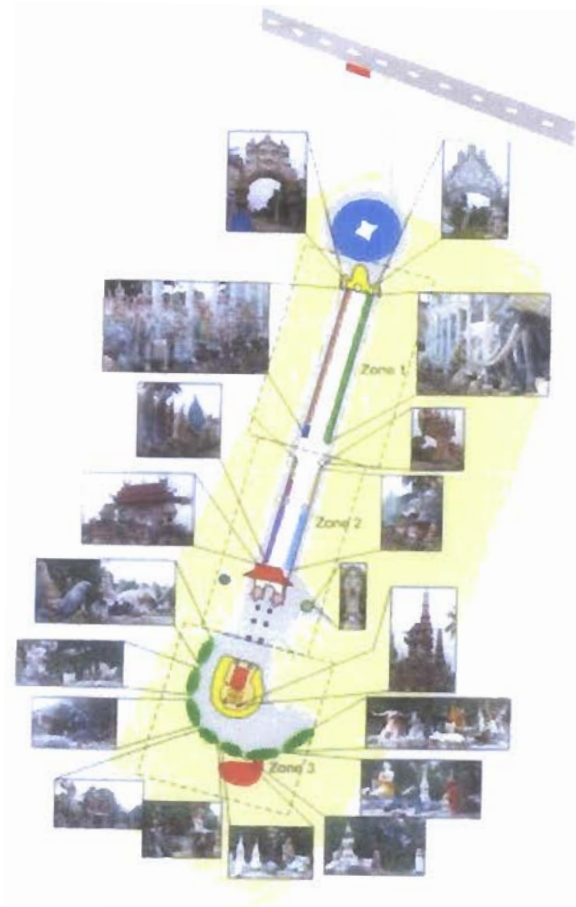

เจดีย์มีจิตรกรรมฝาผนังที่แสดงเกี่ยวกับพุทธประวัติของ
พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ ซึ่งเป็นจิตรกรรมที่น่าสนใจเป็นอย่าง
มากสำหรับชาวพุทธ

ส่วนภายนอกจะมีพระพุทธรูปต่าง ๆ ล้อมรอบเจดีย์
แสดงถึงเทพต่าง ๆ ที่มีบุญและมาคอยคุ้มครองรักษาพระเจดีย์
และการสร้างเจดีย์ใช้หม้อดินเผาและไทรเพราะแสดงถึงวิถีชีวิต
ของคนในชุมชน ในสมัยก่อนชาวบ้านแถวนี้มีอาชีพทำหม้อและ
ไทรขายจนถึงปัจจุบัน หม้อและไทรที่นำมาสร้างเจดีย์มีจำนวน
มากมายมหาศาลซึ่งได้จากการบริจาคของประชาชนและสั่งซื้อ
จากคนในชุมชน ภายในวัดป่าโนนสวรรค์ยังมีสถาปัตยกรรมต่าง
ๆ อีกมากมายที่น่าสนใจ เช่น รูปปั้นพญานาค รูปปั้นมังกร รูป
ปั้นยักษ์ รูปปั้นเต้ายักษ์ รูปปั้นปีเกิดทั้ง 12 ปี รูปปั้นสิงห์ รูปปั้น
เจ้าแม่กวนอิม ฯลฯ ซึ่งไม่สามารถจะบ่งบอกถึงที่มาของศิลปะได้
แต่จะดูคล้ายศิลปะทางขอมและอินเดีย หม้อดินไทรก็สามารถ
กลมกลืนเข้ากับส่วนต่าง ๆ ได้อย่างพอเหมาะพอดี จึงกล่าวได้
ว่า วัดป่าโนนสวรรค์นี้เป็นอีกหนึ่งรูปแบบที่น่าจะไปท่องเที่ยว

สัญลักษณ์ในวัดป่าโนนสวรรค์

ซุ้มประตูทางเข้าเป็นรูปพระพักตร์เทวดา

ซุ้มประตูทางเข้าเป็นรูปโค้งเหนือซุ้มเป็นรูปพระพักตร์เทวดา 3 หน้าเปรียบเสมือนทางเข้าสู่สวรรค์หมายความว่าผู้ที่มาทำบุญ กำลังก้าวเข้าสู่ทางไปสวรรค์

แผนผังแสดงสัญลักษณ์ภายในวัดป่าโนนสวรรค์

Maharakham University

มคร(มังกร)คายนาค

รูปพระพุทธเจ้าพระอิริยาบถประทับ(นั่ง) ชัดสมาธิ พระหัตถ์ซ้ายวางหงายบนพระเพลา(ตัก)พระหัตถ์ขวาวางคว่ำที่พระชานุ (เข้า)ใต้แนคซึ่งถูกมังกรคายออกมาบังฝนให้กับพระพุทธเจ้า (ปางนาคปรก)

เทวดา/เทพประจำปีเกิดปีต่าง ๆ

ประติมากรรมเป็นรูปเทวดาประทับอยู่บนหลังสัตว์ชนิดต่าง ๆ ทั้ง 12 ปีเกิด เพื่อให้ผู้ที่มาทำบุญได้ศึกษาหรือทราบถึงเทวดาประจำตัวปีเกิดของตนเองว่ามีเทพใดคุ้มครองตนเองในแต่ละปีเกิดนั้น ๆ

หัวสิงห์ (ศิลปะแบบจีน)

ประติมากรรมเป็นรูปหัวสิงห์หรือสิงห์โตในลักษณะเป็นศิลปะแบบจีน หมายถึง เป็นสัตว์ที่คอยมาช่วยคุ้มกัน คุ้มครองเจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์และผู้ที่มาทำบุญ ปราศจากสิ่งชั่วร้ายและคอยคุ้มครองให้ปลอดภัย

กinnนร-กinnรี

ประติมากรรมมีลักษณะท่อนล่างเป็นนก ร่างเป็นหญิง/ชาย เป็นสัตว์ในป่าหิมพานต์ มีลักษณะเป็นสัตว์ชั้นเทพที่มาคอยช่วยดูแลคุ้มครองเจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์

ทางเดินสู่เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์

ลักษณะโดยสองข้างทางเป็นประติมากรรมต่าง ๆ
เปรียบเสมือนทางเดินสู่สวรรค์ หมายถึง ผู้ที่มาทำบุญกำลังเดิน
เข้าสู่สวรรค์ชั้นวิมานที่มีแต่ความสุข เพราะเป็นผู้ที่ทำบุญ
ประกอบแต่กรรมดี ก็จะได้เดินทางไปสู่สวรรค์ เพื่อไปสู่เจดีย์
พระเจ้า 5 พระองค์

พระพุทธรูปปางค์ต่าง ๆ

ประติมากรรมพระพุทธรูปปางค์ประจำวันเกิดวันต่าง ๆ ซึ่งจะ
อยู่ในระหว่างทางที่เป็นทางเดินสู่เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์

เต่า สัญลักษณ์แห่งความอายุยืน

ประติมากรรมรูปเต่าขนาดใหญ่สีดำสองตัวประดับอยู่หน้าประตูทางเดิน หมายความว่า ให้ผู้ที่มาทำบุญนั้นมีอายุยืนดังเช่นความหมายของประติมานี้

หนุมานปลอมเป็นพลับพลา(ที่พัก)

ลักษณะประติมากรรมเป็นรูปหนุมานปลอมเป็นพลับพลา (ที่พัก) เพื่อคอยคุ้มครองให้ผู้ที่มาทำบุญนั้นปลอดภัยจากภัยอันตรายและสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย

ไกรสรจำแลง

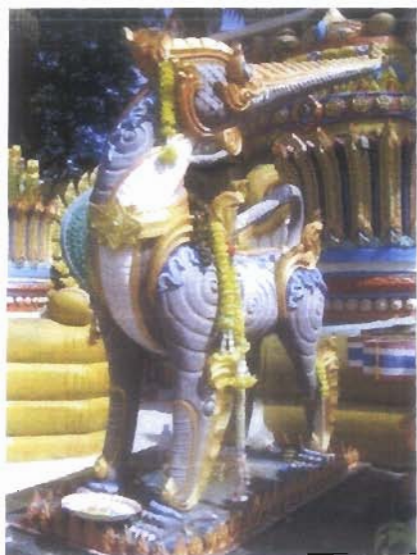
ไกรสรจำแลงมีหัวแบบมังกร และมีร่างเป็นราชสีห์ (สิงโต) จิตรกรบางท่านเรียกไกรสรจำแลงว่า "ไกรสรมังกร" ซึ่งมีความหมาย ตรงตัวว่ามังกรสิงห์ คือเป็นสัตว์ที่มีความสง่างาม และแข็งแรง มาคอยคุ้มครองป้องกันภัยให้กับเจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์และผู้ที่มาทำบุญ

คชสีห์

คชสีห์ เป็นสิงห์ผสมที่มีกายเป็นสิงห์ และมีช่วงหัวเป็นช้าง คชสีห์มีพลังเทียบเท่าช้างและสิงห์รวมกัน ซึ่งนับได้ว่าเป็นสัตว์ที่น่าเกรงขาม ความหมาย เพื่อคอยคุ้มครองป้องกันภัยจากสิ่งชั่วร้ายแก่เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์และผู้ที่มาทำบุญ

เหมมราช

ตามชื่อของสัตว์ชนิดนี้ เหมมราชเป็นสัตว์ผสมที่มีร่างเป็นสิงห์ส่วนหัวเป็นเหมม เหมมเป็นสัตว์ ในวรรณคดีไทยชนิดหนึ่ง บ้างก็ว่ามีลักษณะเหมือนหงส์ (ห่าน) แต่ในบางรูป ก็วาดเหมือนสัตว์ตระกูลจระเข้ความหมาย เพื่อคอยคุ้มครองป้องกันภัยจากสิ่งชั่วร้ายแก่เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์และผู้ที่มาทำบุญ

นกทัณติมา

ลักษณะประติมากรรมเป็นนกที่มีหัวเป็นนก ตัวเป็นครุฑ มีไม้เท้าหรือกระบองใช้เป็นสัญลักษณ์แทนผู้ที่คอยคุ้มกันอันตรายคือคอยคุ้มกันอันตรายให้แก่เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์และแก่ผู้ที่มาทำบุญ

บันไดพญานาค

บันไดที่ราวบันได้สร้างเป็นประติมากรรมรูปพญานาคประดับทั้ง 2 ข้างของบันได เพื่อคอยคุ้มกันภัยและทำให้ผู้ที่มาทำบุญนั้นมีความสุขสมบูรณ์พูนสุข

เสาบรรจุอัฐิประดับด้วยไฟ ซึ่งเปรียบเสมือนสิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย

เพื่อแสดงให้เห็นผู้ที่มาทำบุญได้เห็น ว่า ไหมมีส่วนเกี่ยวข้องกับชีวิตมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย คือ เกิดมาก็ใช้ต้มน้ำร้อนอาบน้ำให้กับทารกแรกเกิด เมื่อยามมีชีวิตอยู่ก็ใช้หุงข้าวทำอาหาร ยามป่วยใช้ก็ใช้ต้มยารักษาโรค เมื่อยามตายก็ใช้เก็บอัฐิที่เผาแล้ว

ฤาษี

ประติมากรรมฤาษีลักษณะไว้เครายาว ละจาก
เรื่องทางโลกมุ่งสู่การบำเพ็ญบารมี เป็นที่เคารพนับถือแก่มนุษย์
เทพเทวดาทั่วไป ยิ่งบำเพ็ญบารมีนานเท่าไรก็มีอำนาจวิเศษตาม
บารมีที่สั่งสมมามากขึ้นเท่านั้น

นกหัสติลิงค์/นกหัสติน

นกช่าง หรือตัวเป็นนกแต่มีจมูกยื่นออกมาคล้ายงวงช้าง แต่
เขี้ยวหน้าเป็นงา เปรียบได้ตั่งนกที่มีพลังเทียบเท่ากับช้าง

หงส์/พญาหงส์

เป็นสัตว์ชั้นสูง ลักษณะค่อนข้างแปลก ตัวเรียว ๆ เพรียวลม ขายาว คอยาว หางมีขนคล้ายขนหางนกยูง หัวคล้ายหัวนกยูงแต่มีขนหงอนยาวขึ้นไปเป็นพิเศษสองสามเส้น หงส์ยังใช้เป็นสัญลักษณ์แทนทิพยภาวะทั้ง พระพรหม พระสร้สวดี หรือมหาฤาษีต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความรู้แจ้ง ดังนั้นในวรรณคดีบางเล่มก็ใช้หงส์เป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธเจ้าด้วย

เปรต

เปรต เป็นผีตามความเชื่อไทย มีรูปร่างสูงโย่งเท่าต้นตาล ผมยาว คอยาว ผอมโซ ตัวดำ ท้องโต มือเท้าโหด แต่มีปากเท่ารูเข็ม และเปรตจะหิวอยู่ตลอดเวลาเนื่องจากกินอะไรไม่ได้ จึงชอบมาขอส่วนบุญในงานบุญต่าง ๆ ซึ่งเมื่อสะสมบุญได้แล้วเกิดใหม่ชาติหน้าจะได้ไม่ต้องทุกข์ทรมานอย่างที่ เป็นอยู่ แสดงให้ผู้

ที่มาทำบุญได้เข้าใจว่าหากเราไม่ทำบุญหรือทำกรรมดีไว้ ตายไป
เราจะต้องได้รับทุกข์ ทรมานจากการที่เราทำกรรมชั่วไว้เช่นนี้

ยักษ์ผู้พิทักษ์

ยักษ์จะทำหน้าที่ช่วยปกป้องรักษา ชับไล่ภูติผี ความชั่วร้ายต่าง ๆ
และปกป้องพระพุทธศาสนา ขณะเดียวกันอีกความหมายหนึ่ง
รูปปั้นยักษ์ยังอาจหมายถึงท้าวเวร ผู้เป็นหัวหน้าของยักษ์ ซึ่ง
จัดเป็นหนึ่งในสี่ของจตุโลกบาลผู้ปกป้องดูแลโลกและทิศทั้งสี่อีก

ด้วย ความหมายคือ คอยคุ้มครองเจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์และ
ผู้ที่มาทำบุญ ให้ปลอดภัยจากภูติผี และความชั่วร้ายต่าง ๆ

นาค/พญานาค

สัญลักษณ์แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ ความมีวาสนา
และนาคยังเป็นสัญลักษณ์ของบันไดสายรุ้งสู่จักรวาล นาคเป็น
เทพเจ้าแห่งท้องน้ำ บางแห่งก็ว่าเป็นเทพเจ้าแห่งฟ้า สัญลักษณ์
แห่งความยิ่งใหญ่ ความอุดมสมบูรณ์ ความมีวาสนา และ บันได
สายรุ้งสู่จักรวาล เป็นผู้มีอิทธิฤทธิ์ จากการจำศีล บำเพ็ญภาวนา
ศรัทธาในพุทธศาสนา ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

เจดีย์พระเจ้า 5 พระองค์

เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่สื่อความหมายถึง “ความรัก
สามัคคีของชาวตำบลเทอดไทย” ที่ร่วมมือร่วมใจกันสร้างด้วย
เงินของชาวบ้านเองโดยไม่ได้ใช้เงินจากส่วนราชการใด ๆ เพื่อ
เป็นพุทธบูชาแด่พระพุทธเจ้า 5 พระองค์ทั้งในอดีตและอนาคต
อันได้แก่ พระกกุสันโธ พระโกนามโน พระกัสสป พระมหา
สมณโคตโม (พระพุทธเจ้า) และพระศิริอาริยมตตโย (พระศรี
อาริยมตไตรย)

พระพรหม

พระพรหม คือ เทพผู้ยิ่งใหญ่ที่สร้างจักรวาลและสรรพสิ่ง
ทั้งหลาย จึงเชิญมาประทับที่นี่เพื่อเป็นสิริมงคลแก่วัดและผู้ที่มา
ทำบุญ

พระพิฆเนศวร์

หมายถึง ความเฉลียวฉลาดเป็นเลิศ ทั้งยังได้รับการยกย่องให้เป็นหัวหน้าของเทพที่มีเศียรเป็นสัตว์ทั้งหลาย จึงอันเชิญมาประทับไว้ที่วัดป่าโนนสวรรค์เพื่อเป็นสิริมงคล

พระอิศวร

หมายถึง พระศิวะหรือพระอิศวรเป็นมหาเทพที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในตรีมูรติ หรือ 3 มหาเทพผู้ยิ่งใหญ่แห่งสามโลก พระองค์ทรงเป็นเทพผู้ประทานความอุดมสมบูรณ์และขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้แก่มวลมนุษย์ จึงอันเชิญมาประทับที่วัดป่าโนนสวรรค์เพื่อเป็นสิริมงคล

พระสังกัจจายน์

พระสังกัจจายน์ เป็นอัครมหาสาวกขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า เป็นอรหันต์องค์หนึ่งที่แสดงธรรมได้พิสดาร และเชื่อว่าเป็นเทพแห่งโชคลาภ จึงอันเชิญมาประทับที่วัดป่าโนนสวรรค์เพื่อเป็นสิริมงคล

ชีวกโกมารภักดิ์

หมายถึง หมอที่เก่งกล้ามากสามารถรักษาได้ทุกโรคในสมัยพุทธกาล จึงเชิญมาประทับที่วัดป่าโนนสวรรค์เพื่อเป็นสิริมงคลแก่ผู้มากرابไหว้ให้หายจากโรคภัย

เจ้าแม่กวนอิม/พระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

หมายถึง เทพธิดาแห่งความรักและเมตตาปราณี สามารถปกป้องคุ้มครองและอำนวยผลให้ได้เมื่อมีการอธิษฐานภาวนา จึงเชิญมาประทับที่วัดป่าโนนสวรรค์เพื่อเป็นสิริมงคล

ช้างเอราวัณ

ความหมาย เป็นช้างของพระอินทร์ และพระพรหมยังทรงตั้งให้เป็นเจ้าแห่งช้างทั้งหลายพร้อมกับหน้าที่อีกอย่างคือ เป็นช้างโลกบาลรักษาทิศตะวันออก จึงเชิญมาประทับที่วัดป่าโนนสวรรค์เพื่อเป็นสิริมงคลและคอยคุ้มครองให้แก่ผู้ที่มาทำบุญกราบไหว้

มังกร

เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ มีอานุภาพขจัดภูตผีปีศาจและสิ่งชั่วร้ายได้ทุกอย่าง เป็นสัตว์ศักดิ์สิทธิ์ประจำทิศตะวันออก มีลักษณะก้ำกัวย อูรู ตาเหมือนกระต่าย หนวดเครายาว สองข้างริมฝีปากล่างมี หนวด เขาเหมือนกวาง หูเหมือนวัว คอเหมือนงู ท้องเหมือนกบ ลำตัวมีเกล็ดเหมือนปลา มีครีบตลอดแนวสันหลัง ขาและเล็บเหมือนเหยี่ยว ฝ่าเท้าเหมือนเสือและหางเหมือนปลาบางชนิด

พระอินทร์

พญาครุฑ

ครุฑ หรือ พญาครุฑ (Garuda) เป็นสัตว์กึ่งเทพ ในตำนานปรัมปราของอินเดีย ปรากฏในวรรณคดีสำคัญหลาย เรื่อง เช่น มหาकाพย์มหากาเวส เล่าว่า ครุฑเป็นพี่น้องกับ พญานาค และทะเลาะเป็นศัตรูกัน นอกจากนี้ยังมีคัมภีร์ปุราณะ ที่ชื่อว่า ครุฑปุราณะ เป็นเรื่องเล่าของพญาครุฑตามคติไทย โบราณ เชื่อว่าครุฑเป็นพญาแห่งนกที่เป็นพาหนะของพระ นารายณ์เชื่อว่าปกติอยู่ที่วิมานฉิมพลี มีรูปเป็นครึ่งคนครึ่งนก อินทรี ที่ได้รับพรให้เป็นอมตะ ไม่มีอาวุธใดทำลายลงได้ แม้กระทั่งสายฟ้าของพระอินทร์ ก็ได้แต่เพียงทำให้ขนของครุฑ หลุดร่วงลงมาเพียงเส้นหนึ่งเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ครุฑจึงมีชื่ออีก อย่างหนึ่งว่า “สุบรรณ” ซึ่งหมายถึง “ขนวิเศษ” ครุฑเป็นสัตว์ ที่มีขนาดใหญ่ มีอานุภาพและพลังกำลังมหาศาล แข็งแรง สามารถบินได้รวดเร็ว ทั้งยังมีสติปัญญาเฉียบแหลม เฉลียว ฉลาด อ่อนน้อม ถ่อมตน และมีสัมมาคารวะ นำสรรเสริญ

ลูกนิมิต

ลูกนิมิต หมายถึง ลูกที่ทำกลม ๆ ประมาณเท่าบาทกร มักทำด้วย หิน ใช้ฝังเป็นเครื่องหมายเขตอุโบสถ ส่วนพจนานุกรมฉบับมติ ชน ให้ความหมาย “ลูกนิมิต” ว่า ก้อนหินที่วางบอกเขตพัทธ สี่มาในการทำสังฆกรรมลูกนิมิตทั้ง ๙ ลูก ซึ่งถูกจัดไว้ตามจุด หรือทิศต่าง ๆ มีความหมายที่เป็นมงคลคือ เพื่อถวายการบูชา พระพุทธเจ้าและพระอรหันต์สาวกผู้ใหญ่ประจำทิศ หรือบูชา เทพนพเคราะห์ทั้ง ๙ ให้เกิดบุญและสิริมงคลแก่ตัวเองและ ครอบครัว

ภาพจิตรกรรมรูปเทวดา

เทวดาในวัดป่าโนนสวรรค์ ตามคติความเชื่อทางศาสนาต่าง ๆ หมายถึง ผู้ที่มีชีวิตเป็นทิพย์ ไม่ได้มีชีวิตเป็นกายเนื้ออยู่บนโลกนี้ บ้างก็ว่ามีกายเป็นแสงสว่าง และเสวยสุขในสรวงสวรรค์ชั้นต่าง ๆ ซึ่งถือว่าเป็นภพภูมิที่ดี เทวดาผู้หญิงเรียกว่านางฟ้า เทวดาผู้มีมีจักษุ เรียกว่า มารจิงอัญเชิญมาประทับที่ในวัดป่าโนนสวรรค์แห่งนี้

หน้ากาล

หน้ากาลคือ หน้าเกียรติมุข แปลว่าหน้าแห่งเกียรติยศ มีหน้าตาดูร้าย น่ากลัว มีแต่หัวเหมือนหน้ากาก หมายถึง 'ราหู' นั่นเอง แล้วทำไมวัดป่าโนนสวรรค์จึงนำมาสถิตบนสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

ความจริงแล้ว หน้ากาลเป็นสัญลักษณ์ของการมาพบกันของพลังสองกระแสซึ่งเคลื่อนที่สวนกันคือจากต้นเสาทั้งสองด้าน เปรียบเสมือนการหายใจเข้าออกสลับกันไป การแผ่ขยายและการรวมกลับเข้าเป็นหนึ่งเดียวกัน คือบ่วงวัฏฏะการเกิดและการทำลายของจักรวาล และเป็นการเตือนสติว่าผู้ที่มาทำบุญ ทุกชีวิตกำลังเดินทาง กำลังถูกบดเคี้ยว กลืนกินโดยกาลเวลา

สมัยโบราณถือว่าหน้ากาลนี้เป็นสัญลักษณ์ของเวลาที่กินทุกสิ่งแม้แต่ตัวเอง รวมทั้งเป็นผู้ที่คอยดูแลฝูงปศุสัตว์เนื่องจากพระคิระได้รับการยกย่องเป็นปศุบดี ผู้เป็นใหญ่ในฝูงสัตว์ หน้ากาลอันเปรียบเสมือนบุตรของพระองค์คงจะมีฤทธิ์ปกป้องสัตว์เลี้ยงได้

ปัญหาธรรมะ

ทำไม ไหว้พระต้องกล่าวคำไหว้ด้วย ยกมือไหว้เลย ๆ ไม่ได้หรือ

ตอบ เพื่อแสดงความเคารพให้พร้อมทั้งกาย วาจา ใจ

อธิบาย เคารพด้วยการ — กราบ, ไหว้

เคารพด้วยวาจา — กราบคำไหว้

เคารพด้วยใจ — ระลึกถึงคุณ

ทำไม ไหว้พระ (พระสงฆ์) พระไม่ไหว้ตอบ

ตอบ นรกจะกินหัว (ตอบแบบชาวบ้าน)

อธิบาย ผู้ไหว้มีเพศเป็นคฤหัสถ์ ไหว้ผู้ที่เคารพสูงสุดผู้มีศีลเป็นสมณะเพศต่างกัน ถ้าสมณะเพศด้วยกัน พระก็รับไหว้ได้

ทำไม ไหว้พระจึงจตุรูป ๓ ดอก

ตอบ รูป ๓ ดอก ไหว้พระคุณของพระพุทธเจ้า

อธิบาย พระพุทธเจ้ามีพระคุณโดยย่อ ๓ ประการ คือ

๑. พระมหากษัตริย์

๒. พระปรีชาญาณ

๓. พระปัญญาคุณ

ทำไม ไหว้ศพจึงใช้ธูปดอกเดียว

ตอบ เพราะมีศพเดียว

อธิบาย การไหว้สิ่งใดจตุรพิธวาทไร แล้วแต่ความประสงค์ของผู้ไหว้ เช่น ไหว้พระภูมิเจ้าที่ ผีเรือน เทวดา บรรพบุรุษ เป็นต้น

ทำไม จึงใช้ดอกไม้บูชาพระ

ตอบ ดอกไม้บูชาพระสงฆ์

อธิบาย ดอกไม้เป็นสัญลักษณ์ เป็นข้อเปรียบเทียบว่า ดอกไม้มีหลายชนิด หลายสี นำมาจากต่างถิ่นหลายที่ เมื่อนำมารวมกันในแจกัน ทำให้มีระเบียบสวยงาม เช่นเดียวกับพระสงฆ์ มาจากหลายถิ่น หลายชาติตระกูล เมื่อมารวมอยู่ในกรอบแห่งศีล มีวินัย จึงสวยงาม

อ้างอิง

คลังปัญญาไทย. ดำนานการเกิดของมนุษย์. 2551.

<<http://www.panyathai.or.th/wiki/index.php>> ธันวาคม, 2551.

_____. นกยูง. 2552.

<<http://www.panyathai.or.th/wiki>> เมษายน, 2552.

ประกาศ สรณคมนตรี. เส้นศิลป์พิมพ์งานดี. กรุงเทพฯ : เอิร์น เอ็ดดูเคชั่น, 2550.

มหาวิทยาลัยราชภัฏ

มหาสารคาม

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ประวัติย่อของผู้วิจัย

ชื่อ	นางสาวจุฑารัตน์ จิตต์ถนอม
วันเกิด	วันที่ 25 กันยายน พ.ศ. 2526
สถานที่เกิด	อำเภอเสด็จ จังหวัดชลบุรี
สถานที่อยู่ปัจจุบัน	บ้านเลขที่ 16/หมู่ 1 ตำบลบางเสร่ อำเภอเสด็จ จังหวัดชลบุรี 20250
ตำแหน่งหน้าที่การงาน	อาจารย์ประจำสาขาวิชาการจัดการการโรงแรมและการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
สถานที่ทำงานปัจจุบัน	มหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด
ประวัติการศึกษา	
พ.ศ. 2541	มัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนเสด็จวิทยาคม จังหวัดชลบุรี
พ.ศ. 2544	มัธยมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนเสด็จวิทยาคม จังหวัดชลบุรี
พ.ศ. 2548	ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (ศส.บ.) สาขาวิชาอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์
พ.ศ. 2552	ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศส.ม.) สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

